

ENIGMA

MŰVÉSZETELMÉLETI FOLYÓIRAT

A kiadvány megjelenetését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

A kiadvány a Slovenský národný archív (Bratislava), a Štátny archív v Levoči (Levoča), a Slovenská národná galéria (Bratislava) és a Magyar Tudományos Akadémia BTK Művészettörténeti Kutatóintézet Tudománytörténeti Kutatócsoportja (Budapest) együttműködésében készült.

Köszönjük a segítséget a SOGA aukciós háznak (Bratislava), a Virág Judit Galériának (Budapest) és a Szépművészeti Múzeumnak (Budapest).

Továbbá azoknak, akik minden rendelkezésükre álló eszközzel támogatták munkánkat:

Radoslav Ragač, František Žifčák, Alena Kredatusová, Július Barczy, Mária Bohumelová, Alexandra Kusá, Mária Šelepová, Kiss-Szemán Zsófia

Lektorálta: Pataki Gábor, Tímár Árpád

Az Enigma az MTA Magyar Tudományos Művek Tára által regisztrált tudományos folyóirat, illetve Open Access rendszerű oktatási segédanyag.

ENIGMA művészetelméleti folyóirat

Alapította: Szabó Ágnes

Kiadja a Meridián-2000 Kiadói, Oktatási és Művészeti Bt.

Felelős kiadó: Vajdovich Györgyi

1037 Budapest, Erdőalja út 165/b, Tel.: 250-6247, e-mail: enigmafolyoirat@t-online.hu

Főszerkesztő: Markója Csilla

Szerkesztő: Bardoly István

Arculatterv: Kelényi Gabi

Tördelőszerkesztő: Zrinyifalvi Gábor

Terjesztő: Holczer Miklós, Tel.: 06-30-932-8899, e-mail: mholczer@freemail.hu

Az ENIGMA kapható a nagyobb könyvesboltokban.

A lap előfizethető és régebbi számai megrendelhető a kiadóban az enigmafolyoirat@t-online.hu címen.

Még kapható számaink listája megtekinthető a kiadó honlapján: <http://meridianskiado.hu>

ISSN: 1218-8069

MEDNYÁNSZKY-OLVASÓKÖNYV 2.

Szerkesztette: Markója Csilla és Bardoly István

Munkatársak: Katarína Beňová és Hessky Orsolya

HÍVÓSZÓ – MEDNYÁNSZKY REVISITED

Katarína Beňová	5
Mednyánszky László – A levéltári kutatások új eredményei <i>Garajszki Margit fordítása</i>	
Gellér Katalin	21
Még egyszer Mednyánszky szimbolikus-allegorikus műveiről	
Tímár Árpád	36
Mednyánszky László figurális képeinek értelmezése a korabeli sajtóban	

MERIDIÁN – ÚJ FORRÁSOK

Fontosabb szereplők – Az újabb Mednyánszky-források elé	80
„Az én, az ismert mérték hiányzik” – Mednyánszky László jegyzetfüzeteiből	88
„Rossz kezekbe kerül” – Levelek Mednyánszky utolsó bécsi éveiből és hagyatékának sorsáról (1917–1921)	112

Katarína Beňová*

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ – A LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK ÚJ EREDMÉNYEI

„Istenre mondom, inkább fest egy 20 méter
hosszú képet, minthogy írjon egy sort.”¹

2000-ben indult az a példaértékű kutatási program, mely magyar és szlovák művészettörténészek együttműködésében dolgozza fel Mednyánszky László (1852–1919) életművét és gazdag írásos hagyatékát.² A kutatás első fázisának tetőpontját a Magyar Nemzeti Galéria és a Szlovák Nemzeti Galéria közös kiállítása, valamint egy négy nyelven megjelent publikáció jelentette.³ A katalógus szerkesztőjének, Markója Csillának és a szakembergárdának köszönhetően Magyarországon és Szlovákiában is rengeteg információ és interpretáció került a nyilvánosság elé Mednyánszky személyiségével és alkotásaival kapcsolatban. Nagy jelentőségű esemény volt például a Mednyánszky feljegyzéseit tartalmazó kötet kiadása magyar és szlovák nyelven.⁴ Az első naplókiadáshoz képest több száz, addig ismeretlen, görög betűkkel írt Mednyánszky-füzet került kiolvasásra és vált hozzáférhetővé első ízben a szlovák közön-

* A szerző a Katedra dejín výtvarného umenia, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského Bratislava munkatársa.

¹ „Gott er malt lieber ein 20M langes Bild als eine Seite zu schreiben.” Kláber Mira levele Czóbel Margitnak, Bécs, 1918. március 31. – Bratislava, Slovenský národný archív [továbbiakban: SNA], Czóbel-Mednyánszky-fond, ltsz. nélkül. Hessky Orsoly fordítása. A levél teljes szövegét ld. jelen számunkban.

² *Mednyánszky-olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24–25. 5–376.; *Háború 1*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2001. no. 28. 5–225.; *Hangulat*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 9. 2002. no. 34. 5–175.

³ *Mednyánszky*. Kiállítási katalógus. Szerk. Markója Csilla. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2003. *Mednyánszky*. Katalog výstavy. Zost. Csilla Markója. Bratislava, Slovenská národná galéria, 2004. Angol és német nyelven is megjelent, önálló kötetekben.

⁴ *Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918. Válogatás a festő kiadatlan naplófeljegyzéseiből*. Szerk., sajtó alá rend. és jegyzetek: Bardoly István. A szerk. munkatársa és bev. Markója Csilla. Budapest, 2003.; Ladislav Mednyánszky: *Denníky 1877–1918. Výber z umelcových zachovaných denníkov*. Zostav. publikácie a prepis denníkov: István Bardoly. Odborná spolupráca: Csilla Markója. Vedecká redakcia slovenského vydania: Katarína Beňová, Zsófia Kiss-Szemán. Bratislava, 2007.

1. Mednyánszky László: A család a nagyőri szalonban, 1900 körül. Tempera, papír, 19,9 x 28,5 cm, ltsz.: SNG K 14012. © Slovenská národná galéria, Bratislava

ség számára is. Az utolsó publikációk egyike Markója Csilla *Egy másik Mednyánszky* című monográfiája⁵ német rezümével 2008-ból, valamint a Ringwald-gyűjtemény 2012-es pozsonyi elárverezése alkalmából kiadott többnyelvű katalógus.⁶

Az *Enigma* már a kezdetektől a közös szlovák-magyar Mednyánszky-kutatás fontos platformja. A művész újabb leveleinek és naplójának felfedezése magától értetődően vezetett ahhoz a gondolathoz, hogy folytassuk az *Enigma* 24-25. számával, azaz a mára antikváriumi ritkasággá vált, mert azonnal szétkapkodott *Mednyánszky-olvasókönyv*vel megkezdett sorozatot.⁷ 2011-ben Mednyánszky unokahúga, Czóbel Margit (1891-1972) (1. kép) bárónővel kapcsolatos kutatáson, valamint műveinek kiállításán dolgoztam.⁸ Ennek következtében hozzáférhettem az 1970-es évektől a

⁵ Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky. Tanulmányok*. Budapest, 2008.

⁶ *Mednyánszky zo zbierky Dr. Lea Ringwalda. Mednyánszky dr. Ringwald Leó gyűjteményéből. Mednyánszky from the Collection of Dr. Leo Ringwald*. Ed. Július Barczy. Bratislava, SOGA, 2012. A katalógusban szerepel Ján Abelovský, Július Barczy, Katarína Beňová, Gellér Katalin és Hessky Orsolya tanulmánya. Ringwald Leó gyűjteményét már Kállai Ernő is ismerte. Ld.: *Mednyánszky László féléjegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 378.: 33. jegyzet; ld.: MTA BTK Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-11/419. 1-81.

⁷ Ld. a 2. jegyzetet.

⁸ Katarína Beňová: *Barónka. Osudy Margity Czóbelovej (1891-1972) medzi Mednyánszkym a Robbe-Grilletom*. Bratislava, Slovenská národná galéria, 2011.

2. Rajz Mednyánszky László vázlatfüzetéből a nagyőri harangtoronnyal.
© Štátny archív v Levoči, Levoča

Lőcsei Állami Levéltár (Štátny archív v Levoči) tulajdonában lévő Mednyánszky, Czóbel, Szirmay és Horváth-Stansith család eddig feldolgozatlan levéltári dokumentumaihoz, amelyek meglepően gazdag anyagot tartalmaztak Mednyánszkyval kapcsolatban.

Több doboznyi levéltári dokumentum található a Lőcsei Állami Levéltárban, amelyek tele vannak a család tevékenységével és ismeretségi körével kapcsolatos szélesebb körű információkkal, főként a kastély két utolsó tulajdonosát, Mednyánszky testvérét, Mirit és a férjét Czóbel Istvánt, valamint a lányukat, Margitot illetően.⁹ A fennmaradt dokumentumok között található például Mednyánszky apjának címzett levele, amelyet Münchenben a Ketterer panzió papírára írt, és müncheni akadémiai tanulmányairól informál benne röviden.¹⁰ Továbbá megtalálható itt egy német nyelvű levél, amelyet Mednyánszky január 9-én írt Mirinek Párizsból, második franciaországi tartózkodása idején. A levélben az otthoni hírek megérkezéséről, Katona Nándorról (Akibáról) és tervezett beckói látogatásáról számol be.¹¹ A levelet 1891-re vagy 1892-re datálhatjuk. A fond teljes körű feldolgozásához több időre lesz szükség. Az *Enigma* számára csak a dokumentumok egy része került kiválasztásra, amelyek közül a legfontosabbak a festő eddig ismeretlen naplói.¹² Mednyánszky számára mindig fontos volt a rajzolás, ez a napló is tele van a festőművész kedvenc figuratípusaival és a rá jellemző jelenetek vázlataival. Dolgozó férfiak és nők figurális tanulmányai, kocsis fiákerrel, halászok, vidéki emberek a mezőn.¹³ Érdekességszámba megy néhány olyan látkép, mely Nagyórt (Strážky) ábrázolja, ahol Mednyánszky a gyermekkorát töltötte és ahová egész életében szívesen tért vissza. (2. kép) A templom és a harangtorony látképét variálja, a robusztus épületek tömegével dolgozva. Ezt egészítik ki a nagyóri kastély körüli park látképei, vagy a Poprad folyó és a park szélén húzódó faszor közötti mezsgye ábrázolása. Vagy a kör alakban ültetett hársfákkal szegélyezett tisztás (3. kép), amelyet a család kis arénaként használt a lovaglós futószáras elsajátításához. Az erőssel és energiákkal a teozófia síkján is foglalkozó művész gyakran festett egyszerű, erős, kétkezi embereket, akiket szintén fellelhetünk az apró füzet lapjain. Gyakoriak a férfialakok, mint például vívó férfi, falusi és városi jelenetek, emberek beszélgetés közben (4. kép). Erre az időszakra jellemző téma a temető, a keresztek a természetben (5. kép),¹⁴ a datálás szempontjából érdekes motívum az erdőben fekvő és pihenő katonacsoport, ez a téma 1880-tól kezdődően meglehetősen hosszú ideig foglalkoztatja.

⁹ Személyéről bővebben ebben a számban.

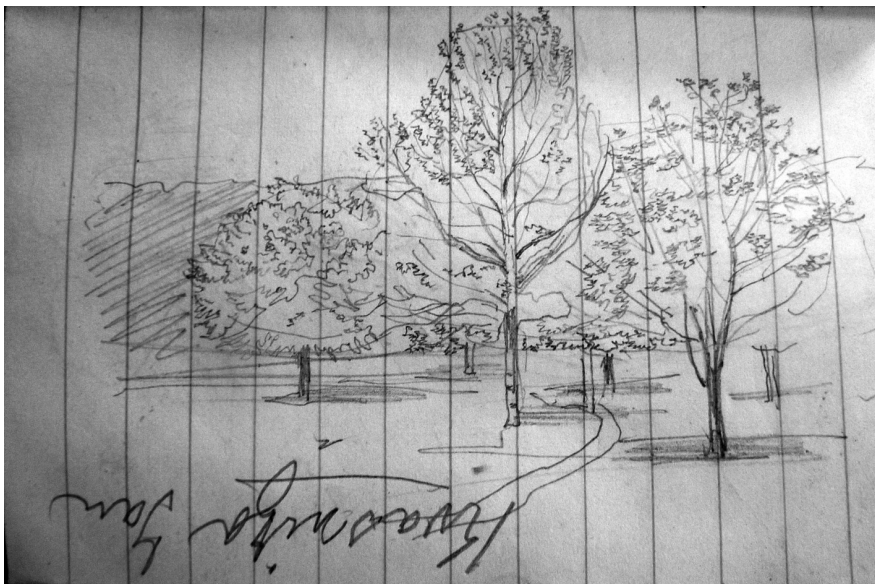
¹⁰ Štátny archív v Levoči [továbbiakban: ŠAL], Strážky-fond, 40. doboz.

¹¹ Uo. – Mednyánszky és Katona kapcsolatáról ld.: Markója 2008. i. m. 74–88.; *Mednyánszky féléjegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 43.: 100. jegyzet.

¹² Mednyánszky László naplója – ŠAL, Strážky-fond, 50. doboz. Köszönet Bardoly Istvánnak és Markója Csillának, hogy kiolvasták és feldolgozták a szöveget.

¹³ Ld. még: Markója Csilla: Báró Mednyánszky László különös élete és még különösebb művészléte (1852–1919). *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 22–31.

¹⁴ Ld. például: *Erdei út*, Slovenská národná galéria [továbbiakban: SNG], ltsz.: O 3857.

3. Nagyóri parkrészlet. Rajz Mednyánszky László vázlatfüzetéből.

© Štátny archív v Levoči, Levoča

Az *Enigma* jelen számának alapját képező másik forráscsoport a pozsonyi Szlovák Nemzeti Levéltárban található további naplókából, levelekből és rajzokból áll. Ez a kétdoboznyi dokumentum ma a Czóbel-Mednyánszky nemes család fondjaként van nyilvántartva. Radoslav Ragač-nak, a levéltár igazgatójának köszönhetően lehetőségem nyílt az anyag kutatására és identifikációjára. Terjedelmes hagyatéki forrásanyag került beazonosításra a Mednyánszky-nak címzett vagy általa írt személyes levelektől kezdve újabb három naplóján át a különféle időszakokból származó rajzokig és egyéb dokumentumokig. Az *Enigma* előkészítésekor a báróval kapcsolatos főként német nyelvű levelezésére koncentráltam, életének utolsó éveiből származó fontos levelekre a festőművész testvérétől, Czóbel Miritől, Sirsich Jankától Beckóbból, a bécsi festőbarát feleségétől, Kláber Mirától és Pálmai Józseftől,¹⁵ aki a festő titkárának nevezte magát.

¹⁵ E személyek története nagyrészt a Markója Csilla vezette kutatás során bontakozott ki, amelyek fontosabb állomásai idegen nyelven is olvashatók. Vö. pl. Csilla Markója: Das eigenartige Leben und die noch eigenartigere Kunst des Barons László Mednyánszky (1852–1919). *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 351–370.; Csilla Markója: László Mednyánszky, ein Genius der ungarischen Jahrhundertwende und die ungarische Stimmungsmalerei. *Acta Historiae Artium*, 45. 2004. 337–355.; Csilla Markója: A Painter Maudit - Ladislav Mednyánszky. *Osobnosti a súvislosti v umení 19. storočia na Slovensku. K problematike výskumu dejín umenia 19. storočia*. Eds. Dana Bořutová, Katarína Beňová. Bratislava, 2007. 181–201.; Csilla Markója: A Painter Maudit. László Mednyánszky (1852–1919). *The Hungarian Quarterly*, Vol. 44. 2003. no. 170. 29–43.; Csilla Markója: Predslov. In: Ladislav Med-

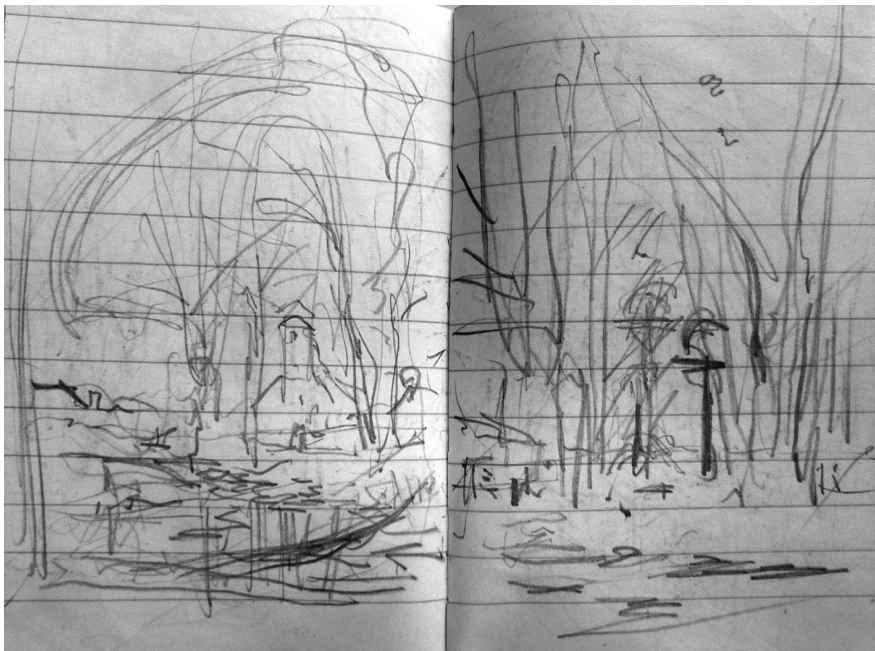
4. Vázlat emberi alakokkal. Rajz Mednyánszky László vázlatfüzetéből.

© Štátny archív v Levoči, Levoča

A levéltári fondban van néhány értesítés és levél a Sajtóhadiszállástól, amelynek kötelékében Mednyánszky a fronton hadifestőként tevékenykedett. Főként 1918-ból származó információkról van szó, ebben az időben tervezték a *Tirol im Weltkrieg* és a *Bilder aus dem Balkan und Orient* című kiállításokat és Mednyánszkyt is felkérték a részvételre.¹⁶ A levelek között található Nicolas Schindler őrnagy 1920. október 19-én írt visszaemlékezése a báróra, amelyet a Singer és Wolfner cég illetve

nyánszky: *Denníky 1877-1918*. 2007. i. m. 12-19.; Csilla Markója: Der Körper ist die Seele von Allem. Ein merkwürdiger Maler aus der Österreichisch-Ungarischen Monarchie: Baron László Mednyánszky, der «alte Hund» und die moderne «Bettler-Philosoph». *László Mednyánszky 1852-1919*. Hrsg. von Sabine Grabner, Csilla Markója. Wien, Österreichische Galerie Belvedere, 2004. 16-51.; Csilla Markója: Zvláštny život a ešte zvláštnjšie dielo baróna Ladislava Mednyánszkeho (1852-1919). *Ročenka Slovenskej narodnej galérie Bratislave*. Bratislava, 2003. 191-209.; Csilla Markója: The Disparity between a Sublime and a Hideous Portrait. Ladislav Mednyánszky's Peculiar Art. In: *Mednyánszky*. Bratislava, Slovak National Gallery, 2004. 13-37., ugyanaz szlovákul is: Vzdialenosť medzi nádherou a desivou tvárou. O netradičnom umení Ladislava Mednyánszkeho. In: *Mednyánszky*. Zost Csilla Markója. Bratislava, Slovenská národná galéria, Bratislava, 29. April - 29. August 2004. Slovenská národná galéria, Bratislava, 2004. 13-37. Markója magyar nyelven írt monográfiájában is található egy hosszabb német nyelvű összefoglalás: Csilla Markója: Ein anderer Mednyánszky. Studien über die Kunst von László Mednyánszky (1852-1919). *Egy másik Mednyánszky*. Bp., 2008. 381-394.

¹⁶ A Sajtóhadiszállás 1918. szeptember 2-i levele. - SNA, Mednyánszky-Czóbel-fond.

Rajz Mednyánszky vázlatfüzetéből.

© Štátny archív v Levoči, Levoča

a család közötti hagyatéki perben¹⁷ használtak fel. Schindler először 1916 júniusában találkozott Mednyánszkyval Moravská Ostraván (ma Ostrava), amikor is barátság alakult ki közöttük, amely a következő években Bécsben is folytatódott. Mednyánszky élete utolsó éveiben kapcsolatban állt Kláber Gyula festőművész családjával.¹⁸ A neve gyakran szerepel a művész már megjelent naplóbejegyzéseiben. A Kláber családdal hamarabb megismerkedett, mint ahogyan azt eddig ismert naplóbejegyzései do-

¹⁷ „Wenn jemand - wie ich - Gelegenheit hatte zu sehen, was Baron Mednyánszky qualitativ und quantitativ künstlerisch leistete, muss man objektiv zu dem Schlusse kommen, dass er bei oberflächlicher Fruktifizierung dieser Arbeiten das Einkommen eines mehrfachen Millionärs hätte haben müssen, und es nicht notwendig gehabt hätte, trotz seiner allerbescheidensten Lebensführung oft lächerlich geringe Darlehen von einigen hundert Kronen aufzunehmen. / Übrigens hatte er noch seinem Tode, wie mir Herr Wolfner in Juli 1919 persönlich versicherte, ein Guthaben von nur K. 35.000,-“ - Nikolaus Schindler levele, 19. 10. 1920. - SNA, Mednyánszky-Czóbel-fond.

¹⁸ Kláber Gyula (1872-1942 után) festő, 1898-ban Nagybányán dolgozott és részt vett az első kiállításokon a Múcsarnokban. Utóbb Münchenben Hauser tanárnál képre Restaurálást tanult. 1909-től Bécsben élt. Idősebb korában már kevesebbet festett, restaurálással foglalkozott. Visszaemlékezései szerint Mednyánszkyval Nagybányán ismerkedett meg és a műtermeik a Vasvári Pál utcában egymás szomszédságában voltak. Mednyánszky az utolsó éveiben (1916-1918) többször lakott nála, majd az ő lakásában halt meg. *Mednyánszky feljegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 233.: 641. jegyzet a korábbi irodalommal.

kumentálják, 1912-ben például a következőt írja: „Édes, drága cimborám, barátom, fiam Bálintkám, vezetöm, tiszta jó lélek, Nyuli! Édes jóság, ismét egy hét telt el. E hét elején itt volt Kláber, nejével, tetszett neki a nagy vízkép. Újult erővel fogtam a vizekhez, kezd virradni, határozottan érzem, hogy a nehéz probléma megoldásához érkezem.”¹⁹ A levéltári anyag fontos részét képezik a Kláber Mira által Bécsből küldött levelek a festőművész testvérének, Mirinek, amelyekben Mednyánszky állapotáról tájékoztatja őt életének utolsó éveiben. Mednyánszky műterme Bécsben a IX. kerületben volt a Sobieskigasse 4/a. szám alatt, amelyre Kláber Gyula így emlékszik vissza: „Elképzelhetetlen rendtelenség uralkodott ott. Bútorai egyáltalán nem voltak, csak egy dívány, amin aludt. A modellek címeit szénnel a falra jegyezte. Egyetlen asztalán: ételmaradékok, szappan, borotva, festékes tubusok heverték tarka összevisszaságban, a sarokban pedig méteres magasságban fehéreneműhalmaz. Mednyánszky elvből nem mosatott. Mindig új fehéreneműt vásárolt és a régit eldobta.”²⁰ Lakni a Lassingleithnerplatz 1. szám alatt lakott és Kláber Mira gondoskodott Mednyánszkyról. A Mirinek küldött levelek tele vannak aggodalommal a művész megromlott egészsége miatt. Mivel Mednyánszky akkor már nem volt túl jó állapotban, Kláber Mira levelei a festőművész bécsi életének egyedüli forrásai. Meglehetősen bizalmas információkat tartalmaznak főként a Singer és Wolfner céggel aláírt szerződéssel kapcsolatos problémákról. Az 1918. február 28-án keltezett levélből kiderül, hogy Kláber Mira „ganz diskret” ír Czóbel bárónőnek a Mednyánszky titkára, Pálmai József körül kialakult helyzetről, valamint Platthy György ügyvédéről.²¹ Szerinte Pálmai letagadja a festőművész eladott képeiért kapott pénzt. Ezen kívül arról is beszámol, hogy a festőművész szervezete legyengült és gyakran teljesen étvágytalan. 1918. március 31-én csatolja a heti étrendjét, hogy a család el tudja képzelni, milyen jól gondoskodnak róla. Mednyánszky életében Kláberék főként a háborús években játszottak fontos szerepet, amikor is segítségükkel oldotta meg napi problémáit. 1917. február 4-én például ezt írja a naplójába: „Rendkívül kellemetlen egy állapot, a műterem jéghideg, eddigelé csak valahogy tudtam dolgozni a hideg dacára, de Kláber meghítt néhány napra, talán elmegyek hozzá holnap, hétfőn.”²²

Kláber Mira leveleinek fő témája Mednyánszky egészségi állapota mellett a festő viszonya személyi titkárával, Pálmai Józseffel, aki egy ellentmondásos személyiség, s nagy befolyással volt a művészre utolsó éveiben. Ebbe az időszakba tartozik a hosszantartó vita a festőművész (és családja) valamint a Singer és Wolfner cég között.²³ Éppen Pálmai 1920-1921-ben Mednyánszky testvérének, Czóbel Margitnak

¹⁹ *Mednyánszky feljegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 232–233. – 1912. június 30. Bécs.

²⁰ *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 302.

²¹ Platthy György ügyvéd képviselte a családot a Singer és Wolfner céggel szemben. Pálmai, Mednyánszky titkára mutatta be őket egymásnak 1917-ben. *Háború 1*. 2001. i. m. 133.: 124. jegyzet.

²² *Mednyánszky feljegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 342. 1917. február 4., vasárnap, Bécs.

²³ A per leírását és a peranyag nagy részét Markója Csilla közli a *Mednyánszky-olvasókönyvben*: „Szenilis jóhiszeműséggel”. Válogatás a Mednyánszky-Wolfner per iratanyagából. *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 212–250.

címzett levelei egészítik ki ismereteinket az egész ügyről. Ezen kívül a Szlovák Nemzeti Levéltárban személyes levélváltást is találunk Mednyánszky és Pálmai között. Kláber Mira gyakran ír Mednyánszky képeinek „gyanús” eladásáról a titkár részéről, egyúttal örömet fejezi ki, hogy a festőművész még mindig dolgozik „siehe da Herr Baron wurde frisch energisch, malte einiger kleinere Bilder zwei davon *wunderbar* voll Kraft, und schöpfte wieder Hoffnung.”²⁴

A levéltári fond tartalmazza a már említett leveleket is, melyeket a Sajtóhadiszállás küldött Mednyánszkyknak. Annak ellenére, hogy a háború utolsó időszakában már nem vett részt aktívan a fronton folyó munkában, kisebb kiváltságokat kapott tőlük, amelyekről Kláber Mira is ír.²⁵ Röviddel Mednyánszky halála után ismét Kláber Mira az, aki néhány levelezőlap segítségével világossá teszi a Mednyánszky lakásában és műtermében uralkodó helyzetet a család számára, mivel Nagyőrben kicsit „el voltak vágva” az információktól. Kláber asszony főként a festőművész hagyatéka miatt aggódik. Ezzel kapcsolatban ismét a titkárt említi, aki eladta a festőkészlet egy részét, amelyet Kláber Gyula vásárolt meg. A kellemetlenségek elkerülése végett a már említett Schindler őrnagynak adták át a kulcsokat. Mednyánszky egyes művei ebben az időben nemcsak a műtermében voltak, hanem a Sajtóhadiszállás, azaz a Kriegspressequartier központjában is. Mira attól tartott, hogy ezek a művek is a titkár kezébe kerülnek.

Mednyánszky életének utolsó éveiből néhány német nyelvű levél is fennmaradt, amelyet a testvére, Miri írt neki. Fő témájuk a festőművész egészsége,²⁶ hogy van-e elegendő pénze, és hogy mikor látogat el újra Nagyőrbe, ahol Miri abban az időben a családjával élt. „Puffo” vagy „Puffocska” beceneven szólítja a festőművészt, és „Pig” néven írja magát alá a levelekben. Mednyánszkyhoz közel állt barátnője, Sirchich Janka Beckóból, aki a „Mausi” becenevet viselte. Fennmaradt 1895-ben Marseille-ben írt levele, amikor meghalt a festőművész édesapja és megemlíti őt a levélben is. Egyúttal leírja az élményeit, amelyekben San Remo meglátogatásakor volt része.²⁷ (6. kép)

A Szlovák Nemzeti Levéltárban lévő anyagban külön fejezetet alkotnak Mednyánszky levelei, amelyeket a családtagjainak és a barátainak írt. A levéltári fond-

²⁴ Kláber Mira levele Czóbel Margitnak, Bécs, 1918. május 16. – SNA, Mednyánszky-Czóbel-fond. – „és íme, a Bátor Úr friss lett, energikus, festett néhány kisebb képet, kettő közülük *csodálatosan* erőteljes, és ismét reménykedő lett” (Hessky Orsolya fordítása) – A teljes levelet lásd jelen számunkban.

²⁵ Főként szénvásárlási hozzájárulást – pl.: Kláber Mira Czóbel Margitnak írt levelei, Bécs, 1918. április 8. és szeptember 19. – SNA, Mednyánszky-Czóbel-fond, feldolgozatlan. A leveleket lásd jelen számunkban.

²⁶ Gyakori téma volt a megfelelő szanatórium keresése Mednyánszky számára, ahol rendbe jöhetne és kipihenhetné magát.

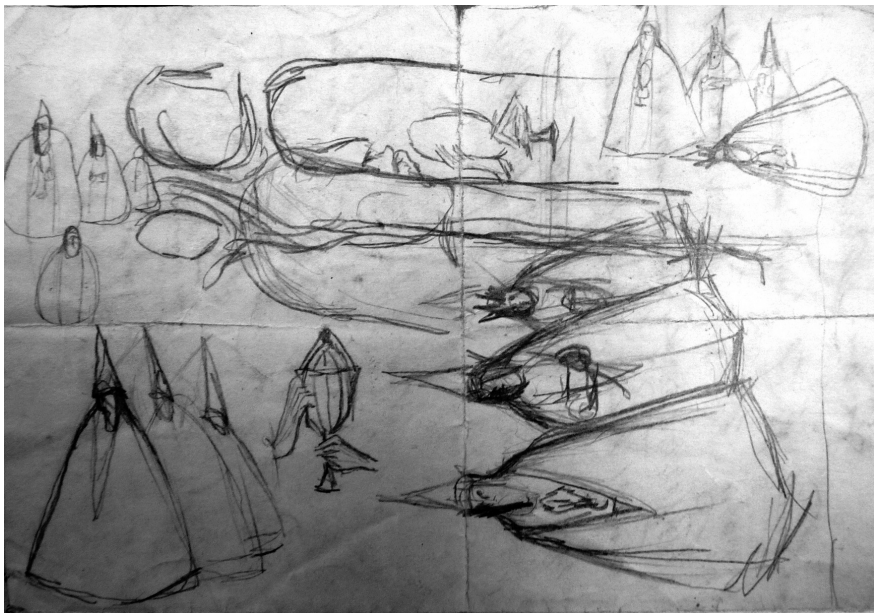
²⁷ Mednyánszky 1877-ben volt San Remóban a családjával, néhány téli hónapot töltöttek ott. – Hessky Orsolya: Életrajz. *Mednyánszky* 2003. i. m. 235. – ld. még: *San Remói motívum*. SNG, ltsz.: K 14228, San Remo feltüntetésével és 1899-es datálással, amikor Mednyánszky újra meglátogatta ezt a várost.

6. Mednyánszky László: San Remo, 1899. Akvarell, papír, 17,8 x 25,3 cm, Itsz.: SNG K 14228. © Slovenská národná galéria, Bratislava

ban van néhány nagyon érdekes irat a franciaországi időszakából, valamint a háború utolsó éveiből. Ebben a tanulmányban főként a német nyelven íródott levelekkel foglalkozom. Egy viszonylag terjedelmes, feltehetőleg 1890. május 31-én írt levélben²⁸ arról számol be, hogy el kell töltenie egy kis időt a francia városban, hogy alaposabban megismerkedjen a Salonon kiállított művekkel. Camille Corot és Jean François Millet munkáit értékeli, akik fölött szerinte eljárt az idő, Eduard Manet-nak és Jules Bastien-Lepage-nak sincs szerinte túl sok követője. A magyar művészi kolóniával ekkor még nem találkozgat, még ha említi is Munkácsy Mihályt. Nagy hatással voltak rá az orosz művészek. Az utolsó, harmadik párizsi tartózkodása alatt, 1897-ből fennmaradt egy a sógorának, Czóbel Istvánnak címzett levél, amelyben arról értesíti, hogy megkapta a 125 frankot. Arról számol be, hogy mennyire nehezen jut jövedelemhez, ami Pesten jobban megy, mivel kereshet az Osztrák-Magyar Monarchiát bemutató kötet illusztrációival. Reméli, hogy beckói és nagyőri tartózkodása segíteni fogja a gyógyulását. Az is kiderül a levélből, hogy a figuralitás terén új irányt vesz és korai kompozícióit túlhaladottnak tartja. Ez a levél ennek az időszaknak fontos forrása, mivel az eddig megjelent naplókban csak egyetlen Párizsban írt, 1897. február 25-ei naplóbejegyzés szerepel: „Nagy válságon mentem át. Úgy éreztem, hogy végem van. Ekkor kezembe került

²⁸ A levélben említi Jókai Rózát, barátja, Feszty Árpád festőművész feleségét. Fesztyvel az 1870-es években ismerkedett meg. A levelet ld. jelen számunkban.

7. Rajz Mednyánszky László Czöbel Mirinek írt leveléből.

© Slovenský narodný archív, Bratislava

egy könyv (*Von einem andern an ihn selbst.*) Rögtön megnyugodtam. Végre világosság támadt bennem.”²⁹

A levelek többsége az első világháború időszakával áll összefüggésben, és „öreg kutya” névvel írta őket alá. 1914. augusztus 2-án³⁰ kelt levele nagyon érdekes, hisz olyannak hat, mint egy kis „testamentum”, amelyben Mednyánszky megemlékezik minden hozzá közelállóhoz. A világháború egyre közeledő réme ellenére egyelőre lenyűgözi őt mindaz, amit a háborús Budapestben lát. 1918. február 1-én Bécsből Nagyőrbe küldött levelében már arról ír, mennyire várja, hogy újra láthassa a nagyőri kertet. „Ich freue mich riesig auf den Nehrer Garten! Mit allen schönen Jugend Errinerungen und das alles mit euch wieder zu sehe!!!”³¹ Az egyik levélen, amelyet testvérének, Mirinek küldött, egy rajzot találunk (7. kép), a figurák az egyházi vezetők jellegzetes attribútumaival, tipikus öltözetben és mitrával a fejükön láthatók. Az egyik rajz részlete egy kehely, amelyet az istentisztelet során használtak. Hasonló motívumot találunk a Szlovák Nemzeti Galéria gyűjteményében lévő rajzon (*Figu-*

²⁹ Mednyánszky *féljegyzései* 2003. i. m. 79. – A levelet ld. jelen számunkban.

³⁰ A levél másolata megtalálható a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában is, ltsz.: M.M.A. 3389/934-31. – A levelet ld. jelen számunkban.

³¹ Mednyánszky levele Mednyánszky Margitnak, 1. 2., Bécs. – SNA, Mednyánszky-Czöbel-fond. – „Nagyon örülök a nagyőri kertnek! Minden szép ifjúkori élményem és mindezt veletek láthatom újra!” (*Hessky Orsolya fordítása*) – A teljes levelet ld. jelen számunkban.

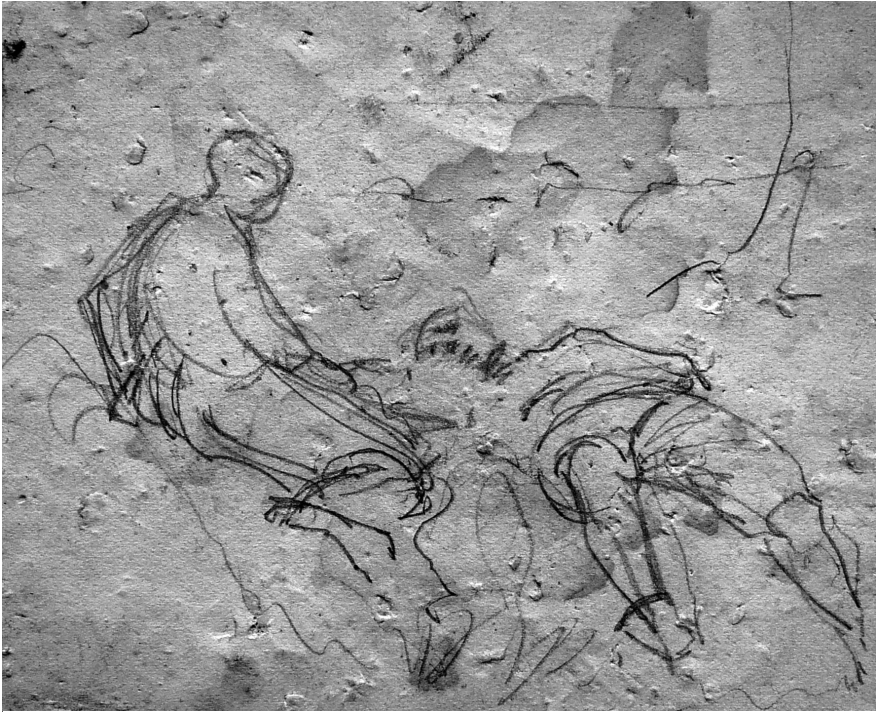

8. Mednyánszky László: *Alpesi motívum*, 1870 körül. Akvarell, papír, 19,9 × 26,6 cm, ltsz.: SNG K 14234. © Slovenská národná galéria, Bratislava

rális tanulmányok 240.), egyike a számos papírra rajzolt munkának, amely a nagyőri kastélyból került a Galériába. Ebben a levélben felbukkan Mednyánszky gyakori „eljárása”, az írásos és rajzos feljegyzések keverése. A Szlovák Nemzeti Galéria levéltári anyagának része egy 33 darabos rajzgyűjtemény papíron, vizitkártyán, sőt vásznon, ami Mednyánszky tipikus munkamódszerének bizonyítéka – azt használta a művek alapjaként, ami éppen a keze ügyébe került. Ebben a gyűjteményben is egyszerre találjuk meg Mednyánszky rajzművészetének különféle korszakokból származó érdekes példáit. A festőművész már gyerekkorában szeretett rajzolni és a családjának köszönhetően ezek a kezdeti szárnypróbálgatások is fennmaradtak (ma a Szlovák Nemzeti Galéria tulajdonában). Éppen a Szlovák Nemzeti Galéria gyűjteménye, amely több mint 1400 darabot³² tartalmaz, segítette a levéltári fondban lévő rajzok összehasonlításában és datálásban. A 19. század 60-as éveinek második felétől ismerjük a festőművész szárnypróbálgatásait, amelyek az osztrák festőművész, Thomas Ender oktatásával állnak összefüggésben.³³ Főként rajzokról van szó, amelyeket

³² A Szlovák Nemzeti Galéria megalapítása óta vásárolta Mednyánszky műveit; a legnagyobb gyarapodást Czóbel Margit bárónő hagyatékának átvétele jelentette 1972-ben.

³³ Csilla Markója: *Thomas Ender und László Mednyánszky. Gedenkausstellung Johann Nepomuk Ender (1793–1854), und Thomas Ender (1793–1875)*. Szerk. Papp Gábor György. Budapest, MTA Művészeti Gyűjtemény, 2001. 130–141.

9. Két fekvő figura Mednyánszky László vázlatfüzetéből, 1880 körül.
Ceruza, papír. © Slovenský narodný archív, Bratislava

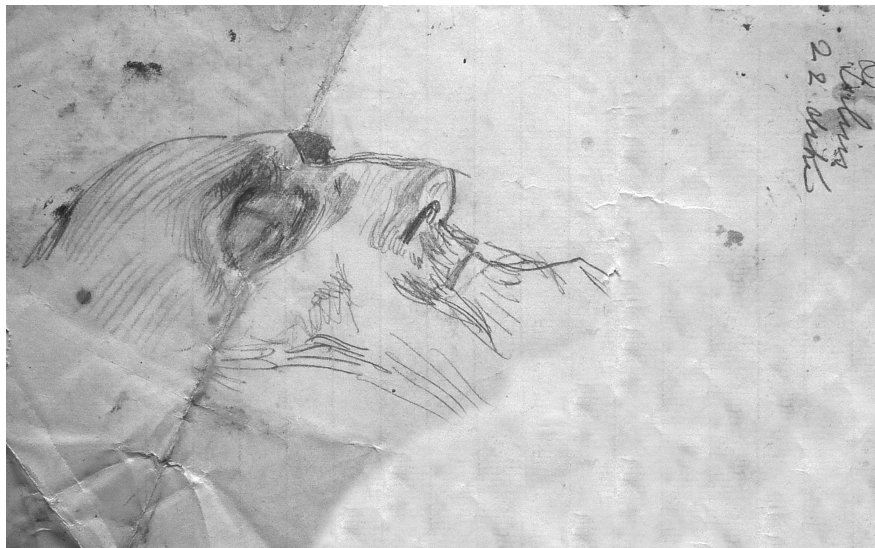
gipszmodellek, leginkább büsztök alapján készített. Ide sorolhatjuk például az idős férfi képét és egy nazarénus reprodukció alapján készült fiatal nő motívumát, feltehetően Szűz Máriát.³⁴ A Szlovák Nemzeti Galériában lévő rajzon egy antik ülő alak látható, és az alkotáson 1865. június 22-i dátum szerepel, amely pontosan a Thomas Ender hatása által fémjelzett időszakra esik.³⁵ Tiszta, még játékos munka a különféle tengeri növények és állatok (medúzák, csillagok) ábrázolása, amelyek a papír hátoldalán jellemezve is vannak.³⁶ Ezen az íven láthatók még különféle fajtákat megjelenítő rajzok, a faábrázolás Mednyánszky legkorábbi témáinak egyike. Ebben a kollekciónban különálló farajzok is találhatóak, amelyeket ismét összefüggésbe hozhatunk a Szlovák Nemzeti Galériában fennmaradt munkákkal.³⁷ Rossz álla-

³⁴ Összehasonlításként ld. például: *Tanulmányrajz. Szakállas férfialak*, SNG, ltsz.: K 4257.

³⁵ *Tanulmányrajz. Ülő antik atléta*, 1865, SNG, ltsz.: K 4253. Ide sorolhatjuk a *Fiatal férfi feje sisakban* c. képet is, SNG, ltsz. K 4252.

³⁶ *Figurális tanulmányok 266*, SNG, ltsz.: K 11453. A botanika iránti érdeklődése látható egy másik gyerekrajzon is: *Tanulmányrajz. Virágcsokrok*, 1868–1870, SNG, ltsz.: K 12003.

³⁷ *Bokor- és facsoportok*, 1870, SNG, ltsz.: K 4285; *Lombos fák csoportja*, 1868–1870, SNG, ltsz.: K 4283; *Tanulmányrajz. Lombos fa*, SNG, ltsz.: K 4282; *Tanulmányrajz. Virágzó lombos fa*, 1868–1870,

10. Mednyánszky László rajza halott apjáról, 1895 körül, ceruza, papír. © Slovenský narodný archív, Bratislava

potban vannak az alpesi hegyi kunyhókat és fákat ábrázoló korai munkák. Ismerjük a hasonló témájú akvarelljeit, amelyek Johann Jakob Ulrich (1798–1877)³⁸ munkái alapján készültek, mint például a Szlovák Nemzeti Galéria tulajdonában lévő *Alpesi motívum*, mely szintén a hegység és az alpesi kunyhó témáját dolgozza fel, apró figurális staffázssal az előtérben.³⁹ (8. kép) A levéltári fondban található rajzok gyakran sérült, töredékes állapotban vannak. A rajzokat a precíz vonalvezetés és a részletek alapos kidolgozása jellemzi.

Nem ismert, hogy Mednyánszky mikor látogatott el először Budapestre, de feltelezhető, hogy még valamikor gyerekkorában a családjá társaságában. Ezt bizonyítja az a rajz, amely a város budai oldalát mutatja a Gellértheggyel és a Dunán egy hajóval. Hasonló megformálású a vidéki házakat ábrázoló munkája.⁴⁰ Mednyánszky müncheni és párizsi tanulmányai utáni időszakból származnak a fondban

SNG, ltsz.: K 4291.a.

³⁸ Johann Jakob Ulrich (1789–1877), 1855–1874 között a tájképfestészet professzora Zürichben, a Politechnikumon. Mednyánszky és Ulrich kapcsolatáról ld.: Karol Vaculík: *Ladislav Medňanský. Maliar slovenskej zeme a ľudu*. Katalóg výtavy. Bratislava, Slovenská národná galéria, 1962. 10.; Vaculík, Karol: *Ladislav Medňanský. Súborné dielo*. Katalóg výtavy. Bratislava, Slovenská národná galéria, 1979.; Katarína Beňová: A korai évek – Mednyánszky László és Nagyőr. *Mednyánszky* 2003. i. m. 144.: 42. jegyzet. Az Ulrich nyomán készített rajzok szériájába tartozik a *Vihar előtti táj* (SNG, ltsz.: K 4 276); *Tó a svájci parkban* (SNG, ltsz.: K 4 277); *Svájci park tóval és fogattal*, (SNG, ltsz.: K 4278.)

³⁹ *Alpesi motívum*, 1870 körül, SNG, ltsz.: K 14234.

⁴⁰ *Tátrai falu*, 1868, SNG, ltsz.: K 4281. Jelölt MonJak 5 Juillet 1868.

11. Mednyánszky László tájrajza vázlatfüzetéből, 1890-1900 körül.
Ceruza, papír, © Slovenský narodný archív, Bratislava

a művész tipikus témáit megjelenítő művek: a sírok fölött álló alakok,⁴¹ fekvő fiatal férfiak.⁴² (9. kép) Ezeket a típusokat variálja a rengeteg rajzon és a vázlatfüzetekben. A hátrattett kezű térdeplő férfit, amely Mednyánszky 1880-1885 körül készült *Térdeplő halálraitélt* művére emlékeztet, egy Heinrich Schindler nevére írt vizitkártya hátlapján találjuk.⁴³ Egy másik kedvelt motívum a viszonylag gyakran előforduló halász alakja,⁴⁴ amely több variációban került feldolgozásra. Az 1895 előtti időszakra datálhatjuk azt a kétoldalú rajzot, amelyen egy idős, fekvő férfi látható, akinek lehunytt szemét, de arcának csak egy részét látjuk. A szélére ceruzával fel van írva a dátum is „Julius 22 dik”. (10. kép) A férfi a festőművész apja, Mednyánszky Eduárd báró, aki 1895. június 16-án halt meg Nagyőrben, ahol a temetésén találkozott az egész család. A festőművészre nagy hatással volt apja halála és sokáig nem tudta feldolgozni ezt a szomorú eseményt. Egy egész sor rajz maradt fenn, amelyen apja holtteste látható a halál szimbolikus csontváz-alakjának társaságában.⁴⁵ A kollekcióban van egy tájkép is, ami összefüggésben állhat a *Munkács vidékéről (Itató)*⁴⁶ című híres

⁴¹ *Sír fölött*, 1878, SNG, ltsz.: O 3642. Ehhez az olajfestményhez többféle vázlatrajz található a Szlovák Nemzeti Galériában.

⁴² Lásd például a rajzokat a vázlatfüzetből - *Vázlatfüzet*, SNG, ltsz.: K 12090, K 12080.

⁴³ Mednyánszky naplóiban említi Nicolaus Schindler nevét, akivel kapcsolatban volt a fronton és Bécsben. - *Térdeplő halálraitélt*, 1880-1885, SNG, ltsz.: O 4930.

⁴⁴ *Halász hálóval*, SNG, ltsz.: K 17315; *Tanulmányrajz. Katona. Parasztleány kaszával*, SNG, ltsz.: K 14229.

⁴⁵ Aktuálisan lásd az ún. Ringwald-gyűjtemény darabjait - Gellér Katalin: A szimbolista Mednyánszky.

képpel, melyen egy vízparton legelő nyáj látható. (11. kép) Későbbi időszakból, feltehetőleg 1900-ból származik az a rajz, amelyen négy hasonló motívum található – fasorral övezett út, a háttérben hegység. Mednyánszky kifejezőmódja itt nagyon expresszív.

Az *Enigma* aktuális számának egyik témája Mednyánszky írásos és képzőművészeti hagyatékának azon része, amelyeket a lőcsei és pozsonyi levéltári fondokban nyílt alkalmam felfedezni. Meggyőződésem, hogy a főként franciaországi, olaszországi útjai, valamint a háború időszakából származó, mostanra lefordított és feldolgozott levelek, naplóbejegyzések, rajzok, valamint a saját életével és alkotásaival kapcsolatos kijelentések tovább gazdagítják erről a sokoldalú személyiségről, gondolkodásmódjáról és önértelmezéséről alkotott képünket.

Garajszki Margit fordítása

Ringwald Leó gyűjteményéből 2012. i. m. 42–54.; Július Barczy: Az öregember halála (A művész apjának halála) – tanulmány. Uo., 124–133.

⁴⁶ *Munkács vidékéről (Itató)*, 1891, MNG, ltsz.: 55.849.

Gellér Katalin

MÉG EGYSZER MEDNYÁNSZKY SZIMBOLIKUS-ALLEGORIKUS MŰVEIRŐL

„Nyugodtan állíthatom, hogy én a legnagyobb Mednyánszky gyűjteménnyel rendelkezem. Kb. 200 drb. szebbnél szebb Mednyánszky kép birtokában vagyok, a művész mindenféle technikai képét bírom, amelyek által Mednyánszky művészete egy eddig nem ismert irányvonalból nyerhet megítélést” – írta Leo Ringwald ügyvéd az *Uj Idők* szerkesztőségének megkeresésére.¹ Az elsősorban korai Mednyánszky festményeket és rajzokat tartalmazó gyűjtemény valóban különleges, s valóban „eddig nem ismert” irányvonalat reprezentál.

Magyarországon kevéssé ismerték Mednyánszkynek ezt a korszakát, mivel az 1895 körül született művek főként szlovákiai gyűjteményekben voltak és vannak, s a magyar kutatók elé csak a 2003-as Mednyánszky-kiállítás előkészületei során kerültek.² Tíz évvel később, a Ringwald-hagyaték előkerülésének³ köszönhetően olyan kvalitású festményeket és rajzokat ismerhettünk meg, amelyek alátámasztják, hogy rövidsége és átmenetisége ellenére ennek a korszaknak a művei Mednyánszky életművének jelentős, az európai szimbolista művészettel rokon vonásokat mutató fejezetét alkotják. Szimbolikájába mélyen beépült az a „mitikus-allegorikus hagyomány”, melynek gyökerei régi ismert képtípusokhoz, többek közt a görög-római művészet példájához vezethetők vissza, amelyre a 19. század végi szimbolisták is építettek.⁴

¹ Dr. Leo Ringwald levele az *Uj Idők* szerkesztőségének. Trenčín, 1937. augusztus 3. – OSZK Kézirattár, Leveléstár, 1070 (30. levél). Ezt a függelékben közölt levelet sajnos csak a nemrégiben felbukkant Ringwald-gyűjteményről kiadott katalógus megjelenése után találtam meg. *Mednyánszky zo zbierky Dr. Lea Ringwalda. Mednyánszky dr. Ringwald Leó gyűjteményéből. Mednyánszky from the Collection of Dr. Leo Ringwald.* Ed. Július Barczy. Bratislava, SOGA, 2012.

² *Mednyánszky. Kiállítási katalógus.* Szerk. Markója Csilla. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2003.

³ A Ringwald-hagyaték előkerüléséről idehaza elsőként Markója Csilla adott hírt (Markója Csilla: Büszkeség és balítélet. *Artmagazin* 7, 2009, 5. 16–25.), evvel párhuzamosan indultak el Rajna Bálint a Newbury-ben elárverezett hagyaték rekonstrukciójával kapcsolatos kutatásai, melyek eredménye részben a SOGA aukciós ház kiállításának katalógusában öltött testet.

⁴ Az allegória „becsületét” visszaállító Hans-Georg Gadamer mai viszonylatra is alkalmazva írja: „A 19. század esztétikája a lélek szimbolizáló tevékenységének a szabadságán alapult. [...] Nem úgy áll-e a dolog, hogy ezt a szimbolizáló tevékenységet valójában még ma is egy mitikus-allegorikus hagyományhatárolja körül?” Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata.* Ford. Bonyhai Gábor. 2. jav. kiad. Budapest, 2003. 112.

Ezért is éreztem úgy, hogy a pozsonyi katalógusban megjelent tanulmány után is érdemes még egyszer visszatérni ezen időszak műveire.⁵

Az ekkor készült alkotások nem előzmény nélküliek, ha elfogadjuk, hogy Mednyánszky „szimbolikus-allegorizáló” korszaka már 1880 körül elkezdődött halálmotívumaitól (Haldokló halász; Szerencsétlenség, 1880-as évek első fele) és mindenekelőtt a *Varjak az itatón* című (1878) szimbolikus festményével.⁶ A realista művekben is jelen volt egy, a klasszikus kompozíciós típusok alkalmazásán keresztül érvényesülő általánosító, allegorizáló törekvés, s az 1895 körül született művek egy részében sem szakadt el teljesen a hagyományos szimbolikától. Ján Abelovský is erre a műveit összekötő, elsősorban tartalmi kapcsolatra alapozva állítja, hogy Mednyánszky „makabrista korszaka” 1881-től a századfordulóig tartott, s figurális művei az emberiség egzisztenciájára és lelki életére koncentráló művek.⁷

Mednyánszkyt az allegorikus és a realista kifejezés közelítése erősen foglalkoztatta. 1896-ban, Párizsban, szimbolista kortársaihoz hasonlóan új, egyéni szimbólumok teremtésétől várta – igaz kérdőjelesen – a festészet megújulását. „A túlélt szimboliáktól a tárgyilagos tények egyszerű realiztikumához. A tárgyilagos ténytől az alanyi tényhez. Az alanyi ténytől egy új szimbolika felé?”⁸ Apja halálával (1895) figyelme fokozottan a halál és a túlvilági élet kérdései felé fordult. A naplókban megfogalmazott gondolatai egyrészt felvidéki körének a századvégi dekadenciához kapcsolható pesszimista nézeteihez, másrészt a Franciaországban megismert, a szimbolizmus egyik forrását képező „teozófikus-buddhista” tanokhoz vezethetők vissza.⁹

Festményei és grafikai egy része ismert képtípusok és a hagyományos ikonográfia felhasználásával készült. A halállal foglalkozó művek között találunk a középkorban és a reneszánszban kialakult és virágzó képtípusokhoz csatlakoztatható alkotásokat,

⁵ Gellér Katalin: Symbolista Mednyánszky. A szimbolista Mednyánszky. *Mednyánszky zo zbierky Dr. Lea Ringwalda* 2012. i. m. 43–54.

⁶ A *Varjak az itatón* szimbolikus tartalmának feltárásával és 1878-ra való datálásával előbbre tolódott Mednyánszky szimbolista korszakának kezdete. Sarkantyú Mihály: *Mednyánszky László*. Budapest, 1981. 28–29.; Kiss-Szemán Zsófia: Mednyánszky László 1877–81-es naplója és a *Varjak az itatón* című festmény története. *Mednyánszky-olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24/25. 309–313.; Markója Csilla szintén az 1870-es végétől számítja Mednyánszky „szimbolikus-allegorizáló” korszakát. Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky. Tanulmányok*. Budapest, 2008. 138.

⁷ Ján Abelovský: Mednyánszky László a szlovák művészettörténetben. *Mednyánszky* 2003. i. m. 49–51.

⁸ 1896. Páris. *Mednyánszky László naplója (Szemelvények)*. Sajtó alá rend. P. Brestyánszky Ilona. Budapest, 1960. 45.; Később, 1898-ban is foglalkoztatta ez a gondolat, de a hangulatfestészet ideájával összekapcsolva: „Az allegória ezidőszertint valamely tetszőleges gondolat sablonos megtestesítése. A hangulatok közrevonása révén ezeket a sémákat költőivé és elevenné lehetne tenni.” Uo., 59.

⁹ Testvére visszaemlékezése szerint, 1889-ben második franciaországi tartózkodása alatt ismerkedett meg a szimbolista korszakát is meghatározó tanokkal, melyek vezérlő elvévé váltak. Czóbel Istvánné Mednyánszky Margit: László – Brouillon (Visszaemlékezés). *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 67., 69. Talán André Chevrillon-nal (1864–1957) is találkozott, akinek épp feltételezett találkozásuk évében jelent meg *Dans l'Inde* című műve.

így a sakkozó halál és a tükröt tartó halál témakörébe sorolható műveket. A kompozíciók másik része formailag is a misztikus áramlatokkal összefonódott szimbolizmus-sal mutat szoros kapcsolatot. Ez utóbbi csoporton belül is két irány tapintható ki, az egyik a borzongatáson, a megrettentésen alapuló romantika szellem-világába vezet vissza (*Erdei szellem*, 1895 körül). A másik a festésmód megújulását is magával hozta; nem a kiinduló látványt átformáló ködös, misztikus tájakat, hanem túlvilági víziókat fogalmazott meg. Fantázia-lények, mitikus figurák (az antik mitológiák istenei), allegorikus alakok (csontváz-halál, a jó és a rossz szimbólumai) jelennek meg a képeken.

A hagyományos szimbolikát használó művek körébe tartozik *A halott apa portréja* (1895), itt is ismert típushoz, a halál legyőzésének vágyából született halotti képmások példájához fordult, melynek célja a képpel legyőzni a megsemmisülést, az elhunytat „halhatatlan testet” biztosítani.¹⁰ A Keresztelő Szent János ikonográfia századvégi megújításainak sorába is beilleszthető (vö. Odilon Redon: *Mártír-fej*, 1877). Az *Aggastyán a halállal sakkozik* című festményén, melynek címét még Kállai Ernőtől ismerjük, sötét szemüreggel, ősz szakállal ábrázolt férfit látunk, aki egy fekete ruhás, csontvázkező (nő?) alakkal sakkozik.¹¹ Az áthatolhatatlan mély sötétség és a fény ellentétere épített festmény a halálközelség fenyegető légkört árasztja. A téma ismert, az élet metaforájaként felfogott sakkjátékot jeleníti meg: „Mind sakkjátékosok vagyunk e világban.”¹²

Az öregembernek tükröt mutató halál (*Az aggastyán és a halál I-II.* 1895–1900), ahogy a sakkozó halál (1895 körül) középkori és reneszánsz előképekre vezethető vissza.¹³ Az öregembernek tükröt tartó halál kompozícióján a tükör szerepe a szembeállítás, a figyelmeztetés. A Lucas Furtenagelnek (1505–1550 után) tulajdonított kettes arcképen (*Hans Burgkmair festő és felesége, Anna Allerlai arcképe*, 1527 vagy 1529) a tükörben az élők halottként, csontvázként jelennek meg. A tükröt a haláltánc ábrázolásokon és a vanitas kompozíciókon általában nőalak tartja a kezében, mint Hans Baldung Grien *Szépség és a halál* vagy *Három életkor és a halál*, illetve a *Halál és a fiatal lány* címeiken (1509 körül) ismert festményén.¹⁴

¹⁰ Ezt a képtípust pszichológiai és antropológiai szempontból vizsgálja: Hans Belting: *Kép-antropológia. Képtudományi vázlatok*. Ford. Kelemen Pál. Budapest, 2003. 167.

¹¹ Kállai Ernő monográfiája mellett oeuvre-katalógust is tervezett, melynek alapján jónéhány művét azonosítani lehet. Július Barczy: Bevezető. *Mednyánszky zo zbirky Dr. Lea Ringwalda* 2012. i. m. 11.

¹² Az idézet Gilles Corrozet *Hécatomgraphie* című (1540) munkájából való, melyhez vignette is készült. A BR à l’Ancre néven említett művész rézmetszetén egy király sakkozik a csontváz figurával. Gisèle Mathieu-Castellani: *Emblèmes de la mort. Le dialogue de l’image l’image et du texte*. Paris, 1988. 60., 59: Fig. 4.

¹³ A halál és haláltánc ábrázolásokról ld.: Wolfgang Stammer. *Die Totentänze des Mittelalters*. Leipzig. 1922.; Kozáky István: *A mulandóság ábrázolásai történeti fejlődésükben. Danse macabre. A mai haláltánc*. I-III. Budapest, 1936–1944.

¹⁴ A festményt, melynek számos értelmezését ismerjük, a bécsi Kunsthistorisches Mueum őrzi. Karl Oettinger – Karl-Adolf Knappe: *Hans Baldung Grien und Albrecht Dürer in Nürnberg*. Nürnberg,

1. Mednyánszky László: Az aggastyán és a halál I. 1895–1900. Olaj, vászon, 70 x 43 cm, j. b. l.: Mednyánszky (töredékes). Magántulajdon. Repr. SOGA kat, 131. 42.

Mednyánszky művén (1. kép) a halál nem a tükörben, hanem a haláltáncokhoz hasonlóan a férfialak mellett, mögött jelenik meg. Velük szemben nem ragadja meg durván áldozatát, csak a „valóságot”, a tükröt tartja elé a csontkéz; felfedi a jövőt, ugyanakkor el is rejti, mert az csak a tükörben látható. Az öregember által a tükörben megpillantott halál a néző számára nem látható, vagyis maga a semmi, amely így kettős módon, szimbolikusan és hagyományos allegorikus formájában is jelen van a képen. Mednyánszky festménye megkettőzések sorozatát rejti. A csontváz halál allegóriaként és az öregember halotti képmásaként is felfogható. Az öreg férfi tágra nyílt szemei félelmet, rettenetet tükröznek. A realista megjelenítés ellenére a téma jellegzetesen szimbolista, az én „menthetetlenségét”, megválthatatlanságát, a halál-félelmet, a halálsejtelmet jeleníti meg.¹⁵ A nézés és a meghalás szimultaneitását is sugallja: a tükörbe pillantó néző és nézett is egyidejűleg.

A csontváz felfogható magyarázóként, értelmezőként is.¹⁶ A tükörkép más láthatatlansága, illetve, hogy a néző csak a tükör hátát, nem a felületét látja, szintén a csontvázalak allegorikus szerepére figyelmeztet. Ő csak megjelenítő, szimbolizáló. A festő érzékelteti eszközei szegényesek voltak is; a halállal való szembenézés teljes mélységében sem a rémületet tükröző kitágult szemekkel, sem a csontvázalakkal nem érzékeltethető – a halál rettenete ábrázolhatatlan. Hogy Mednyánszky nem találhatta elegendőnek sem a realista megjelenítést, sem az allegorikus kifejezést, bizonyítja a festői eszközeinek megújítása *A halál és az új élet allegóriája* és *Sompolygó halál* című festményein.

Az új törekvések festői fejlődési útja is nyomon követhető. Az apja halálát feldolgozó festménnyel (*A művész apjának halála*, 1895) és a hozzá készült számtalan vázlatlal kezdődik a halállal és a túlvilági élettel foglalkozó művek sora. *Az élet vége. Öreg pár az éjszakában* című (1890-es évek második fele) festménye már az élet és a halál metszéspontját sajátos festői eszközökkel megfogalmazó művei egyik fontos kiindulópontjának tekinthető. A vastagon kent festékréteg roncsolt formákat sejtető kezelésével fejezi ki a test dekonstrukcióját. A fénybe néző, pusztuló avarban álló öregemberek rongyait, a felszín bomlását, a lassan szétmálló húst éles fényben látjuk. A dekonstrukció más formában, a fény-alakok megjelenésével folytatódik. Dematerializált figurát, szellemalakot látunk a Kállai Ernő által *A halál és az új élet allegóriája* és *Sompolygó halál* címen leltárba vett festményeken. Az elsőn (2. kép) különböző idősíkok, különböző dimenziók jelennek meg a földöntúli tájban. A vízió az élő ember halálát, testének felbomlását, mint a más dimenzióba való

1963. 43–44., 121.; Jean Wirth: *La jeune fille et la mort. Recherches sur les thèmes macabres dans l'art germanique de la Renaissance*. Paris-Genève, 1979.; Joseph Leo Koerner: The Mortification of the Image: Death as a Hermeneutic in Hans Baldung Grien. *Representations. The Regents of the University of California*, 10. 1985. 52–94.

¹⁵ A tükrőről ld.: Jean Clair: *Le moi insauvable. Paradis perdu. L'Europe symboliste*. Montréal, Musée des Beaux-Arts de Montréal, 1995. 129.

¹⁶ Így értelmezte Joseph Leo Koerner is Hans Baldung Grien fent említett festményén a fiatal nő feje fölél homokóráját tartó halott motívumát. Koerner 1985. i. m.

2. Mednyánszky László: A halál és az új élet allegóriája, 1895 k. Olaj, vászon, 95 x 62 cm, j. j. l.: Mednyánszky. Magántulajdon. Repr. SOGA kat. 130. 41.

átlépést, fényvé válást fogalmazza meg. A meghajló, fényfigura előtt hódoló, háttal álló alakot fizikai teste, a középkori síremlékek „transzi” figuráira emlékeztetve fokozatosan elhagyja. Az emberben születésétől benne rejlő halálra figyelmeztet, húsán deréktól lefelé áttetszik a csontváz – Baudelaire-i kép – míg a felsőtest, a megadóan széttárt karok inkább csontvázszerűek, feje pedig tar csontkoponya. A csontváz mögött kopár a táj, míg a jelenés körül egy a színek által légiessé, földöntúlivá varázsolt füves rét halvány zöldjében erős sárga, piros és kék virágok színes foltjai láthatók. Mednyánszky a misztikus fényben ábrázolt tájnak fontos szerepet szánt itt is, akár a *Sompolgó halál* víziójában. A vízió megjelenítésében elsősorban Odilon Redon inspirálhatta. A színvilág valóság felettit sejtető, pasztelles árnyalatai, a háttér dekoratív színsíkjai idegennek tűnő megoldások, s szintén a francia mestert idézik emlékezetünkbe. Kiss-Szemán Zsófia szerint Odilon Redon „felszabadította” festészeti technikáját.¹⁷ A *halál és az új élet allegóriájának* fényfigurájában talán egy szentet (Szent Pált?), vagy magát Krisztust jelenítette meg, fehér aureolával a feje körül.¹⁸ Ha feltételezzük, hogy Mednyánszky ebben az időben már elmerült a teozófiai tanokban, elképzelhető, hogy az élő, de már az elmúlás felé haladó ember és a testtől megszabaduló lélek kommunikációját, átmenetét jelenítette meg – spirituális átalakulást ábrázolt, mely azonosítható a teozófia „Univerzális Szellemével” vagy a Czóbel István által leírt Devachan állapottal is.¹⁹ Mednyánszky gondolatvilága részben a korszak szinkretikus vallásfelfogásával jellemezhető, s erről tanúskodnak sógora, Czóbel István levelei is. Az ezoteria, a neobuddhista és okkult irodalom iránt elkötelezett Czóbel István gyakran hivatkozik Sinnett *Die Esoterische Lehre, oder Geheimbuddhismus* című könyvére.²⁰ A Mednyánszky tájképeiben felfedezett hangulatról a következőket írta: „én elneveztem Devachan-nak, az esotherikus

¹⁷ Kiss-Szemán Zsófia: Mednyánszky és a bécsi „Stimmungsimpressionismus”. *Mednyánszky* 2003. i. m. 167.

¹⁸ A naplóban utal egy „Szent Pál a hágón (Árnyak)” című motívumra is. *Mednyánszky László naplója* 1960. i. m. 47.

¹⁹ A Devachan Blavatsky *Titkos tana* szerint az istenek lakhelye, a keresztény mennyországhoz hasonló hely, de csak átmeneti állapot, mielőtt a lélek újjászületne. Czóbel István levele Pekár Gyulához, Nagyőr, 1895. február 27. – OSZK Kézirattár, Levelestár, 1942/7. (4); Czóbel István levele Pekár Gyulához, Nagyőr, 1894. október 23. – OSZK Kézirattár, Levelestár, 1942/7. (3) – ez utóbbi levelet idézi: Gosztonyi Ferenc: Kész regény. Malonyay Dezső 1905-ös Mednyánszky monográfiája. *Mednyánszky* 2003. i. m. 83.

²⁰ Czóbel István levele Pekár Gyulához, Nagyőr, 1895. február 27. i. m.; Alfred Percy Sinnett *Die esoterische Lehre und Geheimbuddhismus*. Leipzig, 1884. című könyvéről van szó, amelyből általában, ahogy Czóbel is, az európai természettudománnyal szemben a hindu bölcsesség magasabbrendűségének állítását emelik ki. A buddhizmusnak „szélesebb a látóköre” írja Czóbel Sinnett nyomán. Czóbel István Pekár Gyulához írt egyik levelében (Nagyőr – OSZK Kézirattár, Levelestár, 1942/7/6) neoplatonista filozófusok írásait, a buddhizmusról, a kereszténységgel egy időben született vallásokról, a manicheizmusról és a kora-bizánci szerzőktől keres irodalmat művéhez, melynek irányát „esthophilosophicusnak” nevezi.

3. Mednyánszky László: Sompolygó halál, 1895 k. Magántulajdon.
Repr. SOGA kat. 55.

4. Odilon Redon: A vándor. Tanulmány „A vándorló Bouddha” című művéhez, 1890–1895 körül. Szén, szépia, 470 x 360 mm, magántulajdon

tanokban előforduló, pihenő helyének a testi rögtől megszabadult szellemeknek [sic!], kozmikus paradicsomának.”²¹

Az új csontváz-szimbolikára a kortársak műveiben is találunk példát. Edvard Munch 1895-ös litográfia *Önarcképe* alá csontvázkart helyezett. Hatással lehetett

²¹ Czóbel István levele Pekár Gyulához, Nagyór, 1895. február 27. i. m.

mindkettőjükre a röntgensugárzás felfedezése, az első radiográfiák megjelenése is, melynek kutatásába a századfordulón okkult, misztikus interpretációk vegyültek.²² Czóbel István például a röntgensugarakban a telepátia létezésének bizonyítékát látta.²³ A haláltáncok a halni nem akaró élőket állítják szembe az elkerülhetetlen pusztulással, Mednyánszky az életvágy kihunyását ragadja meg: a jelenés előtt hódoló férfi már átengedte magát Thanatosznak. A *Sompolgó halálban* akár Thanatosz új megfogalmazását is sejthetjük. (3. kép) A halál utáni vágyat a halál utáni élet hite táplálja, mely az elmúlás dekadens, félelmet keltő és misztikus szépségét ígéri. Mednyánszky festményén nem a haláltól való rettenet vagy az utolsó pillanat jelenik meg, hanem maga a titok, maga az ábrázolhatatlan, s ez köti össze festményét az európai szimbolizmus nagy mesterei, például Odilon Redon műveivel.

A csontvázfigurák megelevenítése, élőként való ábrázolása a *Memento (Rettegés, Borzalmas jelenet)* című képen látható. A romantikus borzongatás eszközeivel Mednyánszky Zichy Mihály munkáiban is találkozhatott, akit felkeresett Párizsban. Láthatta vanitas témájú műveit (*A művész és a halál*, 1875) és Zichy Franciaországban megkezdett, s Zalán befejezett nagyméretű, *A kísértetek órája* című (1880), a danse macabre műfajához kapcsolható festményét, melyet elkészülte után Bécsben állítottak ki.²⁴ A megelevenedő, élőként tevékenykedő csontváz-figurák a kortársak közül például Odilon Redon (*A fal megnyílik és egy halott fej feltűnik*, 1887; *Csontok harca*, 1881) és Hugo Simberg munkáiban (*A halál kertje*, 1896) is megjelentek, James Ensornál főszereplőkké váltak.²⁵

Mednyánszky 1890-ben Barbizonban tartózkodott, s ekkor vagy már korábban, 1875-ben is megismerkedhetett Odilon Redonnal.²⁶ Bár a francia mester az 1900-as években született nagy Buddha-sorozata még nem készült el, de a téma már fog-

²² Wilhelm Conrad röntgensugarakkal való kísérleteit a felesége kezéről készült fotográfiával illusztrálta, mely az első röntgenfelvételnél tekinthető. A fizikusokat elsődlegesen az élő organizmusok emanációja érdekelte. A spiritizmust is kutatták, volt, aki spirítiszta szeánszokat rendezett. A későbbi Nobel díjas Charles Richet alapította meg a metafizika nemzetközi intézetét (1905). Bernadette Bensaude-Vincent: *La science au tournant du siècle. 1900*. Ed. Philippe Thiebaut. Paris, Galeries Nationales du Grand Palais, 2000. 14.

²³ Czóbel István egyik levele a tudományos eredmények misztikus átértelmezését mutatja: a röntgenfelvétel „a nem átlátszó testeken keresztül fényképeket készít, ugye milyen fényes bizonyítéka ez annak, hogy vannak oly erők, melyeket érzékileg nem érzékelhetünk, de melyek esetleg képeket kelthetnek az agyban, s így természetesen fejtik meg a telepathiát.” Czóbel István levele Pekár Gyulához, Nagyőr, 1896. január 28. - OSZK Kézirattár, Levelestár, 1942/7/5.

²⁴ Mednyánszkyknak 1880 és 1882 között Bécsben is volt műterme.

²⁵ Katalin Gellér: *Tendances symbolistes dans l'art hongrois. Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, 44. 2007. 4.

²⁶ 1874-1876, majd 1899-1892 között tartózkodott Franciaországban. *Mednyánszky* 2003. i. m. 235., 237. Malonyay Dezső szerint 1875-ben találkoztak. Malonyay Dezső: *Mednyánszky*. Budapest, 1905. 27-28.

5. Mednyánszky László: A jó és a rossz szelleme. Allegória, 1895 (?). Ceruza, papír, 48 x 75 cm, j. j. I. Mednyánszky. Magántulajdon, repr. SOGA katalógus, 176, 85.

lalkoztatta, például *A vándor. Tanulmány A vándorló Bouddhához* című grafikáján (1890–1895).²⁷ (4. kép)

Redonnal való ismeretségüknek és lelki diszpozíciójuk hasonlóságának bizonyítéka néhány, ebből a korszakból való rajza, melyeken repülő, test nélküli fejek és emberarcú madár-szörnyek bukkantak fel.²⁸ *A jó és a rossz szelleme. Allegória* című rajzán repülő fejek vesznek körül egy alvó vagy a halott férfit. (5. kép) Jellegzetes szimbolista témaválasztással állunk szemben, a csukott szemű, mozdulatlanságba dermedett arcról nem dönthető el, hogy mély álomba merült-e vagy meghalt. A férfi fölé hajló két Leonardót idéző női fej egyikén két szárny látható, a jobboldalinak nincsenek szárnyai, de hosszú, lebegő haja arca jobb oldalán szárnyhoz hasonlóan terül szét.²⁹ Mednyánszky feltételezhetően a két ikeristent, a két szárnyú

²⁷ Odilon Redon: *A Vándor. Tanulmány a Vándorló Buddha („Bouddha qui marche”)* című grafikájához, 1890–95, szén, 470 x 360 mm. Magántulajdon. Közölve: *Odilon Redon* Ed. Rudolf Koella. Winterthur-Fribourg, 1983. 76.; André Mellerio katalógusában is szerepel egy Buddha című grafikája 1895-ös datálással. *L'oeuvre graphique complet d'Odilon Redon. Peintre, Dessinateur et Graveur*. Paris, 1923. Azért tértem ki még egyszer erre a kérdésre, hogy válaszoljak azon kritikákra, melyek szerint a buddhista hatás Odilon Redon életművében csak később jelent meg. A Mednyánszky-katalógusban csak reprodukciók hiányában és a mű kiemelkedő szépsége miatt közöltem a francia mester 1910 körül készült alkotását.

²⁸ Más műveik is közel állnak egymáshoz, így az ablakból beáradó fényben ábrázolta a festő édesapját, Mednyánszky Eduárdot (*Olvasó. A művész apja*, 1890-es évek első fele), Redon pedig mesterét, Bresdin-t (*Olvasó*, 1892).

²⁹ 1895-ben készült Odilon Redonnak egy Leonardót, reneszánsz profilportrékat idéző vörös kréta rajza (*Fiatal lány feje*).

6. Mednyánszky László: Szerzetes (Tudós), 1895. (?)

Ceruza, papír, 630 x 570 mm, j. n. MNG. ltsz.: F. 2005.11.

© Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

halált, Thanatoszt és a halántékán egyetlen szárnyal ábrázolt álom-istent, Hüpnoszt jelenítette meg.³⁰

Az élet és halál, a jó és a rossz dualizmusának megjelenítése számos Mednyánszky mű központi gondolata. Az említett rajzhoz hasonlóan fantázialények vesznek körül egy szerzetest *A szerzetes (A tudós)* című munkáján, mely a naplóban említett művek közül (*A szerzetes és a kísértés (Árnyak)*, *A tudós a két szimbolikus alakkal (angyal és halál)*), címen említett munkáival is azonosítható.³¹ (6. kép) Az allegorikus-szimbolikus figurák jelenléte ellenére a férfi arckifejezése és a kellékek (nyitott könyv és rózsafüzér) Mednyánszky-nál egyedülálló módon történetet sejtetnek, emlékezetbe idézik Victor Hugo *A párizsi Notre-Dame 1482* című regényének egyik főszereplőjét, Claude Frollót. A jobb oldali szárnyas szörny Charles Méryon vámpír-szobrára emlékeztet (*A Stryge, A vámpír*, 1853), melyet néha szfinxként is említene.³² (7. kép) Méryon metszetét, valószínűleg Victor Hugo említett regénye, a hetedik könyv második, *A pap és a filozófus, az kettő* címet viselő fejezete ihlette.³³ Az említett fejezetben Claude Frollo főesperes a katedrális északi tornyáról letekintve nézi Esmeralda táncát: „nehéz lett volna megmondani, hogy miféle nézés volt ez, és mi gerjesztette a belőle kicsapó lángot. Merő tekintet volt, és mégis zavaros és lobogó.” A szerzetesi csuklyában ábrázolt figura furcsa félmosolya kissé emlékeztet a regénybeli leírásra, mely szerint arcvonásain „kőmosoly” uralkodott.³⁴ Mednyánszky mintha a jó és a rossz között ingadozó kettős karakterű embert, a szorgalmas tudóst, a szent életű, jószívű papot, a harminc éves korára alkimistává, tiltott szenvedély rabjává váló Claude Frollót ábrázolná. Rajzán megjelenik Odilon Redon kedvelt motívuma, a szárnyas fej.³⁵ A francia mester *A misztikus lovag (Szfinx)* című (1890

³⁰ Mednyánszky tanulmányai kezdetén antik művekről készült gipszeket is másolt.

³¹ Mednyánszky László: *Szerzetes (Tudós)*, ceruza, papír, 630 x 570 mm, j. n. MNG Grafikai Osztály, ltsz.: F. 2005.11.; A névváltozatok: *Mednyánszky László naplója* 1960. i. m. 47, 64. Első elemzését ld.: Monika Bincsik: On the Two New Mednyánszky Drawings in the National Gallery. *Annales de la Galerie Nationale Hongroise, 2005–2007.* (2008) 192–194.

³² Méryon modelljét a Notre-Dame 1850 körüli restaurálásakor, Viollet-le-Duc rajza nyomán készítették. Charles Méryon: *Le Stryge (A Vámpír)*, Eaux-fortes sur Paris, imprimé par Auguste Delâtre, 1853, rézkarc, papír, 170 x 129 mm. The British Museum.

³³ Philippe Burty a *Notre-Dame galériája* című metszetét leírva hivatkozik a regényre, melynek számos jelenete itt, a galérián játszódik. Philippe Burty: L'oeuvre de M. Charles Méryon I-II. *Gazette des Beaux-Arts*, 14. 1863. 522. és 15. 1863. 79. Más interpretáció szerint Méryonnak *A vámpír* című grafikáját Victor Hugo *A párizsi Notre-Dame 1482* című regénye ihlette. *Charles Méryon. Paris um 1850. Zeichnungen, Radierungen, Photographien.* Ausstellungskatalog. Hrsg. Margret Stuffmann. Frankfurt am Main, 1976. 84.

³⁴ Victor Hugo: *A párizsi Notre-Dame 1482.* Ford. Antal László. Budapest, 1979. 361.

³⁵ A szárnyas fej motívumát Ségolène Le Men Victor Hugo regényének egyik, Louis Steinheil című által készített, Quasimodót a harangba csimpaszkodva megjelenítő rajzához (*A harangozó Quasimodo*, 1844) vezeti vissza. Ségolène Le Men: *La Cathédrale illustrée de Hugo à Monet. Regard romantique et modernité.* Paris, 1998. 89., 49.: 12. kép.

7. Charles Méryon: A Stryge (A vámpír), A Rézkarcok Párizsból sorozatból, 1853. Rézkarc, papír, 155 x 116 mm

után) grafikáján például egy szakrális épületet sejtető térben egy test nélküli fejet tartó androgün figura és a szfinx titkos párbeszédét látjuk.³⁶ A lebegő fej Gustave

³⁶ Odilon Redon: *A misztikus lovag* (Szfinx), 1892 körül, szén, pasztell, barna papír, vászonra ragasztva, 1000 x 815 mm, Bordeaux, Musée des beaux-arts.

Moreau-tól átvett motívuma Redonnál többértelmű, néha a testtől felszabadult lélekre, néha a kísértésre vonatkozó szimbólum, mindenképpen szellemi történetre, megférjethetetlen titokra utal.³⁷ Mednyánszky szerzetes figurája határozott karakterű, a bal oldalán repülő fej szimbolikája hagyományos típusoz, szeráf-ábrázolásokhoz vezethető vissza, míg a jobboldali a gonosz megtestesítése.

Az *Ima sír felett* megtört öregasszonyát körülvevő szellem-alakok kompozíciós párdarabja a *Szenvedő (Allegorikus jelenet)* című festménye. Itt egy fiatalember látható az elítéltek témát feldolgozó festményeinek többször is visszatérő pózában. Madártestű háрпиák veszik körül a térdelő, fejét lehajtó, meztelen felsőtestű, feltételezhetően hátrakötött kezű fiatalembert. A Goyánál, majd Redonnál felbukkanó denevérű fejek, álombeli rémalakok sajátos változatával állunk szemben.³⁸ A festmény bal oldalán a két szélső fantázialény, emberarcú madár és a középső, denevérré emlékeztető fejű szörny feltételezhetően a fiatalembert kínzó gondolatok, halálfélelme, vagy bűnöktől terhelt lelkiismerete megtestesülései.³⁹ Redon repülő fejeket ábrázoló vízióit Gustave Moreau festményeinek hatása mellett a francia romantikus elődök kivégzés, lefejezés (guillotine) ábrázolásaira is visszavezették. Megformálásukban Mednyánszkyt, ahogy Redont is Goya *Los Caprichos* című sorozatának víziói is inspirálhatták.

A felvidéki baráti intellektuális kör lelki közösségét, esztétikai ízlésének hasonlóságát jelzi, hogy Justh Zsigmond is felfigyelt Redon műveire. Justh Párizsban látta őket, de értékelésében Huysmans ítélete vezette, aki bár szoros kapcsolatban állt a festővel, nem igazán kedvelte. Justh 1888-as *Párizsi naplójában* említi Redon egyik grafikáját, melyet Huysmans-nál látott. Feltételezhetően a *Kísértés* című litográfiáját írta le: „*Odilon Redon* egy fantáziája, kevésbé örült, mint ennek a festőnek a képei rendszeren szoktak lenni. Tárnya: egy egyiptomi arcú, félmeztelen s félig gótikus modern ruhába öltöztetett leányt az ördög magával ragad az úrben. Lucifer tudja, hogy mit susog a leány fülébe, mert az dermedten néz maga elé.”⁴⁰

Mednyánszky életében csak epizód volt a szimbolista korszak, melyben a régi szimbólumokat használó, irodalmias, vizionárius motívumokat személyes fájdalmai megfogalmazására használta fel. 1895 körül született munkái szervesen kapcsolódnak a korábbi képek halál-megszállottságához, mely a háborús képek expresszionista kifejezőerejében érte el csúcspontját.

³⁷ A testtől megfosztott, lebegő fej motívumát Sandström Gustave Moreau *Saloméjének* és az *Orfeusz fejét vivő trák lány* című festményeinek hatásához vezeti vissza. Sven Sandström: *Le monde imaginaire d'Odilon Redon. Étude iconologique*. Lund, 1955. 47–48.

³⁸ A trecento ábrázolásokon néha az ördög, a Camposanto falképén pedig a halál visel denevérszárnyakat. *Camposanto monumentale di Pisa. Mostra Nazionale degli Affreschi e delle Sinopie*. Catalogo. A cura di Mario Bucci, Licia Bertolini. Pisa, 1960. 46–51.

³⁹ Madárként repülő szörnyalak látható például Alfred Kubin *A temetőfal* című (1902) grafikáján is.

⁴⁰ *Justh Zsigmond naplója és levelei*. Sajtó alá rend. Kozocsa Sándor. Budapest, 1977. 68–69.

Tímár Árpád

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FIGURÁLIS KÉPEINEK ÉRTELMEZÉSE A KORABELI SAJTÓBAN

Mednyánszky Lászlót mind a szakmai közvélemény, mind a nagyközönség hosszú évtizedeken át elsősorban tájképfestőként tartotta számon. Ennek több oka is lehetett. Az egyik nyilvánvalóan az, hogy tájképeit pályakezdésétől élete végéig elismeréssel fogadta a közönség, s a szakmai kritika is szinte kivétel nélkül méltányolta teljesítményét.

Már párizsi bemutatkozásakor, 1876-ban a magyar tájképfestészet nagy reménysegeként méltatták kiállított művét: „ő az első, ki alapos tanulmányai tárgyává tette az eddig festőileg nem méltányolt és teljesen elhanyagolt felső-magyarországi kárpáti tájképet. [...] Mednyánszky tájképe nagyszabású, egészen önálló, [...] becsületet fog szerezni a magyar festészetnek és a kárpáti tájfestménynek”¹ – írta Pasteiner Gyula.

Első hazai kiállítási szereplésekor, 1877-ben, az Andrássy úti Múcsarnok megnyitó tárlatán szintén a „szép jövőjű tájképfestők”² sorában emlegették. Később is többször hangsúlyozták kitüntetett pozícióját. „Tájképfestőink közt egészen sajátos jelenség báró Mednyánszky László”³ – írta 1884-ben a kor egyik legtekintélyesebb kritikusa, Szana Tamás. Keleti Gusztáv „ritka finom érzésű tájfestő”⁴-nek nevezte Mednyánszkyt. Szendrei János szerint „igazi tájképfestőművész az istenek kegyéből”⁵.

Mednyánszky 1896-ban rész vett a városligeti Múcsarnok avató kiállításán is. Ekkor többek között Alexander Bernát méltatta tájképeit: „a legkiválóbb bizonyára Mednyánszky”⁶ – írta. Lyka Károly 1901-ben nevezte „a legnagyobb magyar tájképfestő”⁷-nek. Szinte valamennyi kiállítási szereplése nyomán elhangzott hasonló méltatás. 1903-ban Malonyay Dezső tartotta fontosnak, hogy deklarálja: Mednyánszky a „magyar tájképfestés mestere és büszkesége”⁸. Fülep Lajos szerint is „igazán

¹ Pasteiner Gyula: Magyar festőművészek Párizsban II. *Kelet Népe*, 1876. április 13. 1.

² P. Gy.: A múcsarnok kiállítása. *Családi Kör*, 1877. december 9. 1159.

³ Szana Tamás: Az őszi tárlat II. *Nemzet*, 1884. november 14. 2.

⁴ Keleti Gusztáv: *Festészet és szobrászat a budapesti 1885-ki Országos Általános Kiállításon*. Budapest, 1886. 37.

⁵ Szendrei János: A múcsarnokból. *Pesti Napló*, 1886. október 1. [1.]

⁶ Alfa [Alexander Bernát]: A műkiállítás. *Budapesti Hírlap*, 1896. június 16. 1-2.

⁷ Lyka Károly: Húsvéti műmellékletünk. *Uj Idők*, 1901.

⁸ Malonyay Dezső: A Múcsarnokban. *Budapesti Hírlap*, 1903. november 14. 1.

nagystílű megfigyelője és poétája a természetnek”.⁹ Hasonlóképpen vélekedett Petrovics Elek, ugyancsak 1904-ben: „A természet különös, sejtelenes hangulatainak mély érzésű költője.”¹⁰ Gerő Ödön pedig 1905-ben írta ezt: „Mednyánszky, a tájfestés mestere”.¹¹ Magyar Elek szerint „Mednyánszky László báró a Múcsarnok egyik legnagyobb erőssége, [...] igazi nagy művésztalented, most is megfog bennünket az ő csodálatosan szép színeivel, sejtelenesen hangulatos tájképeivel.”¹²

Az kétségtelen, hogy Mednyánszky kiállított műveinek igen nagy része tájkép volt, figurális képet ritkán küldött be a tárlatokra. Ennek legfőbb oka feltehetően az lehetett, hogy ezekkel a festményeivel soha nem ért el akkora sikert, mint tájképeivel. Kritikusok és közönség gyakran teljesen értetlenül álltak ezek előtt a művek előtt. Nem egyszer a figurális kép rovására fogalmazták meg dicséretüket: mennyivel szebb, mennyivel harmonikusabb, mennyivel meggyőzőbb Mednyánszky egy-egy tájképe, mint az ugyanakkor kiállított alakábrázolása. Ízlésükkel, elvárásaikkal valósággal belekényszerítették Mednyánszkyt a tájképfestő skatulyájába.

Pedig Mednyánszky kitartóan próbálkozott, újra és újra állított ki figurális képeket, frisseket, újakat, de néha még több évtizeddel korábban festett is. Volt elég alkalom rá, hogy véleményt mondjanak alkotásainak erről a csoportjáról. Az értékelés – az értelmezés, akár felszínes, akár mélyebbre hatoló – egyébként nem az elemzett művek számától függ. Első figurális képe, mely a közönség elé került, az *Est az erdőben* címet kapta. Ez a mű 1882-ben az első bécsi nemzetközi kiállításon volt látható, a Képzőművészeti Társulat hivatalos magyar kollekciójának részeként. A rendezés során azonban nem volt szerencséje, a nagy mennyiségű anyag nem fért el a magyarok számára fenntartott teremben, így Mednyánszky több társával, valamint más nemzetiségűekkel együtt egy sokkal előnytelenebb megvilágítású, nemzetközi terembe került. Ráadásul ennek a teremnek a rendezése csak később készült el, azok az újságírók, akik a hivatalos megnyitó előtt nézték meg a tárlatot, Mednyánszky művét nem láthatták. Pedig tucatszámú beszámoló jelent meg a magyar lapokban a kiállításról, Mednyánszkyról azonban nagyon kevesen írtak érdemlegeset.

Szana Tamás beszámolójában a „kiszorult képek közt” felsorolta „a kiváló tehetségű Mednyánszky *Est az erdőben* című festményét”, de magáról a képről nem írt semmit. Egy másik tudósítás a rossz körülményekre hivatkozva kerülte el véleményalkotást: „lent a nemzetközi setét termekben van még Mészöly nagy vadászati képe, melyet ott a sok visszfény miatt meg sem lehet tekinteni, tehát ítéletet sem hozhatok felőle. Báró Mednyánszky favágója az erdőben, szintén telve visszfényvel, nem tekinthető meg. De annyi mégis látszik, hogy érdekes lenne helyes világításban.”¹³

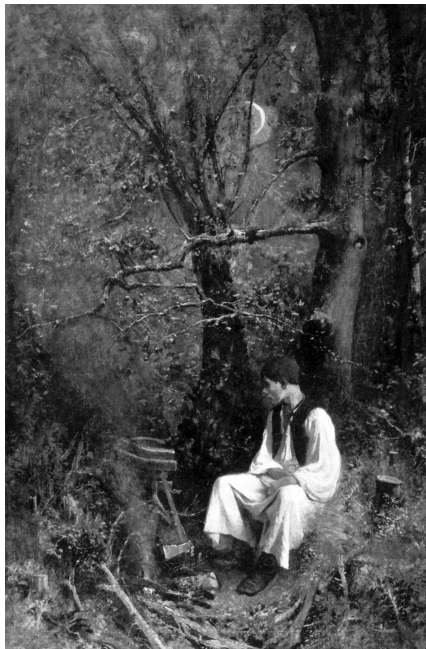
⁹ Fülep Lajos: A művészet útvesztője. *Agrár album*. Budapest, 1904. In: Fülep Lajos: *Egybegyűjtött írások I. Cikk, tanulmányok 1902-1908*. Szerk., a jegyzeteket és a névmutatót összeáll.: Tímár Árpád. Budapest, 1988. 80.

¹⁰ Petrovics Elek: A téli tárlat. *Huszedik Század*, 5, 1904, 1. 70-71.

¹¹ Gerő Ödön: Társadalmi művészet. *Pesti Napló*, 1905. szeptember 13. 2.

¹² Magyar Elek: A Múcsarnokban. Téli kiállítás. *Magyarország*, 1909. november 20. 1.

¹³ Tölgyessy Artúr: A bécsi nemzetközi tárlat. II. *Harmonia*, 1882. május 7. 258.

1. Mednyánszky László: *Est az erdőben* (Erdőrészlet betyárral), 1882 előtt. Olaj, vászon, 98 x 150 cm, magántulajdon.

Legrészletesebben Prém József írt a műről a *Fővárosi Lapok*ban. „Báró Mednyánszky László, az újabb nemzedék e kiváló tagja, évek óta most állított ki ismét először kész kompozíciót. *Est az erdőben* címet viseli ez, és sűrű rengeteget ábrázol, holdvilág mellett. Egy fatörzsön magányos favágó ül s pihen; fejszéje lábainál a földön hever. A hold s az avaron rakott tűz lángjai kellő világítást adnak a képnek, anélkül, hogy ez zavarólag hatna. A természet lehelét véljük érezni előtte, s a staffage-alak oly élettelen, hogy várjuk, mikor kel föl.”¹⁴

Mindezek alapján feltételezhető, hogy ez a kép a közönség soraiban is sikert aratott. A kritikák leírásaiban szereplő motívumok nagy mértékben valószínűsítik, hogy arról a képről van szó, amelyet legutóbb Markója Csilla könyvében *Erdőrészlet betyárral* címen reprodukáltak.¹⁵ Ha viszont elfogadjuk az azonosítást, akkor a képnek van hiteles,

Mednyánszkytól származó címe: *Est az erdőben*. (1. kép)

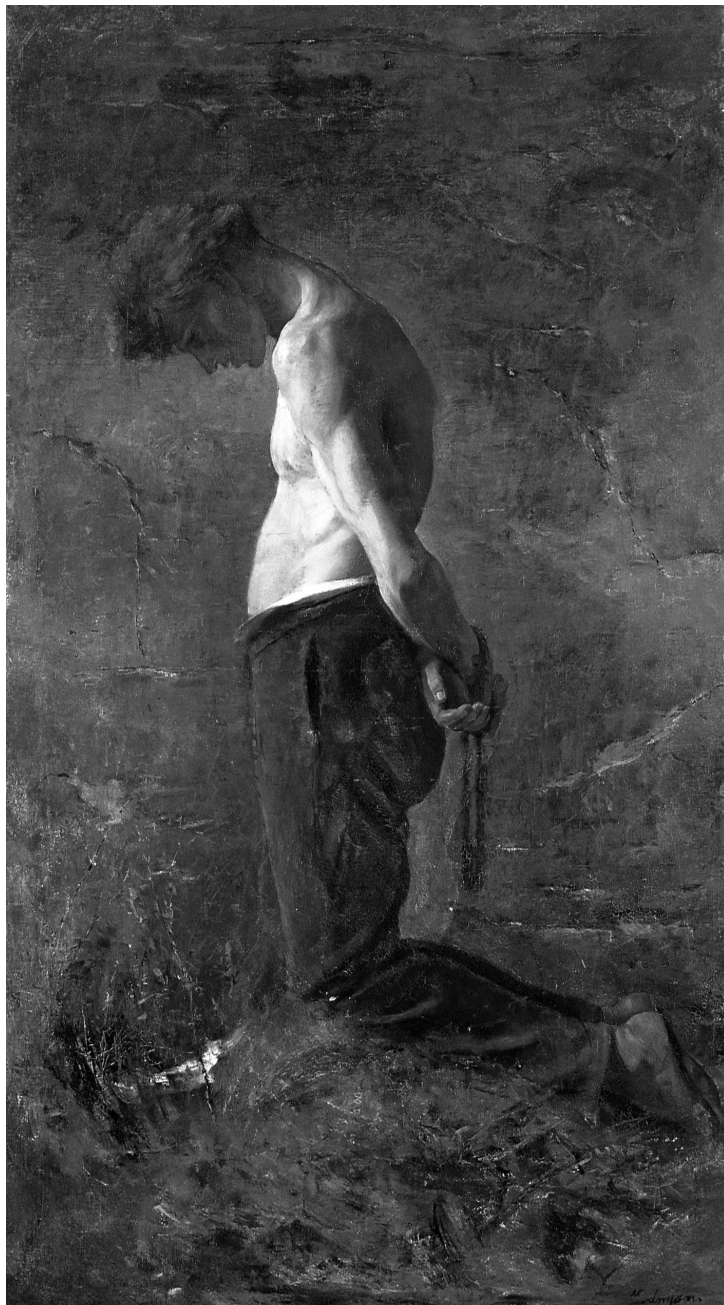
De hogy ennek a képnek van-e köze a korábban, 1877-ben kiállított *Őszi est az erdőben* című festményhez, melyet Mednyánszky az Andrássy úti műcsarnok nyitó kiállítására küldött be, az már nehezebben dönthető el. A művel bőven foglalkozott a sajtó, kivétel nélkül mindenki tájképként említette, Mednyánszkyt pedig „a fiatal nemzedék tájképfestői” közé sorolta. A kiállítási beszámolókból olvasható leírások sorra veszik a motívumokat: „A sötétedő bokrokra, fákra kitűnően hat a melankolikus világítás. A közepén rakott tűz füstje lassan száll a lombjait elvesztő ágak között fölfelé.”¹⁶ Egy másik kritikus a holdvilágot említi: „Báró Mednyánszky a természet megfigyelésével festett egy eredeti tájképet, lombja vesztett fákkal, az alkony homályával, melyen egyfelől a hold sarlója, másfelől a fatörzsek közt égő tűz fénye világít.”¹⁷ Fejszét és favágót azonban egyetlen beszámoló sem említett. Sőt, Szana Tamás kifejezetten pásztortűznek nevezte a kép közepén lévő fényforrást: „Az

¹⁴ (Pr.) [Prém József]: A nemzetközi műkiállítás II. *Fővárosi Lapok*, 1882. április 5. 497.

¹⁵ Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky*. Budapest, 2008. 1/17. számú színes tábla, „Erdőrészlet betyárral”.

¹⁶ Berényi László: A műcsarnok kiállítása. III. *Nemzeti Hírlap*, 1877. november 14. 2.

¹⁷ A műcsarnok első kiállítása II. *Fővárosi Lapok*, 1877. november 22. 1276–1277.

2. Mednyánszky László: Elítélt (Térdeplő halálraítélt), 1884 előtt.
Olaj, vászon, 196,5 x 111 cm, SNG ltsz.: O 4930
© Slovenská národná galéria, Bratislava

újabb tájképfestők közt legmerészebb báró Mednyánszky, kitől csak egy képet (*Őszi est*) látunk. Lombjukat veszített, égnek meredező fák között ég az átható fényű pásztortűz, jóleső meleget és fényt árasztva szét a fák ágai közt s a levéllel sűrűn borított talajon. Az egész festmény, úgyszólván, nagyjában van odadobva, de a képíró elérte célját: hangulatot kelt nézőiben.”¹⁸

Egyik leírás sem említett figurát a képen, de joggal feltételezhető, hogy a tűz mellett volt valamilyen alak, akár pásztor, akár favágó. Az azonosítást bonyolítja, hogy Kállai Ernő is foglalkozott a művel. Ő egy a harmadik címvariánst adott a képnek: *Favágó az erdőben*, s keletkezési idejét – ritka kivételként – egyértelműen meghatározta.¹⁹ „Első figyelemreméltó, igényes műve a néhai Pajor Vilmos gyűjteményében levő *Favágó az erdőben*. 1875–76 telén, Párizsban, Az Isidore Pilstől tanult akadémiai modorral való szakítás után, Munkácsy hatása alatt festette.”²⁰ A Kállai adta cím egyértelműen figurális műre utal.

Sokkal több problémát vetett fel Mednyánszky 1884-ben kiállított figurális képe, az *Elítélt*. (2. kép) A favágó még lényegében hagyományos életkép volt, az *Elítélt* semmiképp sem az. A kép nyilvánvalóan feltűnést keltett, ezt több beszámoló is bizonyítja. „Ma a tárlatot újra rendezik [...] több érdekes képet helyeztek el. Ezek közül kiválnak [...] br. Mednyánszky Lászlótól egy »elítélt«-nek életnagyságú alakja.”²¹ – írták a *Függetlenség*-ben. Az *Egyetértés* szerint: „Érdemes munka Mednyánszky-nak egy halálra ítéltet előtűntető nagy festménye, természet nagyságban, kinn a mezőn, amint térdelve várja a halált hozó golyót.”²² Keszler József is megdicsérte a művet: „Mednyánszky László báró *Az elítélt* című képe fényes tanúságot tesz festőjének nagy és komoly törekvéséről és alapos, eredményes tanulmányairól.”²³ Ebben a megállapításban a „tanulmány” szó a képzettségre, a szakmai felkészültségre utal. Szendrei János bírálatában azonban a szó már a műfaj meghatározását jelenti. „Az újabb festők közül br. Mednyánszky Lászlót kell felemlítenünk, ki *Az elítélt* cím alatt egy összekötözött kezű, térdeplő s félig meztelen alakot állít ki. Tanulmány az egész, modell után – de kitűnő tanulmány, kitűnő rajz. Gratulálunk hozzá.”²⁴

Ez a minősítés felveti azt a kérdést, hogy a képet stúdiumnak, műtermi gyakorlatnak tekintsük, vagy önálló jelentéssel bíró műalkotásnak. Ha abból indulunk ki, hogy Mednyánszky konkrét címet adott a képnek, akkor joggal feltételezzük, hogy ő kiállításra méltó, kész műnek tartotta az *Elítéltet*. Ezt azonban a kritikusok egy része nem fogadta el. Szana Tamás szerint „Báró Mednyánszky még most sem tudott egészen kibontakozni az atelier-tanulmányok légköréből. *Elítéltje*, mely félig mez-

¹⁸ Szana Tamás: Magyar művészek a múcsarnok első kiállításában. *A Petőfi-Társaság Lapja*, 1877. november 18. 331–332.

¹⁹ Kállai a datálást alátámasztó forrásokra, dokumentumokra nem hivatkozott.

²⁰ Kállai Ernő: *Mednyánszky*. Budapest, 1943. 75.

²¹ A múcsarnokban. *Függetlenség*, 1884. április 16. [6.]

²² A múcsarnokban. *Egyetértés*, 1884. április 17. 1.

²³ Keszler József: A tavaszi műkiállítás. II. *Harmonia*, 1884. április 27. 7.

²⁴ Szendrei János: A múcsarnokból. *Pesti Napló*, 1884. április 20. 2.

telen fiatal férfit ábrázol hátrakötött kezekkel, nyíltan elárulja, hogy inkább akt-tanulmány, mint kész kép, mellyel szemben erősebb igényei lehetnének a közönségnek. Vannak rajta nagy megfigyeléssel, itt-ott igazi bravúrral festett részletek, de kifejezés dolgában a kép nem eléggé erős arra, hogy első pillanatra megértse a címében indikált helyzetet.”²⁵

Ez a bíráló utal a cím problémájára is. A Mednyánszky adta cím sugall valamiféle jelentést, tartalmat, de a kép nem kellő kidolgozottsága – véleménye szerint – megakadályozza ennek megfejtését, megértését.

Új szempontokat vetett fel Prém József a *Pesti Hírlap*ban. Ő nevezte először különcként Mednyánszkyt, alkotását pedig bizarrnak. „A fiatal nemzedék egyik legeredetibb, de különcködő tagja báró Mednyánszky László ezúttal se tagadta meg magát. Életnagyságú *Elítéltje* bizarr kép, mely azonban ritka lelkiismeretes tanulmány s kiváló mintázó, valamint rajzoló tehetség terméke. Félmeztelen fiatal férfi térdel hátrakötött kezekkel, lehajtott fejjel s mintegy várni látszik a hóhér sújtó bárdját. Csupán egy alak van a vásznon, háttér és környezet mind bizonytalan homályosság. Ez a puritán egyszerűség még ridegebbé teszi a hatást. Annál több bensőségről tanúskodik aztán az alak festése. A hát, a nyak, a karok rajta mind rendkívül igaz, s a színezés oly erélyt mutat, amilyent fiatal művészeinknél ritkán találunk. De egészben véve báró Mednyánszky László e képe nem emelkedik felül az atelier-tanulmány színvonalán. Mint ilyen azonban csak dicséretre tart számot.”²⁶

Prém József a *Magyar Korona* című lapban is írt az *Elítéltről*. Ebben is szóba kerül a bizarrság, a vázlatosság, a stúdió-jelleg. „A különcködő fiatal művész tehetségének minden előnye föltalálható rajta, de egyúttal fogyatkozásai is, melyek közt elsősorban a bizarr tárgyválasztás áll. [...] A háttér egyszerű, rideg; s nem tudjuk: mi fal, mi levegő a képen. Nincs is más hatása a műnek, mint amilyent valamely vázlatos tanulmánytól várható. [...] mily igaz, találó érzékre vall az alak mozdulata, az anatómia mily alapos ismeretét mutatja a hát, a karok, a nyak rajza és festése, s a fej lehajtása mily egyszerű és igaz. A laikus az ilyen mű előtt, melyben nem talál elegendő tartalmat, közönyösen halad el; de a műértő s különösen aki maga is festő, nem tudja eléggé méltányolni a jó iskola s a naturalisztikus felfogás e művét, mely persze több talentumot árul el, mint amennyi sikert képvisel.”²⁷

Az, hogy akt-stúdióknak minősítették a képet, valójában kitérés volt az elől, hogy értelmezzék. A „kész” képpel szemben ugyanis a „közönségnek” – és természetesen a kritikusoknak is – „erősebb igényei” voltak. Azaz megszokták, hogy a képcím konkrét szituációra – irodalmi, történelmi, bibliai vagy antik mitológiai jelenetre utal. Az *Elítélt* címe azonban talányos. Nem tudjuk, hol, mikor játszódik a „cselekmény”, nem tudjuk ki az elítélt s ki és miért ítélte el. Lehet, hogy bűnöző, de az is lehet, hogy ártatlan. Környezete, ruházata ezekről semmit nem árul el.

²⁵ Szana Tamás: A műcsarnokból. (Második sorozat). *Nemzet*, 1884. április 17. 2. (reggeli kiadás)

²⁶ Prém József: Új képek a műcsarnokban. *Pesti Hírlap*, 1884. április 18. 2.

²⁷ Fanfaron [Prém József]: Séta a műcsarnokban. (A tavaszi tárlat második sorozata.) *Magyar Korona*, 1884. április 27. 1.

Lehet, hogy irritálja is a cím a nézőt. Valamerre el kell indulnia az értelmezésnek. Az egyik kritika megelőlegezi, hogy „egy halálra ítéltet” ábrázol a kép, s azt is tudni véli, hogy „várja a halált hozó golyót”. A másik szerint „várni látszik a hóhér sújtó bárdját.” A képen azonban nincs se bárd, se golyó, se hóhér. Az sem egyértelmű, hogy az ítélet halálbüntetésről szól, lehet, hogy csak kikötötték vagy megvesszőzik.

A képek mindezek ellenére lehet valamilyen – az akt-stúdiómon túlmutató – jelentése. A kritikusok azonban nem tudtak megbirkózni a megfejtésével, inkább megdicsérték Mednyánszky felkészültségét, technikai tudását és végül atelier-tanulmányának minősítették a festményt.

Feltehető, hogy Mednyánszky nem volt megelégedve ezzel a fogadtatással, ezzel az értelmezéssel. Hogy folytatta-e ekkor próbálkozásait ebben az irányban, nem tudjuk, de az tény, hogy hosszú ideig nem állított ki ilyen típusú képet. Az *Elítéltet* ugyanis említett vonásai alapján talán a csavargó-képek előzményének is tekinthetjük.

Az 1884-es őszi tárlatra egész sor tájképet küldött, s ezek jelentős, széles körű sikert arattak. Az a különös, hogy visszatekintve mintha a korábbi figurális képet is jelentősebbnek tartaná Prém József, az akadémikus hierarchiában magasabb osztályba utalná. „Mindenki emlékezhetik a *Halálra ítélt* életnagyságú stúdiómára, mellyel tavaly meglepte a műcsarnok látogatóit. Akkor mindenki a történelmi irány egyik híve gyanánt üdvözölte báró Mednyánszky Lászlót.”²⁸ Ezt az állítást nem lehet ugyan idézetekkel alátámasztani – ilyet ugyanis senki nem írt korábban, de arról mindenképp tanúskodik, hogy kvalitásai alapján akár történelmi képek is tekinthetők volna az alkotást, ha több eligazítást kaptak volna a festmény címéből, a figura környezetéből és attribútumaiból.

Az 1884-es karácsonyi kiállításon Mednyánszkyknak több tájképe mellet egy életképe is látható volt. A *Harmonia* című hetilap részletes beszámolója jól dokumentálja, hogy a hagyományos ízlést képviselő kritika milyen kritériumokat szabott a festményekkel szemben: „a kiállítás képei közül nem találunk egyet sem, melyben csak a legcsekélyebb eszme vagy nemesebb fölfogás feltalálható lenne; csupán kezdőleges stúdió munkák s gyenge kísérletek vagy szórakozásból készült skiccek töltik be az oldalfalakat.” Mednyánszky tájképe „egy barna foltból áll, mely szín itt-ott lekaparva tüntet fel egy-egy világosabb foltot. A festék itt nem tájképet, hanem egy háládatlan szín-bravúrt mutatott be, melybe beléveszett a festészetnek tulajdonképpeni célja. Zsánerképe egy drótostót ábrázol, ki ülve dolgozik néhány cserépdarab összeállításán. A rajz meglehetősen, de a barna festék iránti előszeretet itt is előtérbe lépett; s ez hátránya nemcsak ezen képeknek, de általában Mednyánszky minden festményének.”²⁹ Ez a kép tehát nem keltett feltűnést, nem kapott egyértelmű elismerést. Későbbi kiállításokon hasonló jellegű népies zsánerképet többé nem állított ki Mednyánszky.

²⁸ Fanfaron [Prém József]: A műcsarnok őszi kiállítása. II. *Magyar Korona*, 1884. december 12. 1.

²⁹ Zeüxis: Karácsonyi tárlat. *Harmónia*, 1884. december 28. 6.

Az 1888. évi őszi tárlat első sorozatában csak tájképeket mutatott be Mednyánszky, a második sorozatban két figurális képet is, a *Mindszentek napján* és a *Mosóné* címűeket. Ismét megpróbálkozott tehát azzal, hogy figurális műveit is elfogadtassa. Tájképei „általános meglepetést” keltettek, de dicséretük nem egyszer figurális képeinek rovására történt. Az *Egyetértés* című lap kritikus példálul kifejezetten a tájképfestés felé terelgette Mednyánszkyt: „A hangulat mindig poétikus [...] nem a szorgalmasan festett részletekkel, választékos alakzatú fákkal, kidolgozott előtérrel, sima ecsetkezeléssel, tetszetős színekkel hat, hanem az egész kép művészi harmóniájával, egy táj jellemével, vagy ha úgy tetszik, egy időpont valódi őszinteségével. Eddig sokat ingadozott. Kezdetben figurális dolgokat láttunk tőle. De tájképeiben mutatta meg valódi tehetségét. Itt sokat várhatunk tőle, eredetiséget, költészetet, alkotást.”³⁰ Volt, aki figurális képeit meg sem említette, s aki írt róla, az is többre tartotta tájképeit: „a *Mindszentek napján* című oly mély érzésű, hogy lelkünkig hat, amint a magányos sír mellett néhány szál gyertya fényénél egy öreg anyóka imádkozik; de igazi virtuóz darabok az *Erdei táj* s a *Szélmalomok* címűek.”³¹

Akiknek tetszett a *Mindszentek napján*, azok viszont többnyire csak a kép keltette érzelmekről írtak: „hangulatában megható a *Mindszentek napján*. Falusi temetőben vén tót asszony térdel egy sírnál, melyen három gyertya ég. Köröskörül a száraz fű, az elhagyott sírok, az alkonyi homály, a szürke őszi levegő, a pislogó gyertyák egy komor, bánatos hangulatnak annyi elemét foglalják össze, hogy e vén anyóka fájdalma egész részvétünket fölgerjesztette.”³² – írta az *Egyetértés* kritikus. Hasonlóképpen mutatta be a képet a *Pesti Hírlap* újságírója is: „Komor őszi tájkép, falusi temetővel. Itt-ott roskadozó, régi kőkeresztek, düledező fejfák láthatók. A sírok közt cserjék, bozót és gízgaz burjánzik, úgyhogy az a szegény öreg parasztasszony valószínűleg csak nehezen törhetett magának utat halottjához. Foszlányosan, durván van öltözve, [...] kérges kezeit imára kulcsolva elmerül áhítatban és fájdalomban. Ez a kép mindenkit megállásra kész. Mély hangulata, morális tartalma kiemelik és magasra helyezik a festett ürességek, a virtuóz köznapiságok fölé.”³³ A *Mosóné* című képről viszont csak annyi derül ki, hogy „nem kevésbé” hangulatos.

Bár a *Mindszentek napján* figurális kép, de táji elemei sem elhanyagolhatók – ellentétben az *Elítélt* semleges háttérével –, szinte egyensúlyban van a környezet a figurával, s a kép hatásában, a hangulat felkeltésében mindkettőnek része van. Ilyenként rokon a korábbi, *Est az erdőben* című 1882-ben kiállított képpel, valamint a Nemzeti Galéria kiállításán bemutatott *Sír felett*, *A tűznél*, valamint a Markója Csilla könyvében reprodukált *Erdőben* című alkotással, ezek viszont – mai ismereteink szerint – Mednyánszky életében nem kerültek a közönség elé. Valami ezekhez hasonló kép készülhetett Mednyánszky műtermében 1893-ban. Kacziány Ödön tudósítása szerint „Esti hangulatot fest a tárlatra, két alakkal, amint a tűz mellett

³⁰ A műcsarnok őszi kiállítása. II. *Egyetértés*, 1888. október 16. 1.

³¹ (-m) [Prém József]: Az új őszi kiállítás I. *Fővárosi Lapok*, 1888. november 21. 2363.

³² A műcsarnok új kiállítása. *Egyetértés*, 1888. november 16. 1.

³³ (R.): Őszi tárlat. *Pesti Hírlap*, 1888. november 21. 1-2.

foglalatoskodnak. A kép még alig elkezdve s az egészen máris oly mélyen átértett s lélekhez szóló varázsteljes hangulat ömlik el, minőt igen ritkán találunk a legjobb hazai képeken is.”³⁴ A figurális műveknek ez a csoportja közelebb áll a hagyományos életkép műfajához, mint a későbbi csavargó-képekhez.

1889-ből csak egy rövidhírt tudunk idézni: „A műcsarnok idei őszi kiállítására [...] A Párizsban tartózkodó Mednyánszky László báró egy nagyobb tájképen kívül Justh Zsigmond két életnagyságú arcképét készítette el.”³⁵ Ezekről a figurális képekről azonban érdemben nem tudunk meg semmit, a hír csupán Mednyánszky tartózkodási helyét és a portrék elkészültének időpontját dokumentálja. A kiállítási beszámolókból utóbb az derül ki, hogy végül csak a tájképet állította ki a művész.

A sajtóbeli források és katalógusok tanúsága szerint legközelebb 1896-ban állított ki figurális képeket Mednyánszky. Ekkor nyílt meg a városligeti Műcsarnok, a millenniumi képzőművészeti tárlatot abban rendezték meg. Egy tájkép mellett két alakos képpel próbálkozott, nem sok sikerrel. A kritikusok szinte egyhangúlag dicsérték tájképét, nagy többségük azonban említésre sem méltatta a két figurális képet. Akik pedig írtak róluk, többnyire elutasították a megszokott tájképeitől eltérő felfogást. A bírálók azt sugallták, hogy Mednyánszky igazi területe – ahol kiváló tud alkotni – a tájképfestés, kár neki ettől elkalandoznia. Alexander Bernát például így érvelt: „A tájképfestők seregesen vonultak be a kiállításba [...] A legkiválóbb bizonyára Mednyánszky, kinek szeles hajnala valóságos remekmű. [...] az ágakon keresztül a nap szűrődik át a ködös levegőn. Ez az átszűrődő napfény páratlan szép. A másik két kép is téli, *Erdőben, Megérkezett*. De mindkettő a téli táj borzalmaiba még emberi borzalmakat elegyít, amott egy megölt ember, kit az erdőnek lakója épp most talált meg, míg a levegőben véres arc víziója látszik; emitt a hóban eltemetve megfagyott ember. Az előbbi képben a rémség dominál, a festőnek fantáziája a szomorú tájék láttára még szomorúbb borzalmakat képzel. Jobb szeretjük a *Szeles hajnalt*.”³⁶ A *Pesti Hírlap* kritikusának véleménye sem volt hízelgő, bár a tájkép kvalitásait ő is elismerte: „Mednyánszky báró pedig hol itt, hol ott bukkan föl, rapszodikus tehetsége a szélsőségekben csapong, s amíg ezúttal is az egyik téli hajnali hangulata olyan, hogy imádkozik előtte az ember, a másikon, a *Megérkezett* című vásznon rémlátomásokkal küzd.”³⁷ Még sarkosabban fogalmazott Ambrus Zoltán: „Igen szép a Mednyánszky László báró *Szeles hajnala*, de mit szóljunk e zseniális művész ama másik képéről, melynek címe: *Megérkezett*. Mi ez? Egy ausztráliai rémregény illusztrációja? Egy delíriumban szenvedő festett fantazmagóriája? Vagy egyike ama megtévelyedéseknek, amelyek diabolus rotaeja a szimbolizmus?”³⁸ Úgy tűnik, Ambrus nem tudta elfogadni a természetelvű ábrázolás határait túllépő fantasztikumot, elutasította a festészetben a szimbolizmust. Az a különös, hogy a

³⁴ Kacziány Ödön: Mit dolgoznak a művészek. *Magyar Szalon*, 1893. október.

³⁵ A műcsarnok. *Ország-Világ*, 1889. október 12. 675.

³⁶ Alfa [Alexander Bernát]: A műkiállítás. *Budapesti Hírlap*, 1896. június 16 1-2.

³⁷ Kézdi-Kovács László: A millenáris műtárlat. *Pesti Hírlap*, 1896. május 14. 3.

³⁸ Masque [Ambrus Zoltán]: Az ezredik év szalonja. *A Hét*, 1896. június 7. 384.

konzervatívnak tartott Keleti Gusztáv sokkal megértőbb volt Mednyánszkyval szemben, bár nyilvánvaló, hogy – némileg félreértve a helyzetet – a művész törekvéseit a hagyományos ideálokhoz, az eszmei tartalmat hordozó motívumokhoz való visszatérésként értelmezte. Véleménye szerint Mednyánszky az „utóbbi években mind erősebb versenytársa lett [Spányi Bélának], talán idegesebb fantáziával is ellátva, [...] Költői ere érezhetően lüktet mind a három legújabb keletű festményében, [...] Egy-némely művében, mint a *Megérkezett* címűben találgatni is kell a regényes alapgon-dolatot, habár a tájképi szcenéria egymagában, a talány megfejtése nélkül is élvezetet nyújtott. [...] Ezzel a finom érzőképességével és alakító merészségével Mednyánszkyban üdvözölhetjük azt az üdvös fordulatot, amely a jó motívumok szándékos mellőzésének sivár nihilizmusából átmenetet alkot arra a tájfestészeti irányra, mely újból felismerni és elismerni hajlandó, hogy a természet gazdag tárházában fűnek, fának, égnek és víznek [...] külön lelke és karaktere van, [...] éppen csak napjainkban lép, de sokfelől előtérbe a jótékony visszahatás azon majdnem két évtized óta uralkodó áramlat ellen, mely vakságot színelve és prédikálva a természet nyújtotta érdekesebb motívumok iránt a tájképi semmiségek nagy vásznon való és végtelenül unalmas megörökítésével tehénkedett a közízásra. [...] ma ismét egy újabb, eszményibb irányú tájfestészetet látunk felülkerekedni”.³⁹

A modern művészeti törekvések felé legnyitottabb folyóirat, a *Magyar Génius* méltatta legpozitívabban Mednyánszky szándékait: „Az excentrikusok közt egy felette érdekes művészi egyéniségről kell szólnunk. *Mednyánszky László* báróban mélyeséges miszticizmus lakozik. Nem fin de siècle-eskedik az ő miszticizmusa, hanem [az] valami mély érzelm. Mintha lázban szülemelenének meg képei, olyan lázban, mely sorvasztja a művész lelkét. Érezzük, hogy képeinek van valami eszményi tartalma, amelyet pusztán hideg ésszel felfogni nem lehet. Némi ihlettség kell ahhoz, hogy Mednyánszky képeit eszünkkel fölérni bírjuk. Az *Erdőben* a művész legkarakterisztikusabb képei közül való. Emberi roncs fekszik a sűrű bozótban, a faágak közt megjelenik a Megváltó feje. Mindennek, valamint az erdőnek is csak misztikus árnyvonalai látszanak. Hanem valami rémséges hangulat üli meg a képet; borzongunk belé. Ez a borzongás a jele annak, hogy Mednyánszky milyen isten kegyelméből való művész; megráz a szív mélyéig, bárha nem értjük. Nem hajhássza Mednyánszky a szimbolizmust, se a fura színeket, hanem hat tárgyával, hat a lelkével, melyet tárgya feldolgozásába beleönt.”⁴⁰

Ezek a képek tehát szélsőséges, de szerény terjedelmű visszhangot keltettek. Ismerünk ugyan még néhány hasonló felfogású képet e korszakból Mednyánszky oeuvre-jéből, de ezek nem kerültek létrejöttük idején a közönség elé.

Mednyánszky figurális festészetében a döntő fordulat 1897-ben következett be. Párizsban rendezett önálló kiállítást – Somssich József társaságában – a Georges Petit galériában. Az előzményekről és a körülményekről Malonyay Dezső mondta el a legfontosabbakat, utóbb, 1905-ben megjelent könyvében: e szerint Mednyánszky

³⁹ Keleti Gusztáv: *A festészet és szobrászat az 1896. évi ezredéves országos kiállításon*. Budapest, 1898. 45.

⁴⁰ Sz. E. [Szalai Emil]: *Az ezredévi tárlat*. 6. Az excentrikusok. *Magyar Génius*, 1896. jún. 23. 434-435.

valamennyi kiállított képe új alkotás volt, valamennyi párizsi műtermében készült a tárlatot megelőző hónapokban.⁴¹ A mintegy hatvan darabos kollekció kétharmada ekkor is tájkép volt, igazi újdonságnak azonban a figurális művek bizonyultak. Magáról a kiállításról többen is beszámoltak, legrészletesebben Malonyay, a *Budapesti Hírlap* helyszíni tudósításában: „Tájképeinél is frappánsabb hatást keltettek itt a figurális dolgai, mintegy húsz darab kép, melyeken a külvárosok csavargóit mutatja a csudálkozva borzongó publikumnak, az erődívenyek elzüllött alakjait, a párizsi »voyo«-t és társát, akiből él, az utca asszonyát, ezeket a szerencsétleneket, kiknek a nyomor, a bűn (nem mindig a saját bűnük) s a perverzítás (nem mindig a saját perverzításuk) nyomott kést a kezükbe. Elősorolom néhány képének a tárgyát: – esik, hideg van és sár, két sápadt alak állott meg a kávéház kivilágított ablaka előtt; odabent meleg van, enni adnak, nekik pedig kívül az ajkuk, gyulladtak a szempilláik, s látszik rajtuk, hogy a kést szorongatják a zsebükben; – egy-egy pohár abszint mellett ül az elkeseredett ember, ki hasztalan járt munka után s holnap vagy legkésőbb holnapután kénytelen lesz lopni; – az újságot olvassa társainak egy utcalámpa alatt egy öreg ember, [...] – a hetibért fizetik, mennyi kéz nyúl a garasok után, [...] egy munkás lezuhant az állványról, meghalt, [...] – kigyulladt a zsúfolt ház, ugyan érdemes-e oltani [...] – Alfonz, a pelyhetlen állú siheder egy utcasarcon szedi el a pénzt a szeretőjétől, [...] – egy öreg, nagyon öreg asszony, csupa ránc az arca, [...] látszik a szeme alatt, hogy hányszor temetett [...]. Szóval amit ennek a rengeteg városnak a hullámverései kihordanak a partokra, mint a tenger a törött kagylókat és a növényroncsokat, melyeket egy-egy vihar tép föl. Mindez festői, érdekes, originálisan van főtve – de ennyivel be nem érné a mi művésznünk. Nincs l’art pour l’art, minden igaz művészetben él s kifejezésre jut a művész lelke, [...] Mednyánszky a felebarátainkat mutatja meg nekünk ezeken a képein és a saját bűneinknek kér bennük irgalmat, könyörületet legalább, minden művészetek igazsága s talán az egyetlen emberi igazság – a szeretet – nevében.”⁴²

A másik részletes beszámolót Pekár Gyula írta a *Budapesti Napló*-ban. Ő nem közvetlen kiállítási élményei alapján méltatta a tárlatot, hanem a Párizsban megjelent ismertetéseket, bírálatokat foglalta össze. „A kiállítás a napokban zárult be s az előttünk fekvő párizsi lapok kritikáiból ítélve olyan fényes sikerrel, amilyen ritkán ér magyar művészt külföldön. [...] Párizs egyszerre megértette és méltányolni tudta e zseniális művésznünknek a kivételes kvalitásait, azt az embert, akit – szegénnyel kell bevallanunk – a közönség egy része ma sem ért és méltányol egészen minálunk.” Pekár hosszabban idézett a kiállítási katalógus előszavából is, majd kiegészítésképpen összefoglalta Mednyánszky művészi világnézetét: „egyszerűen egyetemes Emberré tudott lenni – ő az, aki tiszta és mély filozófiája révén, mely már szinte buddhizmus, meg tudta látni a földi dolgok hiú és tetszetős külsőségei alatt a lét lényegét, aki nemes altruizmusában belátta, hogy az igazi ember az, aki nemcsak a szenvedő embertársak, de a teremtés minden más teremtménye, állatok, fák, sőt az élettelen

⁴¹ Malonyay Dezső: *Mednyánszky*. Budapest, 1905. 31-32.

⁴² Malonyay Dezső: Két magyar művész. *Budapesti Hírlap*, 1897. május 21. 2-3.

tárgyak iránt is valami gyöngéd szimpátiával viseltetik. Ennek a mindenk iránt könyörületes, az egész teremtést szerető világnézetnek a nagyságát viszi ő bele a képeibe.” Ez a pontosnak, találónak, hitelesnek érzett jellemzés nem lehet független attól az életrajzi ténytől, hogy Pekár – Malonyayhoz hasonlóan – Mednyánszky legközvetlenebb baráti köréhez tartozott, véleménye Mednyánszky művészetéről, információi világnézetéről, művészettelfogásáról nagyrészt személyes kapcsolatuk teremtette lehetőségekből eredhetett.

A tájképek sikere mellett Pekár is részletesen foglalkozott – az egészen újnak és ismeretlennek tartott – figurális művekkel: „mint igazi párizsi embereket nem kevésbé megkapta kiállításának az a másik része, melyben a párizsi külvárosi élet legborzalmasabb típusait, a félelmes macquerau-k, a külső bulvárok erődítési körül ólálkodó tolvajok, gyilkosok, abszint ivók s pierreus-ök galériáját állítja a néző elé: az Yvette Guilbert repertoárjának az alakjait. Mi, kik alig ismerjük a figurális festő Mednyánszkyt, igazán kíváncsiak volnánk erre a galériára, melynek arcképei után a kritikusok Rembrandt-hoz hasonlítják a magyar mestert: jó gondolat volna tőle, ha e párizsi tárlatát utólag nálunk is bemutatná. [...] a kritikusok itt is kiemelik, hogy itt se kegyetlen érzés vezeti a magyar mester kezét, hanem inkább valami »melankolikus, megbocsátó szimpátia« fényében tünteti fel ezeket a szerencsétlen, társadalomból számkivetettek.”⁴³

Hogy a „figurális festő Mednyánszkyt” itthon mennyire nem ismerték, s talán nem is akarták tudomásul venni, hogy ilyen is létezik, azt jól dokumentálják a budapesti lapokban megjelent híradások. Úgy írtak róla ugyanis, hogy többnyire egyetlen szóval sem utaltak a húsz figurális kompozícióra. A *Fővárosi Lapok*ban például ez volt olvasható: „élénk szenzációt [keltett] Mednyánszky László báró, a nálunk talán egyedülálló természetábrázoló impresszionista [...] Ismerjük azokat a ködös, párák, zúzmarás, havas, deres képeket, melyeket Mednyánszky kárpáti hazájában talál és fest meg. Eredetibb és szebb impresszionizmust alig látunk másnál, mint nála.”⁴⁴ A *Pesti Hírlap* híre is azt emelte ki, hogy „Mednyánszky különösen a Kárpátokban s a Szajna mentén készült műveivel”⁴⁵ aratott sikert. A Hazánk hivatkozott a tárlat katalógusára is, de abból az előítéleteknek megfelelő következtetéseket vont le: „A kis kiállítás katalógusát beküldték lapunknak és a hozzáírt előszóban Adrien Remacle, a tekintélyes párizsi műkritikus feltétlen dicsőrével adózik a két magyar festőművészeknek, [...]. A gyűjtemény, mint a katalógusból látjuk, nagyjából magyar nemzeti tárgyú festményekből, tájképekből, rajzokból áll.”⁴⁶ Még Szikszay Ferenc is – a nagyreményű Párizsban élő festő, aki rendszeresen küldött tudósításokat a francia főváros művészeti életéről – csak a tájképekről számolt be, pedig ő látta a kiállítást, jelen volt a megnyitón: „Meg kell említenem

⁴³ Pekár Gyula: Magyar művészek Párizsban. Mednyánszky és Somssich kiállítása. *Budapesti Napló*, 1897. május 26. 9.

⁴⁴ Magyar művészek Párizsban. *Fővárosi Lapok*, 1897. május 5. 6.

⁴⁵ Mednyánszky-Somssich kiállítás. *Pesti Hírlap*, 1897. május 5. 7.

⁴⁶ Magyar művészek Párizsban. *Hazánk*, 1897. május 9. 10.

még báró Mednyánszky kiállítását, melynek megnyitását a Gallerie Georges Petit-ben igen nagy és előkelő közönség jelent meg. Ezúttal Párizs fine fleur-jének is alkalma volt gyönyörködni ennek a mi kiváló, finom érzésű, poétikus tájképfestőnknek az újabb alkotásaiban.”⁴⁷ Kivételnek kell tekintenünk a *Budapesti Hírlap* rövid utalását, a katalógus előszavára hivatkozva megemlíti ugyanis Mednyánszky figurális műveit: „Adrien Remacle [...] midőn a két abszint-ivóról beszél, ezt veti hozzá: Nem akarjuk kiejteni Rembrandt nevét, [...] de van az ő erejéből valami a Mednyánszky-féle fejekben.”⁴⁸

Hosszabb ismertetést írt a két Párizsban kiállító festőről Ambrus Zoltán *A Hét* című hetilapban. Szóba került a párizsi galéria, az ottani sajtóvisszhang, a siker: „a kritika megtalálta őket, s nem tagadta le, hogy Mednyánszky egyenrangú a legjobb franciákkal.” Ambrus azonban nem látta a kinti tárlatot, beszámolója nyilván a katalóguson, a párizsi kritikákon és korábbi hazai tapasztalatain alapult. A kiállított művekről nem írt, de ezt az eseményt alkalmasnak tartotta arra, hogy bemutassa Mednyánszky személyét, külső megjelenését, viselkedését, gondolatait. „Mednyánszkyt, a piktort itthon bajos volna fölfedezni; nincs olyan művelt magyar ember, aki ne látta volna az ő tájképeit. De Mednyánszky, az ember, itthon se nagyon ismerős. [...] mily érdekes az a tar fő, mily karakterisztikus az a hatalmas, különös alkotású koponya. [...] ez a hatalmas termetű nagy legény egyike a leggyöngédebb lelkeknek, akik valaha a földön éltek [...] Egyike azoknak, akik csupa érzékenységből és szubtilitásból vannak alkotva [...] benne a művész egy rendkívül érdekes gondolkozóval olvad össze; [...] ez a filozóf egy kemény akaratú s nagy szívű minta-ember. Hogy micsoda tökéletes művész s a tájképfestésnek mily nagy poétája, az ismeretes. Az ő párizsi sikere mindnyájunk igaz dicsősége.”⁴⁹ Figurális kompozíciókról, arcképekről, csavargókról egyetlen szót sem írt Ambrus Zoltán.

Ha Mednyánszky festői fejlődése felől tekintjük a párizsi kiállítást, akkor az nyilvánvalóan nagyon fontos állomás, pusztán a témákat tekintve is egyértelmű a radikális fordulat a korábbi figurális képekhez viszonyítva. S ha feltételezzük néhány ma ismert kép párizsi eredetét, akkor egyértelmű a képek stílári változása, a kompozíciók, az alakok és a háttér viszonyának újszerűsége is.

A tárlat anyagának hazai bemutatása végül is nem valósult meg, a képek nagy része valószínűleg nem került vissza Magyarországra, s a hazakerülteket sem láthatta a magyar közönség Mednyánszky életében kiállításon. A párizsi tárlat ily módon nem változtathatta meg lényegesen a hazai kritika és közönség Mednyánszkyról alkotott képét, a köztudat továbbra is kiváló/legkiválóbb tájképfestőként tartotta számon.

Szerény mértékű fordulat következett be Mednyánszky figurális képeinek fogadtatásában az 1900-as év téli tárlata nyomán. Annyiban mindenképp, hogy ekkor sokkal többen és sokkal részletesebben foglalkoztak műveivel, bár a jóindulatú elis-

⁴⁷ ifj. Szikszay Ferenc: A Champs de Mars-i Salon. *Egyetértés*, 1897. május 5. 1.

⁴⁸ Magyar festők Párizsban. *Budapesti Hírlap*, 1897. május 4. 10.

⁴⁹ Bojtorján [Ambrus Zoltán]: Magyar festők Párizsban. I. Mednyánszky. *A Hét*, 1897. június 6. 366.

As én dalaimból.

– Variálták a fűthi dalhos.
Fölfelé száll borban a gyöngy
Azóta
Már így zenéjük: Fölfelé száll
A szóda.

Magyar ember szopogatja
Spritzerét –
Jól teszi, mert ház ő azzal
Mit se oél.

Bort megissza magyar ember
Jól teszi.
Bort meginná Vendel is, de
Hol veszi?

Bort eleddig hébe-hóba
Vendélek,
Amíg olcsón gyártották az:
Engelék.

Bort inni most nem látjátok
Vendikél
Vizel iszom – nagy ünnepen
Zsenedicél.

Hej galambom, szép Malákném
Mít nevet?
Kolbászt ide meg pogácsát,
Ha szerel.

Testül bírok genge bőrt és
Csontokat,
Alig nyomnak 70 gyöngye
Fontokat.

Káposztára süldő malac:
Körömet!
Lelje benne árva bendőm
Örömet.

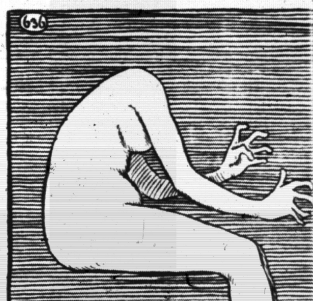

MEDNYÁNSZKY. FÜTŐNYAG MIJÁN.

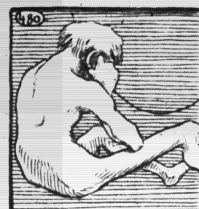

BRÜNNWALD BÉLA. ÜLI RÓZSÁM AZ ÖLEMBE –

VITÁ

CSÖK ISTVÁN. HOL A PEJEM?

BARTA ERNŐ. JUDÁS TELEFONÁL

TORNAI GHULA. KETTE
A KINAI

3. Faragó József karikatúrája Mednyánszky László *Csavargó* című festményéről,
Borsszem Jankó, 1900. december 9. 8. lap

merések mellett ekkor támadták legdurvábban csavargóit. (3. kép) Hogy a kiállított festmények vitát, szélsőséges véleményeket fognak kiváltani, azt Rózsa Miklós már a megnyitó napján előre látta: „Mednyánszky ebben a teremben dekoratív hatásokat kereső, figurális és erősen misztikus műveivel fog sok pro és kontra véleményt provokálni.”⁵⁰ (Az persze megjegyzendő, hogy amit az előrelátáson kívül ez a megállapítás tartalmaz, az erősen vitatható. Joggal feltételezhető, hogy Mednyánszky

⁵⁰ Rózsa Miklós: Új képek. *Hazánk*, 1900. november 30. 1.

nem dekoratív hatásokra törekedett, s az is nyilvánvaló, hogy a „misztikus” jelző műveivel kapcsolatban oly gyakran fordult már elő odavetett, elemzést pótló jelzőként, hogy tartalma kiüresedett, sztereotip frázissá változott.)

A *Pesti Napló* első tudósítása szintén megelőlegezte a fokozott érdeklődést: „Hogy Mednyánszky mint alakfestő lép fel, az meglepetés a közönségnek, mely őt úgyszólván csak mint tájképfestőt ismerte és szerette meg. Két csavargó alakja csodálatot fog kelteni s olyan kép, melyről majd beszélni kell.”⁵¹

A közeli barát, Malonyay Dezső lelkesen, fenntartások nélkül támogatta Mednyánszky valamennyi törekvését. Felismerte a csavargó-képek jelentőségét is: „Két nagyobb s két kisebb tájképe, kivált az aranyossárgán hulló falevelek közé temetkező ősz megannyi remeke a már elismert Mednyánszky-zsánernek. Ezúttal azonban nem ezek állítják meg a nézőt. Újat alkotott. Három megdöbbentő képet bocsátott a közönség elé, három ... hogy is mondjam? ... három alakot, azaz arcképet, három típus arcképét. Öreg zsidó az egyik, a másik kettő az emberi nyomor egy-egy fajtája; az egyik kész mindenre, mert éhes, fázik, kivert kutyája a társadalomnak, a kést szorongatja zsebében, hogy belévágja, akár egy falat kenyérért, az első jóllakott burzsoába –, a másik is éhes, fázik, de belenyugodott sorsába, legföljebb lopni merne, ha kerülne módja rá, ha pedig nem kerül, majd felfordul valamelyik zugban.” Fontos információ, hogy ebben a leírásban a harmadik figurális kép is szerepel, mégpedig „öreg zsidó”-ként.

Lyka Károly szintén részletesen írt a tárlatról – két helyen is –, de a három figurális közül csak a két csavargó-képről. A megnyitó napján a kor legbátrabb, legnyitottabb napilapjában, a *Budapesti Napló*ban jelent meg *Prelúdium a Múcsarnok téli kiállításához* című írása: „Van itt azonfelül más meglepetés is. Emberek, akik már megtanulták *Mednyánszky* képeit felismerni s kinyomozták ezt a mestert száz tájkép között, most hirtelen megállanak néhány nagyméretű figurális kép előtt, amiket a katalógus *Mednyánszky*nak tulajdonít. Egészen hiteles dolog, hogy ő a szerzőjük. Sőt aki ösmeri ennek a nemes embernek a filozófiai világát, az menten ráösmer a képeiről is. A szamaritanus keresztény és a buddhista olvad benne döntő jellemvonással.” Lyka tehát nem vázlatnak, nem stúdiumnak tekintette a csavargó-képeket, hanem *Mednyánszky* világnézete hiteles dokumentumának: „Íme egy misszionárius, aki fölszedi a külvárosok nyavalygóit, előbb kenyeret ad nekik, aztán megfesti az ő életük tragédiáját ama szívtelen *haute-volée* szemei elé. Nem mondom, hogy *Mednyánszky* társadalomjavító intézménnyé akarja degradálni a képeit. De ez a misszionárius érzés benne ül ebben az emberben s ilyenfajta hangulat hatalmasodik el benne, amidőn e nagy vászakra veti a humanizmus hajótörötteit. Korántsem vezércikk-festés ez. Csak festés egy rendkívüli szív érzései szerint. [...] *Mednyánszky* elárulja magát a képein, mint egy árkádiai naiv gyermek.”⁵²

Az *Uj Idők* című családi hetilapban Lyka megismételte elismerő véleményét. Más szavakat használt, de mondandójának lényege nem változott: „*Mednyánszkyt*

⁵¹ A Múcsarnok kiállítása. *Pesti Napló*, 1900. november 30. 5.

⁵² Lyka Károly: *Prelúdium a Múcsarnok téli kiállításához*. *Budapesti Napló*, 1900. november 30. 1-2.

különben is mint a nagy és szabad hangulatképek mesterét ismerjük, de íme most új formában áll elénk: nagy figurális képeket is küldött, a külvárosok züllött éjjeli csavargóit, a nyomor és a bűn ijesztő reprezentánsait. Egy-egy magános alak egy-egy képen – típusok, amelyeket az éhség és alkohol majdnem kivetkőztetett emberi formájukból. Ezeket majdnem fanyar erővel vetette ide Mednyánszky, a tompa, fakó környezetből beesett sárga orcák, a romlottság jegyével körülramázott szemek világitanak felénk.”⁵³

Az ismert, megszokott Mednyánszky képektől való eltérést hangsúlyozta Divald Kornél is. „Meglepetést szerzett híveinek báró Mednyánszky László is, aki ködbevesző mesebeli fákat ábrázoló tájképein kívül évek sora óta ezúttal lép föl ismét figurális festményekkel. Két képen egy-egy csavargót ábrázolt. Mind a kettő Budapest salakjából kiragadott félelmetes alak. Az egyiknek az arcából, szikrázó szeméből szinte lerí az éhség, olyannyira, hogy nézésekor nem egy gyöngébb idegzetű emberen fog erőt venni a borzongás. A másik csavargó mintha már jóllakott volna, kevésbé félelmetes, de csöppet sem vonzóbb társánál. Mednyánszky harmadik alakja öreg zsidót ábrázol s szintén érdekes stúdium.”⁵⁴

A műkritikának különös formáját választotta a *Magyar Hirlap* című újság. Bródy Sándor teremről teremre haladt végig a katalógus tételein, s megjegyzéseket fűzött a művekhez. Mednyánszky képeiről a következőket írta: „7. Csavargó. Olajfestmény, 4000 korona. A nagy – gondolkozó – festőnek ez a figurális képe: groteszk, szinte a torzképig. A jellemzésben megkapó és rejtelmes erő van, de az előadásának a módja fáradt. [...] 9. Csavargó. Olajfestmény. 4000 korona. Más típusú, mint az előbbi, de értékre és jelentőségre ugyanaz. [...] 33. Vázlat. Olajfestmény. 1500 korona. Értékes kép, rendkívül közvetlen a hatásában.”⁵⁵ Malonyay, Divald és Bródy Sándor is megemlítette – egyenrangú alkotásként – a harmadik figurális művet, amely a katalógusban ugyan *Vázlat* címen szerepelt, de valójában egy „öreg zsidó” portréja. Ez a kép azonosítása és további sorsa szempontjából igen fontos adalék. Ezt a művet ugyanis a közoktatásügyi miniszter a műcsarnok téli tárlatáról a Szépművészeti Múzeum számára 1901 januárjában megvásárolta *Shylock (vázlat)* címen.⁵⁶ (4. kép)

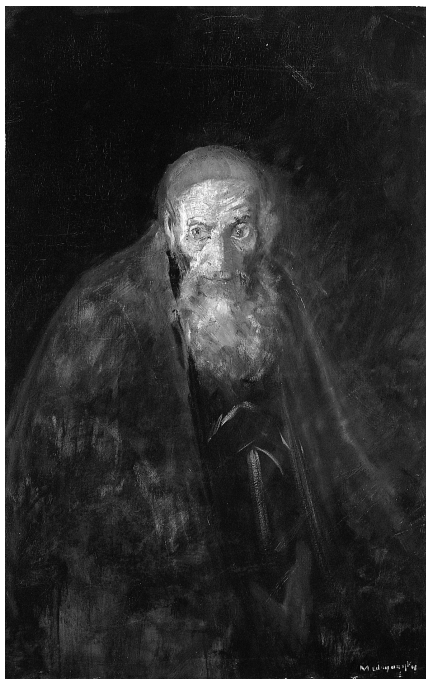
Volt, aki megkísérelte a két csavargó-kép részletesebb elemzését, értelmezését is. A két figura eltérő jellemvonásait írta le – egy-egy típusba sűrítve – Iván Ede a *Hazánk* című napilapban: „Évtizedeken át leste a természet nagy csendjét, kutatta annak misztériumát. Amikor azután megértette a természet hangtalan drámáját, belé helyezte az emberi nyomor tragédiáját – figuráit. Soha értelmi és fizikai züllést egyetemesebben s emberebben nem láttam vásznon megoldva, mint Mednyánszky *Csavargó* című vásznain. Az undok nyomor, az elzüllött s bestiális szenvedélyek, a

⁵³ Lyka Károly: Magyar művészek a Műcsarnokban. *Uj Idők*, 1900. december 9. 511–512.

⁵⁴ Divald Kornél: A műcsarnok téli kiállítása. I. *Magyar Szemle*, 1900. december 9. 585–586.

⁵⁵ Bródy Sándor: Katalógus a magyar tárlatról. *Magyar Hirlap*, 1900. november 30. 1–3.

⁵⁶ A kormány művásárlásai. *Budapesti Napló*, 1901. jan. 6. 9. – Képvásárlás. *Magyar Szó*, 1901. január 9. 8. (A *Shylock* tehát – ellentétben a 2003-as gyűjteményes kiállítás műtárgyjegyzéknek állításával – nem katalóguson kívüli műként volt a téli kiállításon, hanem azonos a 33. szám alatti vázlattal.)

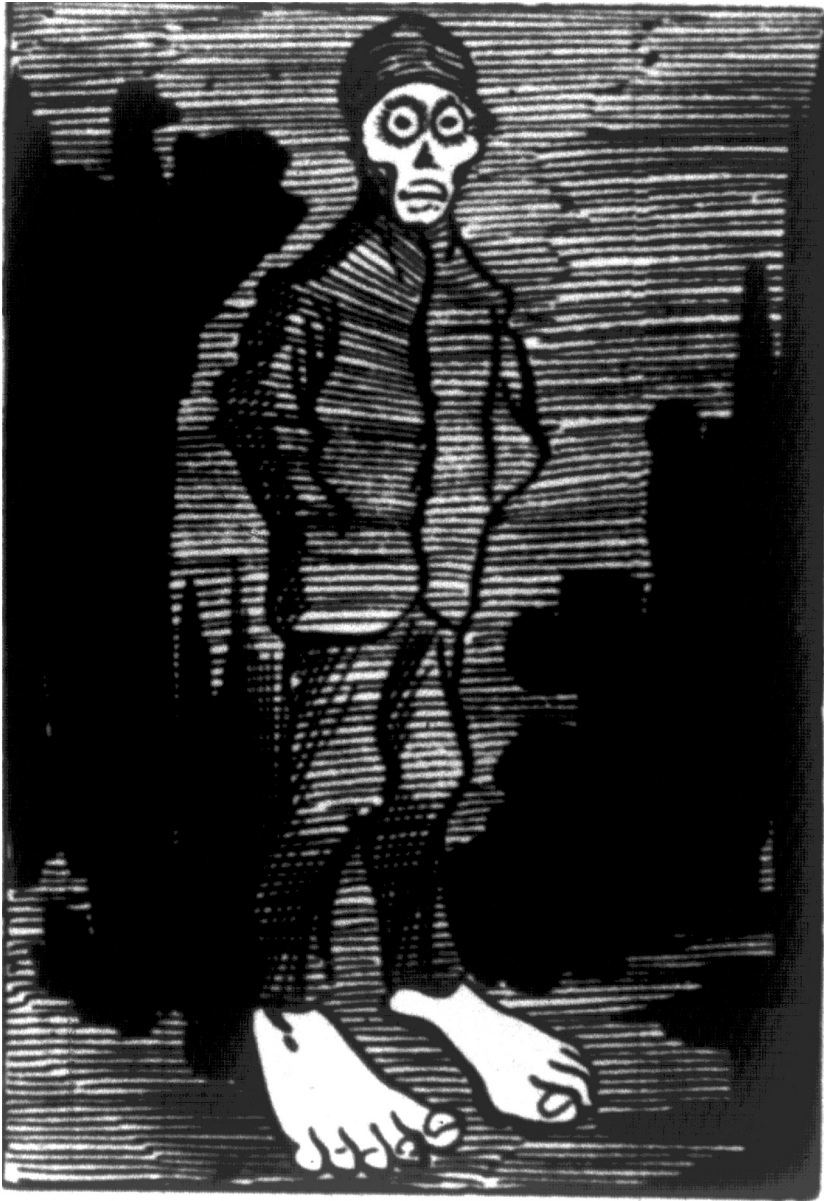
4. Mednyánszky László: Shylock (Vázlat), 1900 előtt. Olaj, vászon, 130 x 82 cm, MNG Itsz.: 1944. © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

eltorzítja. – Mily nagy tanulmányozással, mily nagy megfigyeléssel érezte át a művész az értelmi és fizikai élet eme züllését! Nem akar bennük morálfilozofikus vagy szocialisztikus ízű szemrehányást odaállítani a társadalom elé. Elhozta őket, hogy realizztikus igazságban mutassa be az emberi nyomor két bűnös, de szánalmas alakját. Aki undorral fordul el a csavargóktól, az menjen be a II. és VII. számú terembe, ott megtalálja a maga Mednyánszkyját. Azok szimpatikusabbak!⁵⁷ (5. kép)

Nem mindenki lelkesedett persze fenntartások nélkül a csavargókért. Az idősebb kritikus-generációhoz tartozó Szana Tamás például így fanyalgott: „Kollégáim a megnyitás napján nem tudtak betelni báró Mednyánszky László csavargókat ábrázoló két képének bámulásával. Tagadhatatlan, hogy amit ez a minden ízében eredeti szellem nyújt, az többé-kevésbé mindig érdekes, mert ritka képzelőerő és nagy szív nyilatkozik meg minden alkotásában. De észre kell vennünk azt is, hogy ezekkel a szép tulajdonságokkal rendesen a szertelenség jár karöltve. Hangulatos tájképei nem egyszer érthetetlen miszticizmusban olvadnak föl, az emberiség páriáit

vad ösztönök, a sunyi ravaszság össze-szúrt típusa ez a két alakja az emberi társadalomból kivetetteknek. Az egyik (a 7-es számú) a perverzus gonosztevő, akiben az elnyomott s elvadult üzelmek erőszakoskodása nem nagyon válogatta az eszközöket. Hideg ésszel húzódik meg a kőrákás, a fa megett, orvul leüti, leszúrja áldozatát s ha elvégezte munkáját, odébb suhan, mint az árny. Ha tetten érik – cinikusan nyugodt. Szinte foszforeszkál a szemgolyó fehére s ajkát megüli a buja vágy erőszakos duzzadása. – A másikban (9-es számú) az állatias ösztön butasága, a szánalomra méltó tehetetlenség – a típus. Elzüllött, mert életterhelten, gyámolatlan a megélhetésre való képessége. Aki, ha nálánál nagyobb vagy vele egyenértékű erőt lát magával szemben, gyáván oszon el. A kültelkek s elővárosok didergő csavargója, s ha az éhségtől s hidegtől meggémberedett tagjait valami kotyvalék melege átjárja, elcsitul, kielégítődik benne kis időre a kriminalitásra való hajlam. Inkább visszataszító s szánalmas; fakó, szederjes arcát a sorvadás betegsége még jobban

⁵⁷ Iván Ede: Képek. *Hazánk*, 1900. december 11. 1.

Mednyánszky. A mezitlábos halál

5. Jenev Jenő karikatúrája Mednyánszky *Csavargó* című festményéről
a *Bolond Istók* című éleclapban, 1900. december 9. 6. lap

ábrázoló képei pedig, a visszataszító vonások túlhalmozásával, nem érdeklődést és szájalmat, hanem egyszerűen undort keltenek bennünk.⁵⁸

Furcsa, ironikus eszmefuttatás keretében mondta el véleményét Keszler József a csavargókról: „a szemlélőnek mindjárt világos, hogy a magyar festőművészet teljesen áttért az új irányzatba, [...] Mednyánszky László báró is [...] nagy lépést tett előre, némi mértékben elhagyván sokszerű ködképeit és most már azokat próbálván festeni, akik a sűrű és sötét légkörökben érzik jól magukat, a csavargókat. Az ő két csavargója nagy erőfeszítést tesz a jellemzetes irányában és nem minden siker nélkül. Arcukban sok erő honol és még több a sajátos, merész vonás, mely a karikatúrális íztől sem riad vissza. Mindegy; a haladás megvan. E két csavargóban van valami preraffaelita hosszúság, valami meglepni kívánó verizmus és valami »szecesszionista« különbség; három minőség, mely a legújabb kritikai jelszavak első soraiban keres és talál kifejezést. – Minthogy a csavargók nagyon tetszetek, fürkészni kezdtem, hogy vajon hová valók lehetnek? hol csavarognak ilyen csavargók? Mert hát a verizmus, a primitívizmus, a modernizmus, éppúgy, mint minden más újabbkori izmus, igazságra, tiszta igazságra, csupán igazságra törekszik [...] tehát mely való igaznak felelnek meg ezek a fölötté érdekes és nem kevésbé idegenszerű alakok? hol látott a jeles művész ily alakokat? Én úgy vélekedtem, hogy Belgiumban. Egy kollégám azt mondta, hogy nem, hanem New Yorkban; [...] Egy ifjú és mindent tudó festő [...] boldogító határozottsággal mondá: ez a muszka csavargó, de már szibériai ólombánya-munkával súlyosbított állapotában. [...] És minthogy a háttér áthatatlan sűrű éjszakája ez irányban semmi útmutatást nem adott; minthogy a csavargók ruhájának sáros utcakövezethez hasonló színe sem árult el semmi bizonyosat: közfelkiáltással elhatároztuk, hogy ez az érdekes két alak nemzetközi csavargó.” Keszler azután a „nemzetközi” jelzővel minősített jelenségek elemzése mentén haladt tovább s megoldásként azt javasolta: „Majd ha a temperamentum hangzatos szavát ismét megunják; ha a természet igaz bája iránt ismét hálásabb szemmel leszünk; ha a művészet két alaperélye közül a túltengő személyi ismét polgáribb határok közé vonul és a tárgyinak igazságosabb megbecsülésével a kettő újra kellő egyensúlyba kerül: akkor ismét lehet és lesz is nemzeti művészet, melynek első feltétele a realista módszer és ennek keretében a talaj, égalj és népélet jelenségeinek tárgyilag is hű visszaadása. – Akkor aztán báró Mednyánszky csavargói akár bizonyos józsefvárosi szint is ölthetnek, ami talán rokonszenvesebbé teendí őket azok előtt, akik a legalsóbb zsánerben gyönyörűséget találnak.”⁵⁹ Keszler szerint tehát a Taine-i kritériumoknak megfelelően alkalmazott helyi színekkel – kellő hiteles környezettel és ruházattal – ellátva Mednyánszky figurái is elérhetnék az akadémiai hierarchia legalsó fokán lévő kocsmai életkép-jelenet rangját. Ennél talán még I. Ferenc József is többet értett meg a képekből, úgy tűnik, a király sokkal több empátiával közelített a csavargókhöz. Ő ugyanis – több újság egybehangzó tudósítása szerint – így nyilatkozott a képek előtt, amikor

⁵⁸ Szana Tamás: A műcsarnok téli kiállítása II. Történeti, vallásos és zsánerképek. *Egyetértés*, 1900. december 4. 1.

⁵⁹ Keszler József: Téli műkiállítás. I. *Magyar Nemzet*, 1900. december 2. 1-2.

meglátogatta a kiállítást: „Miféle alakok ezek? Talán bányamunkások? Karlovsky azzal a felvilágosítással szolgált, hogy ezek vidéki züllött alakok és a művésznek első figurális kísérletei. – A tájképei sokkal szebbek – mondta a király.”⁶⁰

Több kritikus álláspontját valamiféle bizonytalanság jellemezte. Első benyomásuk pozitív volt, majd a részletesebb leírás során egyre több kifogást fogalmaztak meg. Vajda Ernő első beszámolójában például nagyon szellemesen használta fel a csavargókat kontrasztként a pöffeszkedő, reprezentációt szolgáló arcképekkel szemben: „A mostani kiállításon sok a reprezentációs kép, amelyek szerény pályafutásukat a művész műhelyében kezdik, s egy kiállításon átszűrve a megyeház vagy város zöld asztala mellett végzik. Mednyánszky éjjeli csavargói szánakozással nézik le ezeket a megrendelésre készült mestermunkákat.”⁶¹ A következő cikkében viszont már szembeállította a csavargókat az általa is jónak tartott harmadik portréval: „Mednyánszky most az egyszer figurális képekkel is szerepel. A két csavargó képe nem sikerült, a világitási probléma, amiben pedig Mednyánszky nagy mester, gyenge és érthetetlen. Mennyivel nagyobb Mednyánszky ott, ahol tudja, hogy mit akar. A *Vázlat* öreg férfifeje erőteljes, jó tónusú kép, minden hiábavaló cafrang nélkül, egyszerű és beszédes.”⁶²

Nem egészen egyértelmű a *Politikai Hetiszemle* kritikusanak véleménye sem. Első cikkében ezt írta: „a Mednyánszky-terem [...] már nemcsak gyönyörködtet, hanem gondolatokkal is eltölt. Akiben rejlenek gondolatok, Mednyánszky ecsetje kicsalja a lélek mélyéből. Egy nagy szívnek alkotásai ezek a munkák, melyekben a figurális művészetnek hódol a tájképfestőnek ismert Mednyánszky. A laikus közönség tán megborzad e képektől, a műértő pedig e képek láttára lelkét érzi annak a nagyságnak, akinek a lelkét a szent érzület ragadja alkotásra. Ezek a képek alkotások, az érznek és szívnek megkapó alkotásai.” A kritikus tehát nem vázlatnak, nem befejezetlen műnek, hanem teljes értékű műalkotásnak tekintette a csavargókat, ugyanakkor megértette a közönség távolságtartását is. Hatásosan állította szembe Mednyánszkyt László Fülöppel, a népszerű portréfestővel. „Merőben ellentétje Mednyánszky művészetének a László Fülöpé. Két véglet; találkoztak a téli tárlaton, László csupa arisztokrácia, Mednyánszky csupa anarchizmus. Művészkéz finoman kitervelt munkája László Fülöp képei, művészi elme és szív korlátozástalan kitörése a Mednyánszkyéi. Vajon kié a pálma kettőjük közül?”⁶³ Ebben a cikkben Mednyánszky törekvései mellé „csak három piktorunkat”, Ferenczy Károlyt, Katona Nándort és Kernstok Károlyt állította a kritikus. Következő cikkében viszont sokkal problematikusabbnak láttatta a csavargó-képeket: „a nemes művészet talajából nőttek ki Grünwald Béla képei. [...] Üde, kedves, poétikus munkák, csak úgy kínálkoz-

⁶⁰ A király a Múcsarnokban. *Pesti Napló*, 1900. december 4. 4. – *Pesti Hirlap*, 1900. december 4. 7. – *Budapesti Napló*, 1900. december 4. 11. – *Egyetértés*, 1900. december 4. 3. – *Magyarország*, 1900. december 5. 9–10.

⁶¹ Vajda Ernő: Téli tárlat. Az első benyomások. *Fővárosi Lapok*, 1900. december 9. 6.

⁶² Vajda Ernő: Téli tárlat. A festők. *Fővárosi Lapok*, 1900. december 16. 6.

⁶³ Piktor: A téli tárlat. I. *Politikai Hetiszemle*, 1900. december 2. 9.

nak a képvásárlók kedvébe [...] Mellette a legrettentőbb kontraszt, Mednyánszky figurális képe. Ebben van valami Zug ins Geniale, de valami Zug ins ungläublich Schauderhafte [valami zseniális, de valami hihetetlenül elborzasztó] is. Mednyánszky csavargói nem az élet csavargói. Mednyánszky tova tépelődő fantáziáinak termékei e csavargók, akik inkább fantazmagóriák. Rémlátomásban látta Mednyánszky az emberi nyomornak ezeket a megtestesüléseit s úgy vetette őket vászonra. Festése is zseniális, de darabos. Vastag ecsettel rajzolhatta a festő e képet, zseniálisan, de zavarosan. Milyen eltávolodás a múlt esztendőik temetőszéli hangulatától e csavargókig. Bármit ráfoghatni Mednyánszkyra, de azt, hogy következetes a hangulataihoz, soha. Hangulataiban Katona Nándor következetes.”⁶⁴

Maksziányi Dezső két, egymás után megjelent cikkében is van némi ellentmondás. „Mindjárt az első teremben egy csomó kis műremek. Itt van [...] Mednyánszky két csavargója,”⁶⁵ – írta az első közleményben, majd a következő cikkben, a részletek elemzésénél már egész sor bíráló megjegyzést fogalmazott meg: „Egyéniség Mednyánszky is. Egy melankolikus, de zavaros lelki meghasonulás termelése az ő idei munkája. Hiába verik mellette a nagydobot, bennünket nem elégít ki. Nem ez a feladata a művésznek, hogy az ocsmányat keresse, végül is a virágzó mezőkre vezessen bennünket és ne a szemétdombra. Az ő voyou-ihoz képest még a párizsi fortifikációk árkaiban fetrengő csavargók is finom gentlemanek. Inkább két ripacs színésznek nézem őket, kik a jámbor vidéki asszony-közönség rémítgetésére tették magukat csúffá. És még ha jól volnának megcsinálva. Sok a festék, de kevés a rajz! Itt látszik meg, hogy a művészt nem vezeti tudatos biztosság, de sok szerepet játszik munkájában a véletlen. A kaparások által nyert esetleges hatások még tájképbe beilleszthetők, de alakos képekbe nem.”⁶⁶ Mondhatjuk, hogy Maksziányi Dezső, ez a hobbiból képzőművészeti kritikákat író derék MÁV-tisztviselő nem értett a művészethez, fogalma sem volt arról, mi a művészet lényege, milyen képzőművészeti problémák foglalkoztatnak egy igazi művészt, ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy Maksziányi sok-sok éven át írta ismertetéseit, beszámolóit, a közönség nagy-nagy részének meglegedésére.

Meglehetősen zavaros volt Lázár Béla álláspontja is, bár ő állítólag nagyon értett a képzőművészethez. „A tárlat zsánerképeinek javarésze technikával való viaskodást, másrészt technikai hiányosságai miatt érdektelen banalitást mutat [...] rémületet keltő arc- és mozgástanulmányokkal találkozunk, melyeket a kép címének szuggesztívója nélkül beteg-tanulmány illusztrációknak véltünk volna (Mednyánszky Csavargói.) Az ily kép nem érdekes, jelentősége azokban a gondolatokban rejlik, melyeket önkénytelenül felkelt a szemlélőben, gondolatokban, melyek a festő ízlését, hajlandóságát, kedélyállapotát és lelki organizmusát magyarázzák. Mindezek előzetes tanulmányoknak tetszenek egy későbbi kerek kompozícióhoz – jól sejtjük-e? Nem tudjuk.”⁶⁷

⁶⁴ Piktör: A téli tárlat. II. *Politikai Hetiszemle*, 1900. december 9. 10.

⁶⁵ Maksziányi Dezső: A téli tárlat. *Magyarország*, 1900. november 30. 2.

⁶⁶ Maksziányi Dezső: A téli tárlat. II. *Magyarország*, 1900. december 2. 2.

⁶⁷ Lázár Béla: A téli tárlat. Befejezés. *Magyar Szalon*, 1901. február, 984.

Visszajutottunk tehát oda, hogy Mednyánszky figurális képei nem teljes értékű műalkotások, befejezetlenek, legfeljebb egy később megvalósítandó „kerek” kompozíció stúdiumai, vázlatai.

Volt, aki higgadt esztétikai érveléssel, volt, aki durva gúnyolódással utasította el a csavargókat. Éber László például – a középkori művészet tudós szakértőjeként nem tartozott a legújabb törekvések pártfogói közé – így vélekedett Mednyánszky művészetéről: „Mednyánszky László báró, a ködös, nyirkos levegőnek egykor annyira ünnepelt, ma már mind modorosabbá váló poétája az idén figurális képekkel lepte meg tisztelőit. *Csavargóitól* az eredetiséget elvitatni nem lehet. Különös alakok ezek, félelmetesen egybeolvadva sötét környezetükkel szinte úgy tűnnek fel, mint a hideg, fekete, piszkos homály megszemélyesülései. A művész talán ezt is akarta velők kifejezni. Ezek azok az elcsigázott és erős, beesett és izmos, bujkáló, de elszánt erők, amelyek a szennyből, kétségbeesésből tűnnek elő. Mindenesetre mély gondolat; vajon művészi is egyszersmind?”⁶⁸

Kézdi-Kovács László viszont minden korábbinál durvább hangnemben, válogatott gorombaságok felhasználásával fejtette ki elutasító véleményét. Már első beszámolójában utalt később kifejtendő bírálata lényegére: „Ne feledjük még [...] Mednyánszky László szép tájképeit és orangutánra emlékeztető csirkefogóit.”⁶⁹ Az érdemi beszámolót *Emberék és szörnyetegek* címmel jelentette meg, ami ismét arra célzott, hogy nagy leszámolás fog következni. Elméleti háttérrel is kerekített bírálatának: „A portrénál az a fő, hogy ott az ember, az *egyén* legyen jellemezve. Az *egyén* a maga hűségese testi és szellemi valóságában. Legyen a portré hűségese térképe az ábrázolt személynek, de a térképben legyen *eszmei tartalom* is.” A külsőségek ábrázolása nem elégséges, az ilyen fej „még nem *igazán emberi*. Ez a fej még csak az emberi állat. A lélek, a szellem, a szív teszi emberré ezt az állatot és a művész hivatása az emberi állatból az igazi embert kihámozni.” Ezek után hosszan sorolta Kézdi-Kovács a szerinte ideálisnak tartott megoldásokat: „László Fülöp [...] ő most a legjobb arcképfestőnk”, „Balló Ede négy portréjával ugyanaz az előkelő arcképfestő marad, akinek eddig ismertük.” „A női fejekben bámulatosan finom Knopp Imre,” „Igen előkelő szépség-galériával vonul be Márk Lajos”. Majd jött a nagy fordulat: „Végezván az emberekkel, keressük föl a tárlat szörnyetegeit. – Mindjárt az első teremben két rettenetes emberi-állat undok képe mered reánk. Ezek a Mednyánszky László báró *Csavargói*. Hogy e csavargók valóban csavargók-e, afölött kár kételkedni, inkább afölött kételkedjünk egy percre, hogy valóban emberek-e ezek a szörnyek, vagy a béka és orangután keresztezései? A típusuk borzasztó, visszataszító. Ha a művész ezt akarta, elérte célját, de egy művésznek, és éppen olyan nagy poétának, mint Mednyánszky László, nem lehet az a célja, hogy műveivel undort keltsen. Ami utálatos, az nem művészi, és a régi világban máglyán égették volna el Mednyánszkyt az ecsetjével és csavargóival egyetemben, ha ilyen vétket követett

⁶⁸ É. L. [Éber László]: *Képek és szobrok. Új Magyar Szemle*, 1900. december 15. 477.

⁶⁹ Kézdi-Kovács László: *Művészetünk magyarosodása. A téli tárlat bemutatója. Pesti Hirlap*, 1900. november 30. 4.

volna el az esztétika ellen. [...] A művész talán Tolsztoj szemeivel fest és a nyomor e visszariasztó ábrázolásával akar hatni a kedélyekre és a duzzadt erszényekre? Ha ez volt a célja, akkor sincs igaza, mert akkor már túlmént a célon; ábrázolásával részvétet nem kelt, sőt határozottan undorra ingerel, az ingerült ember pedig sohasem lesz emberbarát. Ez a két csavargó tehát nagy tévedése Mednyánszky bárónak, aki művészkedése kezdetén tulajdonképpen figurális alkotásokkal aratta első sikereit. Mindszentek napján imádkozó asszonya még ma is emlékezetünkben élhet, kitűnő kvalitásaival.” A régi típusú zsánerkép szembeállítását a csavargókkal – érthető, nehezebb megmagyarázni, hogy miért látott Kézdi-Kovács a két csavargó és a *Vázlat* közt ekkora kvalitáskülönbséget. Talán ennél a képnél indokoltnak látta a rútság, az elleneszenyes vonások ábrázolását. „De festett a művész ezúttal még egy harmadik szörnyeteget is: egy Shylockot. Ez a vén uzsorás már azután igazán kitűnő! Itt az arcról lerívó állati kegyetlenség mellett is megmaradt a művész az emberi határok között. Itt már nem kacérkodik Darwinnal vagy Brehmmel, Tolsztoj sem ingerli, legfőlebb Molière vagy Shakespeare, s az uzsorás olyan típusát festi meg, amilyent a renaissance-ban festettek, s amely méltó Mednyánszky nevéhez.”⁷⁰

Volt, aki úgy fejezte ki elutasítását, hogy egyetlen szóval sem utalt a csavargókra, volt, aki a tájképekkel állította szembe a figurális ábrázolást: „Itt van Mednyánszky László két képe. Egy-egy csavargó fiú, amint a hideg éjszakában didereg. – Brrr! [...] Hát bizony, figurális dolgok ábrázolásában csődöt mond a Mednyánszky szubjektivizmusa. Az emberarchoz nem elég a »hangulat«. Ahhoz rajz kell elsősorban.”⁷¹

Természetesen voltak olyan lapok is, amelyek egy-egy félmondatral jelezték csupán, hogy a csavargó-képeket elfogadják-e vagy elutasítják. „Megkezdve körsétánkat szemünkbe ötlük [...] kiváltképpen Mednyánszky László báró két csavargó típusa. Két mesteri alak.”⁷² – írta a *Magyar Állam* kritikusa. Valamivel bővebben mondta el véleményét *A Hét* kritikusa: „Báró Mednyánszky László a delejes tájképein kívül két csavargót állított ki pompás rongyokban. Héja tekintettel megfigyelt típusok ezek. A gazdag színek, amelyek e két alakon láthatók, a sötétséget, az alattomoságot, a szülemlő bünt képviselik: ezek a valőrök mesterien egészítik ki a két csavargó jellemrajzát.”⁷³

A csavargó-képek furcsa, felemás, ellentmondásos elfogadására jó példa az az apró glossza, melyet az *Uj Idők* közölt a lapban reprodukált Mednyánszky-kép kísérő szövegeként, a tárlatot a közönség figyelmébe ajánlva: „Mednyánszky László mester nagy meglepetést szerez a tárlati közönségnek, egy sor figurális kép van itt tőle: öreg zsidók, züllött, nyomor- és szenvedés-megtörte alakok, csodálatos közvetlenséggel odafestve; mi egy tájképet közlünk tőle.”⁷⁴

⁷⁰ Kézdi-Kovács László: Emberek és szörnyetegek. Séta a téli műtárlaton. *Pesti Hírlap*, 1900. december 11. 1–4.

⁷¹ (Ne.): Őnagysága a képtárlaton. *Magyar Szó*, 1900. december 5. 1.

⁷² J.: A téli kiállítás. *Magyar Állam*, 1900. december 2. 1.

⁷³ Huba: A téli tárlat. *A Hét*, 1900. december 2. 771.

⁷⁴ A Múcsarnok téli kiállítása. *Uj Idők*, 1900. december 2. 494.

Az 1900-as év téli kiállítása után Mednyánszky ismét több éven át csak tájképet küldött a tárlatokra, a kritikusok ismét ünnepelhették a nagy tájképfestőt. (Bár néhányan már a tájképek fölött is fanyalogtak, elfáradást, önismétlést, korszerűtlenséget róttak fel a mesternek.) Az a különös, hogy két év múltával – bár Mednyánszky nem állított ki figurális képet – egy kritikus a műcsarnoki kiállítás bírálatának bevezető elmélkedésében visszatért a csavargók problematikájához, mégpedig úgy, hogy szélesebb összefüggésben vetette fel a rút, az „ocsmány” művészi ábrázolásának lehetőségeit. „Szomorú s végtelenül lehangoló jelenség a művészetben s a képzőművészetben kívül a költészetben is úttörő irány, a fizikailag és morálisan egyaránt visszatetsző csúnya fogalmának minden úton s minden áron való érzékítése is. Ahelyett, hogy a mindennapi élet salakjából kivezetne, előszeretettel s tervszerűleg a legmélyebb, a legundorítóbb sárban tapos. [...] Bastien-Lepage ismert koldusa, Mednyánszky csavargói csakoly kellemetlen, visszatetsző, lehangoló érzéseket keltenek, akár Zolának teszem *Bête humaine*-je (Állat az emberben), avagy Dosztojevszkij *Raszkolnyikov*-ja, Gorkij csodásan megírt csavargó-históriái, beleszámítva az *Éjjeli menedékhely* is.”⁷⁵ Rottenbiller Ödön számára ezek az összefüggések, párhuzamok tehát nem Mednyánszky elfogadását támogatták, a minták, a párhuzamok ugyanúgy „szomorú s végtelenül lehangoló jelenség”-nek minősültek, mint a rút, az alantas Mednyánszky képein.

1904-ben a Nemzeti Szalon őszi tárlatára Mednyánszky – nyilván eladási szándékkal – egyik ifjúkori figurális képét is beküldte. Ez a mű természetesen nem váltott ki olyan ellenérzéseket, mint a csavargók. A beszámolók többnyire Mednyánszky fejlődésére és a korai Munkácsy-hatásra utaltak. Divald Kornél szerint: „Érdekes Mednyánszky László báró egyik ifjúkori képe iskolás fölfogásával.”⁷⁶ A *Szalon Ujság* a fejlődést hangsúlyozta: „Három képe van Mednyánszky-nak, közte egy fiatakori is. Mekkora utat tett meg ez az előkelő művészember, ki már nem halad a kifejlődés zig-zugos utain, hanem elérkezett a művészet horizontjára.”⁷⁷ „Mednyánszky Lászlótól [...] van egy ifjabb korú mű is, nagy impetussal kezelt erdő-belsejével és egy Munkácsy modorára emlékeztető parasztlegénnnyel.”⁷⁸ – írta *Az Ujság* kritikusa. Rottenbiller Ödön szerint is „művészettörténelmi beccsel bír számunkra az a múltban erősen Munkácsy-nk befolyása alatt megfestett Mednyánszky-kép (*Esti tűznél*), mely mellett mindnyájunk örömeire ott van ám a mai Mednyánszky is teljes erősségében, szín-szimfóniájának utolérhetetlen harmóniájában (*Esthangulat*).”⁷⁹ A kép korábbi, egykorú bírálati között csak egy elutasító vélemény emlegette Munkácsyt, Mednyánszkyt gyenge epigonnak minősítve. Most magától értetődő adottságként kezelték, hogy Mednyánszkyt fejlődése során Munkácsy-hatás is érte. Talán kicsit

⁷⁵ Rottenbiller Ödön: Téli tárlat a Műcsarnokban. Első közlemény. *Ország-Világ*, 1903. november 22. 934.

⁷⁶ Divald Kornél: Őszi képkiállítások. *Magyar Szemle*, 1904. október 23. 367.

⁷⁷ *Művészet. Szalon Ujság*, 1904. október 15. 13.

⁷⁸ A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. *Az Ujság*, 1904. október 9. 15.

⁷⁹ Rottenbiller Ödön: A Nemzeti Szalon őszi tárlata. *Ország-Világ*, 1904. október 16. 834.

eltulózva ezt hangsúlyozta Iván Ede is: „Mint különös érdekességre Mednyánszky 31. számú képre hívjuk fel a figyelmet; ez a kép, amely Mednyánszky fiatalkori alkotása, annyi közösséget árul el Munkácsyval, hogy a legavatottabb szemet és ítéletet is megtéveszti, s szinte csodás véletlenségnek tartjuk, hogy Mednyánszky kezelésében, a színekben s az egész felfogásban önkénytelenül s talán tudtán kívül – Munkácsy lett ezen a képen.”⁸⁰ Sokkal árnyaltabban fogalmazott Malonyay Dezső: „Van egy érdekes Mednyánszky is a kiállításon, a régi, a még német s még közvetve Munkácsy hatása alatt dolgozó Mednyánszkytól; jellemző a művész fejlődésére, s minél nagyobb lett azóta Mednyánszky, csak annál becsesebb az ilyen munkája is.”⁸¹

Nyári Sándor nem tartozott Mednyánszky művészetének jóindulatú méltányolói közé. Mindig talált valami kivetni valót, még tájképeiben is. Ezt az alkalmat is felhasználta arra, hogy szembeállítsa Mednyánszky különféle műfajban és eltérő korszakokban készült műveit: „Érdekes megfigyelni a báró *Mednyánszky* László által festett kollekciót is. Egy ember, ennyi variációban! Az *Esti tűznél* című képe, amelyen a Munkácsy Mihály művészetének a befolyása nem tagadható, a nagyszabású művész pályakezdeté látszik. Nagyot és sokat ígér. Ígérete becsületes, mint amily szép, s meghatottság nélkül nem lehet megtekinteni ezt a szép képet. Miért tért le a művész erről a szép, egyenes útról, s miért vágott neki annak az érthetetlen miszticizmusnak? Ki tudna erre megfelelni? De e mellett a képe mellett az a másik jobbról csak olajnyomat számba mehet, a baloldali pedig egy tájképi rébusz. A férfikép pedig egy rossz Rembrandt-utánezet. Ez a sokoldalúság, íme, nem tud érvényesülni, és nem is érvényesülhet, mert éppúgy mint a természetben, a művészetben sincs ugrás. Az impressziót folyton kell követni a művészi tudásnak, és ha ez a sujet-vel nem tud megküzdeni, meddő minden erőlködés. Tud-e Mednyánszky visszatérni a természetes természet-imádáshoz, és tud-e ennek művészetében érvényt szerezni, nem tudom. Kár azonban, hogy megvált attól az iránytól és szellemtől, amely őt arra a magaslatra vezethette volna, melyen ma Mészöly és Paál László állanak.”⁸² A fanyalgó megjegyzéseknél persze fontosabb az az információ, hogy Mednyánszky kiállított egy férfiarcképet is, „egy rossz Rembrandt-utánezet”-ot, erről a többi kritika nem számolt be. (A Nemzeti Szalon őszi kiállítása egyébként kimaradt a 2003-as katalógus listájából is.)

A *Esti tűznél* című kép azonosítása szempontjából fontos információt közölt a *Magyar Hírlap* rövid tudósítása: „Mindjárt az első teremben szemünkbe ötlik három szép Mednyánszky, két mocsaras kép és egy Munkácsy impressziók alatt készült erdei idill pihenő favágóval.”⁸³ Déry Béla két cikkében is megemlítette, hogy a képen „egy erdőben pihenő favágó alakja”⁸⁴ látható. A leírtak alapján nagy valószínűséggel arról a képről lehet szó, amely 1882-ben Bécsben volt kiállítva, *Est az erdőben* címen.

⁸⁰ –vén. [Iván Ede]: A Nemzeti Szalon őszi tárlata. *Hazánk*, 1904. október 9. 9.

⁸¹ Malonyay Dezső: Nemzeti Szalon. *Budapesti Hírlap*, 1904. október 9. 14.

⁸² Nyári Sándor: A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. *Magyarország*, 1904. október 9. 12.

⁸³ A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. *Magyar Hírlap*, 1904. október 9. 11.

⁸⁴ Déry Béla: Őszi vernisszázs. A Nemzeti Szalon tárlata. *Magyar Estilap*, 1904. október 8. 1. – Déry Béla: A Nemzeti Szalon tárlata. *Képes Családi Lapok*, 1904. október 16. 762.

1905 tavaszán a Könyves Kálmán szalonjában nyílt egy kis kamara-kiállítás, melyen több Mednyánszky-kép is látható volt.⁸⁵ Ehhez kapcsolódott Lyka Károlynak az a Mednyánszkyt bemutató írása, amely a *Művészeti Krónika* című lapban jelent meg. A művész pályafutása, tájképfestészetének kiválósága mellett szóba kerültek figurális képei is: „ha egy kicsit átkotorásszuk Mednyánszky műhelyét, [...] mindig tele van olyan képekkel, amik sohasem kerültek s nem is kerülnek többé a közönség elé. [...] E rengeteg tanulmány és felerésztt befejezett festmény közt nem kis százalék jut a figurális képekre, tehát munkálkodásának olyan termékeire, amelyek jóformán sohasem láthatók a kiállításokon. Hatalmas, tagbaszakadt, viharvert alakok, a külvárosok csavargói és útonállóí, rokkant öregek, hajótörött egzisztenciák, akik állandóan plein air életet élnek, heverik végig a vásznakat, derengő, rőt megvilágításban. Mednyánszky, aki egy egészen sajátos filozófiát épített össze magának, több emberi érdekességet talált ebben a népségben, mint a korzó művelt közönségében. De pusztán festői szempontból is fölötte áll a »szörnyetegek e gyűjteménye« azoknak az alakoknak, akiket kevésbé a természet, mint inkább a szabó, kalapos és fodrász formált. Impozáns nembánomsággal hever egy-egy ilyen képen a csőcselék valamely képviselője, érezni a súlyos paraszt-csontokat; leginkább leköt azonban az a mód, ahogy őket Mednyánszky előadja. Széles, nagy és egyszerű tömegességet ad a körvonaluk. Csupa lompos erő és faragatlan erély. Bizonyos ősszállapotokra gondolnánk, ha e rongyos proletárok nem volnának a nagyvárosi kultúra aljától megmérgezve. Mednyánszky ecsete alatt monumentálisakká nőnek a vásznon. Feltétlenül új típusok festészetünkben.”⁸⁶ Lyka Károly tehát az 1900-as téli kiállításról írott ismertetéseihez hasonlóan most is elismerte, nagyra értékelte Mednyánszky figurális képeit.

Gerő Ödön 1905-ben egy elméleti fejtegetésében utalt Mednyánszky csavargóképeire: „A festészet ma csak mint társadalmi művészet járhat a történelmi festés, a zsánerfestés, a tájfestés útjain. Ezek az osztályozások tulajdonképpen lehetetlenek is a szociálissá lett festészetben. Legalább a festőknek osztályozása. Mert szinte valamennyien a mindent-festők közé tartoznak. *Mednyánszky*, a tájfestés mestere megfestette *Csavargóit*, hogy az úgynevezett zsánerfestés beszédességével is megszólaltassa a maga művészetének is társadalmi voltát.”⁸⁷ Ez is egyfajta értelmezési módja természetesen a csavargóképeknek.

Az 1906-os műcsarnoki tavaszi tárlaton – a katalógus tanúsága szerint – tájképeken kívül két figurális ábrázolást is kiállított Mednyánszky, egy kocsmai jelenetet és egy portrét. Ezek nyomát azonban egyetlen tárlatismertetésben vagy kritikában sem találjuk, így nem dönthető el, hogy egyáltalán ott voltak-e a képek.⁸⁸

⁸⁵ A Könyves Kálmán mostani tárlatáról. *Művészeti Krónika*, 1905. március 15. 5. A cikk két Mednyánszky-kép címét nevezte meg: „Vihar előtt” és „Őszi nap”.

⁸⁶ Lyka Károly: Mednyánszkyról. *Művészeti Krónika*, 1905. március 15. 1–2.

⁸⁷ Gerő Ödön: Társadalmi művészet. *Pesti Napló*, 1905. szeptember 13. 2.

⁸⁸ Az, hogy senki nem írt róluk, önmagában nem bizonyíték. Csak akkor lenne egyértelmű a helyzet, ha valaki megírta volna, hogy a katalógus közlése ellenére nem látható a két kép a tárlaton.

1907-ben nyílt meg a Nemzeti Szalon új kiállítási épülete az Erzsébet téren. A megnyitó tárlatot Ferenczy Károly rendezte, az alapszabálytól eltérve, meghívásos alapon. Mednyánszky is a meghívottak között volt, két művet állított ki, egy tájképet és egy csavargót. Igazi szenzációt ekkor Ferenczy, Rippl-Rónai és Kernstok alkotásai keltettek. Több művész jelenlétét a kritikusok csupán névjegyük leadásának tekintették: „Báró Mednyánszky László, Nyilasy Sándor, Zombory Lajos megismétlik régi vallomásaikat. Elmondják, amit már régóta tudunk róluk.”⁸⁹ – írta Gerő Ödön. Hasonlóan vélekedett Kézdi-Kovács is: „A régi mesterek közül báró Mednyánszky *Téli tája* és *Csavargója* képviseli tipikusan alkotójuk nevét.”⁹⁰ Volt olyan kritikus is, aki szükségesnek tartotta, hogy ekkor is kinyilvánítsa a csavargó-képek elutasítását: „*Mednyánszky* László báró *Téli tája* a legszebb *Mednyánszky*ak közül való, *Csavargójával* ellenben nem tudok megbékülni. Ha jól emlékszem, mind a két kép már megfordult tárlaton.”⁹¹ A *Vasárnapi Ujság* kritikusa viszont szívesen látott volna több *Mednyánszky*-alkotást: „*Mednyánszky* Lászlónak sajnos csak két képét látjuk itt, az egyik a *Csavargó*, a művész csekély számú, de mindig érdekes figurális dolgai közül való.”⁹² Prém József fél mondatnyi méltatást szánt a képekre: „báró *Mednyánszky* László a *Tél* és a *Csavargó* című művei a mester legjobb alkotásai közé tartoznak;”⁹³ Csupán a *Népszava* kritikusa szentelt két mondatnyi értelmezést a műnek: „*Mednyánszky Csavargóját* régebről ismerjük. A homályos, misztikus levegőjű kép egy búsuló csavargót ábrázol. Egész tragédiát mesél ez a kép.”⁹⁴

Sajnos a kép részletes leírására egyetlen beszámolóban sem került sor, így nem lehet eldönteni, melyik csavargó-képről van szó, s azt sem, hogy igaz-e az, hogy már korábban is ki volt állítva.

1909-ben a Múcsarnok tavaszi tárlatára *Mednyánszky* a *Siesta* című figurális képét is beküldte. (6. kép) A tájképek mellet most ezzel a művével is foglalkozott néhány kritikus. A fogadtatás nem volt egységes, a hosszabb-rövidebb megjegyzések közt volt dicséret, ironikus csipkelődés és határozott elutasítás egyaránt. Nyitray József szerint „*Mednyánszky* László bárótól többi közt most egy figurális is látható. Zöld éjszakában egy padon maga elé merengő csavargó, azzal a biztos rajzzal, melyet a mesternek néhány tájképén hiába keresnénk. Pedig ez is elmosódó foltok halmaza, s ez a figurális is a *Mednyánszky* álmodozó, sajátos egyéniségének becses tükörcsüve.”⁹⁵ Ennek ellenkezőjét véli felfedezni a képen Gerő Ödön: „Báró *Mednyánszky* László *Siesta* című festménye is az első teremben van. A folt, az érdekes, erős folt, amikor fölfalja a formát, s amikor tartalmatlanná, semmitmondóvá teszi a rajzot: ez ennek a kis képnek a látványossága. És a tanulsága. A valami, amikor impresszióvá lesz, s mint ilyen

⁸⁹ Gerő Ödön: Az új Szalon. *Pesti Napló*, 1907. március 9. 4.

⁹⁰ Kézdi-Kovács László: A Nemzeti Szalon új otthonában. *Pesti Hírlap*, 1907. március 9. 8.

⁹¹ Zboray Aladár: A Nemzeti Szalon. Magyarország, 1907. március 22. 2.

⁹² A Nemzeti Szalon új épülete. *Vasárnapi Ujság*, 1907. március 17. 211.

⁹³ Prém József: Az új Nemzeti Szalon. *Budapest*, 1907. március 9. 4-5.

⁹⁴ (g. h.) [Grosz Henrik]: Nemzeti Szalon. *Népszava*, 1907. március 9. 5.

⁹⁵ Yartin [Nyitray] József: Tavaszi kiállítás a Múcsarnokban. *Az Ujság*, 1909. április 22. 1-2.

6. Mednyánszky László: *Siesta*, 1909 előtt. Olaj, vászon, 70 x 100,3 cm, MNG Itsz.: 3887. © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

semmivé válik. A festőiség, amikor az önmaga akarata ellenére irodalomná, pusztán csak irodalomná lesz. Ennek a képnek megfestését határozottan festői ötlet inspirálta, de ez a festői ötlet elbeszélten nyilvánul. Megértjük, hogy mi akart lenni, de megértjük azt is, hogy mért nem lehetett azzá, aminek szánták.⁹⁶ Ha nem ismernénk Kézdi-Kovács korábban kifejtett véleményét a csavargó-képekről, akár dicséretnek is tarthatnánk – gúnyolódásnak szánt – megállapításait. „Feltűnik báró *Mednyánszky* László újabb csavargója is, annál inkább, mert hiszen ez a nagy tájfestő-poétánk ezúttal szinte idegesen elnagyozta a tájképeit, sziesztázó csavargója azonban a legkifogástalanabb csavargók közül való.”⁹⁷ (7. kép) Szablya János is iróniával közelíti meg a kiállítást, de ő a műcsarnoki átlagot bírálja: „ha csak valamivel szigorúbban teljesítették volna a zsűrorok a kötelességüket, akkor nem zavarhatta volna meg a selejtességnek ezt a hihetetlenül idillikus összhangját az a pár kép, amelyben művészet is van. Hogy kik az ünneprontók? Megbélyegzésül ideiktatjuk neveiket. Itt van például *Mednyánszky* László *Siestája*, amely a mester örök frissességéről tesz tanúságot.”⁹⁸

A kép azonosítása körül nem merülhet fel kétség, a „Képzőművészeti Tanács művásárló bizottsága a Szépművészeti Múzeum számára megvásárolta” a *Siesta* című képet,⁹⁹ s a mű jelenleg is a Nemzeti Galéria tulajdonában van.

⁹⁶ Gerő Ödön: A tavaszi tárlat. II. *Pesti Napló*, 1909. április 8. 4.

⁹⁷ Kézdi-Kovács László: A Műcsarnok tavaszi tárlata. *Pesti Hírlap*, 1909. április 17. 8.

⁹⁸ Sz. J. [Szablya János]: A Műcsarnok tavaszi kiállítása. *A Ház*, 2, 1909, 4/5. 149.

⁹⁹ Az állam művásárlása a tavaszi tárlaton. *Egyetértés*, 1909. május 20. 13.

APRILIS 18.

BOLOND ISTÓK

KÉPZŐMŰVÉSZET.

TAVASZI TÁRLAT.

357. Balló M. A lábavesztett Vénusz.

9. Mednyánszky, A béna lázoltó.

28. Spányik, A toalette közben megzavart feleség.

12. Herrer, Hábszínházban.

395. Reinhard, A férj bosszúja, a mért úncs ebéd.

Garantírozatlan hírek.

† Sándor szerb trónörökös le akar mondani a trónról György herceg javára, a ki viszont atya javára mond le, ha tudniillik Péter király is hajlandó lemondani Sándor herceg javára.

* Törökországban behozták a bothüntetést. Oroszország is törvényjavaslatot készül benyújtani, hogy a napirenden levő botrányok okozt bittal büntessék.

* Kellemetlen Samu beszámoló beszédében kijelentette szatmári hívei előtt, hogy az új kormányt csak abban az esetben fogja támogatni, ha őt is megteszi udvari tanácsossá a másik két Samu mellé.

* A hadügyminiszter megtiltotta a katonatisztek-

nek, hogy egymásnak váltót zsíráljanak. Ennek ellenőrzésével már meg is bizta a vállóóróket, a kiket ezután nem a vasut-igazgatók, hanem a hadügyminiszter fog kinevezni.

Náday †

*Meghalt bár a régi gárda,
Ő nem adta meg magát,
Küzdve korral, betegséggel,
Minden ostromot kiállt.*

*Ámde a letűnt nagyokhoz,
Társához kíváncskozott,
S felhők között tapsolják most
Játékát az angyalok.*

7. Karikatúra Mednyánszky László *Siesta* című képéről. Bolond Istók, 1909. április 18. 5. lap

Az 1909. évi téli tárlatra újabb figurális képet küldött Mednyánszky. A kritikusi vélemények természetesen most is megoszlottak a *Tűz mellett* című alkotásról.

A kép legrészletesebb – sőt azt is mondhatjuk, hogy egyedülállóan részletes – elemzése *A Ház* című lapban jelent meg. Bálint Rezső – maga is festő – a megértés szándékával közelített Mednyánszky művészetéhez: „Sok szeretettel akarom magyarázni egy köztünk élő embernek, Mednyánszky Lászlónak a piktúrában való sajátosan különálló jelentőségét. Nem fölényes bírálattal, érték-megállapítással, hanem a megértő bensőségteljes hitével kívánom megközelíteni az ő magányos, egyedülvaló útját. [...] Az idei tárlat egyik képe: széles mezőn egy ember; egy csavargó, egy senki, maga alá húzott lábakkal ül és bámul. A földön ül, de mintha egy magaslaton vagy hegytetőn kémlelné az ismeretlent. Hová néz és mit szemlél? Sehová. Mire gondol? Mindenre. Hogy itt vagyunk, hogy elmegyünk. Mindent kérdez, semmire sem felel. Ül nagy széles lendülettel, nyugalommal. Kultúra? Mintha mosolyogna. Nem kell semmi. Ez a csavargó a nagy Sphynx: az örök kérdés és a sosem való felelt. Örömök? Nem mozdul. A magány. És csak a magány. Jöhet zápor, vihar vagy meleg, földet perzselő nyári nap: ő ülni fog némán, mozdulatlanul.” Bálint Rezső szerint Mednyánszky „a küldetésnek tudatában élő, a művészet önmagából induló kifejezője ő. Magához emel és mélységeiben a művészet lényegét tárja föl. Azt a művészetet adja, amit a nagyok, az egyetemes megérzők adnak: a fölszabadító, megtermékenyítő művészetet. – Akik mostani csavargójában a felületen elkalandozott piktor-problémát látták, csalódtak. Ez a csavargó elsőrendű memoárja Mednyánszky önéletének, mély pszichológiát rejtő önportré, a semmit akarás és filozofikus megállás szimbolikus megőrzése. Ez a kép visszanyúl a múltba és előrelép a jövőbe. Körötte bohóc-sapkás udvaroncok örülten kavarnak, bomolnak, és ő, mintha versenyt inna az idővel, tüskéivel és múmiaszerű merevségével belép a végtelenségbe.”¹⁰⁰

Néhány rövidebb elismerés is megjelent a műről. Kanizsai Ferenc szerint „meglep bátorságával a tűz mellett guggoló férfi-alak, fantasztikus és mégis reális világtásában. Ezt a képet, félek, sokan nem akarják megérteni. Pedig talán ez az egyetlen, amiben Mednyánszky egészen új.”¹⁰¹

Volt, aki éppen az újszerűséget tagadta. Sztrakoniczky Károly – egyébként jól felkészült, széles látókörű kritikus – így értékelte Mednyánszkynek a tárlaton látott tájképeit: „gyönyörködtünk bennük úgy, mint a legrégibb képeiben. Úgy és nem másképp, egy fokon állanak, mondhatnám: ugyanazok. Aminthogy a régiek közül nem is hozott újat senki sem.”¹⁰² A csavargót pedig szóra sem méltatta.

Böloni György ugyanakkor éppen ezt a képet emelte ki a kiállítás egészéből: „aki mégis valamit ad, a képek között egyedül Mednyánszkynek egy tűz mellett didergő csavargója, melyen előmlik a művész belső élete, s mely a monumentalitás felé mutat.”¹⁰³

¹⁰⁰ Bálint Rezső: Mednyánszky László. A téli tárlaton kiállított művei alkalmából. *A Ház*, 2, 1909, 7. 177–178.

¹⁰¹ Kanizsai Ferenc: Téli tárlat. *Magyar Hírlap*, 1909. november 17. 2.

¹⁰² Sztrakoniczky Károly: A téli tárlat. *Alkotmány*, 1909. november 13. 1–2.

¹⁰³ Bgy [Böloni György]: A Múcsarnokban. *Magyar Nemzet*, 1909. november 17. 6.

Nyitra József is elismerte a kép erényeit: „most szellemesen odavágott, tűznél sütkérező csavargóján is meg fogja látni a közönség, hogy mily sajátos, egyéni, külön úton jár ez a rendkívül érdekes mester, kinek művészete annyira a saját magáé, hogy büntetlenül senki sem utánozhatja. Pedig volt már, aki megpróbálta, nem is jött ki belőle művészet, hanem csak szolgai utánzás.”¹⁰⁴

Magyar Eleknek már voltak fenntartásai is a csavargóval szemben, de ezt – szokás szerint – a tájképek kiválóságának elismerésével ellensúlyozta: „Mednyánszky László báró a Múcsarnok egyik legnagyobb erőssége, tíz képpel szerepel a kiállításon, amelyek közül az első terembe három jutott. Ez az igaz nagy művésztalented most is megfog bennünket az ő csodálatosan szép színeivel, csodálatosan sejtelmesen hangulatos tájképeivel. [...] Érdekes próbálkozása a *Tűz mellett* című képe, amely egy pihenő csavargót ábrázol. Ez már nem vág össze az ő egyéniségével s a csavargó alakja el is van kissé rajzolva. A háttér azonban itt is szép.”¹⁰⁵

Gerő Ödön Mednyánszkynek ezt a figurális képét is elutasította: „A megoldatlanság, a formával nem-törődés, a struktúra semmibevétele egyik képében sem oly kirívó, mint csavargójában, amelyben a rajz szertekívánkozik, a forma szétfoszlik, s minden hatás a hangulatosságra van rábízva.”¹⁰⁶ Lakos Alfréd sem lelkesedett: „A tűznél című festménye az első teremben igen sikerült, impresszionista vázlat, de túl nagy terjedelmű kevés mondanivalójához képest.”¹⁰⁷ Kézdi-Kovács szokásos modorában gúnyolódott: „Báró Mednyánszky László visszatért régi szerelméhez: egy újabb csavargót festett, amint a tűz mellett ül [...] Íme, a művész témája jellemzi a mestert! [...] Mednyánszky, a báró, aki csavargókkal társalog.”¹⁰⁸

A sajtóbeli beszámolóknak és a kiállítás egykori katalógusában is *Tűz mellett* címen szerepelt a kép. A reflektálások alapján nyilvánvaló, hogy jelentős alkotásról van szó, nem lenne tehát érdektelen azonosítani valamelyik ma ismert festménnyel. Mednyánszky alkotásairól sajnos nincs olyan jegyzék, amely feltüntetné egy-egy kép címvariánsait. A címek közti eligazodást – és természetesen egy hiteles jegyzék létrehozását is – nagy mértékben nehezíti az a körülmény, hogy nemcsak a címek variálódtak – ugyanaz a kép másik kiállításon már más címen szerepelt, sőt azonos képre más-más címmel hivatkoztak a kritikusok egyazon kiállításról írt kritikáikban – hanem a képek is. Egy-egy témának, kompozíciónak akár több variánsa is lehet. Hogy mikor melyik volt kiállítva – szinte eldönthetetlen.

Napjainkban *Tűz mellett* címen nem tartunk számon képet, több mű címében ugyan benne van a „tűz mellett”¹⁰⁹ kifejezés, de az egykori leírások egyikre sem illenek. Az egykorú kritikák beszámolóí vizsont igen jó megközelítéssel a ma *Ágról-*

¹⁰⁴ Yartin [Nyitra József]: Téli kiállítás. A Múcsarnokban. *Az Ujság*, 1909. november 13. 13–14.

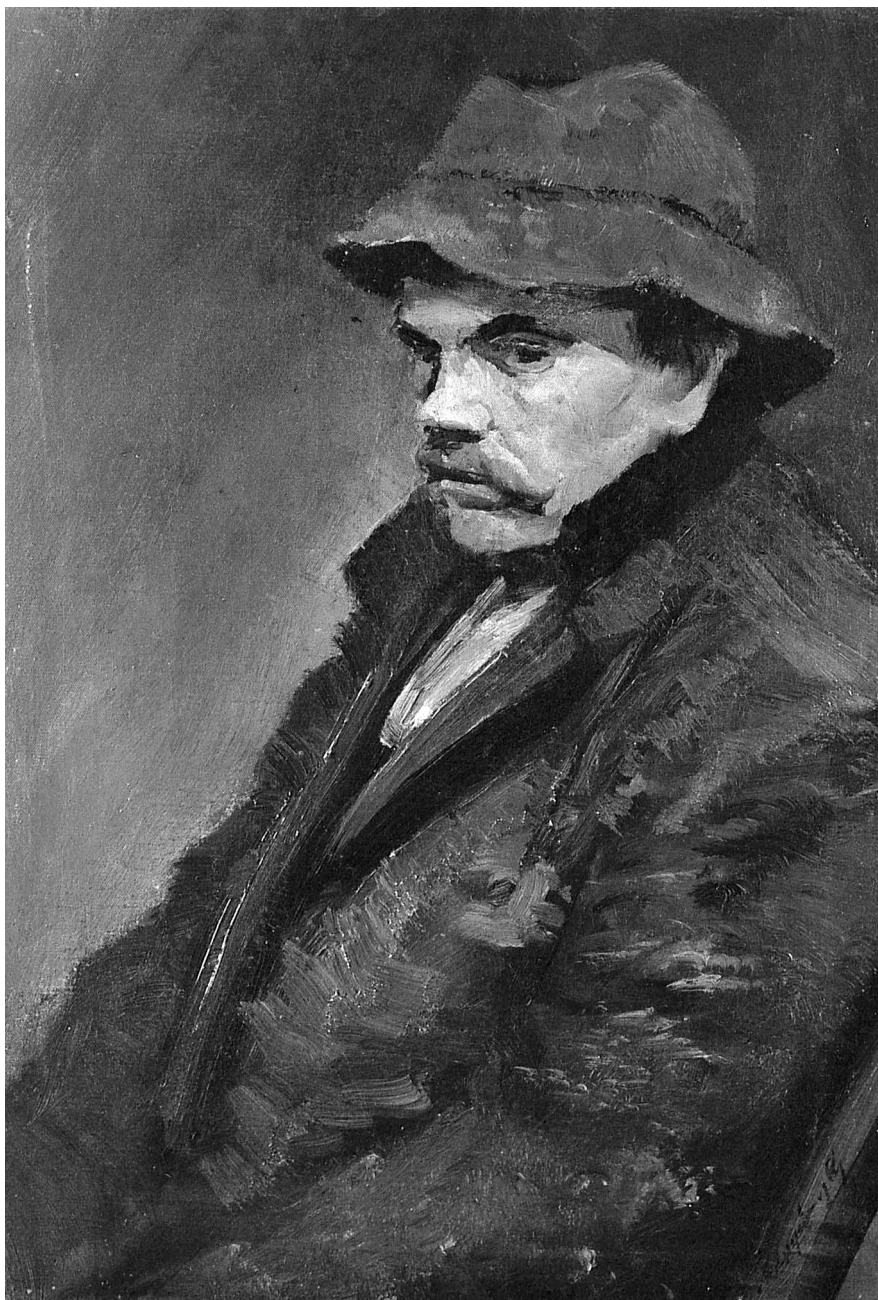
¹⁰⁵ Magyar Elek: A Múcsarnokban. Téli kiállítás. *Magyarország*, 1909. november 20. 1.

¹⁰⁶ Gerő Ödön: A téli tárlat. I. *Pesti Napló*, 1909. november 23. 13.

¹⁰⁷ Lakos Alfréd: A múcsarnok téli tárlata. I. *Magyar Szó*, 1909. november 13. III.

¹⁰⁸ Kézdi-Kovács László: A múcsarnok téli tárlata. II. *Pesti Hírlap*, 1909. december 9. 6.

¹⁰⁹ „Tűz mellett leselkedő”, „Tűz mellett pihenő paraszt”, „Tűz mellett” (Erdőben), „Tűz mellett a Tarpatak völgyében”, ilyen címek olvashatók az aukciós házak műtárgyjegyzékeiben.

8. Mednyánszky László: Tanulmányfej (Bajuszos férfiportré, Kalapos munkás),
1909 k., olaj, fa, 63 x 41 cm,
Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria ltsz.: 5662

1910 Április 24

BORSSZEM JANKÓ

A műcsarnokból.

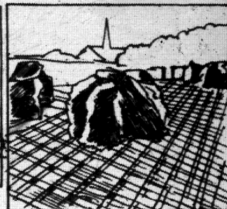
— A tavaszi műtárlat. —

21. Mátyai J. Amoskönyvében

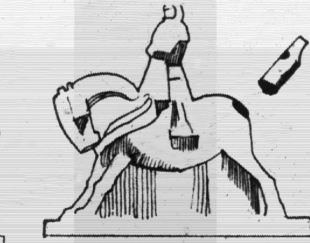
9. Juszikó B. Szántás a magas iskolában.

23. Aggházy Gy. Parkettes terelő.

176. Bory J. Monna Vanna persélménye

188. Simay J. Lovas szobor (hiányos)

144. Pap E. Az ült foglalkozás körös barátja.

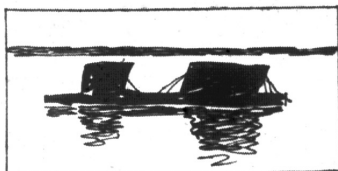
278. Kasz E. A görög

31. B. Mednyánszky L. NAGYE. (incognitó)

484. Borsy A. Görbe befőttele.

41. Kacszyany Ö. Dunába zubant aeroplán.

63. Jendrassik J. Leendő szobrette.

296. Kiraly János. Kutyagaz ébri fuszi.

9. Karikatúra a Tavaszi tárlatról a Borsszem Jankó című élcslapban,
1910. április 24. 9. lap

szakadt címen számon tartott mű leírásának felelnek meg. Ennek is van címvariánsa, Németh Lajos következetesen *Ülő csavargó*ként említi,¹¹⁰ de arra sehol nincs utalás, hogy ennek a műnek valami köze lehetne az 1909-ben kiállított festményhez.

Az 1910-es tavaszi tárlaton tájképek mellett két tanulmányfejet is kiállított Mednyánszky. (8. kép) Ezek a művek nem keltek nagyobb érdeklődést, Rózsa Miklós „két erőteljes tanulmányfejet”¹¹¹ említett, Malonyay szerint „egy-egy fej, de típus valamennyi”.¹¹² Kézdi-Kovács is csak annyit írt: „A második teremben látjuk báró Mednyánszky újabb csavargó-típusait.”¹¹³ Elek Artúr dicsérete szintén igencsak mérsékeltnek mondható: „Mednyánszkyknak két nagy ködön áttetsző, imbolygó fényű tája függ az első teremben, azután néhány kisebb vászna, táj- és csirkefogó-tanulmánya a másodikban. Minden érdekes, ami Mednyánszky keze alól kikerül; de mindezt sokkal megragadóbban is megfestette már.”¹¹⁴ (9. kép) A *Magyar Nemzet* című újság arról is közölt egy kishírt, hogy „Mednyánszky *Tanulmányfej* című akvarelljét *tintaceruzával* tették tönkre a felismerhetetlenségig.”¹¹⁵

Az a különös, hogy bár egyáltalán nem küldött be képet Mednyánszky a Múcsarnok 1910-es téli kiállítására, egy kritikus mégis szóba hozta korábban bemutatott figurális művét: „szóljunk a főhercegnőről is. Ott lóg a portréja az első teremben, Endrey Sándor csinálta. [...] megbámulták éppúgy, ahogy a tavalyi tárlaton Mednyánszkyknak a csirkefogóját ugyanebben a teremben. (Ugyan volt is mit bámulni a bátor színeken, a pompás fölfogáson és a jóízű kivitelén.) Ilyen az élet. Tegnap *Liliom*, egy csirkefogó életét játsszák és csirkefogókat festenek, ma a *Testőr* a slágerdarab és főherceg a modell. – Apropos! Mednyánszky elmaradt az idei tárlatról. Lehet, hogy kiselejtezték a képeit. Talán nem fért a bőrébe és újat mert próbálni. Vagy nem akart szerepelni, mert látta a kiállítás színvonalát.”¹¹⁶

Mednyánszky 1911–1912-ben is állított ki tájképeket, de alakos képeket nem. 1913-ban a Művészház palotaavató kiállítására azonban figurálisokat is küldött be. Műveire a kritikák csak nagyon röviden utaltak. Elek Artúr megjegyzéséből az egyik figurális kép témája is meg tudható: „*Mednyánszky* báró a legrégebben látott ismerős.

¹¹⁰ Németh Lajos *Modern magyar művészet* c. könyvének 1968-as és 1972-es kiadásában, valamint *A magyarországi művészet története* 6. kötetének fénykép mellékletében „Ülő csavargó”-nak nevezi a képet. A szövegekötetben Aradi Nóra az „Ágrólszakadt” címet választja. Kállai Ernő és Sarkantyú Mihály, valamint a legújabb kiadványok is ezt használják. Két műről lenne szó? Tulajdonosként sem ugyanazt nevezik meg, Németh szerint a MNG tulajdona, a többiek szerint korábban magántulajdon, jelenleg pedig a kecskeméti múzeumé. Néhány centi eltéréssel a kép méreteiről is háromféle adat szerepel. A keletkezés évéről is eltérnek az adatok, ez persze érthetőbb. (Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy Sarkantyú a „Támaszkodó”-t keresztelte át „Ülő csavargó”-ra, amit Aradi Nóra kifogásolt.)

¹¹¹ Tövis [Rózsa Miklós]: A Múcsarnok tavaszi tárlata. *A Hét*, 1910. április 3. 230.

¹¹² Malonyay Dezső: A Múcsarnokban. *Budapesti Hírlap*, 1910. április 1. 2.

¹¹³ Kézdi-Kovács László: A múcsarnok tavaszi tárlata. *Pesti Hírlap*, 1910. április 1. 6.

¹¹⁴ Elek Artúr: A Múcsarnok tavaszi tárlata. *Az Újság*, 1910. április 1. 15.

¹¹⁵ Megrongált festmények. A Múcsarnok botránya. *Magyar Nemzet*, 1910. április 14. 6.

¹¹⁶ Keleti Armand: Téli tárlat a Múcsarnokban. *A Jövendő*, 1910. december 25. 216.

Négy képét is elküldte erre a kiállításra, két alakosat és két tájképet. A *Holdsütés* című fonnyadt színű, párazatos táj a mester legjava munkáihoz méltó. Megkapó *Ivóban* című sárgás, csaknem régi hollandusokra emlékeztető tónusú és beállítású enteriőrje is.¹¹⁷ Magyar Elek fenntartások nélküli elismerése két mondatba belefért: „*Mednyánszky* László báró két tájkép mellett, amelyek közül a hangulatosabbik a holdsütéses, érdekes módon két figurálist is küldött. Csirkefogói világítás és karakter dolgában egyaránt teljes erejében mutatják a mestert.”¹¹⁸ Egy mondatnyi dicséretet még *A Nap* című napilap is szánt a képre: „Igen érdekes és finom *Mednyánszky*nek egy figurális képe, a *Csavargók*.”¹¹⁹ Furcsa, felemás dicséretet kapott *Mednyánszky* a konzervatív ízlésű Nyáry Alberttől: „Ámde nem tudjuk megérteni, hogy a fiatal titánok gárdája bevette *Mednyánszky* bárónak a képeit is. A tájképei gyönyörűek, a figurális képei pedig, bár *Mednyánszky* nem éppen ezekben a legerősebb, környezetükből mint műrecek válnak ki.”¹²⁰ Nyilván a Nyolcak „botrányos” kiállításai és a Budapesten is bemutatkozott Picasso, Kandinszkij, Kokoschka és társaik után már *Mednyánszky* is „műrecek” lett Nyáry Albert szemében.

1913 decemberében a Nemzeti Szalon rendezett kiállítást. Ekkor is megjelent a sajtóban néhány rövid utalás *Mednyánszky* részvételéről: „A jubiláris téli tárlat anyaga válogatottabb, frissebb, színesebb, mint rendesen. [...] ott szerepel *Mednyánszky* László báró néhány poétikus, érdekes világítású tájképpel s egyben mint zsánerfestő is bemutatkozik egy csavargó jól karakterizált, érdekes tanulmányfejével.”¹²¹ – írta Magyar Elek. Lippay Gyula is írt egy dicsérő mondatot *Mednyánszky* festményeiről: „*Mednyánszky* László báró néhány csodaszép, rendkívül finom szövésszerű hangulatot állított ki s egy nem kevésbé kitűnő figurális képet.”¹²²

1914 tavaszán két kiállításon is látható volt *Mednyánszky*nek egy-egy figurális képe. Csak rövid, minimális információt tartalmazó megjegyzések olvashatók róluk. Nem tudjuk, melyik csavargó volt a Művészházban, de *A Nap* című lap megjegyzése elég szokatlan: „A másfél száz kép közül kimosolyog, felüdit egy-egy szépen megcsinált festmény vagy rajz. [...] *Mednyánszky* László aranyos humorral megfestett *Csirkefogója*, [...] *Vedres* Márk becsületes szobrai valósággal felüditik a szemet.”¹²³ Nem mondható bőbeszédűnek a *Magyarország* beszámolója sem: „*Mednyánszky* László báró egy misztikus hangulatú őszi táj mellett egy *Csirkefogó* kitűnően karakterizált arcképevel ad bizonyosságot figurális képességéről.”¹²⁴ Lippay Gyula viszont *Mednyánszky* dicséretét érvként, igazolásként használta fel, művészetét

¹¹⁷ Elek Artúr: A Művészház megnyitó kiállítása. *Az Ujság*, 1913. január 23. 15.

¹¹⁸ Magyar Elek: Palotaavató kiállítás a Művészházban. *Magyarország*, 1913. január 23. 10-11.

¹¹⁹ k. d.: Az új Művészház. *A Nap*, 1913. január 23. 9.

¹²⁰ n. a. [Nyáry Albert]: A Művészház és egy kiállítás. *A Cél*, 1913. február 20. 90-93.

¹²¹ Magyar Elek: Zichy-hagyaték és jubiláris téli tárlat. Kiállítás a Nemzeti Szalonban. *Magyarország*, 1913. december 7. 7-8.

¹²² L. Gy. [Lippay Gyula]: A Nemzeti Szalon. Jubiláris kiállítás. *Budapest*, 1913. december 7. 11-12.

¹²³ A Művészház képei. *A Nap*, 1914. február 15. 9.

¹²⁴ Magyar Elek: Modern kiállítás a Művészházban. *Magyarország*, 1914. február 15. 10.

szembeállította azokkal modern törekvésekkel, amelyeket ő elutasított: „A Művész-háznak ez a kiállítása a legvegyesebb impressziókat kelti. Jó és rossz, modern és konzervatív, akadémikus és ultramodern törekvések vegyesen váltakoznak a falakon. [...] A kiállítás attrakciói, *Vaszary* János és a „Nyolcak” megjelent tagjai abszolút kellemetlenül hatnak, törekvésük pedig immár érdektelen szalmacséplés. [...] *Mednyánszky* László báró tájképe a mester finom hangulatai közül való, *Csirkefogója* pedig igen karakterisztikus figurális képe a mesternek.”¹²⁵

A Műcsarnok tavaszi kiállításán látható kép még szerényebb visszhangot keltett. A *Világban* például csak annyi olvasható: „a bejárótól jobbra húzódó szobákban néhány érdemesebb kép: *Mednyánszky* László csavargója, *Gulácsy* Lajos két, finom művészettel alkotott képe, ...”¹²⁶ A *Magyarország* tudósítása csupán egy jelzővel több ennél: „*Mednyánszky* László báró finom, hangulatos *Téli reggele*, egy modernebb technikájú *Téli estje* s egy jól karakterizált *Csavargója* tartoznak abba a csoportba, amelyről már az első cikkünkben meg akartunk emlékezni.”¹²⁷

Köztudott, hogy az első világháború kitörése után *Mednyánszky* mindent elkövetett, hogy kijusson a harcterekre, hogy közelről tanulmányozhassa a nagy háborút. Utóbb a hagyatékából, a gyűjtőktől, a hadtörténeti gyűjteményekből igen sok háborús ábrázolás vált ismertté. Ez némiképpen azt a látszatot kelti, hogy a háborús kiállítások tele voltak *Mednyánszky* figurális ábrázolásaival. Ám ez közel sincs így. Hogy mikor mit és miért állított ki *Mednyánszky*, s mit tartott vissza műtermében, nem tudjuk pontosan. Az azonban tény, hogy továbbra is főleg tájképeket küldött be a tárlatokra, figurálisat jóval kevesebbet.

Jól alátámasztja ezt a *Budapesti Hírlap* 1914. december 13-i számának vezércikke, mely beszámolt *Mednyánszky* harctéri tudósítói tevékenységének első eredményeiről: „*Mednyánszky* gazdag zsákmánnyal tért haza. Elálmélkodva merültünk el a képsorozatba, melyet magával hozott. [...] nem bravúros csataképek, nem a háború borzalmainak idegrázó jelenetei ezek. [...] A legfinomabb művészet, a legnemesebb ízlés és egy mély filozófiai szemlélet: ezek az ő művészetének alapelemei. [...] A modern háború diszkrét, de ékesen szóló dokumentumai ezek a képek. Csataképek: tábornokok, hadsorok, bömbölő ágyúk, haldokló sebesültek nélkül. [...] csatafestő tájképeket írt, [...] képei nem epikus jelenetek sorozata ebből a hadjáratból, hanem egy nagy lírai verskötet. Csupa szín, csupa melódia, csupa meghatottság, csupa érzés és filozófia.”

E leírás alapján nem lehet eldönteni, hogy a vázlatok, tervek között volt-e, s ha volt, mennyi volt a figurális ábrázolás. A „zsákmány” ekkor még nem került a közönség elé, erre a vezércikk is figyelmeztetett: „Ebből az érdekes és nevezetes munkából eddigelé semmi sem került a nyilvánosság elé. Nem is tudom, mikor, hogyan, mely formában fog odakerülni.”¹²⁸ Az előrelátás helytállóan bizonyult,

¹²⁵ L. Gy. [Lippay Gyula]: A Művészház kiállítása. *Budapest*, 1914. február 15. 6.

¹²⁶ A Műcsarnokban. *Világ*, 1914. április 4. 11.

¹²⁷ Magyar Elek: A Műcsarnokban. Tavaszi kiállítás. I. *Magyarország*, 1914. április 4. 1-2.

¹²⁸ [Rákosi Jenő]: *Mednyánszky*. *Budapesti Hírlap*, 1914. december 13. 1-2.

Mednyánszky tervei, vázlatai, feljegyzései csak igen lassan, fokozatosan valósultak meg s kerültek a közönség elé.

A „modern csatakép” lehetőségeiről, jellemvonásairól egyébként széleskörű vita zajlott, cikkek sorát lehetne idézni, amelyekben arról elmélkedtek, hogy ez a háború – a művészi ábrázolás szempontjából is – mennyire eltér a korábbiaktól.

A Múcsarnok 1915-ben is megrendezte tavaszi tárlatát. Nagy volt a várakozás, és nagy volt a csalódás. A háború első hónapjainak felfokozott közhangulatában – amikor az újságok a magyar katonák hősiességéről, győztes csatákról, áttörésekről szóló tudósításokat és politikai szónoklatokat közöltek – a frontoktól távol élő közönség a képzőművészettől is a dicsőséges tettek ábrázolását várta. „Akik az új művészetre várnak s azt remélik, hogy a nagy napok nyomán új gondolatok, új érzések, új színek és vonalak születnek a piktúrában, azoknak még várniok kell. [...] Mi csak azt reméltük, hogy meg fogunk érezni valamit a világtörténelmi napok leheletéből, s egy érzésben is tisztultabb művészet ígérteéből. Ebben a reménykedésünkben a tárlat várakozásunkon alul maradt. Úgy látszik a háború nyomtalanul zajlott le eddig a magyar piktúra élete fölött”¹²⁹ – vélekedett az *Alkotmány* kritikusa. Malonyay Dezső szerint is „Alig akad olyasmi, aminek akár külső, akár belső köze volna a mi most vívott élethalálküzdelmünkhez.”¹³⁰ Mednyánszky részt vett ezen a tárlaton, de nem fronton készült műveket, csupán korábban festett tájképeit küldte be.¹³¹

A sajtóhadiszállás keretében dolgozó művészek első kiállítását Bécsben rendezték meg 1915 októberében. A tudósítások beszámoltak arról, hogy „Mednyánszky László kollekcója, 18 kép, messze kimagaslik mindazok közül, amiket a háború inspirált nálunk és a külföldön. [...] Mednyánszky képei az igaz háborút adják, ahogy azt egy zseni krisztusi világnézetlen keresztül meglátta. Egyik festő sem volt olyan hosszú ideig a fronton, tűzben, lövészárokbán, rajvonalban a katonák között, mint ő, talán ezért talált olyan megrázóan őszinte témákat. Főlényesen ő az első e kiállításon, meg sem közelíti egyik művésztársa sem.”¹³² A művek részletes méltatására azonban nem került sor, hiszen a hazai közönség nem látta a tárlatot, a katalógusbeli címekből viszont megalapozottan következtethetünk arra, hogy ekkor már egész sor kifejezetten figurális műnek számító alkotást is kiállított Mednyánszky.

A Múcsarnok 1915. évi téli tárlata kapcsán ismét megfogalmazódott az igény a háború konkrétabb, testközelibb ábrázolására: „A kiállítók közül sokan katonai szolgálatot teljesítenek, de sem ennek, sem a háborúnak nincs különösebb nyoma a falakon. [...] A festészet tehát éppúgy, mint az irodalom, még nem tudott felocsúdni a szörnyű valóságból, a katasztrófa légnyomása még mindig földhöz lapítva tartja a lelkeket.”¹³³

¹²⁹ -k. -ly.: A tavaszi tárlat. A Múcsarnok kiállítása. *Alkotmány*, 1915. március 13. 3.

¹³⁰ Malonyay Dezső: A tavaszi tárlat. *Budapesti Hírlap*, 1915. március 13. 2-4.

¹³¹ Malonyay ezt teljesen egyértelművé tette: „Itt van néhány tavalyi munkájával a hatalmas *Mednyánszky*.” i. m.

¹³² A sajtóhadiszállás festőművészeinek kiállítása. *Pesti Napló*, 1915. október 2. 13.

¹³³ Téli tárlat. *Az Est*, 1915. november 20. 6.

Voltak azonban olyan kritikusok is, akik határozottan úgy vélekedtek, hogy Mednyánszky megtalálta az ideális megoldást: „a háború művészete is bevonult. [...] Mednyánszky háborús képei talán ennek az új problémának a megérzéshez mégis legközelebb vezetnek a tárlaton” – írta a *Népszava* kritikusa. A tárlatra ugyan ismét tájképeket küldött Mednyánszky, de ezek már a harctereken készültek. A kritikusok úgy értelmezték e művek hangulatát, hogy az szorosan összefügg a háborús élményekkel. Elek Artúr szerint „Új munkáival, sőt egyenest a háború aktualitásából kiszakított műveivel állított be [...] az öreg, a fáradhatatlan és érzésében megöregedni annyira nem tudó *Mednyánszky* báró. Tudjuk róla, hogy a harctereket járja, reprodukciók útján ismerjük is ott készült képeinek egyikét-másikat. Most színes nivoltukban is megismerkedhetünk velök. Megragadó hangulatosságával, nagyon finom szürke és barna színeivel kiválik közülök az *1915. március* című tájkép. Mednyánszky a háborúban is a levegőnek festője, nem a harci cselekményeké. És jobb is, hogy megmarad annál, ami a művészet számára hozzáférhető a háborúból.”¹³⁴

Hasonlóan vélekedett Felvinczi Takács Zoltán is: „A háború Mednyánszky poétikus tájképeiben tükrözik a legművészibb formában. A modern háború keveset nyújt a szemnek. Kísérő tünetei artistikusabbak, mint a fő cselekvényei. Az előbbiek visszaadására pedig senki sem olyan hivatott nálunk, mint a Kárpátok festője. Ezt a háborút, melynek sorsa az ő hegyeiben fordult meg, az ő szemével fogjuk látni a jövőben.”¹³⁵

1915 novemberében rendezték meg az Ernst Múzeumban *A magyar mesterek második csoportkiállítását*. Mednyánszky szokatlanul sok képet küldött be, ezek közt már több figurális is volt. „*Mednyánszky* László báró terjedelmes gyűjteménnyel vesz részt a kiállításon, régebbi keletű és legújabb, a háború harcterein született képeivel. [...] A harctéren készült festmények között legszebb a *Betegszállítás* (79. sz.) című.”¹³⁶ Elek Artúr beszámolója nem adott részletes leírást a képről, de nagyon valószínű, hogy a dicséret alapja a táj és a figurák harmonikus összhangja volt.

Lyka Károly kritikája elsősorban két tanulmányfejjel, két férfiportréval foglalkozott: „*Mednyánszky* László bárónak egy sor képe köti le érdeklődésünket többféle szempontból. Van itt két fej – szimpla emberfejek –, amelyeket a mester hatalmas ereje messze kiemelt a hétköznapiaságból, ritkán látható ünnepélyességgel szól róluk hozzánk az élet; szűkre markolt megfestésük morális ereje szinte freskószerű. Mellettük egy sor kép – ennyi *Mednyánszky*-kép még egy kiállításon sem került bemutatóra –, amely a Duna borongós mellékére, fénylő mocsarak esti csendjébe vezet, s amelyek azt a természetrajongást tolmácsolják, amely legsajátosabb jegye e festőnek.” Azokat a háborús képeket is méltányolta Lyka, ahol az emberi figurák szinte csak staffázs szerepet kaptak: „Az impresszió egész nagyságát egypár oly műve

¹³⁴ Elek Artúr: A téli tárlat. *Az Ujság*, 1915. november 20. 3–4.

¹³⁵ Felvinczi Takács Zoltán: A téli kiállítás. *Nyugat*, 9, 1915. No 23. 1366.

¹³⁶ Elek Artúr: Az Ernst-múzeum kiállítása. *Az Ujság*, 1915. november 28. 20.

mutatja, amelyeket a csatatereken készített, s ahol a táj végtelenében a piciny ember nagy kincséért, az életért folyik a keserves erőfeszítés. Trénszekér, kátyús úton, sár, pernye, fakó kóró és az égen függő köd, piciny emberek, akikből csak éppen a mozdulat látszik, amint erőlködnek, amint előre vergődnek s mellettük, előttük, mögöttük a vég nélkül való táj, amely valamely fenséges nemtörődomséggel vesz körül mindent. Ritkán látni ily lélekkel teljes tájképeket.”¹³⁷

A sajtóhadiszállás első magyarországi kiállítását 1916 januárjában rendezték meg a Nemzeti Szalonban. „Művészi szempontból természetesen az az első kérdés, hogy mit látott meg a háború borzalmaiból Mednyánszky László, Vaszary János, [...] *Mednyánszky László* huszonegy képpel számol be tapasztalatairól. Bámulatos az a művészet, amellyel ő a legszomorúbb, a legfájóbb dolgokat a lehelet finomságával veti vászonra és papírra. A *Menekülők*, az *Úttalan utakon*, *Zimony első lövetése* különösen kiemelkednek finomságaikkal.”¹³⁸ – írta a *Budapest* című lap kritikusa.

A kritikák többségében az emberábrázolás méltatása még mindig háttérbe szorult a tájképek hangulatának leírása mögött: „*Mednyánszky László* báró, az intim hangulatok festője a háborúban is a lírát keresi. Pihenő katonái, zsidó temetője legjobb dolgai közül valók, a *Hajnal a táborban* is elsősorban a tónusok gyönyörű hangulatával hat, de a mozgás ereje is megvan benne, valamint abban a képében is, amely *Zimony első lövetését* ábrázolja.”¹³⁹

Furcsa ellentmondásokat próbált összeegyeztetni Mednyánszkyról alkotott véleményében Nyáry Albert. Egyrészt csalódott volt, elégedetlen a háború ábrázolásával: „mikor kijövünk a Nemzeti Szalonban rendezett háborús kiállításból, valami csalódottság félet érzünk. Mi, akik ideáig nem voltunk a csatatereken, valami másnak képzeltek el a világháborút, amelyhez fogható ideáig nem volt a földön. Százerek, milliók pusztulása, az ágyúk rettenetes rombolása, a gépmadarak kalandjai, a tengeraltjárók rejtelmessége, a halál, a rom, a dicsőség, a győzelem évek óta izgatják képzelőtehetségünket.” Ugyanakkor szükségesnek tartotta, hogy elítélje Mednyánszky korábbi figurális ábrázolásait: „*Mednyánszky* báró nagy maradt a háborús években is, mint mindig. A természet szépségeiben gyönyörködött egész életében s úgy látszott, hogy erőt vesz csak a természetén, amikor elzüllött ember-söpredéket ültetett be néha-néha műtermébe. Ezek a képei nem is igen sikerültek. A világ legjobb, legnemesebb szívű embere nem értette meg ezeknek a szerencsétleneknek a lelkivilágát, s amikor komor, ellenszenves akart lenni, jórészt csak karikatúrát tudott adni.” Nem tudjuk, hogy képzelte el Nyáry Albert a pusztulást, a rettenetes rombolást, a halált, a romokat, ha Mednyánszky csavargóit karikatúráknak látta. De nem volt elégedett Mednyánszky háborús ábrázolásaival sem: „Ő már a legelső között ott volt a harctéren. Persze ő megint nem látja a rútat, a mulandóságot. A természet, az emberek rombolása között is csak szép marad, s az égboltot nem vagyunk képesek vérrrel, korommal bemocskolni. Mednyánszky hiába próbál az ő hangulatos

¹³⁷ Lyka Károly: Magyar mesterek. *Uj Idők*, 1915. december 12. 610.

¹³⁸ Boross Mihály: A sajtóhadiszállás műkiállítása. *Budapest*, 1916. január 6. 9.

¹³⁹ Magyar Elek: A sajtóhadiszállás háborús kiállítása. *Magyarország*, 1916. január 6. 9.

tájképeibe ágyúkat, katonákat beilleszteni, azokat nem látjuk s csak magukban a tájképekben gyönyörködünk. Hiszen a legtöbbször ő maga is alig látja a földet, csak a végtelen, rejtelmes égboltozatra függeszti rá a szemét.”¹⁴⁰

Farkas István, aki festőként Mednyánszkyt tekintette mesterének, szintén a fronton szolgált. Közvetlen tapasztalatai, élményei alapján keményen megbírálta a hadikiállítását: „hiába keressük ezen a hadikiállításán azt, ami e borzalmaiban nagy-szerű korszaknak megfelel s ami egyúttal a művészet zsenialitása útján örökbecsű emlék marad, egy igazi színnel, bátor vonásokkal, biztos kézzel megfestett háborús epizód; [...] Nem furcsa? a sajtóhadiszállás művészei portrékat festettek a harctéren, a háború kínjai és gyönyörűségei helyett tábornokok arcai feszülnek a keretek között, mintha az itthon maradottnak nem lenne alkalmuk arcképet festeni. [...] Bizonyos, hogy a nagyobb méretű koncepcióknak a harctéri körülmények nem felelnek meg, így hát ezt a kiállítást is úgy kell tekinteni, mint egy ígéretet a jövőre, mint egy nagy, sokoldalú vázlatkönyvet, melyben talán a nyugalmas évek piktúrája majd meg tudja találni a megfelelő impressziót – nem lehet letagadni, ebben a vázlatkönyvben van szín, ötlet, változatosság, itt-ott eredetiségre való törekvés, halvány kontúrjai a nagyot akarásnak, de azért mégis szomorú, hogy ez a kiállítás se a lelkesedés, se a meghatottság, se valami másabb, extrább rendkívüli érzést nem tud kiváltani belőlünk, egészen hétköznapi – olyan ez a kiállítás, mintha béke volna.”¹⁴¹ Utóbb, egy újabb cikkében azonban kicsit enyhített szigorú ítéletén: „Mednyánszky László bárónak minden képéről leárad a nagy művész biztonsága, a *Menekülők* című képe drámai hatású.”¹⁴²

Az 1917-es hadikiállításán még több képpel szerepelt Mednyánszky, köztük sok figurális is volt. Szinte minden kritikus mást emelt ki legkiválóbbként: „Mednyánszky László bárónál meg kell állanunk. Húszt kész művel jelentkezett s alkotásaiban a hó-árnyékok, hajnali pirok, tömegmozgás epocháját látjuk. A *Menekülés éjjel* és a *Kenyér* címűek szenzációs hatásúak.”¹⁴³ – írta a *Budapest* kritikusa. Bálint Lajos is figurális képeket emelt ki: „Mednyánszky László szintén nagyobb kollekcióval szerepel és régi kitűnő értékeivel. Gyűjteményének legfeltűnőbb darabja a színekben szokatlanul gazdag *Ágyú fölrontatása* és a sárga világítású *Újoncok bevonulása*.”¹⁴⁴ Színeinek és világítási megoldásainak kiválóságát hangsúlyozta Magyar Elek: „Mednyánszky László báró finom, mélyhangulatú képei közül a gyönyörűen színezett *Ágyúvontatás* és a világítási effektusaival feltűnő *Málhásosztag* mutatja leginkább e veterán mester nem csökkenő kvalitásait.”¹⁴⁵ Iván Ede is talált kiemelnivalót: „Drámai, de inkább érzelmekből fakadó Mednyánszky László ecsetje is. *Éjjeli menekülése* és kárpáti képei a kiállítás legértékesebb anyaga. Ő a tömegeket,

¹⁴⁰ Nyáry Albert: A háborús kiállítás. *A Cél*, 1916. január 20. 57-59.

¹⁴¹ Farkas István: A Sajtóhadiszállás kiállítása. *Független Magyarország*, 1916. január 6. 2-3.

¹⁴² Farkas István: Séta a sajtóhadiszállás kiállításán. *Független Magyarország*, 1916. január 13. 2.

¹⁴³ Boross Mihály: A sajtóhadiszállás művészete. *Budapest*, 1917. február 4. 8.

¹⁴⁴ B. L. [Bálint Lajos]: A sajtóhadiszállás második kiállítása. *Magyar Hírlap*, 1917. február 4. 8.

¹⁴⁵ Magyar Elek: Háborús képek és szobrok. *Magyarország*, 1917. február 4. 19.

mozgást, a háborús ember cselekvéseit a természet titokzatos erejének rendeli alá és ezt színeiben is kifejezésre juttatja.”¹⁴⁶

Az 1917 végén rendezett téli kiállításon is volt figurális kép Mednyánszkytól; „megdöbbenő erővel megfestett tanulmányfej”-ét több kritikus is megemlíttette.¹⁴⁷ Az 1918-as tavaszi kiállításon tanulmányfeje mellett egy többalakos képéről született érdekes magyarázat: „Itt van *Mednyánszky* László egy ifjúkori portrétanulmánnyal, egy tátrai képpel és egy háborús vonatkozású festménnyel. Az utóbbi ködös időben vonuló katonákat ábrázol s mozgásukban van valami megnyugvás, szinte érzékeltetve azt a filozófiai magasztalót, melyről az aggastyánok korát elért művész az életre és minden hiábavalóságra letekin. Az élet keletkezésének és elmúlásának csak az összesség szempontjából van jelentősége, az egyes elvész benne. Az élet vihara pehely könnyűségével sodorja az egyént a békés munkálkodástól a legvészesebb pusztulásba, s a természet ereje éppoly leigázó az emberéhez képest, mint amilyen lenyűgöző fenséggel tekintenek alá a hegyóriások a lábuknál haladó emberkékre, katonákra.”¹⁴⁸

A Sajtóhadiszállás harmadik kiállításán 1918 nyarán Mednyánszky egyik leg-reprezentatívabb háborús képe volt látható, a *Szerbiában*. (10. kép) A mű, jelentőségéhez képest nagyon szerény visszhangot keltett ekkor, de azért volt, aki felfigyelt rá: „Az allegorikus témájú képek között érdekes összehasonlításra ad alkalmat *Maróti* Gézának *Tirol* című nagy olajfestménye és *Mednyánszky* László bárónak *Szerbiában* című tanulmánya. Az előbbinek erőltetett szimbolikus megoldásával szemben Mednyánszky László két alakkal drámai erővel és virtuóz kifejező-képességgel érzékíti meg a tönkrejutott nemzet tragikumát, mérhetetlen fájdalmát. Utóbbi egész sorát állítja ki pompás megfigyelésről tanúskodó tanulmányainak.”¹⁴⁹

A legtöbb kritikus még ekkor is a tájképek vagy tájhátterek szépségét, hangulatát hangsúlyozta: a „kiállítást a magyar piktúra jelentékeny napjává avatja *Mednyánszky* László báró kollekciója, mely messze fölötte a kiállítás egyébként nagyon tisztes nivójának, a nagy művész igazi élményein át mutatja meg nekünk, hogy iskolai, történelmi és harci piktúrán túl mit lehet és mit szabad csak a művészet formanyelvén e világok omlásából közvetíteni. Itt nem témák, véres ütközetek megmevített pillanatai, torzult arcok olcsó pátosza beszél, hanem színek és formák szépsége, amely mélyebben érint és erősebb hatásokat vált ki, mint bármely tragikussá stilizált gesztus. Egy tavaszi hóolvadás színessége a maga gyér és nem jelentékeny emberfiguráival, mind a tragikumból mérhetetlenül sokat ad – és mindennek fölött piktúrát, igazi művészetet.”¹⁵⁰

A kritika lehetőségeiről és korlátairól szól az a beszámoló, amely a hadikiállításról utolsóként jelent meg. „*Mednyánszky* László [...] képei valóságos *Mednyánsz-*

¹⁴⁶ (i. e.) [Iván Ede]: Hadikiállítás. *Népszava*, 1917. február 11. 11.

¹⁴⁷ -x.: Téli műkiállítások. *Katholikus Szemle*, 1918. február 133-143.; (f. g.) [Felek Gyéza]: A Múcsarnok téli tárlata. *Pesti Napló*, 1917. november 10. 6.

¹⁴⁸ Radisics Elemér: Tavaszi kiállítás. *Budapesti Hirlap*, 1918. március 23. 3-4.

¹⁴⁹ (r. e.) [Radisics Elemér] A sajtóhadiszállás kiállítása. *Budapesti Hirlap*, 1918. május 26. 10-11.

¹⁵⁰ (blt. l.) [Bálint Lajos]: A sajtóhadiszállás festői. *Világ*, 1918. május 26. 12.

10. Mednyánszky László: Szerbiában, 1914. Olaj, Vászon, 67, 6 x 100 cm, MNG
 ltsz.: FK 5245 © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ky-ünnepélylyé teszik ezt a gyűjteményt. Abból a mélységes költészetből, amely Mednyánszky tájképein itt is előmlik, majdnem semmit sem adhatnak vissza a reprodukciók. Látni kell ezeket a látomászerűen elősorakozó színeköltevényeket, csak látni, mert írni is alig lehet róluk akként, hogy valamit is megsejtessünk felőlük.”¹⁵¹

Végigtekintve a kritikákon, melyek Mednyánszky figurális műveit megemlítették, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a kritikusok nagy része valóban alig írt valami érdemit, alig sejtett meg valamit a képek lényegéből. A többség nem ismerte fel a figurális művek jelentőségét, a tájképekkel való egyenrangúságát, s legkevésbé e képek jelentésgazdagságát. A képek leírása, elemzése többnyire felszínes volt, ritkán jutott el valami mélyebb jelentésréteg feltárásiáig. Pedig erre nagy szüksége lett volna a közönségnek. A szokatlannak, az újnak az elfogadtatásában nagy szerepe lett volna a sajtónak, a kritikának, az elemzésnek, az értelmezésnek.

A szerény méretű és mélységű sajtóvisszhang áttekintése azonban azt a közvélekedést egyértelműen megcáfolja, amit Mednyánszky első monográfiusa, Schanzer Mária így fogalmazott meg 1935-ben: „Mednyánszky műveinek legnagyobb része tájkép. Nagyszabású alakos kompozíciókat, zsánerképeket sohasem festett. Ha fel is ébred néha érdeklődése a figurális problémák iránt, ez az érdeklődés sohasem válik döntővé. Leginkább egy vagy két alak szerepel csak ilyfajta képein, s ezeken is csak az alak külső természeti megjelenésének mikéntje foglalkoztatja, anélkül hogy az alakok összekapcsolása vagy magányos megjelenítése mögött eszmei tartalmat igye-

¹⁵¹ A sajtóhadiszállás műkiállítása. *Vasárnapi Ujság*, 1918. június 16. 375.

keznek kifejezni. [...] Ezek kizárólag fej- és alaktanulmányok [...] melyek kevésbé ismeretesek, mint tájképei, hiszen a párizsi kiállítástól eltekintve a budapesti kiállításokon alig egy-kettő szerepelt. A kritika sem foglalkozott ezekkel”¹⁵²

A sajtóvisszhang ismerete alapján ma már elmondható, hogy ez a sokáig élő téves közfelfogás tényszerűen sem igaz, nem állítható az, hogy Mednyánszky alig festett figurális képeket, s ezekből is csupán egyet-kettőt állított ki, s természetesen az sem igaz, hogy ezekkel a kritika egyáltalán nem foglalkozott.

Fölvethető azonban még az a kérdés, hogy mért oly későn ismerte fel szakma és közönség Mednyánszky figurális képeinek jelentőségét. (Az áttörés Kállai Ernő 1943-ban megjelent könyve és Mednyánszky akkor rendezett gyűjteményes kiállítása következtében történt meg.) A korábbi tartózkodásnak, félreértésnek és elutasításnak feltehetően több oka volt. A közízlés viszonylagos elmaradottsága, a hagyományos értékek: szépség, harmónia ábrázolása, hazafias ideálok, erkölcsi normák közvetítése melletti kitartás megnehezítette az új, a szokatlan elfogadását. Mednyánszky életének utolsó két és fél évtizedében festett figurális képei radikálisan szakítottak a hagyományos zsáner-műfaj akadémiai hierarchiába illeszkedő kritériumaival. Úgy ábrázolt „hősöket”, jeleneteket, többalakos kompozíciókat, hogy a képeknek nem volt egyértelműen felismerhető szüzséje, nem volt olyan eligazító címe, amely valamilyen irodalomból, történelemből, bibliából vagy az antik mitológiából ismert figurára vagy cselekményre utalt volna.

A kritikusok helyzetét megnehezítette, hogy Mednyánszky életének utolsó negyedszázada ugyan egybeesett a modern magyar képzőművészet kibontakozásának korszakával, Mednyánszky figurális művészete azonban nem kapcsolódott sem a nagybányai mozgalomhoz, sem Rippl-Rónai vagy Vaszary franciás irányultságú modernségéhez, sem a legfiatalabbak Cézanne, Gauguin, Matisse eredményeire támaszkodó törekvéseihez. Talán ha lett volna olyan kritikus, akinek nagyobb a rálátása a modern osztrák művészetre és annak szellemi hátterére, akkor sikerült volna Mednyánszky csavargó-képeit tágabb összefüggés-rendszerben értelmezni, s jelentésrétégeit mélyebben feltárni.

(Mednyánszky egyébként sok-sok éven át élt Bécsben, s mindvégig figyelemmel kísérte a bécsi művészeti életet.)

De a befogadás elmaradásában végsősoron szerepe volt a valóságtól való elfordulásnak is. A közönség és a kritika egy része nem fogadta el Mednyánszky ábrázolásait, mert nem fogadta el valóságként azt az élmény-alapot, amelyből Mednyánszky kiindult. Az alantas, a rút, az ocsmány, a torz, a beteges, a szenvedő elutasítása, kizárása az esztétikumból teljesen ellentétes Mednyánszky szemléletével, magatartásával, a szegények, az elesettek iránt érzett szolidaritásával, segíteni akarásával.

A konfliktus jobb megértését talán elősegíti, ha felidézzük Fülep Lajos néhány Jakob Burckhardtról írt mondatát. Burckhardt elutasította Rembrandt művészetének nagy részét, „azt a Rembrandtot, akit mi éppen valóságglátása, lélek-látása okán Shakespeare és Dosztojevszkij mellé teszünk. Burckhardt ítéletének végső motívuma

¹⁵² Schanzer Mária: *Mednyánszky*. Budapest, 1935. 10., 31.

nyilvánvaló. Ez az ítélet nem merőben esztétikai-művészeti, amelyenként tekintetni kíván. Rembrandt bűne: az idealizálatlan, közönséges valóság, az, amit Burckhardt »csőcselékszerűnek« nevez, s amit mi nem érzünk ilyennek, bár bizonyos, nem fakad egy tőről a görög és renaissance idealizálással, [...] Nem maga ez a művészet – az a világ nem kell neki, amelyben ilyen művészet születhetett.”¹⁵³

¹⁵³ Fülep Lajos: Rembrandt és korunk. In: Fülep Lajos: *Művészet és világnézet. Cikkek, tanulmányok 1920–1970*. Vál., szerk., a jegyzeteket, a bibliográfiát és a névmutatót összeáll.: Tímár Árpád. Budapest, 1976. 595–596.

FONTOSABB SZEREPLŐK

AZ ÚJABB MEDNYÁNSZKY-FORRÁSOK ELÉ

CZÓBEL ISTVÁN (1847-1932) közgazdasági és filozófiai író. Balogfalvi Czóbel Imre és br. Vay Éva (Evelyn) gyermeke, Czóbel Minka és Emma bátyja, Mednyánszky László sógora. Tanulmányait Pozsonyban, Zürichben és Mosonmagyaróváron végezte. Justh „zömök, széles vállú” férfiként örökítette meg barátját, a harmincöt éves Czóbelt, a „nálunk ma még ismeretlen darwinista” tudóst, aki „hatalmas ész s tán még hatalmasabb invenció, fantázia. Az én szememben férfinek körülbelül a magyar típus leghatalmasabb, legszebb példánya. Abból az anyagból való, amely a hősokeket adta a hazának, s amely a magyar parasztban él még az evolúció legmagasabb fokán. Nem tudom, sokat mondok-e akkor, ha azt állítom, hogy csak néhány év és ezt a ma még ismeretlen férfit Európa legnagyobb hírnévű tudósai közt fogják említeni.” (Justh Zsigmond: Czóbel Minka. *A Hét*, 1892. január 17. 37.) Hasonlóan írt magánlevelében Czóbel Minkának is 1892-ben: „Úgy sajnáltam, hogy pesti létem alatt oly keveset lehettünk együtt, no de majd nyáron. Az Istvánt, ki nem mondhatom, mennyire megszerettem. Lásza – és higgye el – az egyetlen ember Magyarországon, ki imponál nekem. Szinte az ideálokat látom benne: íme a fajom testté válva, s a legmagasabb evolúció legfelsőbb fokán. Mily egész, mily kész, s mennyire (épp ezért...) mindnyájunk felett áll!” (*Justh Zsigmond naplója és levelei*. Sajtó alá rend. Kozocsa Sándor. Budapest, 1977. 616.) 1887-ben vette feleségül Mednyánszky testvérhúgát, Margitot, akit Mirinek becéztek. A zilált helyzetű anarcsi örökséget a házasság nyomán szanálták és felesége nevére írták. Felesége foglalkozott a továbbiakban a gazdaság irányításával, ahogy Nagyörön is, mert Czóbel visszavonult életet élt családjá körében, és Budapesten is csak ritkán fordult meg. A Károlyi Sándor nevével fémjelvezhető századvégi konzervatív agrárius mozgalom egyik vezető ideológusa volt. De nem csak írt a változás szükségességéről, hanem – Czóbel Minka emlékei szerint – földet osztott anarcsi birtokán, szövetkezetet akart létrehozni, azonban törekvéseit félreértették, pont azok, akikért a legtöbbet akart tenni: a parasztok. Ez és írásainak – főleg nagy művének – visszhangtalansága okozta, hogy „spiritualista eszméinek hódolt”, egyre komorabb és zárkózottabb lett és „ha ellentétbe kerültek nézeteivel, akkor könnyen haragra” lobbant. (Kis Margit: *Czóbel Minka*. Nyíregyháza, 1980. 44-45.) A magyar társadalom, illetve a kultúrák fejlődéséről vallott nézetei erősen hatottak Justh Zsigmondra és baráti körére. Justh Zsigmond az ő tanácsára adta regényciklusának *A kiválás genezise* címet, s első kötetét is neki ajánlotta. Mint Czóbel Minka írta bátyjáról: „egyenesen a magyar fajmentő törekvéseknek áldozta életét”. (Kis Margit: *Czóbel Minka és a Nyírség*. Debrecen, 1942. 7.) Írásait rendszeresen közölte a *Budapesti Hírlap*, a *Huszadik*

Század, Magyar Gazdák Szemléje. Fő műve – *Genesis unserer Kultur* I-IV. Leipzig, 1901-1907. – azonban lényegében visszhang nélkül jelent meg. Mednyánszky a „turáni tudós” vagy „Párduc” néven is emlegeti naplójában és leveleiben. Ld.: Margócsy József: Az anarcsi Czóbel család iratai. *Szabolcs-Szatmár Megyei Helytörténetírás*, 5/6. 1983. 309-332.; Margócsy József: *Egy régi udvarház utolsó gazdája. Szöveggyűjtemény az anarcsi Czóbel család levéltári hagyatékából*. Nyíregyháza, 1988.; Kiss Márta Rita: Szabadelvtűek és agráriusok a XIX-XX. század fordulóján. *Politikatudományi Szemle*, 2002, 3. 239-257.

CZÓBEL ISTVÁNNÉ SZ. MEDNYÁNSZKY MARGIT (1858-1937). Alsómedgyesi br. Mednyánszky Ede és Szirmai és szirmabesnyői Szirmay Marianna Karolina Matild gyermeke, Mednyánszky László festőművész húga. Életéről keveset tudunk. Ifjúságát felváltva Beckón és Nagyőrön töltötte. Neveléséről szülei, francia származású nagyanyja, házitanítók, illetve egy rövid ideig svájci bentlakásos iskola gondoskodott. Több nyelven is folyékonyan beszélt, mint írta: „Nagymama francia lévén, a társalgási nyelv mindég vegyes volt.” (*Mednyánszky-olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24/25. 58.) 1887-ben házasodott össze Czóbel Istvánnal, ami alaposan megváltoztatta életét. Tudományos munkájába temetkező férje mellett nem csak három gyermekük – Marianna (1890-1929), Margit (1891-1972), István (1895-1916?) – nevelése, de a beckói, nagyőri és anarcsi birtokok irányítása, a bérlőkkel kapcsolatos ügyes-bajos dolgok intézése is reá hárult, nem is beszélve a Nagyőrön megforduló kisebb-nagyobb társaságról, vendégekről. Nemcsak bátyja és két leánya, de maga is szívesen állt a festőállvány mögé. „Az árnyalatok, a finom distinkció mestere – olyan párazatos, áttetsző kék ködökben is lát – a hol még itt is csak ő tud látni.” – írta róla Justh Zsigmond. (Justh Zsigmond: Czóbel Minka. *A Hét*, 1892. január 17. 37.) A szülők intenzív kulturális igényei, szellemi élete és a mindennapi gondok közötti feszültség Nagyőrben ideges, ingerlékeny, apróságokat is felfokozó légkört teremtett, ahol „a ház asszonya tele van támadó, önvádoló, idegesítő panaszokkal; létező és képzelt betegségeire speciális kúrákat talál ki és ezeket másokra is ráerőszakolja; a társalgásban szellemes, de állandóan támadó harc készsége uralkodik. Ezért emlegeti mindenki az itteni »sadicus« hangulatot, amelytől többnyire Minka is irtózik, de mégis megszokta, szerette az összegyűlt rokonság, írók, művészek körében.” (Margócsy József: *Egy régi udvarház utolsó gazdája. Szöveggyűjtemény az anarcsi Czóbel család levéltári hagyatékából*. Nyíregyháza, 1988. 116.) Czóbel Minka emlékei szerint: „Heves és indulatos természetű férjét, aki sikertelenségének következtében egyre mogorvább és zárkózottabb lett, mindig le tudta csillapítani finom női tapintatával és sokszor gyerekes kedveskedéseivel. Sok báj és kellem volt lényében.” (Kis Margit: *Czóbel Minka*. Nyíregyháza, 1980. 45.) Ezt a feszült légkört örököltette meg Czóbel Minka is több levelében: „Mírinek úgyszólván célja Bobot [Minka barátnőjét, Büttner Helént] Anarctól mentől távolabb tartani, mert tudja, ha Bob ott van, én nem jövök ide, pedig neki szándéka mindkettőnk itt tartani, hogy hol nyúzzon, hol kényeztethessen kedve szerint, hecceljen egymásra, vagy Istvánra, vagy megfordítva, de hogy csak vele –, hogy ki ne

fogyjon a nemes sportból.”; „Mirivel nagy, hosszú discursusaink vannak este. Ilyenkor végtelen kellemes s eszes, hogy ekkor egész nyíltan beszélek vele mindenről, mit másnap reggel rendesen megbánok. Mert vagy Istvánnak tálalja fel, vagy valahogy ellenem használja ki. István egészen medve a majomketrecben, legyek után nagyokat üt, különben se lát, se hall, csak morog. Anyagilag hogy fog menni, az Isten tudja? Csinos vagyonnal, tökéletes szabad rendelkezés – de nem tudják beosztani. Édesapa se törje rajtuk a fejét. Nem nehéz lenne nekik boldogulni, ha nem találják el, csak azért, hogy nem lehet kicserélni őket.” (Czóbel Minka Czóbel Evelinnek, Nagyőr, 1894. március 1. és 9. – Margócsy 1988. i. m. 151., 152. és Tálás Anikó: Czóbel Minka és Büttner Helén barátsága. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv*, 13. 1999. 255.) „Miri nervozus, a régi egyéniségből alig van valami, de ez már így van, ahol felnőnek a leányok” – írta 1909-ben naplójába Czóbel Minka. (Kis 1980. i. m. 166.) László bátyjával, aki többnyire a világot járja – ha rövidebb-hosszabb időre el is látogat Nagyőrré és Beckóra –, csak levélben érintkeznek; Mednyánszky csak a háború vége felé, nem sokkal halála előtt, súlyos betegen tölt hosszabb időt családjá körében. 1917-ben kezdetét veszi az – akkor még élő! – bátyja hagyatéka körüli áldatlan – sok régi baráti kapcsolatot szétromboló – vita, majd pereskedés, amelyből lényegében vesztesként kerül ki 1924-ben. 1921-ben közzétette festőművész bátyja gyermekkoráról szóló visszaemlékezéseit (*Műbarát*, 1. 1921. 331–334. – a rossz magyarsággal megfogalmazott emlékiratok teljes szövege csak évtizedek múlva jelent meg: *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 56–73.) Tragikusan korán előbb István fiát (1916), majd Marianna leányát veszítette el (1929) s férje halála után (1932) már csak Margit leánya marad mellette. A halála előtti években, a téli hónapokban még néhányszor ellátogat leányával Anarcsra Czóbel Minkához, Czóbel Emmához és Büttner Helénhez.

FESZTY ÁRPÁD (1856–1914) festő. Mednyánszky gyakorta „tigris” vagy „tigriske” néven emlegeti. Bécsben és Münchenben tanult Ipolyi Arnold támogatásával. Országos népszerűségét a *Magyarok bejövetele* (1893) című körképnek köszönhetette, amelyen Mednyánszky is dolgozott. Két évvel Jókai fogadott leányával, Rózával (1861–1936) történt házassága után elkészült a Bajza u. 18. alatt a Jókai-Feszty-villa, a híres-hírhedt „Feszty szalon” helyszíne. A család anyagi helyzetét Fesztyék házasságának válsága, majd Jókai második házassága (1899) végletesen szétzilálta, ezt csak tetézte Feszty nagy állami megrendeléseinek csökkenése. A festő kénytelen volt eladni villáját s először a Szív utcába, utóbb a Damjanich, majd a Rottenbiller utca egyik bérházába költözött. 1912-ben nagy kiállítást rendeztek műveiből a Nemzeti Szalomban, de ez nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Mednyánszky anyagi romlása idején sem hagyta el barátját, akit képek átadásával is támogatott. Ld.: Császtvay Tünde: Szalon-garnitúra. Az epreskerti Jókai-szalón és Feszty-szalón. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 108. 2004. 620–656.

GLÜCK SÁNDORNÉ sz. Leinkauf Karolin (1843–1931), dr. Glück Sándor (1841–1923) orvos felesége. („az uzsorás Glückné” – ahogy a Feszty családban emlegették – ld.

Feszty Masa-Ijjas Antal: *Feszty Árpád élete és művészete*. 2. kiad. Budapest, 1999. 122., 129.) Kisebbs-nagyobb összegeket kölcsönzött Mednyánszky Lászlónak, de Feszty Árpádnak és feltehetően Malonyay Dezsőnek is. Mednyánszky adósságainak összege 1894-ben 1300 koronára rúgott, de ez az évek során tovább gyarapodott. 1914-ben Glücknével szembeni tartozása, melynek törlesztését a Singer és Wolfner céggel kötött szerződésébe is felvették – már 30.000 koronát tett ki. Mednyánszkyt élete végéig nyomasztotta ez az adóssága, naplóiban és leveleiben is gyakorta emlegeti. Wolfner József úgy tudta, hogy adóssága nagyobb része abból keletkezett, hogy „jót állt egy művész barátjáért” (*Hangulat*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 9. 2002. no. 34. 111.), nagy valószínűséggel Feszty Árpáért. Glückné a Klauzál tér 13. – Dob u. 45. alatti ún. Treichlinger-házban lakott, és nagyszámú Mednyánszky képpel rendelkezett. *Mednyánszky László feljegyzései 1877-1918. Válogatás a festő kiadatlan naplófeljegyzéseiből*. Szerk., sajtó alá rend. és jegyzetek: Bardoly István. A szerk. munkatársa és bev. Markója Csilla. Budapest, 2003. 59., 391. és *Háború 1*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2001. no. 28. 109., 140.

JUSTH ZSIGMOND (1863–1894) író, Necpáli Justh István és Pákozdy Matild második gyermeke. Politikus bátyja, Gyula (1850–1917) valójában mindig távol állt tőle. Tanulmányait a pesti reáltanodában, Kielben és 1885-ben Párizsban folytatta; bár jogi és közgazdasági pályára készült, többek – pl. Reviczky Gyula – tanácsára, akik felfigyeltek Párizsból a *Szemlének* küldött cikkeire, a szépirodalom felé fordult. Rövid időre hazatért, majd 1886-ban ismét Párizsba ment, ahol vagyoni helyzete, elbűvölő személyisége a művészvilág kedvelt alakjává tette. 1887-ben publikálta *Káprázatok* c. elbeszéléskötetét, majd 1891-ben *A puszta könyve* c. művét, amely franciául három kiadásban is megjelent. 1890–1891 között nagy utazásokat tett a Földközi-tenger medencéjének országaiban, egyre súlyosbodó tüdőbajára is gyógyírt keresve. 1890–1894 között családja szenttornyai kastélyában parasztszínházat szervezett (ahova a környék birtokosait soha nem hívta meg). (*Justh Zsigmond parasztszínháza*. Szerk. Papp Zsigmond. Orosháza, 1973.; Kondrádyné Gálos Magda: Justh Zsigmond Albuma. *Színháztudományi Szemle*, 16. 1985. 63–114.) 1892-ben elkészült tervezett regényciklusának első kötete, *A pénz legendája*, melyben éles szemmel ábrázolta, elsősorban Czóbel István társadalompolitikai gondolatainak hatása alatt, osztálya megállíthatatlan bomlását. 1894-ben fejezte be utolsó regényét, a *Fuimust*, amelyben szeretett barátját, Mednyánszky Lászlót is megörökítette Czobor Lipót alakjában. Mint azt Czóbel Minkának írta 1890-ben: „Megjött hát az öreg kutya? Regényemben nagy szerepet játszik. Valami nagy gondviselésféle szerepet. Ami úgy illik az ő nagy kopasz fejéhez.” (*Justh Zsigmond naplója és levelei*. Sajtó alá rend. Kozocsa Sándor. Budapest, 1977. 545.) Mednyánszky barátját írásaiban „Sólyom”-nak nevezte. Tüdőbaja következtében Cannes-ban halt meg, 1894-ben. Hamvait a szenttornyai kastély parkjában álló színházban épült páholya alá temették el. Gyászbeszédét Czóbel István tartotta. A kastély és a színház 1945-ben elpusztult, síremlékét törmelék temette be; csak 1963-ban tárták fel, és szülei hamvaival együtt Gáboros temetőjébe szállították. Szerepét pontosan megvilágítják Czóbel Minka sorai: „Nagy

termékeny forrongás és diadalmas megújulás szelleme vonult át a 90-es évek elején országunkon. Érezhető volt ez a művészet minden terén, a gondolatvilág világos optimizmusában s az életfelfogás hatalmas lüktető idealizmusában. E boldogító áramnak egyik médiuma volt hazánkban a korán elhunyt fiatal író, Justh Zsigmond, s amint felszívta finom hangszerhez hasonló érzékeny lénye a bűvös hullámokat, úgy árasztotta el »sugárzó energiája« környezetére, – s még azon túl is – e mámorító áramot. Törhetetlen volt bizalma a magyar faj életképességében, s szinte lázas sietséggel – mint ki érzi, hogy nincs sok ideje – kereste és kutatta fel mindazon elemeket, kik szerinte a kultúrát általában, s a magyar kultúrát különösen, szolgálhatnák. Egyik nagy igyekezete volt ezen elemeket összehozni, s ha lehet, barátságra serkenteni. De mivel ő nemcsak egy felforgató újító volt, ki a fát gyökér nélkül képzei a levegőben úszni, minden reményét irodalmunk újjászületéséhez, haladásához, a tekintélyek tiszteletéhez fűzte. Ennek kifejezést adva, Jókai Mór köré igyekezett gyűjteni barátait.” Czóbel Minka 1922-ben a nyíregyházi Bessenyei Körben tartott felolvasása. Közli: Tidrenczel Sándor: Czóbel Minka vallomása. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 82. 1972. 503–504. Ld. még: Bertha Zoltán: *Justh Zsigmond*. Budapest, 1941.

KATONA NÁNDOR (1864–1932) szül. Kleinberger Náthán, festő (Mednyánszky által elnevezve: „Akiba”). Mednyánszky felfedezettje és patronáltja. 1880-ban vette maga mellé Mednyánszky; tanította s vendégül látta Nagybörön, magával vitte utazásaira is. Bécsben Katona az Augartenstrasse 23. szám alatt dolgozott. Mednyánszky biztatására Budapesten és Párizsban tanult, 1891-ben megfordult Barbizonban, a következő években Hollandiában is. 1901-ben a Műbarátok Köre a Múcsarnokban 140 képét mutatta be. 1921-ben a Nemzeti Szalonban volt gyűjteményes kiállítása. Az egyik első művész volt, aki a numerus clausus bevezetése után az OMIKE művésziskolájában tanári munkát vállalt. (*Egyenlőség*, 1932. augusztus 3. 12.) Halála után a Múcsarnokban volt emlékkiállítás. Mednyánszkyval végtelenen megromlott a kapcsolata, aminek vélt és valós elemeket szétbogozhatatlanul összekeverő – ezért erős fenntartással kezelendő – emlékiratai csak részben adják magyarázatát. Mednyánszkyra és barátaira való féltékenysége, kisebbségi érzése élete végére súlyos üldözési mániává fajult. Ld.: Malonyay Dezső: *A fiatalok*. Budapest, 1906. 101–139.; Rózsa Miklós: *A magyar impresszionista festészet*. Budapest, 1914.; „Csak a bűnözőket szereti”. Válogatás Katona Nándor Mednyánszkyt „leleplező” emlékirataiból. és „Vaspáncéllal körülzárt életében”. Katona Nándor a korabeli sajtó tükrében. *Mednyánszky-olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24/25. 177–194. és 195–210.; Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky*. Budapest, 2008. 74–88.

MALONYAY DEZSŐ (1866–1916) író, művészeti író, publicista. Kolozsváron és Párizsban végezte tanulmányait s szerzett magyar–francia szakos tanári oklevelet. 1893–1897 között Párizsban élt, ahol egy ideig Munkácsy Mihály titkára volt. Hazatérve több napi- és hetilapnak is dolgozott, mint pl. a *Budapesti Hírlap*, *Uj Idők*, *Művészet*. Justh Zsigmonddal 1889-ben s az ő révén 1893-ban megismerkedett Czóbel Istvánnal és baráti körével („Malonyay Dezső, magának nagyon fog tetszeni. Ettől sokat várok.”

- írta Justh Zsigmond 1893-ban Feszty Árpádnénak. *Justh Zsigmond naplója és levelei*. Sajtó alá rend. Kozocsa Sándor. Budapest, 1977. 673.), így Mednyánszky Lászlóval is, akiről ő írta az első könyvet: *Mednyánszky*. Budapest, 1905. Mednyánszky a „Buli” „Buldog” néven is emlegeti naplójában és leveleiben. Ld.: Gosztonyi Ferenc: Kész regény. Malonyay Dezső 1905-ös Mednyánszky-monográfiája. *Mednyánszky*. Kiállítási katalógus. Szerk. Markója Csilla. Budapest, 2003. 71–88.

PÁLMAI JÓZSEF (1873-?) költő, újságíró. (Eredeti neve Panegh, amelyet 1893-ban változtatott Pálmaira). Mednyánszky 1904–1905-ben ismerte meg s utóbb titkári és mindenesi szerepet játszott mellette. A rendelkezésre álló dokumentumok alapján bizonyosra vehető, hogy visszaélt Mednyánszky jóhiszeműségével, anyagi és érzelmi kiszolgáltatottságával. Mednyánszky háta mögött a saját hasznára is értékesítette a festő képeit; döntő szerepet játszott Wolfner Józseffel való kapcsolatának megromlásában, szerződésük felbontásában, az áldatlan pereskedés megindításában. Mednyánszky családja annak ellenére elfogadta szolgálatait, hogy – mint azt Kláber Gyula feleségének az *Enigma* jelen számban közölt levelei bizonyítják – tudtak arról, hogy Pálmai gátlástalanul a saját hasznára dolgozik.

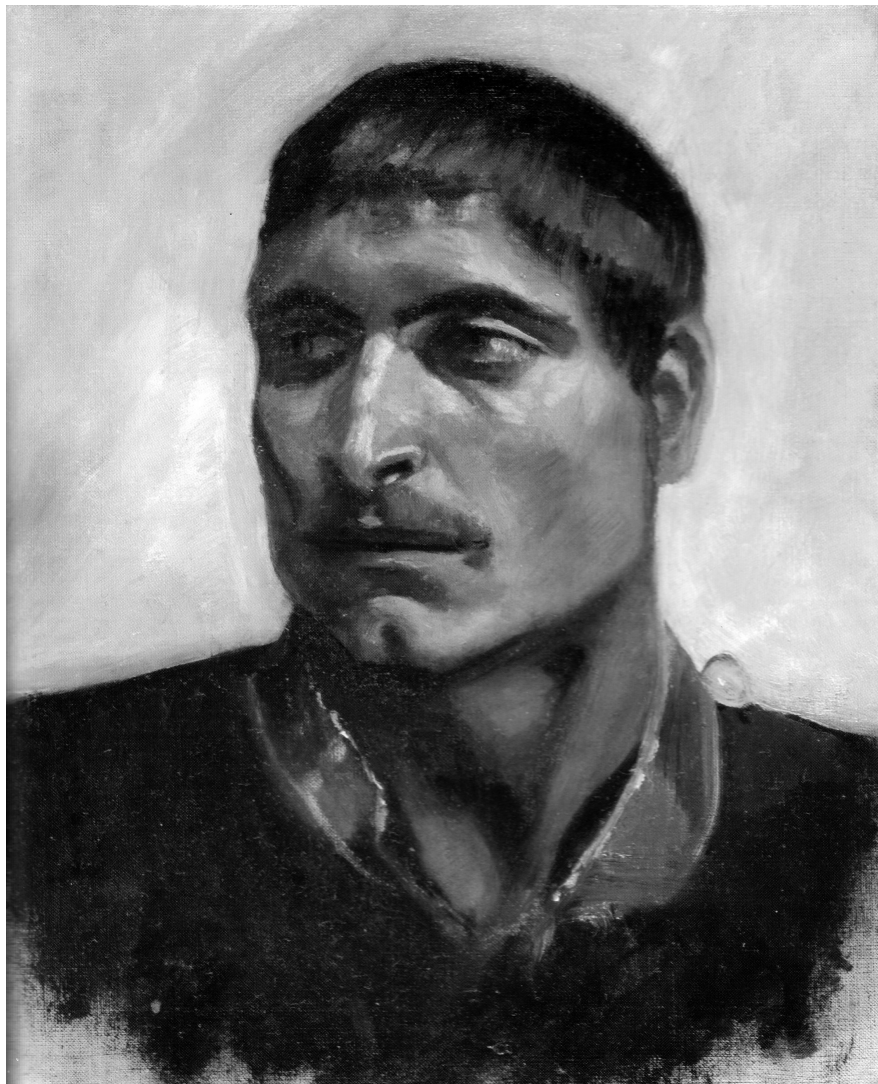
PEKÁR GYULA (1867–1937) író, publicista, az MTA tagja. Jogi tanulmányokat folytatott s diplomáciai pályára készült, azonban Justh Zsigmond hatására végképp az irodalom felé fordult. (1891-ben írta Justh Zsigmond Czóbel Minkának: „Olvasta a Pekár Gy. cikkét »A Hét«-ben, új tehetség!” (*Justh Zsigmond naplója és levelei*. Sajtó alá rend. Kozocsa Sándor. Budapest, 1977. 559.) 1892-től több nagy napilap munkatársa: *Budapesti Hírlap*, *Magyar Hírlap*, *Pesti Napló*, *Budapesti Napló*. 1893–1896 között nagyobb európai utazást tett, illetve Párizsban élt. 1901–1935 között országgyűlési képviselő. 1919–1921 között vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár. 1920-tól a Petőfi Társaság elnöke, a konzervatív irodalom egyik nagyhatalmú irányítója; a turanizmus lelkes támogatója és népszerűsítője. Justh Zsigmond révén ismerkedett meg 1891-ben Czóbel Istvánnal, Czóbel Minkával majd Mednyánszky Lászlóval. Mednyánszky találó jellemzést adott róla sógorának, aki azt 1894-ben megírta húgának, Minkának: „azt mondja, hogy a legravaszabb és kíváncsibb emberek egyike, soha ellent nem mond senkinek, csak azért, hogy kivegye belőle, hogy mi van benne, azután félre dobja, szóval speculativ, analizáló, de egészen hideg, és az erkölcsi materialismusban roppant érdekes túlfeljődött barbár. Ő azt a propozíciót tette neki, hogy a nyár folytán álljanak be mindketten valamely gyárba egy hónapra munkásoknak, és ez Pekárnak nagyon tetszik. Úgy látszik, hogy maga is érzi szükségét, hogy kissé Tolstoizálja magát, és az általa frequentált Circék varázsköréből szabaduljon.” (idézi: Gosztonyi 2003. i. m. 81.) Mednyánszky „Hippi” vagy „Hippopotamusz” és „Viziló” néven is emlegeti naplójában és leveleiben. Afféle „szalon tollforgató” volt, ahogy találóan írta róla egy kortársa. (Telcs Ede: *...éltem és művész voltam – Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói*. Sajtó alá rend. Merk Zsuzsa, Rapcsányi László. Baja, 2011. 132.) Több írásában is emléket állított Mednyánszkyknak, s ő az első, aki a festő életének azt a másik oldalát – ha sokszor

átstilizálva is – a nagyközönség elé tárta, amelyről csak szűkebb baráti köre tudott. Ld.: Gosztonyi Ferenc: Kész regény. Malonyay Dezső 1905-ös Mednyánszky-mono-gráfiája. *Mednyánszky*. Kiállítási katalógus. Szerk. Markója Csilla. Budapest, 2003. 71-88. különösen: 80-83.

WOLFNER JÓZSEF (1856–1932) könyvkiadó, akit Mednyánszky „Pepi” néven emleget naplójában és leveleiben. 1885-ben alapította édesapjával, id. Wolfner Józseffel és Singer Sándorral a Singer és Wolfner könyv és lapkiadó céget. Wolfner József, kiből a nagyvonalú mecénás és a racionális üzletember jó és rossz tulajdonságai egyként megvoltak, Malonyay Dezső és Pekár Gyula javaslatára vállalta el Mednyánszky képeinek értékesítését és a festő zilált anyagi ügyeinek rendezését. Wolfner és Mednyánszky 1903-ban kötöttek szerződést, melyet 1914-ben megújítottak. Wolfner gondoskodott Mednyánszky utazásainak, műtermeinek valamint védenecinek költségeiről, de ennek fejében a festő nem ajándékozhatta el és értékesíthette képeit. Mednyánszky azonban folyamatosan megszegte a szerződésnek ezt a pontját. Wolfner állítása szerint a festőnek 1913-ra 42.000 korona tartozása halmozódott fel a kiadónál; Mednyánszky állítása szerint ennek oka az volt, hogy a Wolfner-cég nem fordított kellő energiát képei értékesítésére, amiért is nem tudott – elsősorban Glück Sándornénál felhalmozódott – adósságaitól megszabadulni. 1917 végén, 1918 elején, Pálmai József és saját családja biztatására a szerződés új alapokra helyezésére készült: képei fölött maga akart rendelkezni úgy, hogy bizonyos kapcsolatokat Wolfnerékkal is fent kívánt tartani annak érdekében, hogy képeit más irányú tartozásai fejében ne foglalhassák le. A tárgyalásokat a Wolfner-céggel Platthy György ügyvéd és Pálmai folytatta. Platthy végül perrel fenyegette meg a Wolfner-céget, amelynek perfelvételi határnapját is kitűzték. Wolfner 1918. január 12-én felszólította Mednyánszkyt, hogy nyíltan közölje óhaját: „Úgy hallottam, hogy ideges vagy és a céggel kötött szerződésből kifolyólag valami bánt téged. Ha tényleg így van, nagy hálára köteleznél, ha nyíltan megmondanád, mi az, ami bánt? Ha a szerződés bármely pontja terhes reád nézve és veszélyeztet, előre is kijelentem a cég nevében, hogy azokat a pontokat töröljük, sőt, ha úgy kívánod, az egész szerződést érvénytelennek nyilvánítjuk.” (*Mednyánszky-olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24/25. 236.). Mednyánszky – feltehetően Maróti Géza és Kláber Gyula hatására – elállt a szerződés felbontásától, de 1918. május 28-án Wolfner mégis felmentette őt a szerződés hatálya alól. Mednyánszky visszanyerte képei fölötti szabad rendelkezését – kivéve a Wolfner-cégnél levőket –, azonban erről Platthy ügyvédet nem tájékoztatta, ami csak újabb bizonyítéka annak, hogy milyen kétségbeesetten ingadozott a Wolfner iránti szeretete és barátsága, illetve a képei fölötti rendelkezés vágya között. Mednyánszky halála után, 1920-ban – Pálmai József agyafúrt közreműködésével –, a család és a Singer és Wolfner cég között több éves per vette kezdetét. A család az 1914-ben kötött szerződés hatálytalánítását kérte Mednyánszky szeníltására hivatkozva (orvosa dr. Hisz Sándor szakvéleménye alapján). Többszöri tárgyalás után a Magyar Királyi Kúria 1924. március 19-i döntése tett pontot az ügy végére, melyben kimondta, hogy Mednyánszky nem volt szenilis a szerződés megkötése idején,

továbbá, hogy a szerződés 1918-as hatályon kívül helyezése csak azokra a képekre vonatkozik, melyeket a festő addig a Singer és Wolfner cégnek még nem adott át. (A bécsi és budapesti műteremben maradt képeket Pálmai - hagyatéki bélyegzővel vagy anélkül - már évek óta árulta, többnyire a maga hasznára.) Ld. Wolfner Józsefről: Pekár Gyula: Wolfner József. *Zsidó Évkönyv*, 5. 5692. 1932/1933. 216–219. - a szerződésekről: *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 212–249.; *Hangulat*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma* 9. 2002. no. 34. 105–137.; *Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 102–103., 387–396.)

Összeállította: Bardoly István

Mednyánszky László: Katonazubbonyos cigánylegény,
1880 k. Olaj, vászon, 40 x 34 cm, j. n.
Magántulajdon. Repr. SOGA
(2012, Bratislava) kat. 29.

„AZ ÉN, AZ ISMERT MÉRTÉK HIÁNYZIK”

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ JEGYZETFÜZETEIBŐL¹

Első és második füzet

1878

Páris

27-28 február éjjelén

~~1875~~

különösen megjegyzendő

Álom. 28 február

Álmodám, hogy Nérére jöttünk.

Álmom nagyon örvendetes vala.

Azonban innen szekeren valami erdőn keresztül mentem (Rox irányában). ~~Jánost keresni kezdém.~~² Jánosra gondolék, először azon öröm szállott meg, hogy egyedül leszünk első találkozásunkkor. Este volt, első gondolatom vala őt házában felkeresni. Azonban valami visszatartott. Keresni kezdém az udvarban és alulsó udvarban, jávorinál, istállóban és itatón. Ekkor valakivel találkoztam és János után kérdeztem. Ez felelé, hogy az elköltözött, feleltén megijedvén még egyszer kérdeztem. Ő azt felelte, hogy meghalt, hogy lengyel furmányosok agyonütötték.

Kétségbeesésem nagy vala, annál inkább, hogy a viszontlátás édes reményére következett. Kérdem hogy hol van, azt felelte: a sírban, s elvezetett egy sírboltba, mely egy faszobához hasonlított, s hol emberek imádkoztak halottjaik szoborszerű képénél. – Kedvesemet itt nem találván elfuték Zimányihoz, a nérei tanoda házba, itt találván Zimányit (ki csakhamar asszonnyá változott) kérdésekkel ostromlám még gyengén reménykedve. Felelete azonban mindem reményemet elvevé s kétségbeesésem oly fokra hágott, hogy a halálra kezdék gondolni. Nagy kínok között töltek így egy időt mire szerencsésen felébredék.

¹ Közreadja: Bardoly István (Forster Központ, Budapest), Katarína Beňová (Katedra dejín výtvarného umenia, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského Bratislava), Markója Csilla (MTA BTK MI, Budapest). Az 1-3. naplófüzetek lelőhelye: Levoča, Štátny archív v Levoči, Fond: Strážky, 50. doboz. A 4-6. naplófüzet lelőhelye: Bratislava, Slovenský národný archív, Fond: Archív šľachtických rodín Mednyánszky - Czóbel, ltsz.: 1488/2000, 1612/2003.

² Dinda János (?-1904), a nagyőri kocsis fia, Mednyánszky ifjúkori barátja.

Kimondhatatlan vegyes érzés fogott el midőn öntudatom visszajővén és e kegyetlen álomrém eltűnt. Ez minden álmom között a legerősebb és legkínosabb vala, s kellemetlen utóérzést hagyott maga után.

Vasárnap következvén rá egy fejet festék.

Harmadik füzet [1880]³

Tegnap voltam a Kahlenbergen,⁴ és a Lipót hegyen⁵ honnan láttam a Marx⁶ sík mögött Magyarországot. Ha itt a Bécsben töltött idő letelik, főútszében elértem a célt, mely miatt ide jöttem. Barátot találtam az öreg Kanban,⁷ tán Bernatczik[!]-ban?⁸ is. Megismerkedtem az idevaló művészettel és részben az idevaló viszonyokkal.

Most már merek ősszel minden egyéb készülődés nélkül ide jönni.

Bécs fekvését illetőleg festőileg minden várakozás felett vagyok megelégedve.

17 - Martius

Különös, ma először gondoltam örömmel a nyárra, a tölgyfa alatt álltam egy könyvvel. Az ég kék volt, a levegő tiszta volt, a Bahály⁹ hegyen fénylettek a hómezők és egy egy erős déli szellő fúj, örültem a szép napnak s a meleg szellő [...] Beckót déli irányában, mert többnyire ennek beálltával szokott volt jönni, s az éjszakival eltávozni.

Ahogy elképzelttem magamat, mintha a távol Eperjesen volnék, hol ő mostan tartózkodik, képzeletemben egy meleg nyári nap vala, s én egy poros úton vártam.

Többnyire a szép Szepesség lesz helye képzelgéseiteimnek s csak akkor szokott távolba vágyódní ha [a feljegyzés itt megszakad]

Negyedik füzet [1880-as évek]¹⁰

Körutakon jöttem ezerszer ismét egy új oldalról az alakok rajzához.

Egészen alávetve a hangulatnak – de itt a bizánciba jutna az ember, ha nem venné az a nívót tekintetbe legalább ellentétül.

A fizikai szenvedésnek is van tehát helye a természetben, csak új oldalát kell a dolognak megvilágítani. Ebben a tekintetben csupán azon fiatalkori benyomásokat kell tekintetbe venni, melyek minden külső befolyás kizárásával tisztán a természet szemléletén és a szubjektív felfogáson alapultak és azért igazak. Ezer irányban is

⁴ Hegység, Bécs Döbling városrészében.

⁵ Bécs, Leopoldsberg.

⁶ Bécs, Landstraße, Sankt Marxer Friedhof.

⁷ Hans Canon (1829–1885) osztrák festő.

⁸ Wilhelm Bernatzik (1853–1906) osztrák festő. Mednyánszky 1881-ben ismerkedett meg vele Bécsben, meghívta Nagyórra s együtt festettek Zemplénben.

⁹ Hegy Beckótól északra.

¹⁰ A szolnoki út leírásából ítélve a napló egy része valószínűleg az 1880-as év tavaszán keletkezett.

mindjárt a non plusz ultrát kell keresni, s nem könnyebb súlyúakat csinálni.

Így a mozgást is a legnagyobb vehemenciával kell keresni, amennyiben a legnagyobb nyugalomhoz a szükséges antitézist adja.

1. teendő azon első fő indító okul szolgáló hangulatot festeni, mely az új éra kiinduló pontja volt, némileg azon napon, mikor a diplomot rajzoltam lágy, széles, előtvaszi hangulatában, amint láttam este.

Másodszor a meglévőkhöz az antitézist kell találni.

A mozgalomteljes motívokat csak a hangulat szempontjából kell csinálni, lehetőleg részlet nélkül, minden mozdulat a részletezésnél rögtön megmerevedik.

(az idevaló cigányok közt egynéhány kitűnő típus van az ily mozgalomteljes tárgyhoz).

Voltak eddig

1:) stilsztikus irányú

2:) kicsinyes elbeszélésszerű

3:) édeskés szentimentális aktiok [akciók]

4:) a kissé modern keresztény irány.

Mindegyiknek megvolt a maga harmóniája. Most kell a diszharmonikus akciónak következni. Ugyanaz modern szempontból ítélve.

Maria Koller¹¹

Paki Mihály

Kerepesi út

Zöld-Koszorú szálloda¹²

ajtó 14.

Azon cigány, kit egyszer láttam a Városligetben, s kit oly nagyon szerettem volna modellnek, s nem tudtam aztán megtalálni Δ ?¹³

Zsiga Pál

Bokréta utca 11. ajtó 4.¹⁴

Azon típus melyet a Duna-parton láttam s mely úgy megtetszett. Ma este 6-kor v s előtt.

¹¹ A feljegyzett nevek sok esetben alkalmi ismerősöket, modellnek kiszemelt személyeket takarhatnak.

¹² Zöld Koszorú kávéház, Budapest VII., Alsó Erdősor u. 6.

¹³ Δ = ógörög, nagy delta. A jel sűrűn előfordul Mednyánszky feljegyzéseiben. Vélhetően fizikai-érzéki dimenziókra, anyagra, testiségre, nemiségre utal. Mednyánszky maga egyszer így oldja fel: „A magam részéről felismerem minden (Δ) (nemiség) hiánya révén.” Ld. *Mednyánszky László feljegyzései 1877-1918. Válogatás a festő kiadatlan naplófeljegyzéseiből*. Szerk., sajtó alá rend. és jegyzetek: Bardoly István. A szerk. munkatársa és bev. Markója Csilla. Budapest, 2003. 75.

¹⁴ Budapest IX., Ferencváros.

Ma meglehetősen sok érdekes benyomást szereztem. Reggel lévén némiképp szabadidőm, elsétáltam a Duna-partra. Sok gyönyörű dolgot láttam ott. A Lánchídnál egy csoport [haso]nló ember a [...]. Azután a Várház felé mentem s ott még sokkal érdekesebb, festőibb dolgokat láttam.

Novák József úr

Soroksár utca 5. ajtó 9.

Kellerwohnung¹⁵

Akivel jöttem Újpestről

A második Duna-parti képhez a motív. Lefele és felfele, azután tartozik hozzá egy csoport tanulmány és érdekes részletkép.

Néhány típus nagyon feltűnt nékem. 1. Zsiga Pál, kivel később ismerkedtem is. Azután a fazekas hajóknál¹⁶ két magyar legény, mindig együtt vittek egy kosarat. Két érdekes tót típus is volt ott, lágyabb alkat Δ. Ezeken kívül volt még egy remek alak, szintén kitűnő típus Δ.

Szombat, Március

Ma olvastam Ipatiát¹⁷ 10–10 közt. Épp azon időben, midőn lelki nyomorom a legmagasabb fokra hágott, idegesség és kétségbeesett helyzet öntudata ismét egész világosan mutatkozott. Ezen krízisben (a Fehér Hattyú Szálló¹⁸ étkezőtermében) azon gyönyörű idealizmus, mely Ipatiában tükröződik, varázsszerűen hatott rám.

Egy egész új felfogás és új mentő gondolatok támadtak.

Harmóniába kell hozni a tetteket és a reális életet az elvekkel, melyeket az ember vall. Csak úgy lehet *nyugalmat* találni.

Ez eddig mindig mint elérhetetlen eszmény lebegett előttem.

Azon balhit, hogy múltam s azon irány melyben neveltetem és némi véletlen körülmény, mely sorsomra hatalmasan befolyt, ezt lehetetlenné teszi. Örömmel látom, hogy tévedtem, a dolog lehetséges az egyéniség feláldozása *nélkül* is. Bizonyos tekintetben az emberben előforduló anyagosság is fejleszthető, és praktice lehetetlen megsemmisítése nem okvetlen szükséges ezen cél elérésére. Holnap a leghatározottabban el kell intézni azon anyagi kérdéseket, melyek még mindig zavarólag hatnak

¹⁵ Pincelakás.

¹⁶ „Más is az a lacikonyha szabadságkor otthon, országos vásár idején, midőn pázsitos tűzhelyen pirosbarnára sül meg a cigánypecsenye. Ezt szereti a vásáros ember: iszik rá bort s muzsikál hozzá a cigány. A dunamenti szomszéd meg a kenyeres, almás hajó farában rak tüzet s megfőzi mellette az ebédet. Útban ő a szakács, otthon az asszony. A dévényi fazekas hajó népsége már urasabban adja: betér a sarki korcsmába s hozat bergeltet.” Porzó (Ágai Adolf): *Utazás Pestről-Budapestre 1843-1907*. 2. kiad. Budapest, 1909. 174.

¹⁷ Talán Alexandriai Hüpatia (350/370–415) neoplatonista filozófusnő.

¹⁸ Budapest VII., Rákóczi út 4. Mednyánszky gyakran szállt meg itt.

kedélyemre, s aztán kezdeni kell a harmonikus életet, nem törődve azon haszontalan kicsiségekkel, amelyek gyakran oly nagy akadályokat gördítenek a gondolkodás és szabad akarat elé és meddővé teszik egy élet iparkodását.

Azon napon mikor Késmárkon kifizettem a Kleinberger-féle¹⁹ váltót, gyalog jöttem vissza, a túlparton eleinte nagy sár akadályozott. Megnéztem a megállt jégmenetet. Meleg, esős idő volt. A csószháztól fel kellett mászni a Goldbergre,²⁰ sárga fű, hó és zöld rezgők az egész szürke kissé ködös és esős hegyoldalban. Az erdőben a terep vörös volt, a hófoltok között lent, itt-ott, *fakó* gyepek látszottak.

Végre egészen megtörtént a legújabb, egy-fél év óta elkezdett revolúció, tisztán kezdém látni nemcsak azt, hogy tökéletesen más utakon kell haladni, mint eddig, de azt is, hogy körülbelül miben fog az új irány különbözni lényegében a régitől és mi a közeljövőben a teendő.

Hilbert
három hordó
Kőfaragó utca²¹
Csókássy Dezső
reggel 9-kor

Vasárnap

Ma hagytam el a Hotel Londont,²² elküldtem holmimat szállásomra.

Kétféle út nyílik előttem:

- 1.) elmenni minden más reflexió nélkül
- 2.) elfogadni Árpádot,²³ bevenni az intrikába és tovább játszani a korábit?

Ezen utóbbi mód megengedi nekem a dolgokat úgy végezni, hogy Árpáddali viszonyom ne szenvedjen csorbát. A mai megbeszélésnél Glücknével ezt már előre fogom hangsúlyozni.

Erős iniciatívára van szükség, hogy a törpe dolgok igazán mint olyanok jelenjenek meg és mint olyanok tekintessenek. Ez a praktikus megoldása annak a mostani nevetséges állapotnak, melyben pókhálósálak kötelekként hatnak. Ugyanezen mód-szert lehetne talán alkalmazni másokkal szemben? Meglátom? Azon ismeretlen X bevitele az egyenletbe különösen akkor biztos szer a szükség esetében, ha az X megett egy valódi *érték* létezik. Az első esetben mindenesetre létezik? A másodikban talán, kell (talán a Duna-parti motív)?

Azon paralel hatás, mely *egy titkos működés által másokra is háramlik*.

¹⁹ Katona Nándor (1864–1932), szül. Kleinberger Náthán, festőművész. Ld.: Főbb szereplők.

²⁰ Goldseif Berg. Hegy Késmárktól északkeletre, illetve Nagyórtól délkeletre.

²¹ Budapest VIII., Józsefváros.

²² Egykor Budapest VI., Nyugati tér.

²³ Feszty Árpád.

A nyílt ok, mely minden esetre valóbilis, azon egyszerű tény, hogy a megkezdett harcot folytatni kell éspedig ellenséges földön, mert amint itt a tippet érintem magam után vonom az egész hajszát.

Helyt kell állani, minden áron?

Hétfő, március 20.

Ma jól kialudtam magam, de reggel ismét megjött a láz, kellemetlenül gyötörve többé-kevésbé egész napon.

Múzeum kávéház

Régi emlékeket kelt bennem ezen helyiség, melybe valamikor oly gyakran megfordultam.

A helyzetet illetőleg egész világosan kitűnik most, hogy egy igen erős privát iniciatívára van szükség. Meglehető soká tartott, míg az embereket kezdtem igazán ismerni. Talán mert magammal is csak egy bizonyos mértékben hasonlítottam őket össze. Különösen később lesznek emberismeretünk mások, mert az *én*, az ismert mérték hiányzik.

Egyrészt objektíve nézve ezen egybevetést és dolgaikat, oly nehéz volna megtalálni azon hathatós időhöz kötött palliatív²⁴ szereket, melyek által némi hatás előidézhető volna?

A festészet terén is lehetne esetleg egy bizonyos mozgalmat indítani a tettek által és csak második sorban szavak által.

Tölgyessi²⁵ Baditz²⁶

Ébner²⁷ Kacziányi

Szőlők hátsóvilágításban tavasszal

A föld sötét, de porhanyós és száraz a barázdák teteje, alig megvilágítva. A szürke indákon itt-ott éles szürke fény, távolabbra mindig szürke.

Arany és zöld

Egy őszi csapata a melankolikus délutáni hangulatoknak vonult el lelki szemeim előtt, tegnap délután. Oka volt egy színösszetétel, mely ezen hangulatokat oly gyak-

²⁴ Csak a tüneteket enyhítő, de nem a betegség vagy probléma megszüntetésére irányuló gyógymód.

²⁵ Tölgyessy Artúr (1853-1920) festő.

²⁶ Baditz Ottó (1849-1936) festő.

²⁷ Deák-Ébner Lajos (1850-1919) festő, akivel 1877-ben együtt dolgozott Szolnokon. Amikor Mednyánszky az itteni mocsarakban munka közben megbetegedett, Deák-Ébner ápolta. 1887-1922 között a Budapesti Női Festőiskola vezetője volt.

ran keltette. Zöldes sárgás délutáni ég nyugat délnyugat vagy északnyugat felé nézve, s alatta zöld föld, lágy, ringató melankolikus hatás.

Március Ápril Maj

Június Július hónapokra terjedve.

Éreztem az Alföldön, Olaszországban és részben Franciaországban.

Martinek Pál

Lőrinc utca 45.²⁸

Azon tizenöt éves fiú, aki vezetett körbe Újpesten egy délután.

Práter utca 70. ajtó 8.

Figus György

Ófalu²⁹

Vácon volt garnizonnál egy évig.

Azon fiatal ember aki a [...] utcát mutatta.

Seres fivére

Élesztőgyár

főlvigyázó

Ezen átalakulások ideje alatt ki kerülni lehetőleg minden *konfliktust*, mert az nagyon zavarhatná a további fejlődéseket és veszélyeztetné az új éra megszilárdulását.

Szabó kávéház, József körút.³⁰ Vasárnap délután.

diszharmonikus

Azon embernek, kinek világnézeteiben teljes a harmónia, szabad annyiban koncessziókat tenni a pillanatnyi szükségnek, amennyiben ezen *engedmény nem érint elvet és a közjónak hasznára válhatik*, úgymint szabad, sőt szükséges primitív eszközökhöz és bizonyításukhoz viszonyul. Amikor valakit egy értelmessége színvonalára felett álló eszmekörbe be akarnak vezetni.

Barátaimhozi viszonyom?

Eddig ezen tekintetben egy tisztán természetes és öntudatlan hajlamnak engedtem ezen viszony fenntartására és erősítésére, egész konvencionális eszközök után nyúltam minden választás nélkül. Öntudatlanul többnyire a tisztán materiális felfogásnak, tehát a legprimitívebb felfogásnak hódolva. Itt is eddig tisztán az

²⁸ Budapest IV., Újpest.

²⁹ Rákospalota.

³⁰ Budapest VIII., József krt. 46.

experimentális téren maradtam. Metódus és szisztéma hiányában itt is jó alapot szolgáltam ma is az eddigi tapasztalat.

Ezekből kivonandó a tulajdonképp hatásos *lényeg*, s ez aztán az oszthatatlan hangulati egység. Vannak, akik más, teszem fel a színkálából indultak ki – és alkotnak, de hiányzik nekik a legszükségesebb alap, a fiális hangulat iránti fejlett *érzék*. Ez utóbbi és ez egyedül képezheti alapját azon látszólag önkényes hangulatfüzéreknél, amelyeket az egyik a szín téziséből, a másik a tónusokból, a harmadik a vonalak összhangjából a véletlen szerint alakít. Ezen reálisan észlelhető hangulatok képezik azon egyetlen igaz és reális kapcsolatot az egyén és mindenség közt, mely szükséges azért, hogy az egyén tökéletesen véletlen hiperbolikus *irányokba* ne tévelyegjen. A harmonikus élet, mely minden esetben a legjobb ideál e földön, sok áldozattal jár, azonban mert sok fennálló előítéletbe ütközik, a kor eleve nem lévén harmonikus, de ellenkezőleg igény is [eddig tart a szöveg]

Világnézet és művészet

Az igazi művészet a gyakorló egyén egyéniségének és ennél fogva világnézetének kifejezője.

Ezért a művészetnek ma már spirituálisabbá és általánosabbá kell válnia. Evolúciójában sokféle érdekes mozzanat fog mutatkozni.

A dolgok *esszenciái* és az *összefüggés* ezek közt. Ezen *összefüggések* közti *összefüggés*. A *hangulatok alaphangulata* és az *egyeselek közötti összefüggés*.

Alaphangulatok összefűzött sorozata.

- 1:) tisztán filozofikusak
- 2:) ősfogalmakra vonatkozók s *ezáltal általános és mindig érthetőek*
- 3:) kevésbé általános fogalmakra támaszkodók.

A többinek nincs jogosultsága, legfeljebb kommentárként vagy mint *illusztráció*.

A tisztán filozofikus hatáson alapuló *hangulatsorozatok* száma véghetetlen nagy. (Eddig egy primitív empirikus fokon maradtam, amennyiben a közvetlen vagy néha egész öntudatlanul ezekből összeszőtt hangulatoknál maradtam.)

Melyek azon vágyak között azok, melyek a továbbfejlődésnél megtarthatók.

(Az általánosak vagy spirituálisak.)

Amint a festő az egyes tárgyak iránt érdeklődéssel kezdi, és az általánosságnál, vagy ha hangulathoz ér. Valamint a melegszívű ember egyes embereket szeret kezdetben, hogy aztán átmenjen az általános emberszeretethez. Ezek folytán és részben ezekkel párhuzamban feltehető, hogy az egyén sok tekintetben össze van nőve az egyetemessel, s hogy egyéni különösségei és feltűnései nem mulandó dolgok, mert ki merné ma még a *véletlent* komolyan venni? Véletlen egyszerűen csak

nekünk, korlátolt egyéneknek egzisztál, de a világegyetemben *vinco*,³¹ amely szerint megítéljük az egyén és *mindenség* közötti viszonyt. Ezen utóbbi kérdés magába foglalja már a vallási meggyőződést is. Az egyetlen vigasztaló az ily késői változásoknál, hogy ha elkéstünk kissé avval, nagyobb az alap, amelyre most építhetünk, van egy kis tapasztalat alatta.

Miáltal található fel azon *kapocs*, az *egyén* és a *mindenség* között?

Érzelmek kutatása által? Érzelmek, ösztöneink, melyekkel a természet ellátott, úgy mint az állatokat, hogy találhassuk az utat.

Az egyének fontosságát múlhatatlansága képezi. (Azon része az egyéniségnek, mely devalválódik, nem halandó)?

Mit keres az egyén *igazán a halhatatlanságban*?

Azon örökké ifjú vágyak kielégítését, melyek lényünket képezik??? vagy csak kielégítése reményét akarják megtartani??

Vasárnap

A tegnapi elhatározás óta új éra kezdődik. – Ezt kellőleg fölhasználni lesz a feladat.

A sok eddigi hibák legnagyobbika és úgyszólván mindennek az oka (egy bizonyos körülményt leszámítva) a *határozatlanság* volt. Ez akadályozott mindenben. Ez zavart össze mindent, idővesztéséget, galibákat etc. – ez okozott, a határozatlanság vagy gyengeség. Mindenáron és minden esetre ezt kell tehát kiküszöbölni szisztematice, a gondolkodásból úgymint a tettekből. Ez kezdőbetűje az egész új abc-nek.

Ehhez ismét tartozik a világosság a gondolkodásban, mely komplikált esetekben csak egy tiszta és határozott metódus által érhető el, mely a sok és heterogén gondolatot tudja osztályozni és áttekinthetővé tenni.

Harmónia a belső világ és a tettek közt, ha már nem lehet a belső és külső világ között.

Ehhez tartozik egyszersmind azon *harmónia*, mely az egyéniség és azon *formula* közt [kell] fönnálljon.

Molnár Mihály
Kocsma udvarában
Árpagyöngy és kásagyár
hosszú keresgélés után Újpesten találtam

Peterke István

Sehol sem olyan szép a terrénum színe, mint Szolnok körül, a fehér tanyákkal rajta. Egész azon színhatások, mint a Lidón Velence mellett? Azon sajtáságos barna zöld, erős, mély és finom. A tanyák, egyes fák, fehér *falak* és palánkok.

³¹ Győz, diadalmaskodik.

Bronz

A fények a középtérben a puszta földön lilásak, ott ahol a fekete föld a naptól meg van világítva, aranyos tüzes; tanyák a háttérben néha igen sötétek mikor árnyékot vet rájuk egy felhő; a téli vetés meleg föld.

Klerikális politika *idealisztikus* és *reaktív*. A klerikális politika támogatói csak ritkán indítatnak általános kulturel és pszichologikus tekintetek által. A valódi idealisztikus politika (opportunizmus nélkül) az volna, ideálokat odaállítani, nem pedig a roskadóknak bízni.

Peterke János orosz legény
dolgozik Budapesten cserépedény üzemnél

Egy igen gyakori színhatás az Alföldön *bronz* és kissé *zöldesbe játszó kék*, megtörve vereses vagy lilás terünetek és árnyékok által (*Bronz*) + (*zöld meleg*) fehér, szürke és világosbarna foltokkal.

A leghidegebb a fehér falak árnyékban itt-ott a háttérben lilás fák vagy tanyák.

3 óra dél után

Délfelé oldalról jön a világosság, a háttér hideg violás, közelebb vörhenyes, a tanyák, a talaj sárga, sárga kazlak oldalról megvilágítva, a házak kékes árnyas falai, utak a kisebb oldal van világítva, elöl a fák szürkésbarnák.

Rabok dolgozva egy kertben fácskák közt tavasszal.

Vasúton Kassa³² és Pest közt, Pestre jövet (május), késő délután. Gyönyörű hatás késő délután. Kies gyümölcsöskert, majdnem hátulról világítva, megette víz, lilásszürke az egész arany olvadt világosságokkal.

St. Torna³³
Ápril 9.

Különös világba kerültem, csupa szimpatikus ember közé, bizonyos tekintetben tisztult atmoszféra uralkodik itt. Határozottan a legmagyarabb vidék, amelyet eddig ismerek, még ez.

Meleg színű dombok hó stráfokkal és foltokkal, minél távolabb, annál melegebb.

³² Kassa [Košice].

³³ Szenttorna vagy Szentetorna, Pusztaszentetorna. Abban az időben még önálló település. Itt állt a Justh család kastélya, ahol Mednyánszky közeli barátja, Justh Zsigmond született.

Ahol a köd ellepi, ott szürkülve, de még ott is haragos színűek. A hó stráfok a ködben vesztenek a világítóerőből, de csak ott, ahol eltűnő félben vannak, mert a köd amennyiben a részlet volt, a terenumokban majdnem elenyészeti, a hófoltok világító erejét kiemeli, s itt-ott majdnem úgy néznek ki, mintha levegőben függnének.

Az olasz³⁴ állomáson láttam egy gyönyörű növésű, szálfá, fiatal tót munkást, amint nézte az erő nyugalmaival a körülötte zsbongó, ideges, csenevész és rútszidókat. Mily ellentét lehetne egy késő római vagy bizánci dolgot festeni az őszerejű barbárral, aki a pénzért szolgál és a természet őt mégis úrnak tette.

András
Smolynik
Farkas
Káplár

Deák utca 24. Újpest

Schälg
Iglón
1. compar
32
Feldjägerführer

9. Március, csütörtök

Knézda,³⁵ szép időnél érkezem ide, ámbár a szél még nagyon fújja a havat, mégis a nap kissé mérsékeli a hideget.

Egy különös szép hatást láttam, amint a nap felé nézve a dombok erdőkként fénylettek.

Amint a havat rajtok végigfújta a szél és a füst alakú havon a nap keresztülvilágított, majdnem úgy néztek ki a dombok mintha

[Külön lap a naplóból a kötetke végére betéve]

Péntek

Ma meglehetősen sokat dolgoztam.

Először elővettem az öregasszonyt és egy fejet festettem néki, azután itt-ott igazítottam valami délig.

³⁴ Szepesolaszi [Spišské Vlachy].

³⁵ Gnézda [Hniezdne]. Község Szepes megyében, az Ólublói járásban.

Szerda október 18.

Ma reggel dolgoztam az egyik (sötét) tájképen.

Azután ismét az öregasszonnyal foglalatoskodtam, ami a sötét tájképet illeti azon meggyőződésre jutottam, hogy [a feljegyzés itt megszakad]

*Ötödik füzet [1887-1888]*³⁶

Marhéska
Szív utca 58

Nagy Mihály
Duna Vecse
Pest megye
Mária utca
N=17 ajtó 2.
I. emelet
A legkisebb hajlandó

Balázs András
Beregszász
Beszélgettünk Δ
séta mezítláb a vásártérre

Dohány utca 39.
Szövetség utca I. és 5.

Bergman
Franz
Ringlispil
nagy - magas

Ervin Gyula
Hársfa utca 59.

Krutivó László
Szabolcs utca 11.
Ajtó 14.

³⁶ Ez a füzet Kurdi Bálinttal történt megismerkedése után - testvérének, Kurdi Lajosnak katonáskodása idején - és Seres Károly halála előtt keletkezett, feltehetően 1887-1888-ban.

Kardszaggból [!]³⁷
 tanult asztalos
 most napszámba dolgozik
 az utolsó találkozás [a lap sarka hiányzik]
 az első estén Pesten
 jártunk egyet Császár felé

[Vácra induló vonatok menetrendje]

Mátyás
 Terake
 3 Trommelgasse³⁸
 N=7

Ki először Teréz körút N 4, mint második házmeister lakott. Ágyasa lopása miatt börtönbe került (a Fortunába).³⁹

Csermák János
 Stáció utca 26.
 fuvarosnál

Grünhut Artúr

Fehér János
 Hontmegye
 Tölgyes falu⁴⁰
 Károly utca N=15.
 Újpest napszámos

Találkoztunk közel a Központi Szállodához.⁴¹
 Posztókalap, munkáskabát, fehér nadrág, mezítláb.
 Azon magas alak, aki egy magyar típust reprezentál (Achillesz szobor) tökéletes elfogulatlanság.

Az itt gyűjtött anyag együtt tartandó és feldolgozandó.

³⁷ Karcag.

³⁸ Budapest VII., Dob u. korábban: Trommel Gasse avagy Három Dob utca.

³⁹ Talán utalás a Budapest I. Fortuna u. 4. sz. házra, amely 1876-tól a Budai Királyi Törvényszék épülete volt, ahol börtönt is kialakítottak. 1897-1945 között itt működött a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság.

⁴⁰ Ipolytölgyes.

⁴¹ Budapest VIII., Baross téren működött. 1889-ben épült.

Klasszifikációk szükségesek lesznek, úgy külső típusokra, mint karakterisztikus gondolkodásukra nézve, mely utóbbira a foglalkozásnak nagy hatással van úgy mint a nemzetiség

a magyarok
németek
tótok
napszámosok
kézművesek
kocsisok

Egy különös, tipikus vonás az arcban Δ
magyar, tót és németeknél

Azon séta a második estén eredeti volt.

5-en voltunk, 3 – eredetileg a séta elejétől fogva Δ , a negyedik az én kérésemre Δ s így mentünk fel és alá (azután a Két Kék Bakba⁴² mentem)

különös egyetértés látszott köztük uralkodni és egy különös testületi szellem, melyet a szegények testületi szellemének lehetne nevezni? Beszélgetések a perzsa sahról, s csiklandós kérdések, többé-kevésbé Δ -értelemben. Ezt mint pesti tapasztalataim betetőzésének tekintem.

Holnap reggel
Telepi⁴³ Keleti
Atelié Vác
Bécs
Wéber?⁴⁴
Festékkereskedő?

(azon éji kirándulás az Ichlára⁴⁵ jut eszembe
Wéber János fiatal majerkai⁴⁶ emberrel Δ ?)

Visszajövet találkozás azon legénnyel ki azelőtt a majorban szolgált többször Δ .
Most juhászbojtár Majerkán.

A huszárlaktanyában több festői és Δ látvány istállóban és udvaron. Jó pár Δ motív, festői világítás.

⁴² Két Kék Bakokhoz Szálló. Ld. a 61. jegyzetet.

⁴³ Mednyánszky több helyen és alkalommal lakott Újpesten, illetve Megyeren, egy időben Telepy Károly itteni házában, 1886-ban. *Mednyánszky László feljegyzései 1877-1918. i. m.* 91.: 254. jegyzet.

⁴⁴ Talán Wéber Rudolf (1843-1912 után), aki 1867-1870 között Mednyánszky nevelője volt, utóbb a pesti evangélikus gimnázium tanára.

⁴⁵ Ihla [Malá Ihla], hegy Nagyórtól északkeletre.

⁴⁶ Majorka [Majerka], falu Szepes megyében.

Reggel kimentem *Seres Károlyt* keresni, hiába.⁴⁷

Árpádnál 3-ig találkozás Taubeck Ferencsel, Nagyfúvaros utca.

A vasút mellett találkozás a furcsa zsidóval Δ.

Kimenet a *laktanyába* Lajoshoz.⁴⁸

Visszamenet kimentem a vásártérre,⁴⁹ hol még zene volt. Egy ideig néztem a mulatságot, aztán az új barátommal mentünk tovább.

Harmadik éj?

Még itt várok az *Österreichernél*⁵⁰ és ezt, a memóriákat jegyezgetem, 2 óra éjfél után.

Pest reggel.

9-kor Glückné - 12-1-ig Andaházi László, 1-3 ig az ösmerkedés barátságos fiakkere[se]mmel. 3-kor kocsis jó, modell. 4-5-ig Árpádnál a képet láttam. 5-7-ig ismét a csinos modell. Kerepesi út, séta az új ismeretességgel. Horvát Gyulával Kerepesi temető *felé vásártér, második séta. Háltam a Központi Szállodában. Második nap, Árpáddal cirkusz.*

Találkozás Macherkával Tótfaluból, este séta Δ, reggelizés a Két Bakkecskénél [ansknecht] Δ

Ottl. József

Szövetség utca

12. ajtó 1

Győr megye

Ötevény

Fuvarosomnál találoztunk a vásártéri bódében, ahol táncolt oly vígan, hogy kedvem lett megismerkedni vele, meg is esmerkedtünk s elmentünk egy kávéházba, ahol leányorkester játszott ottan, onnan elküldtem bizonyos dolog végzésére és vártam az *Österreich*ben, mivel már más dolog mind be volt zárva, 1 óra éjfél után.

Ma voltam Lajosnál a laktanyában s jót mulattam vele. Igazán az első kellemes órák, melyeket Pesten töltöttem. A szakasznak is hagytam valamit, a főherrerrel és egyik közlegénnyel vacsoráztunk, Lajos igen jókedvű volt. Igen sok festői jelenetet láttam Δ az istállóban. Különösen, mikor a huszárok sorba állítottak, ki-ki a legkülönösebb negligzában, a főherrer tartott nekik egy tanácsadó beszédet, mely népies, katonás és igen eredeti volt.

⁴⁷ Seres Károlyt egy 1887-ből származó feljegyzésében is említi Mednyánszky: „Üllői út, remiz, lóvasút”. Majd 1898-ban: „Seresnek erőszakos halála az ifjúság virágában.” *Mednyánszky László feljegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 88. és 212. jegyzet.

⁴⁸ Kurdi Bálint öccséről, Lajosról (1867-1903) van szó, aki koránál fogva ekkor töltötte katonaiidejét.

⁴⁹ Teleki tér.

⁵⁰ Café *Österreich*. Rákóczi út 32. Az 1880-as években működött. Esténként női zenekar muzsikált itt. A környékbeli iparosok, katonák, cselédlányok kedvelt helye volt.

Sajnáltam, hogy Zsiga⁵¹ nem volt ott, érdekes jegyzeteket csinálhatott volna.

Egy inkább kuriózus mint kellemes ösmeretség egy zsidóval Δ. Egy elzúllott kereskedősegéd, ki már második napja hogy mezítláb járt, kapu előtt állt mezítláb és nézett a szembe.

13. huszárregiment

Taubek Ferenc

Grosse Fuhrmas Gasse⁵² N=8

kivel májusban a Fuvaros⁵³ utcában ismerkedtem.

I. emelet, ajtó 29

Hurkán József

régi jó barátom, kivel evék előbb, találkoztunk az Operaház előtt
megnősült s a Dunánál dolgozik

Horváth Gyula

Száz ház⁵⁴

található a Kerepesi úton

A vásártéren járkált mezítláb, jó modelltípus.

Lendvai születésű, ki a téglafedőknél (cserepezőknél) dolgozik. Az első találkozás, az első estén.

Kállóczi István

Veszprém megye

Ajka mellett

Tükör utca N=4 Pesten⁵⁵

Kocsis akarna lenni, most borkezelőnél van.

Gyep utca N=10⁵⁶

Kállóczi ~~József~~ István

Borkereskedőnél

Vas megye

A Neugebaude téren⁵⁷

⁵¹ Justh Zsigmond. Ld.: Főbb szereplők.

⁵² Nagyfuvaros utca 1874-től. Budapest VIII. kerület.

⁵³ Nagyfuvaros utca.

⁵⁴ Budapest VII., Száz ház utca.

⁵⁵ Ma: Budapest V., Tüköry utca.

⁵⁶ Ma: Budapest IX., Thaly Kálmán utca.

⁵⁷ Ma: Budapest V., Szabadság tér.

5 kor
raktár a Tükör utcában.

Fiáker 1127. áll az akadémia előtt Δ. Dressler Vilmos

Medek Mihály (pertu)
Mester utca 51.
Fiáker Nr 989.

Hatodik füzet [1886 után és 1900 körül]⁵⁸

A főtipusok keresztezése által számos alfajok keletkeznek.

(Árja - Turáni) keverék. Az árja formák frissítő hatása kellemesen vegyül a turáni faj érzékiségével. (Európai - Zsidó) meg van a szemita érzékiség, és meg van a visszataszító kedélyszárazság (émelygés utóízzel)

A ~~tulmányok~~ népekké vált árjak mint az intenzív városi élet gyártmányai üreseké válnak (kissé savanykás utóízzel)

A tisztán racionalista ember harca plasztikailag és festőileg hatalmas.

A fantáziával bőven megáldott emberek plasztikailag mindig érdekesek akárminő műveltségi fokon állanak.

A realiztikusan érzéki ember plasztikailag és festőileg mindig érdekes, ámbár kissé káros hatást tesz.

A fantasztikusan eszményi ember mindig érdekes formailag és érzékileg emelőleg hat (frissítő) (kék viola) (aromatikus szag)

(savanykás íz) (dúr hang terc)

A fantázia nélkül érzéki egész állatiasan hat.

(jeges szív) (moll hang)

(melegség) (déli szél)

(állatias vagy édeskés émelygés szag)

(édeskés vagy sós íz)

A fantázia és érzék nélküli.

Ez ritkább alfaj néha igen erős rációval.

Ridegen hat és üresen.

A fantázianélküliség mutatkozik a tekintet öntudatlan nyugalmassága által, amely nyugalmasság onnan ered, hogy a fantázia nélküli ember kizárólag az őt pillanatnyilag kínzó, nyúzó tárgyak érdeklik, bizonyos unalmassáig egyszerű formák.

⁵⁸ 1904-ben készített életrajzi kronológiájában 1900-ra teszi budai lakását, illetve műtermét, amely a Fő utca környékén, valószínűleg a Batthyány utcában volt. E napló tanúsága szerint azonban a Lajos utcában (is?) volt műterme. *Mednyánszky László feljegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 92.: 258. jegyzet és 97.

Egy finom kontraszt, a víz igen halovány zöld, egészen szürke vertikál a föld, ég felhős, lágy déli szél. Violás szürke, a világos részek meleg rajza.

Messze a határban kék hegy, az újpesti part meleg zöldesszürke. Lágy.

Meleg nyáresti ég, ólmos szürke és mégis világító felhőkkel az égen. Zöldes meleg szürkék, elől a fák erős zöldek (meleg) a víz is meleg szürke, a felhők aranyos fehérés alapon.

A tájárnyalatok és színárnyalatok hatását növelni azáltal, hogy egy parallel vízió belehozatik.

Mateiser Márton

Kapp. No. 10.

Pacsirtamező utca⁵⁹

Mily hatást idézne elő az elv tiszta alkalmazása mereven a társadalomban??

Jelenleg alkalmasint semmit.

Mily hatást tenne az, ha az elvet időközönként teljes szigorában alkalmaznák??

Az illetőre magára mint orvosság hatna leginkább, de azon kívül általános morális hatása jó volna. Idővesztésnek egyáltalában nem volna tekinthető, mert az álláspont és nézőpont ilyenén változtatása csak tanulás lehetne

Katonai diszciplína? Társulatok, ahol időközönként az embereknek ezen erkölcsi támasz nyújtható. Ahova egy bizonyos időre belépnének a zilált kedélyű emberek – férfiak mint nők.

Hogy egy léleknyugtató diszciplína és egy tisztább légkör befolyására ismét erősödjenek. A materializmus ólomnyomása nélkül ideiglenesen felszabadulhassanak??? Hogy áll a dolog most, hogy áll máskor? Lehet-e találni elemeket, akik között hatásosnak érezné magát az ember. Lehet-e találni olyanokat, kikből társakat lehet csinálni ebben az értelemben?

És hol lehet ezt???

Május 29.

Sirokkó hangulat Óbuda megett, a téglagyár mellett. Az alacsonyan és magasan száguldó felhők meleg szürke és por szürkék. Az egész táj a felvert portól fakó és világos, szinte meleg szín. A fák lombjait izergeti és rázza a meleg szél

Szent Endrei utca No. 62.

Buzsicska Sándor karcsú, magas fiatalember, kovács Óbuda Máj 23

A levelek jóllehet még fiatalok már oly fáradtaknak néznek ki e meleg száraz szélben.

⁵⁹ Óbuda.

Eső készül, de csak néhány csepp esik. A port úgy viszi a szél, hogy két felhőréteget vél az ember látni, melynek színe hasonló, az egyik fent a másik a földön. Eszembe jutottak azon Sirokkó napok Szicíliában a tengerparton, oly komolyak azon hangulatok, mindamellet, hogy világosodik. A Duna nagy hullámon megy az ily erős déli szélnél.

Dramatizált

1.) Színskála (teoretiko)

Ez magában foglal körülbelül minden létezőt, mint a kromatikus skála, ezért túl bő keret, mintsem hogy egyben pontosítás nélkül lehetne feldolgozni.

2.) főbeosztás

1.) meleg (izgató)

2.) hideg (nyugtató) frissítő

a.) konzonáns b.) diszonáns

c.) tompa

a.) fényes

b.) fénytelen

Áttetsző, mint a porcelán, a bőr. Némely gyümölcs és sok csiszolt anyag. *Tömör*, nem áttetsző, mint a kréta és minden porhanyós test. Az anyag válogatásában és alkalmazásában ez utóbbi két pont fontos.

Pacsirta mező utca

N=10 az istálló

Rezgés

A hang rezgése egyenletes vagy nem, de mindig egyes momentumok különböztethetőek meg. Egy *magasabb*, egy *alacsonyabb*, ami a rezgésnél biztos mennél bővebbek a rezgések, annál magasabb a hang, és annál (simább) mennél ritkábbak és nagyobbak a rezgések, annál mélyebb és érdekesebb v. (rekedtebb) a hang, mivel az egyes rezgéseket hallani.

A mély hang megfelel a színskálában a mély színeknek. A magas hang a kéknek és violának.

A hangot sokkal könnyebb fokozni, mint a színt, mely egy bizonyos mértéken felül nem fokozható. Konzonanciák és diszonanciák.

Tompa hang

A tompa csengés nélküli hangot adják a puha testek, ütésekor a különféle tömegek különféle gyorsasággal rezegnek, ha az egyes rezgések halmozódnak. Míg a kemény testeknél egy bizonyos ritmusban rezegnek a tömegek, ami által az egyes rezgések tisztán hallhatók és csengenek.

A *színnek* a csengése ugyanazon szabályokon alapul. *Úgyszintén a tónusnak* a csengése.

Ripacsos⁶⁰ papírosra téve egy tónust akár száraz ecsettel, akár színnel csengő tónust kapunk, amennyiben a fehér vagy színes papír a mélyedésekben átvilágít a rátett tónuson és ezáltal rezgőn cseng.

Ugyanez áll a színről.

Míg a tónus csak ereje váltakozása által cseng, úgy a szín magában még egész egyenletes felületet képez is.

A tompa szín nem rezeg, épp úgy, mint a tompa hang. A tömegek egyszer szabálytalan agregációja más. (Ha a tömegek rezgési felülete kagylószerű vagy szférikus, akkor a hang tompa, mely ezen test megütésénél vagy sípolásánál ered. Ha a rezgési sík sík, azaz a tömeg *sok-szög*, a *kar az ütésnél* a súrolással csengő hangot ad.)

Típusok

Az egész művészet a magasabb értelemben abból áll: az embereknek azon benyomásokat, melyeket fáradt szemük és lelkük a természetben nem tud többé meglátni, élénken és egy feltűnő példa által megvilágítva szem elé varázsolni.

Aranyos délutáni napsütés. Elöl napsütés, meleg ragyogás agyagos földre. Azután napsütötte meleg zöld, azután zöld meg fényes barna sávokkal. Az ég alul lilás meleg fehér (nyári felhők) az egész aranyos fátyolon keresztül. Fent egy kevés meleg kék. Ez azon igazán színes hatások egyike volt, amelyeket csak alföldön lehet látni. (A főmotív elől volt, hátul árnyék, lent sötét, fenn világos ég.)

Ignác Hauer

Vasárnap

Tegnap hagytam el délután lakásomat Budán és mentem át Két Kék Bakkecskéhez.⁶¹

Este Ébnernél voltam, Kacziányi is jött később.

Délután voltam a Gellérthegyen először.

⁶⁰ Göcsörtös, sprőd papír.

⁶¹ A Ráday utca elején volt, az 1880-as évek elején. „A Két Oroszlánt követően az Oroszlán utca sarkán volt a Két Kék Bakokhoz Szálló, melynek emlékét ma már csak a helyén álló négyemeletes bérház homlokzatán búslakodó cégéremlék őrzi.” Zolnay Vilmos: *Járom a pesti utcát*. Budapest, 2008. 144. – Oroszlán u. = Török Pál u.

Találkoztam azon fiatal szekeressel, kivel két év előtt mentem a Két Kék Bakkecskébe, különös viszontlátás volt ez. A Gellérthegyre együtt mentünk és lefele együtt jöttünk. Kávémérésben van a ne[...] azon végén, ahol Budán laktam azelőtt télen. Mára vettem először észre azon szép hatást, igazán csodaszzerű avagy Byron – vége van, nincs többé semmi nyoma. *Végre tehát lelkem azon nagy célok felé indulhat* akadály nélkül, melyeket a messze távolban mindig éreztem. Azon fényes célok melyek felé törekedtem mindig, s melyektől mindig elválasztott egy feneketlen örvény, végre közel jöttek, az örvény át lett hidalva, *a nem remélt dolog megtörtént*. Különös, hogy ezen talán életemben legfontosabb akcióban nem annyira a számítás, mint az ösztön határozott.

A praktikus embereknek a március, az idealisztikusnak a május a tavasz igazi hónapja, s a nagy elhatározások ideje. Igaz, hogy a március korábbi, de az, amit a május érel így azért többet is ér, mert több meleg és több idő ment rája. Azon széles alkotóerővel bíró agresszív típusok, akik régi kultúrállamokban keletkeznek vagy emberekké válnak, míg ugyanakkor széles alkotóerővel bíró energikus kinézetű egyének primitív népeknél a mai korban nem lehetnek fontosakká.

[vonatmenetrend: Budapest Szabadszállás]

Nux vomica
Sulfur
Beladonna
Humamelis⁶²

Jármai
Homeopatika
Zöldfa utca⁶³

Ráckeve

Hétfő reggel

Tegnap a véletlen hozott ide. Egy ötlet.

Találtam egy Glass József nevű csinos legénykét, akivel elmentünk csolnakázni holdvilágnál.

Láttam szitakötőket is. Tegnap dél körül jöttem egy méltó gondolatra. Kimon-

⁶² Farkasmaszlag, tisztított kén, nadragulya, csodamogyoró. Vérkeringési és emésztési panaszokra használt homeopátiás szerek.

⁶³ Budapest V., Veres Pálné utca. Jármay Gusztáv (1816–1896) Arany Oroszlán patikájáról van szó, amely a Papnövelde és a Veres Pálné utca sarkán az egykori Ráth-házban működött. A patika berendezése ma a Kiscelli Múzeumban található.

dani, hogy egy főbaj megszűnt. (motiváció). Ezen határozott szándék megváltozni magával hozhatja a *megmentést*. Az egyetlen mentség komplikált és kényes helyzetekből elhatározás, miután minden más módon való segítség haszontalannak és lehetetlennek mutatkozott egy ily pszichopatikus baj ellen. Tegnap miután Nagy Miklóstól elmentem volt, ide s tova jártam, már igazán többször kétségbeesés fogott el. Azon bonyolódott módú megoldást látszólag kizáró helyzettel szemben.

Ma fél 6-kor keltem, egy bizonyos neme a melankóliának vett rajtam erőt. Átmentem a hídon, a túlparton halászok épp húztak ki nagy nehezen egy hálót. Különös hangulat vonult át az egész reggeli tájon. Még reggel kissé sütött a nap, de hűvös volt és felhős az ég, csak szél fú, szűk kis hullámokkal tarkítva a holt Duna csöndes vizét. A hídtól balra egy füzes keverve ezüstlevelű és fehér kérgű jegenyékkel van, ott járkáltam egy ideig a gyalogúton.

A tegnapi gyönyörű holdvilágos estére máma oly hűvös idő, mint amikor az ifjúság aranyos remények után a hazard valóságra ébred.

Visszajövök a hídtól, harangoznak, az idő még hűvösebb és szelesebb, az ég még szürkébb.

Igen tisztán éreztem ismét azon hangulatot, amelyet a menő két alak a domb mellett fejezne ki némileg. Kiábrándulás egyrészt és remény a másik oldalon.

Tisztelendő Bőhm János lelkész
Csáva⁶⁴ - Soprony-megye

Rökk Szilárd utca⁶⁵
No. Postahivatal

Sruzcz Fülöp
állomás Nagy Káta Tápió-Bicske

Pomozy János

Kun szent Miklós

apja huszár a főszolgabírónál. Pomozi János festettem a Városligetben Δ? Találkoztam vele még egynéhányszor Pesten.

Együtt mentünk Kun sz Miklósrá apjához. Körüljártuk a várost, szép pontokat láttam náluk. Másnap reggel visszamentünk Pestre.⁶⁶

⁶⁴ Csáva [Stoob] község Burgenlandban. Bőhm János teológiai tanár 1886-ban lett csávai lelkész; 1897-től a rimaszombati protestáns főgimnázium tanára.

⁶⁵ Budapest VIII., Józsefváros.

⁶⁶ Talán azonos avval a személlyel, akiről 1904-ben írta egy visszaemlékező felsorolásában: „a kis postás (kunsági) (Kunszentmiklós)”. *Mednyánszky László feljegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 88.

Gyönyörű egy hajnal volt, amikor Sz Miklósról kijöttünk az állomásra. A lég üde volt, de nem volt hideg. Még kissé sötét volt, kimenet az utcánkból gyönyörű kép terült el előttünk. Jobbra elöntések, ezek megett különösen egy városrész, e megett világosodó keleti ég.

Balra szintén kiöntések, melyekben tükröződött a hold aranyosan világító korongja. Messze szélalmok és a temető, ezek megett, különösen jobbra a síkság elolvadva a távol párákba.

Elöl a föld meleg, világos homok.

Promontori út 14.

Pista

Kovács

Pomozy János

Vecse azon

alföldi legény ki volt ma kísézőm

Károly, aki a Lajos utcai ateliemet⁶⁷ takarította.

Viador útja 20.⁶⁸

Pacsirtamező utca 16.

az istálló amelyikben szolgál

Anyja a Teréz, kit a [...] szentek képére festettem.

⁶⁷ Ez az első említése annak, hogy Óbudán a Lajos utcában is volt műterme.

⁶⁸ Budapest III., Óbuda.

„ROSSZ KEZEKBE KERÜL”

LEVELEK MEDNYÁNSZKY UTOLSÓ BÉCSI ÉVEIBŐL ÉS
HAGYATÉKÁNAK SORSÁRÓL (1917–1921)¹

Mednyánszky László Czóbel Istvánnénak

Bécs, [1917]. nov. 13.

Kedves Miri!

November 9-én tértem vissza a frontról² gyenge állapotban.³ Nemsokára átköltöztem a dolgaimmal, most Bécsben lakom. II. kerület, Lassing Leithner Platz 1. és min-

¹ A leveleket közreadja: Bardoly István (Forster Központ, Budapest), Katarína Beňová (Katedra dejín výtvarného umenia, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského Bratislava), Hessky Orsolya (Magyar Nemzeti Galéria), Markója Csilla (MTA BTK MI, Budapest). A levelek lelőhelye: Bratislava, Slovenský národný archív, Fond: Archív šľachtických rodín Mednyánszky - Czóbel, ltsz.:1488/2000, 1612/2003. A leveleket az érvényben lévő helyesírási szabályok szerint adjuk közre, nem változtatva azok eredeti stílusán. A német nyelvű leveleket kiolvasta és lefordította Hessky Orsolya.

² Mednyánszky - Tisza István miniszterelnök közbenjárására - 1914. augusztus 28-án csatlakozott az 1914. július 28-án, Maximilian Ritter von Hoen tábornagy parancsnoksága alatt létrehozott k. u. k. Kriegspressequartierhez (közkeletű magyar nevén: Sajtóhadiszállás), a Monarchia íróit és képzőművészeit tömörítő propaganda egységhez. Ettől kezdve gyakorlatilag folyamatos frontszolgálatot teljesített képzőművész és író társaival, s háborús tematikájú műveit több kollektív kiállításon is bemutatta. Ld. Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky*. Budapest, 2008. 249-280.; Markója Csilla: Szabadulás az Éntől. Mednyánszky és Rilke nagy háborúja. *Új Művészet*, 25, 2014, 8. 4-9.

³ Egyik utolsó naplószzerű feljegyzését Mednyánszky 1917. október 10-én vetette papírra az Isonzónál. (Ld. Mednyánszky László *feljegyzései 1877–1918. Válogatás a festő kiadatlan naplófeljegyzéseiből*. Szerk., sajtó alá rend. és jegyzetek: Bardoly István. A szerk. munkatársa és bev. Markója Csilla. Budapest, 2003. 364.) Egyre súlyosbodó vesebaja azonban arra kényszerítette, hogy 1917. december 28-án három hónap szabadságot kérjen a Sajtóhadiszállás parancsnokától, amelyet Dr. Gottfried Knall törzsorvos, Mednyánszky kezelője is támogatott. Wilhelm John ezredes, a Heeresmuseum parancsnoka egyidejűleg kórházi, illetve szanatóriumi ellátását is kérte a Hadügyminisztériumtól. Az illetékes szervek között jó ideig azon folyt a huzavona, hogy megilleti-e Mednyánszkyt - a katonákat automatikusan megillető - ingyenes ellátás. (*Háború 1*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2001. no. 28. 149-151.) A nagybeteg Mednyánszky ekkor már Kláber Gyula festőművész barátjánál lakott, de 1918 januárjában már egy bécsi katonai kórházban feküdt. (*Háború 1*. 2001. i. m. 138.) Wolfner József - mint azt 1918. január 12-én kelt levelében írta a festőnek, eljárta a Spitalskommandónál, hogy „extrakosztot adjanak neked és külö-

den este barátomnál és kollégámnál, Kláber Gyula⁴ festőnél eszem (diéta, amelyet egy tanult orvos írt elő). 4 napot feküdtem, barátomnál, Kláber Gyulánál és kedves feleségénél vagyok, akik úgy ápoltak, mint a fivérüket.

Mi újság Nagyőrben?

Biztos nagyon hideg van. December hóval itt megérkezett a tél, havazik és nagyon hideg van.

Írjál hamarosan és részletesen a mindennapjaitokról, sokért nem adnám, ha néhány napot veletek lehetnék, de sajnos még nem megy.

Ölel Benneteket

Öreg Kutya

(Hessky Orsolya fordítása)

Pálmai József⁵ Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. január 7-én.

Édes jó Barátom!

A tegnap esti gyorsvonattal dr. Platthy György⁶ képviselő úrral jöttem vissza. – Minthogy legsürgősebbnek és legfontosabbnak a szerződésed szövegét jelezte, ma egész délelőtt telefonáltam Porgesz⁷ úrnak, de mivel ott senki sem jelentkezett – csak

nős figyelmes ápolásban részesítsenek. Megírtuk azt is, hogy a számlát mi fogjuk kiegyenlíteni.” (*Mednyánszky-olvasókönyv*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no. 24/25. 236.) Gyógykezelése után visszatért fűtetlen műtermébe, de nem bírva az ottani körülményeket, ismét Kláberékhez költözött. Mint hűgának írta 1918. február 19-én: „5 napja, hogy megszabadultam a jégveremtől.” (*Háború 1*. 2001. i. m. 138.) A tavasz elején Nagyőrre, illetve Budapestre ment betegszabadságra. Itt dr. Hisz Sándor (1886–1927 előtt) Széna téri magánklinikáján kezelte magát.

⁴ Kláber Gyula (1872–1942 után) festő. 1898-ban Nagybányán dolgozott – ahol Mednyánszkyval is megismerkedett – s részt vett a nagybányaiak első kiállításán. 1909-től Bécsben élt. Mednyánszkyhoz hasonlóan hadifestő volt a háború idején. Ő és orosz származású felesége ápolta Mednyánszkyt.

⁵ Ld.: Fontosabb szereplők.

⁶ Platthy György (1864–1933) ügyvéd, országgyűlési képviselő. 1900-ban szerzett ügyvédi oklevelet. Politikai karrierje a Függetlenségi Párt kerületi elnökségétől, az Országos Függetlenségi és 48-as Párt alapításán keresztül 1919-ben az Országos Nemzeti Párt egyik elnöki székébe, majd 1922-től az Egységes Pártba vezetett.

⁷ Porgesz József tőzsdebizományos. 1905–1909 között ugyanabban a házban lakott, ahol Mednyánszkyknak műterme volt, a Práter u. 9-ben. 1915-ben több személyes tárgyát is gondjaira bízta. 1916. december 3-án írta: „Ma itt volt Porgesz, ez is még egy régi jó barát”. (*Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 281., 337.)

este tudtam vele beszélni. – Közölvén vele a kérésemet és miután jeleztem, hogy az okmányra sürgősen szükség van, Porgesz úr a következőket közölte velem:

A koffereket Mednyánszky báró feleségem és cselédem előtt úgy bízta rám, hogy azokat halála esetén csakis a nővérenek, Czóbel Istvánné úrasszonynak szolgáltatssam át. – Jogi ügyekben járatlan lévén, nehogy akár Wolfner,⁸ akár pedig a családja részéről intrikáknak legyenek kitéve, a koffereket a közjegyzőnek fogom átszolgáltatni, hogy tovább az intézkedjék.

Az a veleje közlésének, amire, miután felpanaszolta, hogy több levelet írt Neked, valami csomagot is küldött s Te nem válaszoltál neki – szükségét éreztem vele közölni, hogy az üzenetét megírom Neked.

Üzenet folytán jeleztem egyben, hogy jogi képviselőd dr. P. az, akivel a dolgok *sürgősségére* való tekintettel holnap szintén érintkezésbe lépek, s közölni fogom vele, hogy intézkedés céljából én már írtam Neked s pár napig várunk kell, mert Porgesz úr elutazik, és csak *szombaton*⁹ lesz ismét Pesten.

Szerettem volna még e hét végén visszautazni, hozzád, de mivel *akadály van, csak annak elhárítása után utazom*.

Adasd fel néhány sorodat ugyancsak ajánlva és *express*, hogy Porgesz úr mielőbb abban a helyzetben lehessen, hogy felelősség nélkül intézkedhessék.

Ezeket közölném Veled, voltam és vagyok még lázas és beteg magam is. – Hát ez hosszabb idő óta már természetes állapot nálam, mely már egyáltalán nem aggaszt.

Ami aggasztott, az, hogy a tizenkettedik óra előtt sem fogsz gondolni a Magad bajaira, melyek ónsúlyként nehezdednek reám is – *elhárult!*..

Végtelenül jól esik nekem, hogy dr. Platthy veled egyszer beszélvén – úgy fogta és vállalta el az *ügyedet*, ahogy csak elvártam tőle, és ahogy a magáéban sem járna el különben. Az jól esik nekem, hogy nem hiába fáradtam.

A pár napon át, míg visszautazhatok, sok teendőm lesz. Ha fontos lesz – értesítlek és ha neked van fontos közlendőd: dróton szólj vagy *express* add fel. – Pénzért feladják neked mások is.

Kláber úrnak írok, és ha meglátogatnak, legszívélyesebb üdvözetemet úgy Nekik, mint ápoló főapácádnak is.

Nővérem és Sándor szívből üdvözlnek, és mielőbbi javulást kívánnak.

Szeretettel ölel a közeli viszontlátásig igaz híved és barátod:

Józsi

Bpest I Krisztina körút 8-10. I. em. 13.

Pálmai József Kláber Gyulának

Budapest 1918. január hó 8-án

⁸ Wolfner József és Mednyánszky kapcsolatáról, szerződésükről, ld.: Fontosabb szereplők.

⁹ Az utólagos, piros ceruzás aláhúzások az eredeti levélen valószínűleg Mednyánszkytól származnak.

Kedves Klaber Úr!

A képviselő úr és én egészen kényelmesen utaztunk, de jó volt igyekezni ülést kapni, mert egészen megtelt a vonat.

Ami most legfontosabb, hogy dr. Platthy György ügyvéd úr betekintést nyerhessen László szerződésébe – egyelőre akadály van, mit azonnal el kell hárítani.

Beszélgetésünk egyéb és felesleges részleteinek mellőzésével, Porgesz úr kijelentette, hogy László barátunk a felesége és a segédje jelenlétében azzal bízta reá a kofferket, hogy amennyiben azokat Ő személyesen át nem vehetné, halála esetén azok csak a nővérének, Czóbel Istvánné bárónénak adhatók át. – Tehát abba bele nem megy, hogy azok felnyitassanak, és inkább Pál közjegyző letétébe helyezi.

Nem marad más hátra, mint hogy László lehetőleg azonnal írjon néhány sort Porgesz úrnak, melyekben nyilatkozzék. Porgesz úr holnap állítólag elutazik és csak szombaton tér ismét vissza. Akkorra itt lehet László levele is, ha szintén express feladja. Úgy emiatt, mint az információk leírása miatt pár napig maradnom kell, de mihelyt lehet – utazok. Természetes, ha a szükség úgy hozza és László kívánja, avagy állapota követeli – kérek táviratot. Dr. Platthy képviselő, ki nagy melegséggel emlegette a nagyságos asszonynak elmondásait László barátunkról. Végtelenül örvendek, hogy dr. Platthy nem úgy érez és gondolkodik, mint a legtöbb ügyvéd és hogy László valósággal megbabonázta!..

No, az én lelkemről is leesett egy mázsányi kő, hogy végre ügyeit megbízható kezekbe tudom és látom.

Kézcsókomat és szívélyes üdvözetemet a nagyságos Asszonynak a közeli viszontlátásig tisztelő és kész híve

Pálmai József

U. i. László levele elutazásom napján ért ide. – Megkaptam.

Mednyánszky László Porgesz Józsefnek

[Pálmai József kézírásos fogalmazványa]

Porgesz József úrnak lehetőleg mindjárt megírandó és elküldendő!..
Körülbelül!

Kedves Barátom!..

Pálmai József barátomtól sajnálattal arról értesültem, hogy több levelet és valami csomagot is küldtél nekem.

A harctéren voltam, közben a régebbi műtermemből elköltöztem, de főképp betegségem meggátolt abban, hogy Téged részletesebben értesítsek.

Pálmai már közölte veled, hogy jogi ügyeim ellátásáról dr. Platthy György ügyvéd

ors. képviselőt bíztam meg, mit ezennel megerősíték.

Sürgős szüksége lenne jogi képviselőmnek legutóbb kötött szerződéselem áttanulmányozására, mely okmány a szíves megőrzésedre bízott kofferok egyikében van.

Kérlek, légy szíves ezt dr. Platthy, illetve Pálmai uraknak lehetővé tenni.

Maróti Géza¹⁰ Mednyánszky Lászlónak

Kedves Bátyám!

Sietek válaszolni, hogy leveleink keresztezték egymást, első leveledet köszönettel megkaptam és arra is azonnal válaszoltam és express küldtem, azóta már bizonyosan megkaptad. Nagyon örvendek, hogy állapotod javult, a lábaidat meg nem félted, jobban tudsz Te velük szaladni, mint én. Néked egy kis nyugalom kell, mégpedig testi és lelki. Az elsőre vonatkozólag nékem megígérted, hogy most alaposan kipihened magadat. A másodikra vonatkozólag, ma nálam járt Pepi,¹¹ aki ez ügyben már írt is néked és mindenben kívánságod szerint fog eljárni. Egyszóval megvan minden előfeltétele annak, hogy nemsokára megint az öreg jókedvű és munkaképes „pemzlifülü” barátom legyél. Hogy rúgja meg a sas, az embernek úgy sincsen egyebe ezen a rongyos sártekén, mint az a kis testhezálló jókedve! Feleségem és boldog menyasszony lányom és új Laci fiam nevében is nagy szeretettel köszönt, félig-langyos-barna-szűrve-nélkül-pót-hadi-kávét szerető=

1918. január 13.

Lendvai u. 8.¹²

Gézád

Wolfner József Mednyánszky Lászlónak

Uj Idők

¹⁰ Maróti Géza (1875–1941) szobrász, építész, Wolfner József barátja. Mednyánszkyhoz hasonlóan a világháború idején a Sajtóhadiszálláson dolgozott.

¹¹ Wolfner József említett levelét, ld.: *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 236.

¹² A korábbi tulajdonos „Szécsi Antal 1904. június 14-én meghalt. A tanács az 1895-ös közgyűlési határozat értelmében a műtermet értékén megváltotta az örökösöktől. A Lendvai utca 8. szám alatti, 1895-ben jelentősen megnagyobbított műteremépület ezzel a tanács tulajdona lett, és először évenként meghosszabbított szerződéssel évi 1000 koronáért bérbe adták Telcs Edének, majd hosszú távra Maróti Gézának.” „Egy 1912. májusi helyszínrajz már Maróti műtermeként jelöli a szóban forgó ingatlant. [...] Tehát 1911–12 fordulóján történhetett a csere.” Gábor Eszter: Az epreskerti művésztelep. *Művészet-történelmi Értesítő*, 39. 1990. 29.

Édes Öregem! Tegnap hallottam Marótiéktól, hogy már nem vagy Klaberéknál, hanem kórházban fekszel. Nem tudom megérteni, miért kerültél kórházba, hiszen mikor nálad voltam, már sokkal jobban voltál és az orvosod is azt mondta, hogy semmi komoly bajod nincs. Kérlek, írd, vagy íráss azonnal, hogy érzed magad, mi van veled, stb.? Van-e valamire szükséged?

Még tegnap írtam Dr. Singer Oszkárnak s kértem, hogy keressen fel, és ha pénzre van szükséged, úgy adjon. Esetleg ha kell, adjon borralalót az ápolónőnek, hogy nagyobb figyelemmel bánják veled. – A kórházi számlát küldesd ide a mi címünkre, hogy tudják, miszerint a felmerülő költségeket mi fizetjük. Egyáltalán, ha bármi kell, sürgönyözzél nekünk.

Mielőbbi értesítésetet kéri és szeretettel ölel

Pepi

Wolfner József Czóbel Istvánnénak

Uj Idők

Méltóságos Bárónó! Január 7-iki levelemet melyben László egészségi állapotáról írtam, bizonyára megkapta és valószínűnek tartom ugyan, hogy Medi állapotáról teljesen tájékozva van – mégis múltkori levelem kiegészítéséül közlöm Méltóságoddal a következőket:

László közben kórházba került, s mikor ezt megtudtam, azonnal elküldtem hozzá Singer társamnak Bécsben élő vejét és írtam a kórház vezetőségének, hogy Medinek extra kosztot s külön, figyelmes ápolást adjanak – egyáltalában semmiben ne szenvedjen hiányt. Ma kaptam választ a Spitals Kommandótól, amelynek másolatát mellékelve küldöm. – Medi már néhány nappal azelőtt írt nekem.

Remélhetőleg László most már hamarosan újra talpra áll. Pista fiam,¹³ akit László szeret, most a frontról hazajött szabadságra s tegnap Bécsbe utazott, hogy őt felkeresse.

Kedves férje urát és a művésznőt szívből köszönti, Méltóságodnak

kezét csókolja

Bp. 1918. jan. 17.

Wolfner József

¹³ Farkas István (1887-1944) festőművész, Wolfner József fia. Tehetségét Mednyánszky korán felismerte s támogatta kibontakozását.

Wolfner József Mednyánszky Lászlónak*Új Idők*

Édes öregem! Értesítelek, hogy szerencsésen hazaérkeztem és jól érzem magam. Nagyon kérek, írd meg néhány sorban, hogy vagy? Felkeltél-e már, vagy még feküdnöd kell? Nagyon vigyázz Magadra és ne dolgozz!

A Pálmay által küldött 5 kép nagyon szép, nekem igen tetszenek.

Mielőbbi teljes jó egészséget kíván és szeretettel ölel

Pepi

1918. I. 18.

Klaberné öngyógyítását és Klaber urat szívből köszöntöm.

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest, 1918. január 25.

Édes jó László!

Maróthy Úr a Tátrába utazott és nem tudták nekem megmondani, mikor tér vissza Budapestre?

Hogy ne törd, kérek, azon a fejedet, miért közeledett maga W.¹⁴ és hajlandó a szerződés megváltoztatására - ne szomszédolj és tudd be azt elsősorban azon 1917 júniusban hozzám intézett szíves soraidnak, melyekben jogtanácsot kértél tőlem.

Ez a Te érdekedben olyanokkal is közöltetett, kik futottak besúgni, de olyanokkal is, akik bajt okozhatnának neki.

Ha egy kicsit utána gondolkoztál volna, tehát rájöttél volna, hogy nem ok nélkül kértem Tőled ezt írásban. Ennek következménye pedig, hogy amidőn dr. Platthyt feltelefonáltuk és az nem maradt véka alatt, sietett engem annyi kudarc után ismét express levélben magához kéretni s hogy válaszom megint elutasító volt - küld más exponenst. Kívánságodat ugyan respektálok, de óvatosságra intlek mindenféle páholytestvérekkel szemben akkor is, ha irántad jó szándék nyilvánul meg. Azért még érdekeidben rezervált kívánok maradni továbbra is.

- Elég volt dr. M. D. Úr!¹⁵

A hálófülkét édes jó Barátom csak akkor és legalább 10 nappal előbb kell megrendelni, amikor orvosaid kijelentik, hogy tényleg utazhatsz.

¹⁴ Wolfner József.

¹⁵ Célzás Malonyay Dezső (1866-1916) író, művészeti íróra, Mednyánszky egyik közeli barátjára. Az ő és Pekár Gyula javaslatára kötött szerződést Wolfner József a festővel.

Szívveldelem nincs komolyabb baj, de a vesebajodat nagyon komolyan kell vened és vigyázni, hogy visszaesés ne történhessen.

A felpanaszolt fuldoklás is vesebajodtól ered! És nehogy holmi hidegvíz kúrákkal próbálgasd majd kezeltetni, mert az méreg bajodnak!

Erről majd szóval többet, mert érdeklődtem másutt is.

Éppen az elutazhatásod érdekében Klaber úrnak is írok egyidejűleg s arra fogom kérni őt, hogy a felesége mindent kimerítően megtudjon, ha kell táviratozzanak, elutazásunk előtt is rendelkezésedre állok, illetve jövők, ha kívánod.

Mindnyájan szívélyesen üdvözlünk és mielőbbi jó egészséget kívánunk, a viszontlátásig szeretettel ölel igaz híved és barátod:

Józsi

U. i. dr. Platthynak tegnap átadtam a bécsi értékeidről szóló kimutatást.

Mednyánszky László Czóbel Istvánnénak

Bécs, [1918]. február 1.

Kedves Miri!

Hogy vagytok, Te és István? Remélem, egyre jobban vagytok, valószínűleg az utazás alatt hűtetek meg. Most kell jól vigyázni, hogy a Nehrébe¹⁶ költözés közben nehogy megint valami történjen!

Én már sokkal jobban vagyok, minden nap sétálok egy kicsit, s ha már a tél is múlik, én is minden nappal jobban leszek. A jó regimentdoktor minden nap megmasszírozza a hasamat, ami különösen jót tesz, az étvágyam is megjött, ami már egészen hiányzott. A mindennapos menés is megteszi a magáét. Nagyórra remélhetőleg már lábadozóként jövök és minden nap kirándulok majd.¹⁷ A *kémiai analízis* kimutatta, hogy a *vesegyulladás* teljesen elmúlt, s most általános jobbulást kell elérni.

Csak semmi diétás vétség és fokozatos megerősödés. A masszázst még egy ideig folytatni kell, hogy az altesti rekedések teljesen megszűnjenek, így február 15-ig is eltarthat, mire elkerülhetek innen és utazásra vállalkozhatok. 14 fok vagy valamivel több a legjobb hőmérséklet az én állapotomnak, ennél melegebbit nem nagyon

¹⁶ Nagyőr. Mednyánszky húga és családja Tátralomnicon volt ebben az időben.

¹⁷ 1918 márciusában utazott Nagyórra, húga családjához. Húga emlékezései szerint: „Pár héttel később, március elején érkezett ide, ahol egy rövidebb megszakítással az egész nyarat töltötte. Tavasszal még nagyokat járt, élvezte a természet ébredését, a virító májusfákat rajzolta, festette, s a Tátrát az itteni erdő széléről. Május végén nem állta az aránylag tétlen életet többé, minden kérelmünk dacára iderendelte Pálmait, titkárát, és vele Bécsbe, majd Pestre ment, és lázasan festett, 2 hét alatt 32 képet!! Nagyon elfáradt és június közepén hazajött. Ismét rosszabbul volt.” *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 73.

1. Czóbel Margit: Mednyánszky László nagyőri műterme II., 1930–1940.

Olaj, vászon, karton,

ltsz: O 5076, fotó: Fotoarchív SNG

© Slovenská národná galéria, Bratislava

viselek el. Nagyon örülök a nagyőri kertnek! Minden szép ifjúkori élményem és mindezt veletek láthatom újra!

Ölel mindnyájatokat az

Öreg Kutya

Ma várom Kláberné Őnagyságát. Remélem, Bécsből jön. Mindig olyan kedves és jó. Pálmay is valószínűleg ezekben a napokban jön. *Maróthy Géza* professzor a barátom, szintén Tátralomnicon van, *kedves fickó*.

(*Hessky Orsolya fordítása*)

Mednyánszky László Platthy Györgynek

[1918. eleje] [befejezetlen, valószínűleg fogalmazvány]

Nagyságos Uram!

Reményelem ajánlott levelemet meg tetszett kapni.

Íme egészségemben nagy javulás állt be, reményelem, hogy rövidesen *személyesen tehetem tiszteletemet Uraságodnál*.

Ez alkalommal még néhány fontos dolgot közölhetek, amiről még minap nem volt tudomásom.

Méltóztassék addig minden lépést elhalasztani és engem kegyeskedjék néhány sorral megnyugtatni.

Kapcsolatosan a felemlített köztem és a W¹⁸ közötti ügyel van még egy másik ügy és mielőtt bármily lépést tennénk szükséges, hogy képviselő urat informáljam és hogy képviselő úr tanácsát kikérjem.

Mira Klaber¹⁹ Czóbel Istvánnénak

Bécs, 1918. február 28.

¹⁸ Wolfner József.

¹⁹ Kláber Gyula orosz származású felesége, Mednyánszky egyik bécsi gondozója.

2. Czöbel Margit: Czöbel Miri fátyolban, 1930 körül. Akvarell, papír, 31 × 23 cm, ltsz.: AVU SNG, Fond Mednyánszky, fotó: Fotoarchív SNG, © Slovenská národná galéria, Bratislava

Igen tisztelt Bárónó!

Hálás köszönet kedves soraiért, amelyekre különböző zavaró okok miatt csak most válaszolok. Kedves Bárónó, már régen válaszoltam volna, de őszintén szólva nem akartam, hogy a Báró úr iránti érdeklődésünket a más emberek dolgaiba való beavatkozásnak tekintsék. Most, hogy közölte velem, hogy a Platthy úr integritásával kapcsolatos aggályaim nem voltak alaptalanok, veszem magamnak a bátorságot, hogy még néhány olyan dologra felhívjam a figyelmét, ami hasznos lehet. Báró úrral ugyan már közöltem észrevételeimet és sejtéseimet, de mégis azt hiszem, hogy az ő jóhiszeműsége és finomsága miatt minden maradt a régiiben. Ezért szerintem az a legjobb, ha az Ön figyelmét felhívom bizonyos dolgokra, de természetesen a *legszigorúbb diszkréciónak*! Ugyanis most alkalmunk volt Pálmay

urat közelebről megismernünk, amit korábban nem mondhattunk el, de most állandóan Bécsbe jön. Az a véleményünk, hogy úgy tűnik, mintha a Báró urat szándékosan kihasználná. Hiszen belőle él, mivel nincs foglalkozása; Wolfnerrel szembeni fellépése természetesen *nem* önzetlen természetű, mivel valószínűleg arra gondol, hogy a helyébe léphet. Ettől eltekintve a jóember rettentően sokat költ, ha az ember 1000 koronát (ennyit adott át neki a báró megőrzésre, amikor kivizsgálásra ment a kórházba) elszór *8 napon* belül, azután az uramtól²⁰ kért 1000 koronát, állítólag a Báró úr számláira, hát az nagyon sok! szerintem. A Báró úr azt felelte az uramnak, hogy ő ezt a pénzt csak a Pálmaynak adta, akinek a testvérhúga állítólag most beteg stb. stb. Az uram 200 koronát adott Pálmaynak az utazásra, a Báró úr kérésére további 400 koronát küldött neki Pestre (Pálmay 600-at kért). Azaz 14 nap leforgása alatt 1600 korona, ez kész kihasználás! Most tegnap megint Bécsbe jött, noha elhatároztuk, hogy várja meg a Báró telegramját, én pedig a Sajtóhadiszálláson keresztül már szereztem egy kupét Késmárkig, ingyen, úgyhogy Pálmay jelenlétére egyáltalán nem is lett volna szükség. De ő tegnap minden követ megmozgatott, hogy a Báró urat rábeszélje, hogy Platthy Úrnak szabad kezet adjon, hogy emez végre felléphessen Wolfner ellen. Szerencsére a Báró úr nem egyezett bele, azt mondta, hogy előtte még

²⁰ Kláber Gyula.

Czóbelrel kell beszélnie stb. stb. Az a benyomásom, hogy Pálmay úr pénzügyekben, számlákkal stb. egyáltalán nem megbízható, *legyenek szívesek vigyázni*, hogy nehogy cseberből vederbe essék, mert nagyon sokat hazudik. Tanácsoltam a Báró úrnak, mivel kínos neki a teljhatalmat visszavonni Platthytól, legalább még egy becsületes és derék ügyvédet bevonni, úgy ahogyan azt Czóbel vagy a család is kívánná. [...] mivel úgy tűnik, testvérbátyja zavarban van, hogyan kellene Platthyval viselkedni, anélkül, hogy megsértené. *Kérem, ne vegye szerény tanácsomat nagyképszerűségnek*, olyan sokat beszélnek mindenfelé, hogy én a magam részéről inkább segíteni szeretnék, hogy ne kelljen látnom, ahogyan ezt a ritka jó embert és nagy művészt kihasználják és kifosztják. Igazán örültem, hogy igen tisztelt Báróné most valószínűleg tényleg jó nyomon jár és Isten segítségével híreket kap majd a fiáról. Most kimegyek a Báró úrhoz, aki 4-én jön hozzánk, talán 10-én hazafelé indul. Legszívélyesebb üdvözléteim Önnek és Férjéjének tisztelettel az Ön odaadó híve

Mira Klaber

(*Hessky Orsolya fordítása*)

Darvassy István²¹ Mednyánszky Lászlónak

1918. jan. 30.

Kedves Mester!

Amióta elszakadtunk Sz. Danielbe egymástól és elmúltak az együtt töltött szép napok, sokat változott itten a világ és vele együtt az én sorsom. Ezerszer gondoltam read az előretörés feledhetetlen napjaiban, hogy miért nem vagy Te is ott velünk, mikor az éjszakákat pirosra festette a muníciós raktárak robbanásai. A nappalokat élénkké tette a munkás emberek és kocsik, ágyuk rohanása. Művészi benyomások ragadták meg az embert Görtz viszontlátakor, meg amikor újra végig tapostuk a doberdói fennsíkot. Itt lent Olaszországban már nem olyan érdekes. Egyhangú szőlőültetvényvel telített kukoricaföldek és rosszul épített modern városkák. Csak néhol csillan ki a régi műemlékek egy-egy remeke. Seholy az a gazdag színpompa és rajzi finomság, ami a karsztot olyan széppé tette. Ajánlom is, ha egyszer még ki találsz jönni, akkor a dombos vidékre menj. Monte Tomba és a Brenta melletti

²¹ Darvassy István (1888–1960) festő. A budapesti Képzőművészeti Főiskolán, a kecskeméti művésztelepen és Bécsben tanult. A háború idején a Sajtóhadiszállás kötelékében dolgozott s műveivel elnyerte 1918-ban a Lipótvárosi Kaszinó díját. Utóbb visszatért szülővárosába Hódmezővásárhelyre. – Mednyánszky 1917. október 2-án említi egy fronton írt feljegyzésében írta: „Tegnap ismerkedtem Darvasi főhadnaggyal, aki tehetséges festő.” *Mednyánszky László naplója (Szemelvények)*. Sajtó alá rend. P. Brestyánszky Ilona. Budapest, 1960. 146.

frontra, mert az most a legszebb rész. Végtelenül kíváncsi vagyok, hogy most miket dolgozol. Pesten létem alatt a Múcsarnokban kiállított képed gyönyörű egy darab. Mindenki közös véleménye, hogy most vagy az erőd legteljében. Találkoztam itthon Tornyai Jankóval, aki az üdvözlétet melegen fogadta és végtelen szeretettel emlékezett meg rólad. Mit írok még, ami téged egy kicsit érdekel és türelmedet el ne veszítsd?! Scharitzer²² üdvözlétét küldi és kéri, ha erre jársz, őtet el ne kerüljed. Különbén az arcképevel ma elkészültem. Elég jól sikerült. A 46-os ezred most valotta be, hogy mennyire kétségbeestek a Te megbetegedésed miatt. Feltették, hogy az ő lelküket éri a felelősség, ha komolyabb bajod talált volna lenni. Múltkor azután elmeséltem, hogy kiszöktél Sz. Danielbe a kórházból; igen megnyugodtak.

Én most szorgalmasan dolgozom a 17. divízió díszalbumán. Minthogy József főherceg is közreműködik és itt is tartózkodik ezen a fronton.

E levelemben egyúttal tolmácsolom a szerkesztőbizottság és a tábornok úrnak azon tiszteletteljes kérését, hogy azokat a képeket, illetve rajzokat, amelyeket annak idején megbeszéltünk reprodukálás végett engedd át a mű részére. Minthogy a dolgok csak mélynyomásban jönnek, mindent fel tudunk használni és a munkádat nem hosszú időre vesszük igénybe. Jelöljed hát meg azokat a rajzaidat, amelyeket itt készítettél és átadn[ád] nekünk. Ebben a dologban mindent a te intencióra bízunk, hogy vázlatokat engedn[él] át, vagy pedig időközben dolgoztál ki valamit belőlük. Azt hiszem a trieszti szézlótt dolina meg a névtelen magaslat és ehhez hasonló dolgok tartoznak az albumra, nem pedig a Sz. Danielben készített rajzaid.

Nagyon szépen kérek, a válaszodban jelöld meg, hogy annak idején hol lehet átvenni azokat a dolgokat, amelyeket nekünk átengedsz. Mert mi személyesen vesszük át és nem akarjuk postán ezeket az értékes dolgokat elküldetni.

Mihez tartás végett közlöm, hogy az Athenaeummal kötött szerződésünk értelmében március 20-ig kell minden rajzot reprodukálás végett átszolgáltatnunk.

Bocsáss meg mélyen Tisztelt Barátom, hogy úgy visszaéltem időddel és türelmeddel.

Maradtam Néked mindenkor tisztelő és igaz híved

Darvassy István

címem: Darvassy István k. u. k. Oberlautant

17. J. T. D. Komando Fpost 647

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Édes László!

Őmélt. kedves nővéred Tátralomnicról azt írja, hogy február 10-én már Nagyörön lesznek, akkorra megrendelhetem a hálófülkét Poprád-Felkáiig. – Kár hogy eddig nem

²² Br. Scharitzer György tábornok, a császári és királyi 27. dandár parancsnoka.

vagyok szíves válaszod birtokában és ma, csütörtök estig Kláber úr sem írt, hogy utazhatok e akkorra, különben rögtön intézkedtem volna. Pár nap különben nem határoz s ha szombatig értesítést nem kapok, felutazom hozzád esetleg más elintézni valók céljából.

Kedves nővéred egyben arról is értesített, hogy a férje Tátralomnicon szintén megbetegedett.

Hát édes öregem, kórház már az egész világ!..

Te, én, sógorod és a nővérem is még fekvőbeteg.

Napokon át sűrű, gyalázatos köd borult a fővárosra és én, illetve az egész mellkasom s lapockám éjjel-nappal nagyon vonaglottunk a fájdalomtól.

Miután ma is majd megveszekedem, estére füttyülök az orvosi tanácsra és önkuruzslást ejtek magamon.

Receptem: jó meleg fürdő, közvetlenül utána megmelegített ágyba fekszem és egy egész liter jól fűszerezett meleg bort kívánok bekebelezni.

Szóval izzadni fogok, mint a kemencébe zárt jegesmedve. Ha pedig ez sem használ, nem tudok egyebet tenni, mint várni a nyarat, amikor már lehet és kell kúrát venni.

De hogy a meleg bor s áltoljában a leírt recept már ízre is jobb, mint néhány ostoba aspirin, mely mit sem használ nekem, Te is meg lehetsz róla győződve.

A közeli vizontlátásig szeretettel ölel igaz híved, a fájó hátú csuhás:

Jóska

Bp 1918 II 30.

Szívélyesen üdvözöl minden igaz lélek és szívből kívánják mielőbbi felgyógyulást.

A képhíénák is nagyon érdeklődnek *becses* egészséged iránt, amire tegnap egyiknek azt mondtam, hogy gyermekkorodban elmulasztottál támadni tanulni s most beiratkoztál ezt is megtapasztalni.

Tovább nem kérdezett semmit!..

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. március hó 15.

Édes László!..

Wolfner Gyulának²³ hiába magyaráztam, hogy Neked 49-es cipőméretnek megfelelő

²³ Wolfner Gyula (1868–1944) bőrgyáros, nagyiparos, az Osztrák–Magyar Bőripari Kartell elnöke, neves műgyűjtő. Mednyánszkytól elsősorban – ritka kivételként – alakos képeit gyűjtötte, komoly összegeket fizetve értük a festőnek. Eskü téri lakásán külön Mednyánszky-termet állított össze képeiből. Hirmann

nagyságú bakancs kell, ő azért külön kívánt még mértéket telegrafálni, mondván, hogy emlékszik, miszerint neked valami különös sártaposóid lehetnek, mert annakidején az általa küldött egy nagyság sem felelt meg.

Nem magyarázhattam meg, hogy miért nem kellett?!..

Tegnap délben el is küldik nekem s ma feladtam a csomagot a postára.

Sose hittem volna, hogy Gyula bőre ilyen vastag s hogy belőle egy bakancs – mázsányi!..

Azért azt tanácsolom neked édes barátom, hogyha felhúzod őket, próbáld meg őket a hipp-hopp varázsigevel biztatni, s ha erre sem oda néznek, ahová kívánnád, de magadnak kellene őket cipelned oda – inkább mielőbb rendes cipőt kell rendelni.

Mázsányi bakancs és ráféréő mázsányi sár az 2szer 2 = 4 mázsa, tehát mostani rossz sárkeverőidnek egy kicsit sok!..

Vissza ne küldd, mert lehet, hogy Szepesben most lovat adnak cserébe értük, vagy egy pár ökörnek megfelelő hasznos szolgálatra is készek lesznek.

Tegnap föladtam a címedre egy csomagot mindenféle vegyes töltelekkel.

500 darab albán flórból készült cigaretta, 3 rajztömb, 3 ecsetmosó házi szappan, 1 terpentín, pasztell és aquarell maradékaidat, egy csomó étket, mely ott kelleni fog és a neked küldött s vett lapokat.

A lábszárvédőt, vastag harisnyát, ha kapok – teát és ha kapok valahol – lámpát s talán deszkát legközelebb.

Mindenestre főtőszereket csak ha kedved lesz már hozzá és ártani nem fog.

Pár napig, sajnos nem csak szobát, de ágyat is kénytelen vagyok szerezni és ha lehet a napra kitett jegesmedve szerepére kárhoztatni magamat.

Tanulság:

- Ha kedves sógorod Pestre utazik, Poprádfelkán előbb feltétlenül biztosítson magának hálófülkét!..

Minden már onnan zsúfolva volt és habár a kalauz kegyes volt irányomban és 7 órától másnap délig ülve utazhattam, de egy szegény tüdőbeteg keresztény főhadnagyon kívül 2 darab négynek megfelelő Szálival²⁴ és éppen olyan nem kellemes illatú férjeikkel. A folyosóra kijutni nem lehetett, szegény hadfi úgy védekezett a megfulladás veszedelme elől, hogy időközönként ki- kinyitotta az ablakot. Jól esett nekem is, de: hűlés és torokfájásra sajnosult, ami már nem kellemes.

Mínthogy Sándor úgysis bejár még mindennap nővéremhez, legalább nem tapossa a lépcsőt szegény hiába!..

Más:

Wolfner Gyula maga tett célzást arra, hogyan áll most az ügyed az éneklő farkasokkal?²⁵ Nagyon röviden elmondtam, hogyan énekelnek most, s azt, hogy ennek békés úton leendő rendezésével a sógorodat, s dr. Platthyt bíztad meg.

László: Ifj. Wolfner Gyula. *Újpesti Helytörténeti Értesítő*, 16, 2009, 4. 25-27.; Horváth Hilda: A Wolfner-gyűjtemény. *Múlt és Jövő*, 24, 2013, 3. 55-68.

²⁴ Célzás arra, hogy az utasok zsidók voltak.

²⁵ Szójáték. A Singer és Wolfner cég gúnyneve Pálmainál.

Erre megjegyzi, hogy beszélt a Pepivel és ott minden a legkifogástalanabb rendben van, *mint eddig* is volt, ő azt hiszi, hogy ezentúl is teljes meglepedésre fog *sáfárkodni*. Szóval ugyanazok a szavak, melyek baráti részéről Bécsben Kláberéknál elhangzottak. Mindezekre való tekintettel jó lesz megfontolnod még azt, hogy mielőtt dr. Platthy kérne felvilágosítást, tanácsos e neked előbb beszélned Wolfnerrel? Én azt hiszem a sok kedves tapasztalat után kár és csak esetleges dokumentumoktól fosztod meg magad!..Engedményt – ráérsz tenni!.. Platthy kívánságod ellen úgy sem cselekszik, s ha forma kedvéért valamit még tenni akarsz – alkalmasabb erre a sógorod most.²⁶

Ez a benyomásom a W. Gy. megjegyzései után, amiért nem tartom tanácsosnak és ésszerűnek Marótival is bármiféle ütköztetést közölni, amiből soha nincsen elegendő ilyen elemekkel szemben.

Kedves nővéred Őméltóságának mondd meg, hogyha még tudok füstölni valót szerezni, küldök. Kedves sógorodnak pedig, hogy dr. Halmay²⁷ nálam járt és nagyon kívánná azon protestánsok neveit és tanácsait kikérni – amiről köztünk szó volt.

Írjál mielőbb, mi fog kelleni még?..

Kézcsókomat Őméltóságának T. sógorodnak és kis húgodnak szívélyes üdvözlételemet szeretettel ölel híved és barátod:

Józi

²⁶ Wolfner jól sejtette, hogy Pálmai áll a háttérben. Mint visszaemlékezéseiben írta: „1918 tavaszán sógora, Czóbel István, engem irodámban meglátogatott. Meg kell jegyezni, hogy úgy nővére, mint sógora, valahányszor Budapestre jöttek, minden alkalommal felkerestek engem lakásomon is és az irodámban is, és minden alkalommal, különösen régebben, nővére háláját és köszönetét fejezte ki, hogy én a bátyjáról oly atyailag gondoskodom. Mondom Czóbel István eljött hozzám és azt mondta, hogy ő csak most értesült a mi 1914 elején kötött szerződésünkről. Ő ezt a szerződést sógorára nézve anyagilag hátrányosnak tartja; sógora Mednyánszky, pedig az elajándékozási és eladási tilalmat tartja sérelmesnek. Én Czóbel Istvánnak azt válaszoltam: Nem lehetek arra tekintettel, hogy Önnek mi a véleménye az 1914-ben kötött szerződés felől, de ha Mednyánszkyknak is az a véleménye, hogy ez a szerződés sérelmes rá nézve, akkor én semmisnek jelentem ki a szerződést, feltéve, hogy először az összes ügyvitelt egy szakember megvizsgálja és ha rendben találják: Mednyánszky és nővére ezt aláírják és felmentést adnak a cégnek. Ez esetben én nemcsak hogy szétszakítom a szerződést, hanem a még meglévő, birtokunkban lévő Mednyánszky-lépeket is visszaadjuk és még egy bizonyos összeget külön is fizetünk Mednyánszkyknak. Czóbel Istvánt nagyon meglepte ajánlatom. Én rögtön tisztába voltam, hogy az egész nem Mednyánszkytól ered, hanem Pálmaitól, aki nem tudott belenyugodni, hogy nem ő adja el a Mednyánszky-kepeket.” *Hangulat*. Szerk. Markója Csilla. *Enigma*, 9. 2002. no. 34. 115–116.

²⁷ Dr. Halmay Jenő, posta osztálytanácsos. A virágnyelven Czóbel Istvánnak megfogalmazott üzenet arra utal, hogy Pálmai, illetve a család megbízásából ő volt az, aki kiolvasta Mednyánszky görög betűs naplóit, abból a célból, hogy bizonyítékokat találjanak arra, hogy Mednyánszky nem volt szellemileg beszámítható a Wolfnerrel kötött szerződés idején, amint ezt a keresetben a család hangsúlyozta is, de a bíróság egyik fórumon sem fogadta el. Az eddig ismert források alapján ez Mednyánszky halála után történt (*Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918*. 2003. i. m. 372.). Úgy tűnik azonban, hogy már Mednyánszky életében, s bizonyára nem a tudtával, megkezdődött bizalmas feljegyzéseinek feldolgozása.

Sándor és nővérem üdvözölnek.

Kacziány Adrienne²⁸ Czóbel Istvánnénak

Budapest, 1918. Márc. 20.

Kedves Bárónó! Olyan régen nem hallottunk hírt kedves mindnyájukról – M. Báró úrnak írtunk Bécsbe, amint meghallottuk, hogy ott fekszik beteg – de a levél visszajött. Most hát kénytelen vagyok Bárónót háborítani, mert nagyon szeretnénk tudni, hogy van a beteg? Jobban van már? Viola nővérem is akart írni neki. Ő most Berlinben van. Apám is betegeskedett, de most már jobban van. Kedves bátyjától sok szép ötletes dolgot örömmel láttunk a tárlatokon. Ő nagy tehetség! Remélem jó egészségben találják soraim.

Nagyon kérem legyen kegyes a Báró úr hol és hogylétéről értesíteni. Szüleimtől a legszívélyesebb üdvözetekkel, régi őszinte híve – Kacziány Adrienne

Bpest I. Kelenhegyi út 12-14.
(Műteremház.)

Ofner Artúr Mednyánszky Lászlónak

Tátrafüred, Grand Hotel
1918. március 25.

Mélyen tisztelt báró úr!

Művészetének régi tisztelője és báró úrnak régi barátja hallotta, hogy Méltóságod Bécsben hosszabb ideig fekvő beteg volt és most Nagy-Eöörön tartózkodik. Nem akarja nyugalmaiban háborgatni s általában csak arra kéri, hogy a mellékelt levelezőlapon két sorban értesítse hogylétéről. Főnt jár, avagy kell e még gyakran ágyban feküdnie. Én a levelezőlapot tisztelőjének továbbítom.

Mély tisztelettel

Ofner Artúr²⁹

Mednyánszky László Pálmai Józsefnek

Nagyságos Pálmai József úrnak

²⁸ Kacziány Adrienne (1877-1928?) festő, Kacziány Ödön leánya.

²⁹ Személyét nem sikerült azonosítani.

Budapest
I. Krisztina körút 10.

Nagyőr [1918]. Március 29.

Édes Jóska!

Nagyon szépen köszönjük a sok szép dolgot, amit küldesz.

Kérjük a szivarkák árát légy oly jó írd meg.

Honnan kerítetted a régi aquarell dolgokat és a régi *Blackokat*? nagyon régi ösmerősök ezek.

Itt szép az idő csak még *kissé híves*, azóta mióta elmentél mindig betegeskedtem, 2 nap óta megint jobban vagyok.

Kacziányiéktól kaptunk egy igen kedves levelet, hála istennek jól vannak.

Hogyan van kedves nővéred?

(Budapesten már meleg lehet)

Bír már kijárni?

Ha nem túl terhes néked kérek egy pár *gamaslit* küldhetnél utánvétellel (*vickel camaschen*) az enyém nagyon hamar kopik, és még soká kell befáslizott lábbal járni.

Reménylem egy hónap múlva jöhetek, a tétlenség már nagyon terhes kezd lenni.

Hogyan van az izzadmány, mert jön a nyár, fog kelleni egy rendes curát használni, Megbeszéljük a dolgot Budapesten, nem hiszem, hogy soká lehessen ezen dologgal várakozni.

Sándor³⁰ fog reménylem adni practicus tanácsot, csak már a háború szűnne egyszer meg, ez mindent nehezít módfelett.

Sándort tisztelem

Schmidtnét és leányát, a szegény beteget

Ölel igaz barátod

László

Mira Klaber Czóbel Istvánnénak

Bécs, 1918. március 31.

Igen tisztelt Bárónó!

Bocsássa meg, hogy becses soraira csak ma válaszolok, influenzából lábadoztam, s meglehetősen megviselt. Tegnapelőtt óta vagyok megint láztalan, s nagyon szívesen teszek eleget a kedves Bárónó kérésének, hogy a Báró úr ellátásában segítségére

³⁰ Dr. Hisz Sándor. Ld. a 3. jegyzetet.

legyek. A mellékelt étrend talán hasznos lehet Önnek. Báró úr hallgatása tulajdonképpenyen is felizgatott bennünket. Azt, hogy nem szívesen ír, az uram nagyon jól tudja; de hogy *egyáltalán nem* hallat magáról, most a betegsége után, pedig kértük is, hogy néhány sorban írjon hogyléte felől, ezt nem értjük. Különösen én vagyok *nagyon nyugtalan*, s kérem önt, tisztelt Bárónő, hogy legyen szíves elmondani nekünk, hogy van a Báró úr. A tartalékos kórház katonai orvosa is kétszer hívott már, hogy nincs-e valamilyen hírem a Báró úrról. Ő is várt néhány sort a Báró úrtól. Remélem, hogy az aggodalmam alaptalan és csupán lusta írni. B. férjemuram azt mondta: „Istenre mondom, inkább fest egy 20 méter hosszú képet, minthogy írjon egy sort.” Talán igaza van. Kérem, adja át szívélyes üdvözetünket neki; bár tulajdonképpen *egy kicsit* haragszom rá, hogy egyáltalán nem jelentkezett, de természetesen csak ha jól van.

Remélem, hogy soraim drága Bárónőt, férjeurát és kedves mindnyájukat jó egészségben találja; mi jól vagyunk, az uram szorgalmasan dolgozik, szerénységem pedig igyekszem a háztartáshoz mindent megszerezni, ami pedig nem megszerezhető. Vágyakozva várom fiaimkat, akiknek szabadságra kellene jönniük, a húsvét igen szomorú volt a gyermekeim nélkül.

Szívélyes üdvözetlettel férjemtől is
az Önt tisztelő Mira Klaber

Étrend
Vasárnap
Délben

Krumplileves, csirke édes-savanyú szósszal (becsinált szósz), almakompót
Este
Tejbegríz, vajjal, néha lehet reszelt csokoládéval és cukorral

Hétfő
Délben

Ínyencleves, répa édesen, palacsinta túróval vagy befőttel
Este
Zsemlegombóc szilvaszósszal

Kedd
Délben

Juliensuppe [rántott leves kenyérrel beáztatva], főtt krumpli paradicsomszósszal, sűrűn és édesen elkészítve, aztán túróknédli
Este
Császármorzsa szilvakompóttal

Szerda
Délben

Rántott leves grízgaluskával, babpüré, ha lehet, tejjel készítve, szilvakompót almával keverve

Este

Spenót, mellé pirított burgonya

Csütörtök

Paradicsomleves krumplipürével, ha lehet, tejjel készítve, sok vajjal készített omlett gyümölcsökkel

Este

Tészta vajban megforgatva, cukros mákkal

Péntek

Árpadaraleves, halfilé vajban sütvé, köretnek krumpli, sült talkedli lekvárral

Este

Túrós nokedli, ha lehet tejszínnel, egyébként vajjal, kevés cukorral a tetején

Szombat

Bableves, sárgarépa édesen, almás rétes

Este

Polenta vajjal, vegyes kompót

Természetesen *minden* ételt só nélkül kell készíteni; de hogy azért legyen íze az ételeknek, zsírral (vajjal) és cukorral segítettünk magunkon. A szószok édeskesavanyúak (alkalmanként némi citrommal), hogy kicsit pikánsabb legyen az ízük. A rántott levest kicsit sűrűbbre kell főzni, hogy ne legyen vizes és unalmas ízű.

(Hessky Orsolya fordítása)

Kláber Gyula és Mira Klaber Mednyánszky Lászlónak

Igen tisztelt kedves Bátor Úr!

Mért nem hallunk magáról? Hogy van? Milyen volt az utazás? Igazán gondolhatja, hogy milyen szívesen hallottunk volna a hogyléte felől. Odakint most biztos nagyon szép minden. Mi elég jól vagyunk. Gyula szorgalmasan dolgozik, és már nem számolja olyan buzgón a tengeralattjárókat. Szívélyes üdvözzellet odaadó híve

Mira Klaber

[a lap túloldalán:]

Kedves Öregem!

Egyáltalán nem értjük, hogy miért nem kaptunk eddig hírt felőled. Megérkeztél? Hogy vagy? Mikor gondolsz visszajönni?

Üdvözlettel hűséges

Klábered

(Hessky Orsolya fordítása)

Singer Sándor³¹ Mednyánszky Lászlónak

Singer és Wolfner Budapest
Könyvkereskedés és Könyvkiadóhivatal
Budapest, 1918. IV. 5.

Kedves barátom,

A következő dologról értesítelek: Húsvét hétfőjén nálam ebédelt Kuffler Albert³² földbirtokos és nekem azt mondta, hogy egy rokona, akinek a birtokod közelében van a gazdasága, reflektálna az egész fekvőségre, még pedig oly árat adnának, amely a mai nagyon kedvező konjunktúrának minden tekintetben megfelelne és amely árról nem is álmodtál sohasem – ha életedbe egyáltalában számokkal álmodtál volna!

Én a tényt leszögeztem, s távol áll tőlem, hogy téged akármilyen módon befolyásolni akarnálak; csak megragadtam a kedvező alkalmat, mikor a nővéred ő méltóságánál tartózkodol, hogy a dolgot megbeszélhessed.

Mindenesetre kérek választ, vagy minden indoklás nélkül: „nem adjuk el”, vagy pedig: „a dologról beszélni lehet ilyen vagy olyan módra”; nekem ilyen választ Kufflerrel kell közölnöm.

Remélem, hogy jól érzed magadat.

Maradtam szíves üdvözlettel

Őszinte régi híved

Sándor

Mira Klaber Czóbel Istvánnénak

Bécs, 1918. április 8.

Igen tisztelt Bárónő!

³¹ Wolfner József cégtársa.

³² Személyét nem sikerült azonosítani.

Tegnap este kaptuk meg levelét, s el tudja képzelni, hogy a testvérbátyja állapotáról szóló hírek mennyire elszomorítottak bennünket. Folyamatos hallgatása alapján tulajdonképpen már sejtettem is, hogy valószínűleg nem érzi magát különösebben jól. Ma reggel beszéltem telefonon dr. Weiss parancsnok úrral a tartalékos kórházban, s azt a felvilágosítást kaptam, hogy a drága Bárónőt is informálták, hogy telefonált a Sajtóhadiszállásra, s a Báró úr felvételének nincs akadálya; Báró úrnak csak egy (nagyon rövid) keresetet kell elküldenie a Sajtóhadiszállásra, talán Sobička őrnagynak,³³ mivel megint beteg. Akkor rögtön beleegyeznek. Dr. Weiss azt mondta, hogy egy szoba szabad lesz, egyet a Báró úr részére úgyis lefoglal. Engedje meg, hogy azt tanácsoljam a Báró úrnak, hogy *azonnal* írja meg a keresetet, ne habozzon, ha nem érzi jól magát. Szeretném kérni a Báró urat (az uram nevében is), hogy töltsön nálunk néhány napot; talán kellemes lenne neki, ha először hozzánk jönne, aztán a kórházba. Hogy a szobája készenlében áll, és hogy számunkra kedves és drága vendég, azt a Báró úr jól tudja, biztos nem kell róla külön biztosítanom. Szóval kedves Bárónő, ugye igazam van; inkább azonnal szervezzék meg az ide utat, talán hamar és tartósan felépül megint. Dr. Weiss arra gondolt, hogy *hibát* vétett a hideg pakolással. A báró úr mindig rajongott érte. De az ő esetében minden hideg kezelés *nagyon* veszélyes. Dr. Chanel a házi orvosom, aki mindig támogatta és kezelte is a Báró urat, *óva intett* tőle *ebben az esetben*, pedig egyébként nagy rajongója a hideg vizes kúrának.³⁴ Nagyon reméljük, hogy a folyamatos orvosi felügyelet mellett hamar felgyógyul. Kivel utazik ide a Báró úr? Talán idehívhatja Pálmay urat is? Hiszen egyedül semmiképp sem utazhat. Az uram köszönti a Báró urat, ha szeretné, hogy elhozza a pályaudvarról, akkor természetesen készen áll rá, hiszen szabadon mozoghat. Báró úr ne aggódjon miatta, és néhány napig egészen biztosan *könnyen* szabaddá tudja tenni magát. Kérem, értesítsenek bennünket, hogy hogyan döntöttek. Szívélyes üdvözlettel Önnek és szeretteinek, az Önt felettébb tisztelő

Mira Klaber

Kézcsók a férjemtől. Mindketten szívélyesen üdvözöljük Mednyánszky Báró urat.

(Hessky Orsolya fordítása)

³³ Georg Sobička százados, később őrnagy, az ún. Kunstgruppe (Művészcsoport) vezetője a Sajtóhadiszálláson.

³⁴ Mednyánszky - de családja is -feltétlenül hitt a homeopátiában és a Sebastian Kneippről elnevezett - gyógyteákkal kiegészített - vízkúra gyógy módban. Mednyánszky már 1896-ban is ehhez folyamodott. (Mednyánszky László *feljegyzései 1877-1918*. 2003. i. m. 96.). 1918 nyarán nővére is megpróbálkozott nála ezzel: „Próbáltam vízzel kezelni, ez ugyan az egyik bajnak jót tett, de a fő baj, az elmeszesedés ment a maga útján.” (Mednyánszky-*olvasókönyv* 2000. i. m. 73.); Wolfner Józsefnek írta Mednyánszky 1918. szeptember 18-án: „Egy hónap óta használom a vízkúrát, remélem ez használni fog, minden eddigi kezelés haszontalannak bizonyult. Nem is hittem volna, hogy vesebajom ennyire makacs.” *Hangulat* 2002. i. m. 117.

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. április 14.

Édes László!..

Részvétellel értesülök soraidból, hogy elutazásom óta ismét beteg voltál. Istenem, amitől óvtunk, csak nem próbálkoztál meg vesebajoddnál vízkúrával?..

Azt írod, hogy már alig várod, hogy dolgozhass. Meghiszem azt, de orvosi tanács nélkül, ameddig nem szabad, kérek ne erőlted a munkát. Erről különben úgysis beszélünk még. – Sajnos, Bécsben, ha szabad is lesz dolgoznod, az ottani teljesen tűrhetetlen élelmezési bajok miatt – egyelőre Neked nem tanácsos. Mert jóllehet Klaverné minden lehető elkövetne, de Neked szükséges, kifogástalan ételmelet legfőljebb néha sikerülne neki szereznie. Neked pedig még jó ideig dietikusan, jól és egészségesen kell táplálkoznod s gyomorrontásoknak magadat kitenni nem szabad. Azért azt hiszem, legtanácsosabb lesz, ha egészséged teljesen helyreállt, Pesten dolgozni. Amennyiben pedig ezt a rossz lift miatt a Podmaniczky utcai műteremben³⁵ tenned nem lehetne, majd gondolkodom alkalmas és háborgatásoknak ki nem tett lakásról. A stúdiumokat majd elhozom és értesítelek, hogy *kiváló* deszka anyagról egy pap ismerősöm gondoskodott nekem, azt nemsokára megkapom.

Ezeket úgysis megbeszéljük még bőven.

Pataky barátom,³⁶ a Miniszterelnökség irodavezetője révén ma, vasárnap tudomásra adta, hogy a palota feldíszítésére 2 darab nagy képet bocsátotta a rendelkezésükre a Szépművészeti Múzeum. Tájépek – meg fogom őket nézni.

Nővérem szívélyes üdvözlés és köszöni a róla való megemlékezést.

Már jár és dolgozik, kisebb bajokat leszámítva, az egyik dobhártya ferde ugyan, de az hallásában nem zavarja, Sándor azt mondja, hogy az is magától fog helyreállni.

Én kitűnő időjós vagyok, minden nap süttetem a hátamat, ha van – nap!..

Ha munkába fogunk, az zavarni nem fog, persze akkor tudok dolgozni legjobban, ha lapockám nem sajog.

A sajtó állást újból felajánlották nekem, de nem fogadtam el, bár a legbensőbb kontaktusban vagyok velük.

Szükségünk lesz rá.

Kérek szépen, tolmácsold szívélyes üdvözetemet k. családodnak és kézcsókomat k. nővéred Öméltóságának és pár nappal előbb értesíts, mikor jöjjenek.

Sándornak telefonáltam s kértem őt, tolmácsolja sz. üdvözettedet édesanyjánál. Szívükből mielőbbi teljes és friss jó egészséget, majd vigyázok reád, nem mindig szófogadó vén fiú.

³⁵ Mednyánszky 1915 decemberében Belgrádból Budapestre utazott szabadságra. Wolfner József gondoskodott számára műteremről a Podmaniczky u. 67-ben.

³⁶ Pataky Tibor (1889-1953) jogász, utóbb miniszterelnökségi államtitkár.

Szeretettel ölel:

Józi

Kacziány Adrienne Czóbel Istvánnénak

1918. május 1. Bpest.

Kedves Bárónó!

Nagyon megörültünk kedves levelének. Hála Istennek, hogy már jobban van a beteg – Ébner Lajos³⁷ címe női festő-iskola igazgatója, Buda, Várbazár, ott van a műterme és egész nap ott tanít. Hogy a Báró úr második kérdéséhez lelkiösmeretesen eljárhassak, szükségem lenne tudni, hol lesz a műterme? Tessék azonban, kedves Bárónó, amíg lehet őt visszatartani. Apám azt üzeni neki, kész *öngyilkosság* lenne most ide jönni! – A jó erős tátrai levegőn hamarosan megerősödött, de 1-2 hét alatt a rossz táplálkozással (és a sok dolog) visszaesik és ez sokkal veszélyesebb lesz. – Itt az élet most nagyon csúnya. Egy beteg embernek abszolút semmi tápláléka nincsen. – A kenyér rossz (kis kétszersült vagy fehér kenyér nincsen.) A vendéglők leginkább hús ételekkel szolgálnak. Tej nincsen. – (Mi anyámnak 2 orvosi bizonyítványra minden másodnap 1/2 liter tejet alig kapunk). Ha azonban mégis minden áron ide akarna jönni, tessék velem tudatni, *van-e már műterme és hol?* Jó lenne itt a közelben keresni? Akkor hozzánk jöhetne. Nálunk mindig diétás koszt van, lévén 2 beteg, és magam is kissé rokkant. (Vakbél bajom volt.) Ha ez azonban neki nem felel meg, úgy én keresni fogok még. –

Anyámtól és apámtól sok szép üdvözlettel. – Viola nővérem³⁸ szerencsétlenül járt a múltkor. Egy száalka ment a jobb keze körme alá és rögtön operálni kellett. Most nem is tudjuk, hogyan van! Levelet olyan ritkán kapunk, 8 napig jön a posta Berlinből. – Ez igen nyugtalanít minket. – Szíves válaszukat várva.

Sokszor üdvözli valamennyiöket régi kész híve

Kacziány Adrienne

I. Kelenhegyi út 12-14.

Mira Klaber Czóbel Istvánnénak

³⁷ Deák-Ébner Lajos (1850-1934) festő. Mednyánszkyval együtt dolgoztak Szolnokon 1877-ben, ahol ő ápolta Mednyánszkyt, amikor súlyos ízületi reumával ágynak esett. 1887-1922 között a Budapesti Női Festőiskola vezetője volt.

³⁸ Kacziány Viola (1880-?) színésznő. 1911-től németországi színházakban lépett föl. Ady Endre többször is elismeréssel írt róla debreceni újságíróskodása idején.

Bécs, 1918. május 16.

Igen tisztelt Bárónó!

Bocsássa meg, hogy becses soraira csak most válaszolok. Őszintén szólva haboztam a levél feladásával, mivel kedves Bátyja hogylétét *annak idején* egyáltalán nem tartottam kielégítőnek. Sok mindent végigcsináltunk együtt. Pálmay úr ezúttal nagyon értelmesen viselkedett; segített nekem a Báró Urat lenyugtatni. Időnként ugyanis olyan idegállapotba került, valószínűleg a Wolfnerrel le nem rendezett ügyei keringtek a fejében, nem tudott semmit sem csinálni, egyfolytában szédülési rohamai voltak, étvágytalan volt és rosszkodott a gyomra. Természetesen hívtuk az orvost, naponta lábfürdőt vett, forrót és azonnal hideget, kapott orvosságot, ivott keserűvizet, de semmi nem *segített* és továbbra sem volt kedve dolgozni. Ez annyira rossz hangulatba kergette, hogy ismét a kórházba akart menni. Akkor érkezett az Ön távirata, hogy a Báró Úr Nagyórról Pestre utazik,³⁹ és íme, a Báró Úr friss lett, energikus, festett néhány kisebb képet, kettő közülük *csodálatosan* erőteljes, és ismét reménykedő lett. El tudja képzelni, mennyire megörültem. Ez a folyamatos halálvágy és életunt hangulat (véget vet mindennek stb.) egészen felizgatott. Persze mindig eltereltem a figyelmét, de mindig csak kis ideig sikerült. Hála Istennek ez most már elmúlt. Pálmaival pénteken délben jó hangulatban kelt útra, a Sajtóhadiszálláson keresztül szereztem neki egy első osztályú kupét, magam mentem oda és mondtam nekik, hogy a Báró urat kímélni kell, és gondolom, hogyha Wolfnerrel az ügy remélhetőleg gyorsan és simán lezajlik, Báró úr még sok szépet alkothat. Kibéreltem neki egy szobát a *mi házunkban* a harmadik emeleten. Akkor nem lesz olyan egyedül, mint eddig a műteremben, és *gondoskodom* is róla. A lakás egy nagyon rendes, intelligens személy (özvegyasszony) tulajdona, van fürdőszoba, ami *nagyon fontos*, mert nem kell szolgát tartani, ami most nagyon bonyolult lenne. Báró Úr majd nálunk eszik, a műterem itt van a szomszédban, egy nagyon szép és kényelmes, levegős szoba alattunk. Röviden: minden nagyon jó. Csütörtökön néhány napra Budapestre utazom a nővéremhez, és ha lehet, felkeresem a Férjeurat és Mednyánszky Báró Urat. Már megbeszéltük. A fiammal utazom, aki most tanulmányi szabadságon van, és lehetséges, hogy a Báró Úrral együtt jövünk vissza Bécsbe, ha az ügy Wolfnerrel már elintéződött. Úgy hiszem, elég részletesen beszámoltam. Ön hogy van, igen tisztelt Bárónó, Pálmai mesélte, hogy a férjével együtt Önnek sem voltak könnyű napjai. Remélhetőleg mostantól tartós javulás következik majd. Az orvos szerint elsősorban az idegek játszanak szerepet, és azok most megnyugodhatnak. Hogy van a kedves családja? Kedves leányáról⁴⁰ a Báró Úr sok szépet mesélt, igazán kíváncsi vagyok a munkáira, amik bizonyára nagyon különlegesek. Van

³⁹ Czóbel István.

⁴⁰ Czóbel Margit (1891–1972), Czóbel István és Mednyánszky Margit fiatalabb leánya, festő. Ld. Katarína Beňová tanulmányát jelen számunkban.

3. A fiatal Czóbel Margit és a nagyőri családja,
1910–1920 körül. Fotográfia,
AVU SNG, Fond Mednyánszky, ltsz.: 20Fe-10
© Slovenská národná galéria, Bratislava

valami látnivaló Pesten? Szívélyes üdvözlettel az Ön odaadó híve, az Önt forrón tisztelő

Mira Kláber

(Hessky Orsolya fordítása)

Pálmai József Czóbel Istvánnak

Budapest, 1918. július hó 2-án

Méltóságos Uram!

Mészáros Ferenc bankigazgató úr a könyvszakértői feladatát elvégezte s f. hó 1-én beszéltem vele a dolgokról.

Tamás Henrik⁴¹ valami „*kész nyilatkozatot*” kívánt volna vele aláírni, amit természetesen nem tett meg, egyszerűen jelentést adván a t. Cégnak arról, amit neki Tamás úr megnézni megengedte – az stimmel! Szóval önkényesen, amit megmutatni akartak és nem nagylelkűen, „*önkéntesen*” adtak felvilágosítást, engedtek betekintést. Mészáros bankigazgató kijelentése olyan sürgős volt nekik, hogy a szolgát küldték már érte, aki azt mondta, hogy „*az urak már együtt vannak*” és várják már a nyilatkozatot. Óvatosságból Mészáros úr meghagyta magának jelentésének másolatát, tehát arra kértem őt bocsássa azt dr. Platthy György képviselő úr rendelkezésére, hogy azt lemásoltathassa és nekem revideálás, illetve észrevételezés céljából rendelkezésemre bocsáthassa. Magát a szerződést kezébe nem adták, a kifizetett összegek helyes voltára végre pedig mivel minden egyoldalúlag történt – véleményt nem adhat, csak constatalhatja azt, amit Tamás úr neki szóval bementett kijelentvén, hogy a cassa könyvben minden be van vezetve. Állítólag azon a képjegyzéken, amelyeket a cég Lászlótól megvásárolt, *én aláírva* vagyok, mint tanú szerepelek!?. Kötelességemet nem kell kidomborítanom, de ha ez tényleg úgy van – és Mészáros úr a legnyomatékosabb kérdéseimre következetesen megerősítette – akkor László vagyonának, illetve képeinek nagy részét ez alapon remélem megmenteni!..

Nagyon *fontos* okok kívánják, erről bárki idegen előtt most nem nyilatkozni.

Tényleg vannak képek annál az úrnál, de Mészáros úr észrevételeiből sajnos az is kiderül, hogy 200–600 koronáért az egész Wolfner család és Tamás úr is elláthatta magát László képeivel, mivel reájuk volt bízva az árak megállapítása, tehát Csáky szalmájának tekintették László képeit.

⁴¹ Tamás Henrik (1879–1960) neves műgyűjtő, műkereskedő. 1898 óta dolgozott a Singer és Wolfner cégnél s idővel a vállalat egyik igazgatója volt. Mint emlékirataiban írta: „22 éven át foglalkoztam Mednyánszky László festőművész menedzselésével a könyvkiadó megbízásából.” *Tamás Henrik emlékezései (művészekre, képszalonnokra, a Tamás Galériára...)* és *műgyűjteménye*. Sajtó alá rend. és bev. Nagy András. Pécs-Budapest, 2004. 27.

Mihelyt a másolat meglesz, mihelyt én azt észrevételeimmel elláttam és dr. Platthy szükségességnek fogja tartani – azonnal értesíteni is fogja Méltóságodat.

Sajnos, habár László szabad kezét adott dr. Platthynak – nagyon kívánatos volna, ha László ez idő szerint Nagyőrön volna úgy a maga, mint Méltóságok érdekében.

Őméltósága a Báróné mindent elkövetett erre nézve, írjon neki mielőbb, hogy jöjjön Nagyőrre, én szintén ez irányban fáradozom és pár nap óta hajlandóság is mutatkozik Lászlóban erre, mert vízkúrárt kíván venni.

Akiről már beszéltem az a Povozsán⁴² nevű kocsis – *megtudván, hogy a Méltóságos báró úr otthon nyaralt*, bátorzkodott 2 l. lapot írni. Egyiket felbontottuk és én mindkettőt borítékba téve azzal küldtem őket neki vissza, hogyha még egyszer írni mer, levélét instrukcióm kapcsán szíves visszakézésítés céljából a rendőrségnek küldöm el.

László egy kicsit neheztelt érte, mondván, hogy míg én ügyében Mészárosnál jártam, nála kopogott valaki s ő Povozsánnak gondolja. Nem hiszem, hogy ő lett volna, de vagy én vagy dr. Hisz állandóan mellette vagyunk, mert attól is tart, hogy Tamás úr vagy az érdekeltség más tagja hozzá jöhetne, és azt írathatna vele alá beteg állapotába: ki mit akar!..

E pillanatban nálam járt Wolfner szolgája, (:3-án reggel 1/2 8 kor:) hajszolván Lászlót, hogy melyik kórházban van, vagy hol van?!..

Nóvérem és kishúgom végighallgatták kijelentéseimet, illetve azon üzenetemet, mely szerint Méltóságod és dr. Platthy intézik ügyeit teljes felhatalmazással, forduljanak ide [a levél itt véget ér]

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Boríték: Czóbel Istvánnénak, Nagyőr

1918. július

Feladó: Pálmai József, I. Krisztina krt. 8–10. II. em. 24.

Budapest, 1918. július hó 4.

Méltóságos Báróné!.. Éppen most jöttünk haza Lászlóval gróf Csáky Lajosnétól,⁴³ ki Lászlónak azt tanácsolta, hogy legcélszerűbb lenne a vízkúrárt Nagyőrön megcsinálni.

László ennél fogva szépen kéreti Méltóságodat, lenne kegyes neki őszintén megírni, hogy ez idő szerint az ő jövelete és otléte nem-e alkalmatlan, mert azt hiszi, hogy vendégek vannak, s ha ez így lenne, azt azáltal kerülné el, hogy itt dr. Balognál venne kúrárt.

Őméltósága gróf Csáky Lajosné különben szintén írni fog.

⁴² Povozsán János Mednyánszky egyik rendszeres támogatást élvező barátja. 1912-től többször szerepel Mednyánszky feljegyzéseiben.

⁴³ Gr. Csáky Lajosné sz. br. Seraphine Lo-Presti de la Fontana d'Angioli (1855–1929).

Mint megírtam, más érdekek is ezt parancsolnák, minek folytán kérem a Méltóságos Báronét méltóztassék Lászlónak vagy nekem ajánlott express értesítést nyújtani, hogy utazhassunk.

Kezét csókolja László üdvözetét tolmácsolva, tisztelő hívük:

Pálmai József

Wolfner Gyula Mednyánszky Lászlónak

Budapest, 1918. július 31-én [töredék]

Kedves Mester!

Nagyon megörültem, hogy sikerült hálókocsit kapnod, s hogy legalább kényelmesen utaztál. A többit megteszi a családi gondozás és a levegő. Nem örültem az ajánlás dacára a mesteri kis képnek - elvártam volna érdekes barátságunk - ha megengeded - alapján

[a levélből itt hiányzik két oldal]

hogy nem viszonzol olyan természetes figyelmeket, amelyeknél nagyobbakhoz sohasem adtál alkalmat.

A hét végén szándékozunk Lomnicra Bethlenhez utazni⁴⁴ s ha egyszer egészséged megengedi s valóban át akarsz rándulni, úgy bizony annak igen örvendének. Jó egészséget kíván

tisztelő híved

Wolfner Gyula

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. augusztus hó 1.

Édes László!..

Én tegnap d. e. 10 óra felé szerencsésen megérkeztem és mivel kedves hűgaidnak is megígértem,⁴⁵ hogy deszkát és egyéb anyagot is küldök nekik - ezekről még tegnap gondoskodtam és a deszkákat, mivel ők miniatűr képeket is festenek - különféle méretekre szabtam meg.

⁴⁴ Feltehetőleg az 1895-ben épült Bethlen-házban működő szállodáról van szó.

⁴⁵ Czóbel István és Mednyánszky Margit leányairól, Czóbel Margitról és Czóbel Mariannáról (1890-1929) van szó.

Ezeket holnap délelőtt fel fogom adni a postára.

Ma délelőtt, minthogy Klein Dávid⁴⁶ úr levele már itt várt, momentán nélkülözhető készpénzemből egyelőre 300 koronát adtam fel a címére.

Húgom éppen hogy elhozta a postai vevényt betoppant hozzám Klein úr maga is, és amikor értesül a 300 korona elküldéséről – nagyon megörvendett neki!.. Körülbelül 2 órán át itt fogtam őt – kilátásba helyezvén neki, hogy nemsokára még kapni fog tőlem pénzt s kértem tőle információt.

Ezekről majd szóval.

Ajánlkozott, hogy szerez zsírt stb. és mivel valakitől már értesült, hogy Nagyörön vagy – bár másképpen kívántam azt, illetve hogy hozza hozzám és én azt neki megfizetem – maga akarja elküldeni. Mindegy, majd kikérdezem az árat és megtérítem neki. Ne fizessétek tehát, jobb ha minden ilyen nálam van számon tartva. Meglátjuk, hogy amikor a fülke dolgot délutánra tolták el, valakik másra is voltak kíváncsiak!..Emlékezni fogsz, hogy a Vigadónál a sokoldalú *nagy* íróval találkoztam,⁴⁷ kit amint rögtön szóltam neked, illő távolságban elkerültem, nehogy szóba kelljen vele állnom. Ma délután aztán igen jó forrásból arról értesültem, hogy az Alkotás utcától végig a pályaudvarig lassú és gyorsabb lépésben, aszerint, amit a kocsink haladt – számozatlan fogat kísért bennünket.

De ilyen vagy Te, míg nekem főtt a fejem amiatt, hogy az utolsó percekben Öcsivel hol foghatnék el egy facér fiakert, Te a fiúval csak engem lestél a balkonról, pedig talán az ki kísért bennünket, ha szépen megkértük volna, velünk együtt a csomagjainkat is kivitte volna a vasúthoz s az, amit fizettem a kocsinak, jó lett volna neki borralalónak!..

Sajnos, nevét nem tudták nekem megmondani, de valószínűleg a képhiéna fajtához tartozó szerzet volt.

Talán az elszámolás után ez a rossz szokásuk is el fog maradni, pedig milyen jó, hogy őrizetünkre is telik ebben a kétes időben!..

Csimától⁴⁸ ma arról értesültem, hogy a kisebbik állványt akadálytalanul vették fel a múlt héten, míg a nagyot nem akarták felvenni hétfőn s azért már írni akart.

Holnap majd eligazítom ezt is egy kis rájuk piritással, mert hát 3 méteres ládákat stb. láttam felhalmozódva a kassai állomáson és egy tölgyfa állvány sokkalta kisebb kutya s még csak nem is ugat.

Helyette tehát ugatok majd holnap én.

Platthyt is holnap keresem fel s ugyanekkor gr. Csáky Lajosnét is, estefelé pedig elintézem végre a vászon dolgot.

A k. nővéred Öméltóságának küldeni ígért dolgokat egyelőre betelefonáltam s van rá remény, hogy mindenből s így teából is lesz.

Most csak arra kérlek édes Lacikám, légy erősebb, mint az idegeid (:mert erős a

⁴⁶ Klein Dávid a Singer és Wolfner cég raktárosa volt, Mednyánszky „fogadott Fia”. Ő intézte Mednyánszky ügyes-bajos dolgait. A festő hozzá írt leveleit ld.: *Hangulat* 2002. i. m. 88-104.

⁴⁷ Talán Pekár Gyula vagy Herczeg Ferenc.

⁴⁸ Csimó vagy Csimá, Mednyánszky egyik régi támogatója.

hitem, hogy muszáj nekil szót fogadni:) és tûrd a kúrát és nekem sem fog ízleni - a meleget!..

Nem lesz ez mindig így!..

Munka nélkül, tudom, nem tudsz veszteg maradni, de ne sokat fáradjál, mert még kímélned kell az erődöt.

Kedves húgaidnak azért küldöm a deszkákat stb., hogy veled ők is pingáljanak, de őrizzenek, hogy, hogy ne sokat!..

Remélem, hogy mire viszontlátlak minden bajt felejtett vidám jókedvet fogok látni az arcodon.

Mindnyájatoknak szívélyes üdvözlettel és kézcsókomat küldve Öm. k. nővérednek, Téged szeretettel ölel igaz híved és barátod:

Józsi

Sanyinak is szólok a Cornél dolgában. - Nővérem és [...] üdvözölnék. - Ha csomag beérkezett, kérek szíves értesítést.

Mira Klaber Czóbel Istvánnénak

Bécs, 1918. augusztus 2.

Igen tisztelt Bárónő!

Bocsássa meg, hogy hosszú ideig válaszolatlanul hagytam becses sorait. Talán a Báró Úr említette Önnek, hogy két hétig Budapesten voltam, ahol találkoztam és beszéltem is a Báró Úrral, és remélem, hogy minden tekintetben tökéletesen kipihente magát. Azért voltam Pesten, hogy élelmiszert vegyek; legalább elfogadható áron, mert itt Bécsben egyszerűen lehetetlen dolgokat beszerezni. Az uramnak legalábbis hentesnek kellett volna mennie, nem festőnek. Mi lesz ennek a vége?! Magamat is elláttam, mondjuk úgy, néhány hétre, de *nagyon nehéz* volt a dolgokat beszerezni; ezért ajánlom Mednyánszky Báró Úrnak, hogy a pesti minisztériumtól szerezzen kiutalási engedélyt. Szereztem Báró Úrnak a Sajtóhadiszállás orvosától igazolványt, és mondhatom, nem volt nehéz megkapni ezt az engedélyt. Pálmay elmulasztotta ezt a *fontos lépést??* Kicsiségről van szó, lustaságból halasztotta egyik napról a másikra, ezért kérem Bárónő, hogy vegye kézbe ezt a dolgot, egyébként nagyon nehéz és drága lesz a Báró Urat Bécsben élelmezni. A liszt kilója 25 korona, a vajnak 70 korona stb. Bűn volna ennyi pénzt kifizetni. Pálmai úr megbízhatatlan ember, egyre inkább látom. Azt mondta nekem, hogy 4 képecskét eladott 4500 koronáért a Báró Úr részére (ez most volt Budapesten), abból 4000 koronát átadott a Báró Úrnak?? és 500 koronáért élelmiszert vett. Sem én, sem senki más nem látta ezeket az élelmiszereket. Látja, tisztelt Bárónő, nagyon félek, hogy a teljes szakítás Wolfnerrel [...] Remélem, hogy aggodalmaimat, amelyekkel férjem is egyetért,

helyesen értelmezi. Hiszen nagy kár volna, ha egy ilyen nagy művészt folyamatosan kihasznál egy szerintem kétes egzisztenciájú egyén. Mindenesetre én megtettem a kötelességem, és őszintén feltártam Önnek félelmeimet. Önnek hogy szolgál az egészsége, Bárónó? Fogadja szívélyes üdvözetemet! Szerető, az Önt mindig tisztelő híve

Mira Klaber

Pansion Waisen
Sopron vármegye, Márcfalva⁴⁹

(Hessky Orsolya fordítása)

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Édes László!

Sürgönyeidet átadtam dr. Platthynek, és ő azonnal fog intézkedni a műterem dolgában.

E tekintetben tehát ne aggódjál, jó kezekben van, ma délután személyesen eljár az elnök helyettesnél.

Tudjuk, ki animálja - bizalmas felvilágosítást fog kapni a rekviráló hivatal.

9-én akartam elutazni, de csak 10-én a reggeli gyorssal utazom az élelmezési engedély miatt, ami most nagy tortúrákhoz van kötődve - de meg lesz, ami kell!

Valami tévedés van a dologban, mert Platthy nem készült most Nagyőrbe, mert a politikai helyzet nem engedi - ellenben nagyon kéret, hogy átutazóban úgy osszuk be a dolgot, hogy meglátogasd, nagy szükség van erre. Majd megbeszéljük, hogyan lesz lehetséges, mert hiszen eddig én is tájékozatlan vagyok abban a tekintetben, hogyan utazunk? Ismétlem, fogom, ami fogható, és élelmiszert még akkor is kapunk immár Bécsben, ha nem kapnának engedélyt, amit nem hiszek, ha Platthy lép közbe.

Demján sajnos onnan elment. Ez lett volna, a legrövidebb s én nehogy össze-különbözzenek az intéző marhával, akinél kétszer voltam, helyesebbnek találtam Platthy segítségét venni igénybe.

Vajat, zsírt most semmi pénzért szerezni nem tudok, 1-2 hét múlva azonban küldik - mindenféle elszámolásra hagytam egy postafőnöknek 1500 koronát - ez vállalja!

Egyebeket szóval és amint ismét megnyugtathatlak, nem kell semmi tekintetben aggódnod, csak minden idejekorán legyen az én, illetve ügyvéded kezében. A legszívélyesebb üdvözzettel és K. Nővérednek kézcsókkal Téged szeretettel ölel igaz híved:

Józsi

⁴⁹ Mattersburg, Ausztria.

10-én ott leszek!
Budapest 1918 aug. 7én

Pálmai József Platthy Györgynek

Budapest, 1918. augusztus 5-én

Kedves képviselő Úr!

Mednyánszky báró úr egyidejűleg nekem is táviratozott, hogy a Podmaniczky utcai műterem bérét kifizessem, egyben értesített, hogy bécsi műtermének bérét Nagyőről küldték el.

A báró úr műtermeinek bérét eddig a Singer és Wolfner cég fizette a nála lévő bizományba adott képek terhére és amint tudni méltóztatik – fenti cég igen tekintélyes számú képpel elszámolásban van a báró úrral – tehát van ezt miből fizetni.

Ma estig vártam Nagyőről levélbeli bővebb felvilágosítást és mivel ilyen nem kaptam, tisztelettel arra kérem képviselő urat, méltóztassék fenti cégtől megtudni a Podmaniczky utcai műterem bérházának tulajdonosát vagy gondnokát oly célból, hogy a házbérösszeg képviselő úrnak presentáltassék – én az összeget délután szíves rendelkezésére fogom bocsátani.

Egyben mély tisztelettel arra kérem – mivel Nagyőrön is kérdés intéztetett hozám, hogy a Singer és Wolfner céggel való elszámolási ügy milyen stádiumban van – méltóztassék nevezett céget cópia megőrzése mellett felszólítani, hogy a neki a báró úr által éveken át bizományba adott képeket: tárgy, méretük és az értük befolyt összeg feltüntetésével legyen szíves kimutatni, egyben – az éveken át teljesített kifizetésekről is adjon könyvkivonatot, hogy ez az ügy mielőbb rendezhető legyen.

Mészáros Ferenc bankigazgató, ki közölte annak idején, illetve múlt hó 28-án velem, hogy mindössze egy hétig lesz távol és visszatértek a legnagyobb készséggel rendelkezésére fogja bocsátani képviselő úrnak vizsgálata másolatát.

Mély tisztelettel kérem azt megsürgetni, hogy annak adatait észrevételeimmel és adataimmal mielőbb elláthassam, abban a feltevésben, hogy míg ez fejünkben lehet – fenti cég is el fog készülni a könyvkivonattal – amire köteles.

Délután, amikor jövök, egyben kérem képviselő urat közölni velem, mekkora összegre leend momentán egyéb eljárásai kapcsán is szüksége, hogy arról gondoskodhassak.

Kiváló tisztelettel:

Pálmai József

Mira Klaber Mednyánszky Lászlónak és Czóbel Istvánnénak

1918. augusztus 24.

Igen tisztelt Báró Úr!⁵⁰

Bocsássa meg, hogy csak ma válaszolok b. levelére. Kívánságának megfelelően azonnal a Sajtóhadiszállásra mentem és elintéztem a dolgot, a szabadságot természetesen engedélyezték. A forma és a *rend* kedvéért kéri Önt, hogy írjon pár sort, mintegy direkt kérvényt a Sajtóhsz. felé, amelyben kéri, hogy a még nem helyreállt egészsége érdekében még további szabadságot engedélyezzenek.⁵¹ Mint mondtam, *mindent elintéztem*, hogy rendben legyen, és nem siettem a keresettel, ezért haboztam az írással, mivel betegeskedtem. Ez a buta spanyol betegség, „egyfajta” influenza nagyon megviselt, megint ideges szívgyengeségtől, vérszegénységtől stb. szenvedtem. Most már sokkal jobb, tegnap óta vagyok itt, 14 napra jöttem egy egyszerű kis panzióba, ahol meglehetősen jól és olcsón ellátnak. Egész vidékies; nincsenek nyaralók, kicsit primitív, egyszerűen ideális. Egész nap a réten fekszem, vagy a gyümölcsösben ülök, az erdő mintegy órára van. Ebben a 14 napban sokat fogok mozogni. Báró Úr mikor gondolja, hogy jön? Hogy érzi magát most? Erről jut eszembe: az uram kérte, hogy tudassam Önnel, hogy *Pestről* elküldték a műterem bérét a háziúr számára, utóbbi már fel is vette. [...] minden jót kívánnak, a kedves Gyula szorgalmasan dolgozik, festett egy szép aktot, mert sikerült találnia egy megfelelő modellt, és ő is üdvözl. Kérem, írjon már egy pár sort, hogy szolgál az egészsége és mikor gondolja, hogy jön.

Isten áldja! A mihamarabbi viszontlátásnak előre is örül az Ön Mira Kláber.

Drága Bárónő! Engedje meg, hogy a Báró Úrhoz írt levelem végén Önt és kedves férjét is szívemből köszöntsem. Itt nagyszerűen érzem magam. Ugyan minden meglehetősen egyszerű, de a nyugalom, a jó levegő és a kiváló magyar koszt tényleg csodát tesz. Még csak két napja vagyok itt, de már sokkal jobban érzem magam. Remélem, hogy soraim Önt és kedves hozzátartozóit a legjobb egészségben találják, és nagyon örülnék, ha pár szóban hírt adna róla, hogy megy sora mindenkinek, hogy érzi magát *most* a kedves bátyja, és mikorra várhatjuk. Nagyrabecsüléssel az Ön odaadó híve

Mira Kláber

(Hessky Orsolya fordítása)

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. szeptember 2-án

⁵⁰ Kláber Mira a bárónőnek írt levelét a Mednyánszkyknak írt levélhez csatolta.

⁵¹ Mednyánszky ezt már 1918. augusztus 5-én elküldte. *Háború 1.* 2001. i. m. 151.

Édes jó László!..

Mindenekelőtt, ha te nem írsz, hírt kérek egészségi állapotodról Őm. kedves nővéred részéről.

Én tegnapelőtt érkeztem vissza Garamszegről,⁵² ahol egy hétig igazán pihentem, sajnos visszajövet zsúfolt volt a vonat, Zólyomtól az elülső folyosón kellett állanom – megnáthásodtam.

Majd legyűröm azt is.

Dr. Déchy Aladár,⁵³ ha azóta nem írt maga, arra kért a felesége is, köszönjem meg nevében a kis képet – nagy örömet okoztál nekik.

Én azonfelül 5 képet adtam el Aladárnak, hogy legyen pénzünk mindenre és minden eshetőségre. Bizonyos elutazásom előtt fülembé jutott hírek miatt: igen fontos felvilágosításokat is kértem Aladártól úgy a Te, mint hozzátartozói, valamint az én érdekemben is. Ezekről majd Nagyőrön, szóval.

Szerztem még vásznat és szerztem kedves nővérednek 1/2 kiló prima teát – egyelőre. Majd meglátom mit kapok még hozzá pár nap múlva és akkor meggondolom, vajon postára bízzam-e a csomagot avagy magam vigyem el, mert nagyon kockázatos a küldés, emiatt illetékesek tanácsára a Garamszegre magammal vitt ládát sem adtam fel személyi poggyász gyanánt, hanem express és biztosítottam 60 napra minden poggyászomat 30000 koronára. Inkább 60 korona vesszen, mint százak vagy ezrek!.. Még a Bécsből hozott, mint júliusban festett képeid, mind reprodukálva vannak 3 példányban és csak arra szükségem ragasztót várok, hogy albumokat csináljak belőlük.

Pár tubus pépet Nagytapolcsányból kapok, mert itt lámpással sem találtam, a potyografusok elhasználták.

Nagyon is kell rajzokhoz, tehát ha van ott még annyi – egész tucatot kértem – de pár tubussal feltétlenül kapok.

Besztercebányán és Zólyomban részedre alsónadrágokat kerestem, de készen sehol sem lehet kapni, habár 150 koronát ígértem már darbjáért.

Talán vásznat sikerül majd szereznem és csináltatni kell, ha kell!..

Sok és komoly okokból legjobban szeretném azt, ha akkor is, ha egészséges leszel teljesen, egy ideig Nagyőrön maradnál és festenél, én szívesen és örömmel lennék ismét a segítségedre azért is, mert akik és illetékesek – meglátták a legutoljára festett képeidet – meglepődtek, mert tagadhatatlanul szebbek és változatosabbak az 1913-ban festett kisebb képeidnél is!..

Anyagot pedig szereztem neked bőven, hogy időm felszabadult, úgy hogy a legelőkelőbb műtermekben sem találtnád ma vásznaid tizedét sem.

Azért sem fogsz papírosra festeni!..

Csak alsónadrágod nincs, de van Bécsben, és fehérnemű van a Podmaniczky utcai műteremben is. Azért tehát, ha hosszabb ideig maradnál még Nagyőrön legcél-szerűbb lenne, vagy Kláberék által biztosítással elküldetni a ruhaneműket, vagy el-mennék értük én s elhoznám neked.

⁵² Garamszeg [Hronsek; Zólyom m.]

⁵³ Közjegyző, garamszegi földbirtokos.

A Podmaniczky utcai műtermet illetőleg írtam dr. Szemethy Károly fő. tanácsos úrnak,⁵⁴ a rekviráló hivatal vezetőjének, hogy egyszer s mindenkorra mondjanak le az aspiránsok. Dr. Szemethy régi jó ismerősöm, dr. Platthy helyettese volt egykor, ő vette meg 1912-ben a Kistopoly-csoportot 900 koronáért. Dr. Platthy mielőtt Garamszegre utaztam, lázas betegen feküdt. Most már szorítani fogom, hogy mielőbb túllegyünk rajta.

Nagyon kérem kedves nővéred Őméltóságát, írjon mielőbb kimerítően minderről, írja meg nekem, kell-e még diuretin, vagy bármi más, esetleg ha kell – jó juhtúrót kaphat dr. Déchy révén – amit felírtam, hogy kellene – azt számon tartom és mihelyt akad, kaphatok: küldöm.

Ha pénz kell, azt is légy szíves megíratni, most az albumokkal kapcsolatban – végre a számadásokat is meg akarom csinálni, mert ez is kell a rend kedvéért.

Most azután mihelyt túl leszek a nagy munkákon –halászok nagyobb halakra – tudod körülbelül kikre?..

Mindnyájunktól a legszívélyesebb üdvözlés s részemről Őméltóságáéknak is –

Téged már mindenképpen megjavulásod és a mielőbbi viszontlátás reményében szeretettel öllelek:

Józsi

U. i. K. Dávid, vagy más, ha ír – ha nem kerülheted el – nagy óvatosságot tanúíts!.. Szóval többet. – Az is még, és özv. Horváthné⁵⁵ is kap valamit.

Wolfner Gyula Mednyánszky Lászlónak

Budapest, 1918. szeptember 9.

Kedves Mester!

Húgod Ő Méltósága olyan szíves volt óhajodra hogylétedről értesíteni. Örültem volna, ha állapotod megengedte volna a kirándulást, másrészt azonban nem kereshettek fel, miután esetleg alkalmatlan időben jöhettem volna, s noha szerencsém volt kedves családotat nálam üdvözölhetni, annyi gyűjtemény-vendégem van, hogy eleve konstatálódott azokat „Kunstwanderer” gyanánt felfogni, csakhogy a kontaktust a képek és az emberek között fenntarthassam és elfogulatlanak hívhassak.

⁵⁴ Szemethy Károly (1884–1937) jogász. 1911 végén lépett a Főváros szolgálatába, mint tiszti ügyész. Az első világháború alatt a szerb és az olasz fronton harcolt, 1929-ben tiszti főügyésszé választották, melyet haláláig töltötte be.

⁵⁵ Horváth János kocsislegény – Mednyánszky egyik védencének – özvegyéről van szó. A súlyosan beteg férfit Mednyánszky évekig gyógykezelte Budakeszin a tudószanatóriumban. 1915-ben bekövetkezett halála után is támogatta családját. Ennek a támogatásnak folyósítását a Wolfner Józseffel kötött 1914-ben kötött szerződésében is kikötötte. *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 130., 147., 151., 167., 169.

Nem tudom levelem Lomnicról megérkezett-e; annyi levelem veszett el és késett, nem csodálnám. Véletlenül találkoztam sógoroddal a füredi országúton, aki nagy sietségében meg nem ismert, s csak hirtelenében adott felvilágosítást állapotodról.

Persze festegetni szeretnél, úgy a húgod! Az már igazság, mert akkor másra nem gondolsz. Hányszor láttalak így a műteremben örök mozgásban egy percig sem pihelve. Pedig a haladást illetőleg még kúrálhatod magadat, mert míg mások elpatinásodtak, Te elérted már, hogy csak mert marad mára a technika, észre sem venni [...] mint azt Bécsben egyszer tizenöt esztendő előtt egy kiállításon egy képre mondottad.

Megint azt fogod mondani, hogy legyeztetem a hiúságodat, a fő az, hogy jól eszen, mindig udvariaskodtál, hogy adsz a festészeti gusztusomra, tehát higgyél nekem.

Szabadkozttál, hogy Lomnicra jöttem, hát bizony a gyermekek miatt sok minden áll dolog van ott s az emberektől ritkán van alkalom természetet felvenni és élvezni. Lőcsén megnéztem a templomot és kincseit, de a késmárki fatemplomhoz hasonlóan nemigen láttam, annak artisztikus színpompája elkábított.

Kedves Mester! Sajnálom, hogy nem láthattalak, hát legalább írásban eldiskuráltam veled. Pálmay úr lesz bizonyára az írástudó, aki betűimet kiböngészi. Különben jó egészséget kíván, Húgod önnagyságát ismételten köszönti
tisztelő híved

Wolfner Gyula

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. szeptember 11-én

Édes jó László!..

Hacsak leveleink nem keresztveződnek, Őméltósága kedves Nővéred hogylétedről kért kérdésekre nem adott [választ].

- Hogyan vált be a kúra?.. Jobban érzed-e magad és kiválaszt-e a vese még fehérijét?.. Kell-e még diuretin, s általában mire van szükséged?..

A Csima által feladott 2 darab állvány, kassetta Nagyőrön van e már?

Egyáltalán legutóbb küldött 1/2 kiló tea és dohány megérkezett-e?..

Sorrendben a következők:

A tárgyalások már megindulnak (ok volt őket halasztani) ma telefonált nekünk Mészáros úr, hogy már rendelkezésünkre állhat.

Ezzel kapcsolatosan - tegnap a villanyoson találkoztam W. Gyulával, ki nemrég jött vissza a Tátrából, ahol amint nekem mondta és felhatalmazott rá, hogy veled is közöljem - Pepikének és Palika⁵⁶ fogadottjának mindent úgy tált fel, amint azt tőlem hallotta.

- No akkor eleget mondok!

⁵⁶ Farkas (Wolfner) Pál (1878-1921) politikus, író, országgyűlési képviselő. Wolfner József fia.

Mindkettőnek pedig nagyon tanácsolta, hogy haladéktalanul rendezzék ezt az ügyet. W. J. azt mondta neki, hogy vagy ötször kereste az alkalmat Plattyval beszélni, utóbbi pedig Mészáros miatt nem volt felkészülve és azt mondta nekem: nem baj, ha ette egy kicsit a fene, hadd puhuljon! Megtoldhatnám, hogy helyes volt az érdekedben. Most már megkezdődik és remélem, hogy mielőbb be is fejeződik az ügy, amelynek minden fázisáról értesíteni foglak, de ha ebben bárki fordul hozzád, el ne mulaszd azt haladéktalanul velünk közölni!..

Dávid, ki vasárnap nálam volt és nem hozott arra nézve semmit, amiről ő feltétlenül tud, mert ott lévőtől tudom, hogy tud!..

Kétféle áll a marka, habár mondja, hogy nem!.. A már adott 300 koronát megpótoltam még 200 koronával, illetve mert 2 kiló füstölt húst hozott 264 koronával, és elég!.. Nem a Te embered, csak a szája!..

Jani özvegye is nálam volt máma, a Pista fiúnak adtam kabátot és cipőt és tankönyvekre. W. Gyula tegnap azt kérdezte tőlem, mit küldhetne Neked, én azt feleltem, hogy pénzzel el vagy látva s ma azt írtam neki, hogyha akad házában ócska ruha és cipő, inkább azt küldje el Rákosszentmihályra, ott segít. Özv. Horváth Jánosné pedig mihelyt Besztercéről megérkezik, kap tőlem pár száz koronát, hogy vásárolhasson télire. Sándor keretes vásznak és deszkák mind ki vannak fizetve. Csímát kértem, hogy állítsa össze folyószámát, hogy kifizethessem.

A július 11-i trükk a hosszú Tom⁵⁷ kis trükkje volt, mint megtudtam, mielőtt tegnap az I. ker. elöljáróság számosztályához voltam meghíva. Besúgta, hogy százszámra vannak nálam képeid és hogy nekem ezekből horribilis jövedelmem van!..

Én bejelentettem, hogy bizalmi, illetve titkári teendőket végzek csak, minden kép a tulajdonod, amihez senkinek semmi köze és tevékenységemért körülbelül 4000 korona honoráriumot kapok évente.

Ha valami nyilatkozatfélélet küldenek Neked, mint Bpesti műteremmel rendelkező lakosnak, így állítsd ki, ha nem lennék akkor nálad, avagy küldd el dr. Plattynek, vagy nekem, különben nagy adóval próbálnának molesztálni *engemet*, hogy neked is kellemetlenkedjenek.

Egyéb baj nincsen - mert további szándékaikat is ismerem, tehát tudok védekezni és meg tudom úgy a Te, mint hozzátartozóid érdekeit is védeni.

Ez egyelőre Plattyra nem tartozik, ezt megelőző tanácsot adok majd Neked.

K. Ödönnel⁵⁸ is találkoztam, egy csomó bolondgombát mondott el, melyeket ha amint mondta februárban Neked is megírta Nagyőrre és úgy most már tudom, hogy a gyomrod akkor mi feküdt meg?..

Ma kaptam Nagytapolcsányból egy egész tucat ragasztószert, mert addig a reprodukciókat nem akartam beragasztani, hogy megbízhatatlan anyagtól foltok ne támadjanak.

Most már nemsokára készen lesznek az albumok is.

⁵⁷ Valószínűleg Tamás Henrikről, Wolfner alkalmazottjáról van szó.

⁵⁸ Kacziány Ödön (1852-1933) festő. Münchenben és Párizsban végezte tanulmányait. 1876-1877 között Zentán rajztanár. 1895-ben közös kiállítása volt Mednyánszkyval.

Írjal édes László mindenről, vagy írass, minden nap sokszor gondolok rád és beszélünk rólad elkövetett sok bűneidről, amelyekből adja Isten, hogy még többet kövess el!..

Nővérem és Horváthné szívélyes üdvözetüket küldik.

Kornél állítólag Baranyába utazott üdülni az anyjával.

Őnagyságának, kedves nővérednek kézcsókomat kérek átadni, mindnyájatoknak legszívélyesebb üdvözlettel maradok Téged szeretettel ölelő híved és barátod:

Józsi

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. szeptember hó 12-én

Édes jó László!..

Dr. Platthy György ügyvéd úr, én és Mgos. Mészáros Ferenc bankigazgató úr ma délután tárgyaltunk minden részletre kiterjedőleg ügyeidben, mikor is Mészáros Ferenc, ki ismételten kijelentette, hogy egy képjegyzéket presentált neki a S. és W. cég, melyet írással tanúsítom, hogy az abban felsorolt képek az én tudomásommal mentek át a tulajdonába.

Mivel te tudod, hogy érdekeid ellen én ilyent soha alá nem írtam volna és ilyenre mód nem adatott nekem, éppen az érdekeid ellen – kérem szíves nyilatkozatodat:

Amennyiben azt magad nem írhatnád meg, írja meg a sógorod vagy kedves nővéred és kérek azt *a címemre* küldd el *express*, hogy azt személyesen és elismervény ellenében adhassam át az ügyvédnek.

A továbbiakról értesíteni foglak, erre sürgősen szükség van.

Kézcsókomat Őméltóságának mindnyájatoknak legszívélyesebb üdvözlettel, ölel igaz híved és barátod:

Józsi

Mednyánszky László levele Platthy Györgynek

[Pálmai József kézírásos fogalmazványa]

Nagyságos

dr. Platthy György Úrnak

ügyvéd, országgyűlési képviselő

Budapest

IV. Veres Pálné utca 3 szám

Nagyságos Ügyvéd Úr!..

Pálmai József barátom f. hó 13-án hozzám intézett levelében arról értesít, hogy a Singer és Wolfner budapesti könyvkiadó cég üzleti könyveinek és az oda bizományba adott képeimre vonatkozó adatok megvizsgálására felkért Ngos. Mészáros Ferenc bankigazgató úrnak a cég olyan képjegyeket presentált, melyen ő állítólag az aláírásával azt tanúsítja, hogy az abban felsorolt festményeim a cég tulajdonába mentek át.

Pálmai barátomnak ilyen dokumentumon tudtán kívül való szereplése ellen történt tiltakozása folytán nagyságos szíves tudomására hozom azt, miszerint én 1914. februárban tényleg azt kívántam Wolfner József úrtól, hogy Pálmai barátom – kit ezen ügyeim intézésére és a bizományba adott képeim számontartására már régebben felkértem – nemcsak ezen képek kimutatásánál és felbecslésénél, hanem a szerződéselem megkötésénél úgy a cég reputációja, mint az én és hozzám tartozói érdekében jelen legyen.

Mivel ezen kívánságom akkor figyelembe nem vétetett, Pálmai József barátom már csak ez oknál fogva sem szerepelhet olyan dokumentumon, mely azt tanúsítaná, hogy festményeimet az ő tudomásával vehette volna meg tőlem fent nevezett cég.

Nagyőr, 1918. szeptember hó 15-én

Kiváló tisztelettel:

Mednyánszky László

Tanuk: Czóbel István és Cz. I-né szül. M. M. bárónő

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Édes jó László!..

dr. Platthy György engem ma a következőkről informált:

– dr. Rózsavölgyi Manó⁵⁹ ügyvéd kedden közölte velem, hogy amennyiben Wolfner ajánlatát elfogadja, a kártérítési összegre nézve neki szabad keze van, azt ő határozza meg, mert erre nézve Wolfner József csak most csinál számításokat.

dr. Platthy ezzel szemben felolvasta a nekünk Mészáros Ferenc úr által adott könyvszakértői szemle másolatát, melyben azt constatálja, hogy nem mindenbe nyert betekintést és vizsgálata emiatt hiányos, továbbá, hogy azt is constatálta, hogy érdekeid közül a kezdés *laza* volt és Wolfnernek úgyis mint kereskedőnek, úgyis mint állítólag barátodnak kétszerte jobban kellett volna érdekeidre s magamagára ügyelnie.

⁵⁹ Rózsavölgyi Manó (1859–1930) ügyvéd. A Singer és Wolfner cég képviselője volt a szerződéssel, illetve hagyatékkal kapcsolatos eljárásban.

Jelezte, hogy amíg Te engedékeny vagy és még csak a bizományi viszony megszakítását sem, hanem csak rendezését kívánod, addig az örökösödésre való tekintettel lenni nem kötelesek.

- Érdekeidben kívánja a visszaadni szándékozó 100 darab képednek: tárgy, méret és származási idő szerint való meghatározását. A Mészáros úr által bizományban constatált 73 darab képednek visszaadását, illetve a bizomány szerinti elszámolását és mivel bizonyos összeg ellenében, a laza vagyongazdálkodás miatt Wolfner József úr teljes felmentésre fektet súlyt. Ő ezt éppen az *összegetől* teszi függővé, mely nem lehet pár ezer, hanem csakis *százazrekről* lehet szó, a nála lévő adatok, illetve képek számához képest.

dr. Rózsavölgyi Manó ügyvéd maga is elismeri a Wolfneréknél lévő képeid nagy értékét és maga sincsen megelégedve a Mészáros Ferenc úrnak nyújtott, illetve megvizsgálni megengedett adatokkal és így az ezekhez mért nyilatkozatáról.

- Nehogy valaha azzal vádoltassék meg, hogy őt Wolfner József megvesztegette, követelni fogja, hogy Mészáros Ferenc minden tekintetben betekintést nyerjen és az úgy újabb vizsgálata és nyilatkozata alapján rendeztessék.

Holnap Plaththyval tovább tárgyalnak és Wolfner álláspontjáról én holnapután fogok ismét információt kapni, mit azonnal közölni fogom veled.

Az eredmény tehát úgy látszik több lesz, mint volt a hajlandóság, amihez mindenféle más körülmények is hozzájárultak.

A nyilatkozatot addig még nem kaptam meg *sürgős!*..

Szívem mélyéből mielőbbi jobbulást és kérlek, hogy más tekintetben ne nyugtalankodjál, mert amit megígértem neked, azt teszem!..

Kézcsókomat kedves Nővérednek és legszívélyesebb üdvözlőmet mindnyájatoknak, Téged szeretettel ölel:

Józsi

Bo 1918 IX/17.

Mira Klaber Czóbel Istvánnénak

Bécs, szeptember 19.

Igen tisztelt Bárónő!

Kedves sorait épp most kaptam meg, sietek válaszolni rájuk. Már tettem lépéseket az ügyben, hogy magamnak és a Báró Úrnak az *egész télre* szentet szerezzek, mert ez itt is nagyon nehéz és drága. Ma el kell mennem a szénbizottsághoz, hogy mi is és a Báró Úr is ugyanazt a mennyiséget kapjuk meg, mint amit előző évben kiutaltak, bizonyos vagyok benne, hogy megkapjuk. Akkor nekünk is és a fivérének is tökéletesen elég tüzelőanyagunk lesz, mert fát is el akarok tenni. Nagyobb baj, hogy *nem tudtam*, hogy a Báró Úr ahhoz a szobához, ahol a képei vannak, csinál-

tatott egy *másik kulcsot*. Most azzal a kulccsal, ami nálam van, nem tudom nyitni a szobát, pedig ott áll két láda. Az egyik teljesen üres, a másik az ablaknál pedig szintén fűtőanyag tárolására volt. Egész idő alatt nem voltam odaát, a férjem is csak egyszer dolgozott a műteremben és *ezt nem* tudtuk. Különben időben szereztünk volna még két ládát, pedig alig lehet, legalábbis nem *azonnal*. A szenet és mindent egyszerűen a padlóra kell szórnom, mert az előszobában álló két láda kevés. Gondolom, a Báró Úr kap *2000 kg szenet és 6 kocsot* kiutalásra és még külön fát. Nagyon kell huzakodnia neki és nekünk is, mert az emberek nem akarnak minden egyes zsákkal külön felmenni, minden egyes zsákért 2 korona borraalót kell adni, és külön a házmesternek is, hogy „megengedi”, hogy a szenet lifttel vigyék fel. De azt hiszem, azért minden rendben megoldódik. Putznénak, akitől a Báró Úr a szobát bérl, szintén van elég szene. Kérem, hogy ezeket a sorokat olvassa fel a Báró Úrnak, hogy minden szempontból nyugodt lehet, és hogy *senki* a lábát se teszi be a műterembe, még *mi* sem. Érdeklődnék, hogy az ügy Wolfnerrel a Báró Úr megelegedésére zárult-e. S hogy volt-e olyan szíves, a kiutalási engedély ügyében *lépéseket* tenni. Legfőbb ideje volna; és nem válaszolt erre vonatkozó kérdésemre; mint mondtam, Pálmay úr megbízhatatlan, és akkor ott fognak állni, pedig milyen egyszerű lett volna elintézni. Csak írni kell egy beadványt az *élelmezési minisztériumnak* vagy a honvédelminek? És az orvosi igazolást melléteni, ami *sajnos Pálmaynál van*. Abban benne áll, hogy a Báró Urat én gondozom, hogy nem ehet húskéteket, és sürgős szüksége van *lisztre, vajra, hüvelyesekre* stb. Ez mind olyan dolog, amit már annak idején is nehéz volt beszerezni, mind nagyon drága, mostanában pedig még *sok pénzért sem* lehet megkapni. A liszt kilójáért 27–30 koronát, a vajért 80 koronát kell fizetni és í. t. Ezért ne kezeljék ezt a dolgot kicsiségként, és azt tanácsolom, hogy *azonnal nézzenek utána*, mert nagyon kellemetlen lenne, ha legjobb szándékom ellenére sem tudnám a Báró Urat rendesen ellátni. Mélyen tisztelt Bárónőnek üdvözetem, maradok tisztelő és szerető híve

Mira Klaber

Tisztelt Fivérének szívélyes üdvözetem; örülök a mihamarabbi viszontlátásnak és hogy hál' Istennek jobban van. Az én b. uram Belgrádba utazott, de csak legfeljebb 3 hétre, 2 hét múlva várom vissza. Tisztelettel kérem a Báró Urat, hogy a számlákra küldjön nekem kb. 800 koronát, mivel a szén a *fá nélkül* 5–600 koronába fog kerülni; nem gondoltam rá, hogy már most eltárolom az egészet, ezért kevesebb pénzt kértem az uramtól. De mindenki ezt tanácsolja, mivel a szénkészlet Bécsben *nagyon kevés*. Mindenkinek szívélyes üdvözet.

Odaadó híve

Mira Klaber

(Hessky Orsolya fordítása)

Déchy Aladár Pálmai Józsefnek

Garamszeg, 1918. szept. 20.

Kedves Jóska!

Miután közben Besztercebányán voltam, e hó 16-i kedves soraidat csak ma vettem kézhez. Az egészet igazán nem értem, mert hisz a már nálam lévőkön kívül még a következőket vettem meg Tőled:

Hegyvidék
Esthangulat
Kereszt alatt
Fűzfák
Vágvidék

Februári hóolvadás – Patak télen (kettő).

Ezeknek a fényképét is nálam hagytad és én ezeknek a számát a papírosra is beírtam, s te ezt a jegyzéket a fényképes dobozba be is tetted.

Most pedig ezeknek a képeknek egy részét újból 14.000 Kért ajánlod fel nekem, holott azokat a nálam lévő 5 dbbal együtt összesen 10.000 Kát *fix* megvettem s erre 2000 Kt már át is adtam.

A pénzt, vagyis a még hátralékos 8000 Kt azonnal küldöm, mihelyt a fent felsorolt képeket megkapom, vagy pedig oly nyilatkozatot állítasz ki számomra, amelyben elismered, hogy ezeket a képeket is tőled megvettem, kijelented, hogy a képek kizárólagos tulajdonom, hogy azokat bármikor címemre elszállítod. Míhelyt ezt a nyilatkozatot, vagy pedig a képeket megkapom, úgy a 8000 Kt azonnal küldöm.

Hisz te tudod, hogy azokat a képeket számomra tényleg megvettem, a megállapodás valóban létre is jött s most te ezekre emlékezni nem akarsz, hanem újabb követelésekkel állsz elő. Ezt az eljárást nem értem, mert hisz ha akkor azt mondd nekem, hogy a 12 képet 10.000 Kát nem adhatod, nem vettem meg volna azokat. – Kérdésemre határozottan azt válaszoltad, hogy jogosítva vagy az eladásra s én fénykép szerint meg is vettem azokat. Itt tehát egy kész megállapodásról van szó, amelyen utólag módosítani nem lehet.

Remélem, hogy belátod tévedésedet s forduló postával megnyugtatsz engem. A pénzre azt mondtad, hogy egyelőre reá ér. Még azt is mondtad, hogy a képeket akkor hozod el nekem, ha Nagyőrre mész.

Nagyon kérlek, hogy légy oly jó a nyilatkozatba az ill. féle fenti képeket név és méret szerint belevenni s a Zich⁶⁰ féle képről is nekem hasonló nyilatkozatot küldeni. Ezt nem bizalmatlanságból teszem, hanem azért mert halandók vagyunk.

Ha nem bízol bennem, hogy a pénzt azonnal elküldöm, úgy küldd be a nyilatkozatot Petrogalli Oszkár⁶¹ dr.-nak s én annak ellenében kezéhez fogom kifizetni a

⁶⁰ Zich Ferenc (1867–1913) festő. Münchenben és Párizsban tanult. Tájképeket festett. Mednyánszky egyik pártfogoltja volt, akinek ő gondoskodott gyógykezeléséről.

8000 Kt.

Elvégre nem vagyok hadi milliomos s elég keservesen keresem a pénzt.

Remélem azonban, hogy csak keverés az egész, mert én Részedről ily eljárást tényleg nem érdemelnék. Arra, hogy a dolgot írásba foglaljuk, nem gondoltam és nem is gondolok, mert azt hiszem, hogy úriemberek szava az írásánál többet ér!

Hétfőn, kedden és szerdán délelőtt Besztercebányán leszek.

Mielőbbi b. válaszodat kérve s téged régi barátsággal sokszor üdvözölve, vagyok,
híved

Aladár

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Az életet írom s életem:

Fehér lapokból álló, nyitott könyv
Hogy hozzányúl - tiszta legyen a kép!
Meghat nagyon még minden gyermekkönny
A mosolya - lapjára könnyed lekötvén.
De jaj... ha rája Barát szennye freccsen
Kezemben a toll irtóztatón sercen...
És nyoma rajta örök!... Megmarad:
Ha árnya rég van már a hant alatt.

Hatalmas Szellem krónikása, Én:
Részvétellel nézem minden por-fiát.
Szívem, mely lágy? ha kell, hát kőkemény!..
Máglyára hányom mind a maffiát...
Hadd javítsa e hon földjét a trágya!..
És éljen az, mi: Becsület és Drága...
A sátánokból immár sok: Elég!
S a nagy Szellemben annak lángja ég.

Iszonyú Átok!... Áruló!... Hiú-ősök!..
Mely ismét benne nyitja ajtaját?..
Jöhet!.. S ha Irgalom miatt zörög:
Mehet!.. a vendéglátó jó barát.
Én visszaküldöm, ami nálam emlék..
Hogy ne nyomja a terhelt Gonosz elmét
Asszonyom!... Önnek megy pecsét alatt
Avar... köd... mely tőle itt maradt.

⁶¹ Petrogalli Oszkár (1877-1925) losonci ügyvéd, országgyűlési képviselő.

Budapest 1918. szeptember 21-én

Pálmai József⁶²

Porgesz József Mednyánszky Lászlónak

Josef Porges
Effektenhändler
Budapest
Telegramme Effektenbörse

Bpest 1918. szept. 23.

Kedves Barátom!

Végtelenül megörültem kedves soraidnak, hála a jó Istennek, hogy friss erőben és vidám kedvedben vagy. Nagyon fogok örülni a közeli viszontlátásnak, bár azt tanácsolom neked, hogy míg ez a gyönyörű őszi időjárás tart, használd ki az ott tartózkodást.

Én és családom jól vagyunk, és sok üdvözetet küld Carola és Pista.

A koffereket jól megőrzöm, *nem adom* ki senkinek, csak majd neked. Légy egészen nyugodt.

Kedves Barátom, ha van egy *kis képed* Nagyörön, küldjed el, bármely árat kérsz érte, megadom.

Ígértem egyet a dolgaiból nászajándékkul báró Szegedyéknek 2 év előtt és végre a tartozásomat ki akarom egyenlíteni.

Sokszor szívből üdvözöl igaz barátod

Józsi

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Budapest 1918. szeptember hó 24-én

Méltóságos Bárónél..

A Lászlótól kért és nagyon fontos és szükséges nyilatkozatot máig nem kaptam meg!?...Hogyan tehesünk többet és lehető ha ilyenek késnek?...Kelleni fog pedig

⁶² Pálmainak 1902-ben *Elveszett sugarak* címmel megjelent egy verseskötete és antológiában is szerepeltek versei.

akkor, mihelyt a könyvszakértő újabb részletesebb vizsgálatával és jelentésével elkészül és a kérdéses jegyzék szóba kerül. Kérem Méltóságos Bárónő, írják és írássák azt le; írják alá és küldjék el nekem sürgősen.

Hogy van László?.. Javul egészsége és nincs e valami szükséglete, kívánsága?..

Novum:

Wolfner József dr. Rózsavölgyi Manó ügyvéd társaságában szombaton felkeresték dr. Platthyt és fixírozták - hajlandóságukat. A régi conjunctúrára hajlandó 28000 koronát ráfizetni és a régi képekből vegyesen 95 darabot visszaad. Ebből leszámít állítólag a László által ajándékozott 4 képet, tehát 91 kép. Dr. Platthy ismét kérte méretüknek a tárgyaknak feltüntetését, illetve ilyen jegyzéket. A bizományból visszaad 3 képet és levonva részesedését stb., ami Lászlónak pénz kijár. Dr. Platthy itt is szigorúbb betekintést kíván - megígérték. A bizományt Wolfner többé nem kívánja, hanem ha László különösen kérne erre: szóval kegyet kíván nyújtani, ami teljesen felesleges és Lászlóra káros. Teljes felmentvényt óhajt kapni, ragaszkodik ahhoz, hogy azt *Czóbel és Czóbelné* aláírják. Ebben dr. Platthy instrukciójával jövök Nagyőrre, de mindenekelőtt várom a nyilatkozatot, mely ismétlem *sürgős*. Dr. Platthy tudomásul vette ezeket, a maga álláspontját csak ezentúl fogja kifejteni és pár nap múlva Nagyőrre kimerítő információja megy. Mielőbb szeretnék jönni én is, de *kell* beváram, amit kértem, hogy dr. Platthynak azt átadhassam. Egyes dolgokat beszeriztem, kapok végre 1-2 nap múlva László részére fehéreneműt is, de ezeket postára bízni nem tanácsos - tehát elhozom magammal.

Igen sok mondanivalóm lesz és sok tennivalóm, ha visszajövök.

Égészségem nem a legjobb az újabb megfázás után, de bízom - dolgozok.

Csak ne menne minden ólomsúlyall..

Mindnyájuknak a legszívélyesebb üdvözléssel, Lászlót szeretettel ölelem, kezeit csókolja igaz hívük:

Pálmai József

Melléklet:

Mednyánszky László Wolfner Józsefnek szóló nyilatkozata
[Pálmai József kézírásos fogalmazványa]

Kedves Barátom!..

Hajlott korom és gyakori betegeskedésem szükségessé teszik, hogy ezentúl a nekem már terhes és felesleges teendőket magamtól eltávolítsam és hátralevő időmet kizárólag még megoldandó művészi feladataimnak szenteljem.

Ezt magamnak biztosítandó, szíves tudomásodra hozom, hogy jogi ügyeim intézésére úgy a saját, mint hozzám tartozói érdekeiben dr. Platthy György urat, budapesti ügyvédet bíztam meg, egyidejűleg pedig felkértem Pálmai József barátomat, hogy neki minden szükséges felvilágosításokkal kezére járjon.

Mivel pedig ezen intézkedésemnek egyik részét a köztem és a Singer és Wolfner

cég közt lévő üzleti viszony is képezi – hogy ez úgy az én, mint a cég érdekében végre jogi forma szerint is mielőbb rendezhető legyen – felkérlek, hogy amikor adatokért jogi képviselőm hozzád fordul, te ezekkel ellátni szíves légy.

Miután orvosi rendeletre egyelőre feltétlen nyugalomra van szükségem, azt hiszem, hogy fentieknek elintézésénél nekem személyesen részt venni teljesen felesleges.

Tisztelő híved és barátod:

Déchy Aladárné Mednyánszky Lászlónak

Igen tisztelt Báró Úr!

Már régen készültem, hogy Báró úr irántam tanúsított szíves figyelmét hálásan megköszönjem s abbeli nagy öröömnek adjak kifejezést, melyet Báró úr nekem dedikált képével szerzett. Ezt szintúgy meg akartam tenni, de sajnos nem áll már módomban, mert időközben durva kezek értesítettek, hogy annak adási célja rám nézve annyira sértő jelleggel bír, hogy bár nehéz szívvel kénytelen vagyok Báró úr képének elfogadását visszautasítani.

Ezen dologról, bár igazán nem szívesen, kénytelen vagyok Báró urat tudomásba helyezni, nehogy talán engemet s igazán a végtelenségig korrekt jellemű férjemet azon képhíjának categoriájába sorozná, kik ismert jóságát kiaknázni szokták.

A dolog a következőképpen történt: Pálmai úr, kit férjem mindig őszinte gyermekkori iskolatársának *hitt*, többszöri szíves hívásunkra e nyárra mondta be magát hozzánk. Értesülve jöttéről felkértük őt, hozna magával néhányat báró Mednyánszky képeiből, hogy azokból egy párat választva megvegyük. Nevezett úr eljött, elhozta nekem báró úr nekem dedikált képét és 9 darabot báró úr festményeiből. – Ezekből férjem megtartott 5 darabot s Pálmai úr még magával hozott Báró úr képeiről vett fénykép reproductióiból választott 6 darabot. Ezen 11 darab képet 10000 K.-ért vette meg férjem Pálmai úrtól, előlegül 2000 K.-át adva neki azon megjegyzéssel, hogy a még hátralévő 8000 K.-át rövid időn belül fizetni fogja neki. A még Pálmai úrtól utána szállítandó képek azonban nem jöttek. E helyett jött Pálmai úr levele, hogy mi van a még hátralévő pénzzel? Erre férjem írt Pálmai úrnak, hogy hozza a még hátralévő képeket, a pénz vár rájuk. Férjem ezen levelére én kapok tegnap nevezett egyéntől egy férjemet ócsárló, becsületébe gázoló zagyva versförmedvényt s egyidejűleg tőle egy férjemhez intézett levelet. Mivel férjem már elfoglalta Besztercebányán közjegyzői állását, sokat van odalenn, s így én intézem el távollétében postáját, ezért is került Pálmai úr levele kezemhez.

Mondhatom őszinte öröömre, mert így meg tudtam óvni csupa szív lelkét ettől a csúnya nagy izgalomtól s majd csak annak idején, ha már lezajlottak e dolog piszkos hullámai, fogom őt minderről értesíteni.

Pálmai úr ugyanis levelében gyanúsítani meri férjemet, hogy több képre tart igényt, mint amennyit igazán vett. A nálunk maradt 5 kép ára 10000 korona, nem 11 darabé, ennek a pénznek sürgős beküldését követeli s megjegyzi, hogy ha nem

kellenek a képek, csak küldjük vissza, úgysis csupán az uram anyai ágán fennálló névrokonság címén jutott már ily *túl olcsón* hozzájuk.

Ami pedig Báró úr nekem dedikált képét illeti, erre avval világosított fel, hogy az Báró úr csupán azon célból dedikálta nekem s adta neki, hogy ő evvel a nálunk élvezett – általunk igazán őszinte, gyanútlan szívvel nyújtott önzetlen – vendégszeretetünket kifizethesse.

Én és a férjem is azt hittük, hogy azért juttatott képek birtokába bennünket Báró úr, mert értesült azon őszinte csodálatunkról és nagy rajongásunkról mellyel művésze iránt viseltetünk, s íme jön egy ember, ki képét mint koncot az éhes kölyköknek dobja elibénk.

Nem Báró úr, a világért sem, mi nem vagyunk képhiénák.

A nekem dedikált kis képben még utoljára gyönyörködtem, átérezve azt a sok szépet magát, mit alkotó keze a holt fából s hideg színekből életre kelteni tudott, de visszautasítom, amit ugye nem vesz Báró úr zokon, de ha mégsem volt nekem szánva s csupán vendégszeretetem ellenértékeként jutottam annak birtokába, bírása nem örömet, csupán megszügyenülést jelentene számomra.

Levelemben tehát megírtam Pálmai úrnak, hogy az összes képeket rendelkezésére bocsátom. Ha mi, amint ő írja, túl olcsón jutottunk csak birtokába, úgy mielőbb vitesse el azokat, mert én megvételükkel senkit károsítani nem óhajtok.

Kérem, hogy ne vegye zokon, amiért soraimmal oly soká igénybe vettem idejét, maradtam

kiváló tisztelettel

Garamszeg, 1918. IX. 25.

Déchy Aladárné

Wolfner József Mednyánszky Lászlónak

UJ Idők

Édes Öregem! Végül három és fél hónapnyi szünet után életjelt adtál. Nem is hiszed, milyen nagy örömet szerezteél vele; hiába, azt a 18 évet, amit mi együtt töltöttünk, mint apa és fiú, eltörölni nem lehet – az megmarad!

Pista,⁶³ aki jun. második felében szabadságra volt itthon, jún. 18-án és jún. 19-én felkeresett a Hattyúban, ott azt mondták, hogy már nem vagy beteg és sétálni mentél. Ő azután 20-án velem együtt feljött néhány napra a Tátrába. Bizony én ilyen rosszul a Tátrában még nem éreztem magam. Nyolc héten át majdnem naponta volt ideges főfájásom, szívdobogásom és alig tudtam járni. Őszintén mondhatom, idegességemben sok része volt annak is, hogy te nem adtál életjelt magadról. Másoktól hallottam, hogy Nagyőrben vagy, nagyon szerettelek volna ott felkeresni, – de nem tehettem.

⁶³ Farkas (Wolfner) István festőművész, Wolfner József fia.

Ha Tátrafüredre előbb írsz, vagy íratsz nekem csak 2 sort, nagy örömmel meglátogatlak volna. Lomnicon volt heteken át Weinhardt⁶⁴ doktor, aki szívesen megnézett volna néhányszor. Bizony nem értem, hogy a vesebajod olyan makacs. Talán mégis jó lenne, ha október végén, novemberben és decemberben itt valamelyik szanatóriumban, elsőrendű doktorok által kezeltetnéd magad. Tudom, hogy Nagyörött jó ápolásban és kitűnő ellátásban van részed, de ha a decemberi esőzések és nedves hidegek jönnek, mégis értelmes lenne neked s ezért nagyon ajánlom, hogy október vége felé gyere Pestre.

Az üzleti ügyet Platthy képviselővel megbeszéltem. Ő majd ír neked és sógorodnak, most csak annyit, hogy nekem igazán már minden mindegy! Az a fő, hogy ezt a kis időt, ami nekünk még adva van, e régi szeretetben és barátságban töltsük el – és ne sajnáljuk az elmúlt 18 évet.

Pista szept. elején 4 napra hazajött az olasz frontról. Itt, mihielyt megjött, orbáncot kapott és mikor azzal félig-meddig rendbejött, már vissza is kellett utaznia szegénynek a frontra.

Talán már olvastad az újságban, hogy Pali⁶⁵ megnősült, egy nagyon bájos, kedves, szép leányt vett el. Most a Tátrában vannak.

Mindnyájunk között Róbert⁶⁶ érezte magát a legjobban a Tátrában. Ő, a te kartársad, a legfessebb és most lent van Versecen, öcsémmel,⁶⁷ aki szőlője által óriási pénzeket nyert borral.

Carló⁶⁸ hat hétig volt Herkulesfürdön. Ő most is az, aki volt: egy szegény mártír. Az üdvözlétedet köszöni és sokszor, szívből viszonzozza.

Ölel régi szeretettel

Bp. 1918. szept. 25.

Pepi

Mira Klaber Mednyánszky Lászlónak

Bécs, 1918. szeptember 27.

Igen tisztelt Bátor Úr!

E sorok célja, hogy Önt teljesen megnyugtassa. Hiszen már megkapta a telegram-

⁶⁴ Weinhardt János közkórházi főorvos, egyetemi tanár. Ő kezelte Horváth Janit is.

⁶⁵ Farkas (Wolfner) Pál.

⁶⁶ Nádler Róbert (1858–1948) festő.

⁶⁷ Wolfner Vilmos. Mednyánszky többször is találkozott vele, amikor Malonyay Dezsővel a közeli Németboksányban légfürdőztek dr. Vellicsek szanatóriumában.

⁶⁸ Lyka Károly (1869–1965) művészettörténész. A Singer és Wolfner cég által kiadott *Új Idők* és a *Művészet* c. folyóiratok szerkesztője, Mednyánszky művészetének elkötelezett híve.

mot, amelyet a mellékelt levélben olvasható magyarázathoz fűztem. Ebben azt írtam, hogy az uram kapott Öntől egy levelet, amelyben kétségbeesésének ad hangot, hogy kihúzták a s.h.sz.⁶⁹ listájáról, hogy ezt Ön meg sem kapta stb. stb. Az uramnak az volt a véleménye, hogy ne nyugtalankodjék, kivette a kezemből a levelet, anélkül, hogy elolvasta volna, ezt írta rá, hogy azonnal táviratozzam el magának. Írjon néhány szót, hogy ha a levél nem érkezett meg, kérvényezze újra és a dolog el van intézve. Mindenki a leghízelgőbb modorban beszélt a Báró Úr teljesítményéről; általában; de erről nem kell külön beszélni; ezt az egész világ tudja, azt mondták: „Senki nem alkotott olyan nagyszerűt és senki nem bocsátotta olyan önzetlenül a Sajtóhadiszállás rendelkezésére, mint Ön, és hogy nekik *megtiszteltetés*, hogy akár csak távolról is a Sajtóhadiszálláshoz tartozik. Na szóval! 2szer voltam ott, míg végre mindenkit megtaláltam, és a dolog el van *intézve*. A szén is megvan, a kocsz is és nagy fáradtsággal 10 zsák fát is szereztem, mert ez most nagyon nehéz, és *kedden* az egész készletet, ami *teljesen elég* lesz a téli hónapokra két menetben!! felcipelik. A háziúr is engedélyt adott rá, az elején ugyanis a két házmester nem akart beleegyezni, hogy a szentet lifttel vigyük fel. De most ez is rendben, csak kérem a 800 korona azonnali küldését utánvéttel, mivel mindent készpénzben kellett kifizetnem. Jelenleg nincs olyan sok a magam és a Báró Úr részére sem...

Szívélyesen üdvözlöm és remélem, hogy levelem teljesen *megnyugtatta*; már *semilyen protekcióra nincs szüksége* a Sajtóhadiszálláson maradni. Az Önről odaadóan *gondoskodó „anyja”*:

Mira Klaber

(Hessky Orsolya fordítása)

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Budapest 1918. szeptember 27-én

Méltóságos Bárónó!..

Amint örömet méltóztatott nekem szerezni annak a jó hírnek közlésével, hogy László egészségi állapota javult, éppolyan nagy aggodalmat is, hogy László október 14-én már Bécsben kíván lenni - mielőtt a bizományi ügy végleg el volna intézve és az ügyvédje neki legfontosabb érdekében tanáccsal szolgált volna.

Én mindent el fogok követni abban a tekintetben, hogy hogyha László Bécsben

⁶⁹ Sajtóhadiszállás. Mednyánszkyt 1918. szeptember 22-én értesítette a Sajtóhadiszállás, hogy törölték kötelékéből. (Mint utóbb kiderült levélben felszólították az 1867-1869 évben született évjáratokat, hogy nyilatkozzanak, kívánna-e továbbsszolgálni. Mednyánszky ezt az értesítést nem kapta meg.) 1918. szeptember 23-án kérte Hoen tábornoktól visszavételét, melyet 1918. október 2-án elfogadtak. Ld. *Háború 1.* 2001. i. m. 152-153.

lesz, megbízható táplálékhoz jusson, és azért már holnap teszek lépéseket, hogy neki élelmiszereket akadálytalanul küldhessek.

Amint ezt az egészsége érdekében elsősorban a legfontosabb – egyéb érdekeiben most már szükséges lesz és kötelességünk több védelméről gondoskodni bizonyos – nagyon széles körre kiterjedő aljas törekvések ellen. Ma kaptam ilyenben levelet és amennyiben Lászlóhoz fordulnak – egy szóra se érdemesítse!.. Ahova elérték és ahonnan László érdekei ellen vakmerően ellenem is fordultak – fújtam a magam módja szerint – tehát esmét nem sikerült valami!.. Az erre vonatkozó leveleket dr. Platthynek adtam át, de már az én intézkedéseimre is meglapultak s szemtelenül hazudnak!..Mellékelek levelekről fotográfiát – lehetetlen!.. Gyermekekori állítólagos és még hónapokkal ezelőtt is mutatkozott jó barát!.. Ha már velem megeshetett ilyen, de nem büntetlenül – érthetők a körülmények, melyek közt László annakidején a szerződését óvásom ellenére aláírta. Sokkal több tőről tudok, semmint az érdekeit és Méltóságok érdekeit ezzel a maffiával szemben dr. Platthy közben jöttével megvédeni ne tudnám, kit mindenről informáltam, és aki ismét biztosított, hogy László érdekeit mindenben keresztül megvédi. Részletesebben mindenről Nagyőrön, most az a fontos, hogy amiért Platthy instrukciójával előbb kellett volna mennem – mivel sürgős elintézni valók vannak – ez levélben intéztessék el.

A már minden hová eljutott hír szerint világos, hogy az általam felfedett kártyalapok miatt azért hiányolják Méltóságok aláírását László helyett, hogy beigazolást nyerjen, hogy ő mindig beszámíthatatlan volt, kivel Pálmai úgy rendelkezik, amint az ő érdekei kívánják.

No én csak dühöket vontam magamra, de amit megüzentek, hogy idegeim rámennék – azok megacélosodtak!..Nem szabad engedni, hogy azt elérjék, mert akkor én László érdekében semmit, de semmit nem tehetek többet, de más sem, és azzal megbélyegeznék jövő alkotásait is!..

A nyilatkozatot ugyancsak sürgősen, de, de az én címemre kérem fontos okokból, mert dr. P. a felmentvényénél presentálni fogja.

Lászlót ölelem, Méltóságokénak a legszívélyesebb üdvözzel maradok igaz hívük:

Pálmai József

U. i. A H. J.-ék⁷⁰ által adott másolatot dr. P.⁷¹ tegnap fotóztattatta le 3 példányban, holnap kapok belőle és rögtön munkába veszem és ellátom adataimmal.

Czóbel István és Czóbel Istvánné Platthy Györgynek

Nagyságos

⁷⁰ Dr. Halmay Jenő, ő dolgozta fel Mednyánszky naplóit a család megbízásából, hogy Mednyánszky labilis szellemi állapotára keressenek bizonyítékokat.

⁷¹ Platthy György ügyvéd.

dr. Platthy György úrnak
 ügyvéd, orsz. képviselő
 Budapest

Nagyságos Ügyvéd Úr!

N. Wolfner József úrnak azon óhajtását illetőleg, mely szerint a Nagyságod nb. közbejöttével történt bizományi elszámolás után ahhoz ragaszkodik, hogy a neki adandó felmentvényt a bátyám, illetve a sógorom helyett mi írjuk alá:

- Amidőn kijelentjük, hogy erre elsősorban báró Mednyánszky László festőművész, ki illetékes, megjegyezni kívánjuk, hogy az ő esetleges ilyen kérésére a legnagyobb készséggel alá fogjuk ezt a nyilatkozatot mi is írni, hogyha azt Pálmai József úr is aláírja, ki a bizományba adott képek számontartásával úgy, mint azok értékére nézve adatok gyűjtésével és a báró úr más érdekeiben is 1912 óta megbízva volt, és aki ezen adatait nagyságodnak is szíves rendelkezésére bocsátotta.

Kelt Nagyőr 1918. szeptember hó 28-án

Czóbel István és Czóbel Istvánné

Pálmai József Mednyánszky Lászlónak

Budapest 1918. október 5.

Édes László!..

Mindenekelőtt: ma állítottam ki dr. Marsovszkyval⁷² még egy orvosi nyilatkozatot, hogy milyen élelmiszerre van szükséged és ahhoz a dr. Knallét⁷³ mellékeltem s beadtam a kérvényt a minisztériumhoz.

Érdekemben délután dr. Platthyval is beszéllek.

Tegnap este küldtek végre nekem számodra még 3 alsónadrágot, még az árát nem tudom.

Laub Béla gyáros azonfelül megígérte nekem, hogy felhajszol meleg alsót is.

Teát már 600-700 koronáért is alig lehet valahol kapni, én egy hadbiztos révén mégis szereztem 1/2 kilót 200 koronáért és még 1/2 kilót szereznek nekem - valódit, jót.

Egyébként már csak füvet adnak és drága pénzért.

Kérlek kérdezd meg Czóbel urat milyen számú a cipője?..

Ugyanis egy pár nagyon elegáns, kiváló boksz anyagból való sárga cipőt tudnék szerezni 400 koronáért 41 1/2 nagyság.

Ilyent most 500-600 koronáért sem lehet már kapni! Ha megfelelne a nagyság,

⁷² Dr. marsovai Marsovszky Pál (1877-1941) a Szent Margit Kórház belgyógyász szakorvosa.

⁷³ Dr. Gottfried Knall a Sajtóhadiszállás főorvosa.

megvenném és magammal hoznám.

Gondoskodás történt hálókocsi dolgában?..

Mi szükséges még - kérek *express* levelet.

Platthyhoz délután megyek, Wolfner ajánlata nagyon nem szentírás, majd számol Ökelme!..

Kézcsókomat k. nővérednek és Mindnyájatoknak a legszívélyesebb üdvözzettel maradok, szerető híved és barátod:

Józsi

Szeniczey Pál⁷⁴ Mednyánszky Lászlónak

Kedves Bátyám!

Tudom, hogy meg fog lepődni levelem tartalmán, de azon még jobban, hogy ilyen kéréssel Önhöz fordulok.

Tetszik még emlékezni, hogy üzleti kötésekbe se vagyok tehetségtelen, s így valahányszor a *pictura* nem jövedelmezett, üzleteket kötöttem.

Számomra csinos kis tőkét szedtem össze, ami magába nézve nevetséges összeg, de így elindulhattam volna hivatal nélkül az életbe. Még tízezer korona kellett volna, hogy az ötvenezremnél megálljak, és most jött a börze krach, a legnagyobbbrészt malom papírokból álló vagyonom negyed részre csökkent.

Nem ejt kétségbe, sőt megedzett az új kezdéshez, amit természetes már óvatosabban fogok csinálni.

És most rukkolok elő, bátortalanul a kéréssel, szégyellem magam és olyan érzés fog el, mintha nem szabadna ilyen kéréssel Önt zavarnom. De most szeretnék újra kezdeni és ehhez ötezer korona kellene nekem! Egy év alatt visszafizetném bárkinek!

Kedves Bátyám! Ne vegye rossz néven tőlem ezt a levelet, ez nem is annyira kérés, mint gyónás volt, nem a pénzt sajnálom, hanem az időt, azt, hogy megint hivatalnok vagyok, filiszter mint a többi!

A viszontlátásig üdvözlöm mély tisztelettel, régi híve

Szeniczey Pál

Budapest 1918. október 6-án

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Bécs 1918. október hó 28.

Méltóságos Bárónő!..

⁷⁴ Szeniczey Pál (1894-?) festő. Mednyánszky támogatásával került a Mintarajziskolába.

Hogy Bécsbe visszajöttem, első dolgom volt Schindler⁷⁵ százados Úrral érintkezésbe lépni az asszony miatt, aki szíves volt azonnal intézkedni és tegnap személyesen eljött vele a műterembe s felfogadtuk. Mindketten Lászlónak a lelkére kötöttük, hogy felesleges borraivalókkal ne rontsa – nehogy híre menjen szokásainak – e célból, noha az asszony örvendett, hogy a százados úr 250 koronáért fogadta fel könnyű feladatra, én 300 koronát adtam neki, hogy a jóindulatot érezze. László – legalább megígérte nekünk, hogy nem fogja külön honorálni!!! Kisebb, igen szép képeken szorgalmasan dolgozik és Kláberék vevőt is szereztek neki, ki jóllehet olcsóbban kap képeket, mint ahogyan tőlem kapna, de olyan ember, ki nagy szolgálatot tehet és tesz is neki *más* köröknél, kik vásárolni kívánnak. E tekintetben László kívánságára instruktíót adtam Klábernének és ő jól fogja a feladatát végezni, de aztán Kláberné informált, hogy László *olcsóbban* kívánta a képeit adni, amiért kicsit megmostam a fejét s a vén bűnös kénytelen volt nekem igazat adni és megígérni, hogy ezentúl e téren a maga érdekei ellen véteni nem kíván. Informáltam őt a Szépm. Múzeum igazgatójának válaszárol, minnek megörvendett és tudomására hoztam, hogy Oroszlánkövi nevű hiénáját megfogtam és így színt kell vallania, mennyit is kíván pár száz koronájáért?.. Oroszlánkövi úr most már Löwenstein-Kuthy⁷⁶ panaszlevelet írt, és azt, hogy suba alatt akar minél több képet kapni, tudomásom szerint 400 koronáért!.. A levelét azonban László ideadta és így megállapodásos választ kap és *egy képet tőlem*, hogy egyszer s mindenkorra elintézve legyen!.. László különben jól mulatott azon, hogy e róka mindennek felült s a kiút – egy kép, tehát bánat!.. Persze hogy ő is haragszik rám, de én ezeket a haragokat sörös flaskóba gyűjtöm és jó polcra kerülnek, mert baj lenne, ha e folyadék kidűlni kívánna. Tudtommal más már nincsen, ki közeledni merne, és vevő lesz, akármennyi képet csinál, tehát anyagilag többé zavarba nem hozhatják, mert itt volt a veszedelem!.. Már most Lászlóval egyetértve, meg fogom beszélni mihamlgy Bpestre jövök dr. Platthyval, melyik bankba tegyük el a pénzét? A pesti műterembe pedig, amíg Lászlónak arra szüksége nem lesz, egy megbízható művészt engedünk be dolgozni, hogy valaki ott legyen.

Kedden, vagy szerdán utazom megint vissza s elintézem, ami reám vár s ismét utánanézek László dolgának itten.

Aggódok a vásznak miatt, miket Bpestről abban a zavaros időben és rossz közlekedési viszonyok közt feladattam, mert hiszen nagyon nehéz körülmények mellett sikerült azokat szerezniem s kár volna, ha baj történne velük, mert pótolhatatlanok.

László elég jól van máskülönben, de az események, a rossz hírek tegnapelőtt

⁷⁵ Nicolaus Schindler százados, Mednyánszky bécsi ismerőse, megbízója s valószínűleg pénzkölcsönzője. Mint hagyatéki gondnok, igen ellentmondásos szerepet játszott Mednyánszky halála után – Pálmai mellett.

⁷⁶ Feltételelesen azonosítható Löwenstein-Kuthy Arnolddal, a Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 1909-1919 közötti igazgatójával. Felesége szerint: „luxus-lakást tartottak fenn, nagy háztartást vittek, estélyeket adtak. »Ki-be jártak náluk a költők-művészek«. Férje »kártyázgatott, löversenyezetett« is. A 30-as években vége szakadt fényűző életüknek. A férje is ezekben az években halt meg.” Vitályos László: Ady Endre és Löwenstein Arnold levelezéséhez. *Irodalomtörténet*, 61, 1979, 4. 902.

nagyon fölizgatták, úgy hogy egész nap dolgozni is alig tudott.

Most már csillapodottabb.

Minden jót kívánva, a legszívélyesebben üdvözli és kezét csókolja tisztelő hívük:

Pálmai József

Mira Klaber levele Czóbel Istvánnénak

[1919. április 17. után]

Miri Czobel (Mednyánszky)

Nagyőr

Szepes vármegye

Igen tisztelt Bárónő!

Nem is tudom, mit mondjak. A vigasztaló szavak nem segítenek. Rettenetes, hogy a gyászhiért csak az újságból tudta meg. Már két hónappal ezelőtt írni akartam Önnek, hogy a b. Fivére rosszul van. Szemmel láthatólag romlott! Szellemileg és fizikailag. [...] A drága Báro Úr a szobájában, nyugodt körülmények között, figyelmes orvosi felügyelet mellett, dr. Weiss 4 éjszakát virrasztott mellette, hunyt el. Megváltás volt, mivel ő maga is észrevette, hogy alkotó ereje gyengült. Folytatás következik 9/5 Minden jót, tisztelettel

Mira Klaber

Igen tisztelt Bárónő!

Tehát: a fivére 3 napig majdnem öntudatlan állapotban feküdt. *Nem szenvedett*, csak zavart volt a beszéde, mivel agyi meszesedés is fellépett. Természetesen minden nap nála voltunk, egészen lelkiismeretes ápolásban részesült. Meg kellett kérnünk azokat az embereket, akiknél az utolsó négy hétben lakott, hogy főzzenek neki, mivel azt képzelte be magának, hogy a koszt tehet a szédüléséről, rosszulletéről stb. stb. Szegénykém! Meg akartuk nyugtatni, meggyőztük, hogy a változatos étrend majd biztos jót tesz. De ott is sokszor képzelgett. Az utolsó napokban sajnos *nagyon ideges* volt, főleg a tehetetlenség miatt. A hideg vizes kúra sem tett jót neki, összesen csak kétszer-háromszor vett fürdőt, és maga mondta, hogy rosszul éri magát tőle. Ha tovább élt volna, nem maradt volna szellemi erejénél. Ez rettenetes lett volna!

Folytatás következik

Üdvözlettel

Mira Klaber

Kedvesem!

Tegnapelőtt már írtam két lapot, a mi felejthetetlen Bárónk elmúlásáról és utolsó óráiról. Írok még néhány lapot, talán akad valami olvasnivalója és én is használok vele. Ugyanis én is és az uram is nagy gondban vagyunk, hogy b. Fivére hagyatéka rossz kezekbe kerül, és az egész ügy előtt tehetetlenül állunk. Néhány hónappal ezelőtt (decemberben) Pálmai úr Bécsbe jött; egy *számlát* tett a Báró Úr elé, amelyben az állt, hogy azalatt az idő alatt, amíg a Báró Úr Pesten volt, aztán Nagyőrben (ahol aztán tényleg nem költött magára), mintegy 45 ezer korona értékben adott el képeket. Úgy számolta el, hogy ilyen tételek voltak benne: „fotográfiai eszközök” 3000 korona, telegram stb. 2000 korona stb. stb. Mindent elköltött 5–6 ezer koronát kivéve, amit átadott a Báró Úrnak. Pálmay azt akarta, hogy az uram igazolja ezt a papírfecnit. Ő természetesen visszautasította; én pedig *ekkor* a tudomására hoztam, hogy *nem bízunk benne*.

Szívélyes üdvözlettel

Mira Klaber

Kedveseim!

De azt is jól tudom, hogy a szegény bárót az utolsó időben nagyon kihasználták. Ez a nagyszerű, zseniális ember szellemileg már nem volt a régi. Az ápolónője, Franzi⁷⁷ egy intrikus volt, aki mindent megtett azért, hogy a Báró Urat elidegenítse tőlünk, például az ő tanácsára a Báró Úr lent, az ő szobájában evett (hogy ő is ehessen). Állítólag azért, hogy ne kelljen felmennie az emeletre. Bebeszélte neki, hogy a lépcsőzés megárthat stb. stb. Én láttam, hogy szellemileg egyre romlik, de azt akartam, hogy nyugta legyen, és mivel ez a Franzi egyébként *jól gondját viselte*, csak ritkán fontoskodott, mindent *ráhagytam*. Azt is, hogy az utolsó négy hétben lent ápolja. Szegénykém! De legalább megfelelő ápolásban részesült, még akkor is, ha ez egy nagyon számító teremtés volt. Dr. Weiss, mint már írtam, példátlanul odaadóan ápolta, megindító volt. A kedves Bárónak pedig már hosszabb ideje nem volt pénze. Pálmai állítólag nem tudott küldeni neki. Schindler őrnagy megelőlegezett neki 5000 koronát.

Szívélyes üdvözlettel!

Kedveseim!

Szóval Schindler őrnagy 5000 koronát adott a drága Báró Úrnak és amikor Pálmay a temetésen megjelent végre, Schindlerrel együtt mindent úgy rendeztünk, hogy

⁷⁷ Schüffel Franziska. 1918. november 22-én állt alkalmazásban, mint Mednyánszky ápolónője. Terhelő vallomást tett 1921-ben Pálmaira a hagyatéki per idején. Ld.: *Mednyánszky-olvasókönyv* 2000. i. m. 248–249.

minden ruhát és művet átvittünk a műterembe, *minden kulcsot, a műtermit is egy bádognakazettába tettünk*. Schindler őrnagy pedig odaadta ezt a dobozkat a jegyzőnek. Pálmai most egy barátja, aki a Báró Úrnak is ismerőse és barátja volt, egy egykori pap által üzeni nekem, hogy ő Öntől, Bárónő, *teljhatalmat kapott arra, hogy itt mindent elrendezzen*. Kinyitotta a műtermet, ecsetet, festéket, kereteket már el is adott az uramnak; alsóneműt, ruhákat stb. másoknak. Csak *hallomásból tudjuk* egy ügyvédtől, hogy ez bírósági végzés nélkül törvénytelen, Pálmay azt mondta nekünk, hogy Dr. Platty írta neki, hogy vegyen föl leltárt. Ami, ha *így csinálják*, szintén érvénytelen. Most holnapra be vagyunk jelentkezve a jegyzőhöz, akit ki akarunk kérdezni, hogy ez így rendben van-e.

Szívélyes üdvözlettel.

Kedveseim!

Ennél többet, minthogy elmegyünk a jegyzőhöz és közöljük vele aggodalmainkat, hogy Önnek, igen tisztelt Bárónő nagyon kevés marad, ha Pálmay arra az 5 ládára, ami Schindlernél áll, ráteszi a kezét és a képekre, vázlatokra stb. stb., amik a Sajtóhadiszálláson voltak, még akkor is, ha nem szignáltak, de a legtöbb mégis majdnem teljesen kész, és egy kollektív kiállításához nagyon jók lettek volna, ezt mind el akarjuk mondani a jegyzőnek, van nálam egy levél is a Báró Úrtól, amiben arra kér: senkit, még Pálmait se engedjük be a műterembe, és a pesti műterem kulcsát se adjuk oda senkinek. A kulcsokra mindvégig én vigyáztam. Pesten értékes vázlatokat és képeket hagyott [xxx] úrnál⁷⁸ és nem akarta, hogy a Schindlernél lévő ládákat bárki is megnézzé, ahogyan azt Pálmai egyébként javasolta. Kérem, írják meg, hogy mindenki nyugodt; mi ugyanis azok vagyunk. Kötelességünk volt, hogy mindent megírjuk Önöknek.

Szívélyes üdvözlettel

Mira Kláber

(Hessky Orsolya fordítása)

Pálmai József Nikolaus Schindler őrnagynak

Budapest, 1920. október hó 7-én

Kedves jó Őrnagy Úr!...

Tegnap este Czóbel István úrtól és leányától, Margittól, levelet kaptam, amely levele és a hozzám érkezett más információk szerint is a helyzet a Felvidéken egyre aggasztóbb és túrhetetlenebb lesz.

⁷⁸ A név az eredeti levélből hiányzik.

4. Czóbel Marianna és Margit nagyőri téli albumából. 1927–1928, tél.

Fotográfia, 6 x 6 cm, AVU SNG,

Fond Mednyánszky, ltsz.: 20 Fe 12 97

© Slovenská národná galéria, Bratislava

Czóbel Margit, akiről már néhai László barátunk is elmondott Órnagy úrnak egyet mást, igen tehetséges festő-talantum, aki most arra kért, tegyem neki lehetővé azt, hogy tanulmányai folytathatása céljából a telet Münchenben tölthesse.⁷⁹

Egyidejűleg Czóbel úr is azt írja a levelében, hogy a bajok miatt nem tudnak pénzhez jutni és nagyon sürgős segítségre lenne itt szükség. Ede bátyám informálni fogja, hogy én most egyelőre miért nem utazhatom intézkedni Bécsbe, de mihelyt ezt megtenni módomban lesz, azonnal jövök. Addig is kérem Órnagy urat, méltóztassék helyettem átvenni meghatalmazásom teljes jogkörét és úgy intézkedni a

legjobb belátása szerint minden tekintetben azzal a szemét maffiával szemben is, ahogyan én cselekszem itt. Ha erre külön meghatalmazásomra lenne szüksége, méltóztassék annak német szövegét velem sürgősen közölni, azonnal el fogom azt küldeni. – Hát én láttam-e sötéten kedves órnagy úr, avagy maguk voltak jóhiszeműek ezzel a becsületesen élni nem tudó és megdögleni nem akaró maffiával szemben!... Emlékezzék órnagy úr az Énekes Farkas⁸⁰ 1919 húsvéti kijelentésére, hogy minden eszközzel és botrányon keresztül fogja megkísérelni a szerződését érvényesíteni s mivel sokan vannak ebben az ügyben kompromittálva és mivel pénzért eszközöket szerezni lehet, amíg lehet, hát meg is próbálkoznak mindennel, mert most, hogy a Bárónő végre egyedüli örökösnek van kimondva és én póteljárást kértem itt – megnyílt a talaj a lábuk alatt. Sokan kísérik figyelemmel ezt a harcot és én csak örvendek, hogy immár ilyen kétségbeesett eszközökhöz próbálnak nyúlni, hogy valahogyan ártalmatlanná tegyenek, ami ugyan nem fog sikerülni nekik, és amibe bele is döglenek. Most már az ügyeket jó kezekbe lenni gondolom, és minden irányban megindulnak a dolgok, mert dr. P. ügyvéd úr⁸¹ azt hitte, hogy semmit sem kell tennie, csak a bajuszát megmutatnia nekik és ettől úgy meg fognak ijedni, hogy mindjárt potyogni fognak a milliók!... Addig is, amíg személyesen is intézkedni tudok, igazán végtelenül nagy hála-ra kötelez le bennünket órnagy úr, hogyha a hagyatéka terhére, és teljes felelősségemre, Czóbel István úrnak Ede bátyám segítségével legalább 100.000 koronát utal át a Késmárki takarékpénztárhoz és a leányának, Margitnak, hogyha valószínűleg November folyamán Teleki grófnővel⁸² Bécsen át

⁷⁹ Czóbel Margit. Ld. Katarína Beňová tanulmányát jelen számunkban.

⁸⁰ A Singer és Wolfner cég gúnyneve.

⁸¹ Platthy György.

Münchenbe utazik, ugyancsak 100.000 koronát, vagy annak megfelelő Márkát bocsát rendelkezésére és erről úgy Czóbel urat, mint megnyugtatóként külön a leányát Margitot sürgősen értesíteni méltóztatnék.

Nagyon-nagyon kérem erre őrnagy urat, feleslegesnek tartom itt megemlíteni, hogy László kérése folytán ez a kötelességem, amelyben őrnagy úr velem szeretettel és igazán meg nem hálálható módon osztozik, de az a nagy szerencsétlenség, mely őket a megszállás és az ottani állapotok miatt sújtja, ha egyelőre nem áll az övékből is a rendelkezésünkre, kötelességünké teszi, hogy ennek dacára mindent elkövessünk az érdekükben.

A pénz, mindenféleképpen jó pénz, azt én garantálom és remélem, hogy őrnagy úrnak nemsokára fogom tudni a leghálásabb köszönettel azt visszafizetni.

A nagyságos Asszonynak kérem a kézcsókomat átadni és megmondani neki, hogy Pálmai a rossz pénz, mert nem hajlandó ezektől a dúvadaktól megijedni, még ha mindjárt eleven tigrisek és hiénák volnának is, mert már előre döglötten látja őket.

Czóbel István úr másik címe:

Báró Jungenföld Tivadar úr címén, Palatin. p. Novi Targ. Csorosztyn.
Polska

A legszívélyesebben távoli tisztelő és igaz híve:

Pálmai József

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Budapest, 1921. január 23.

Mélyen tisztelt Bárónő!

Mivel a tavaly december folyamán 2. példányban elküldött hosszabb levelemre eddig válasz nem érkezett, melyekhez mellékelve voltak a rólam megjelent lapközlemények is, az az aggodalmam, hogy ezeket meg sem méltóztattak kapni.

E leveleimben megírtam, hogy a Bárónő december 2-ikán kelt szíves sorait megkaptam és hogy a nem jól sikerült ellenem indított attak után, a most már nem Éneklő, de vonító Farkas cég elküldötte dr. Pekár Gyula és Bárczi István⁸³ strómanjait az ügyvédekhez, miszerint azokat megkérjék, hogy úgy bánjanak a céggel, mint a legnagyobb dzsentlménekkell?

Mivel ugyanakkor dr. Barta is járt náluk és megígérte, hogy mindent megmutogatnak, ami van, és ami elszámolandó, e hónap elején dr. Rassay és dr. Ötömösy ügyvéd urak⁸⁴ el is mentek a S. és W. céghez arról meggyőződni, mert hiteles máso-

⁸² Gr. Teleki Sándorné sz. kölcei Kende Júlia (1864–1937) írónő. Szikra álnéven közölte írásait.

⁸³ Bárczi István (1866–1943) jogász, politikus. 1920-tól országgyűlési képviselő.

latokban ezeket az általam kívánt adatokat mindezen ideig nekünk kiadni vonakodtak.

Hogy miért?..

Ügyvédek csakhamar meggyőződtek arról, hogy 1915 év előtt könyvvezetést nem vezettek László dolgairól és a későbbi elkönyvelések is csak szám szerint és nem a képek méreteinek és tárgyainak feltüntetésével történtek. Ez is elég baj nekik, de a szerződés arról is regél, hogy minden évben pontosan elszámoltak stb. stb. és ez csak úgy történhetett volna, hogyha könyvvezetés lett volna. Már ekkor közölték ügyvédekkel, hogy a szerződés előtti időből maradt ott 86 drb. kép és 115 drb. különféle vázlat és stúdium, melyet szegény László az ő megőrzésükre [adott] s ők azokhoz nem is nyúltak!... Mivel ügyvédek közölték velük, hogy nélkülem nem tárgyalhatnak és csak informálódnak, - január 15-én azután eljött dr. Barta és Tamás Tandlich úr ügyvédekhez, hogy velem és jelenlétemben tárgyalhassanak. Én magammal hoztam azonfelül dr. Bogdán Ernő kir. közjegyzőhelyettes barátomat is oly célból, hogy szükség esetén közjegyzői tanúsítvány álljon rendelkezésünkre arról, amit beszélni fogunk, ami nem nagyon tetszett nekik, mert hovatovább ettől a barátomtól is úgy félnek, mint a tűztől!... Mindenek előtt az 1914. évi elszámolást és a szerződéshez mellékelte képjegyzéket kértem, melyeket mikor kezembe vettem, nyomban konstatáltam az azon lévő aláírásaimról, hogy hamisítványok!...Persze ennek a jelenlévő kir. közjegyzőhelyettes előtt történt konstatálása nagyon kellemetlenül érintette mindkettőjüket - nagyon érthető okokból!.. Ennek kifejezést is adott Dr. Barta ügyvéd, hogy ilyen brüszk módon vádoló meg a szegény céget okirat hamisítással, sajnos, én azonban akkor sem mondhattam volna mást, hogyha ez a Bárónő érdekei javára szolgált volna, mert hazudtam volna és mert éppen ez lett volna érdekei ellen. Majd dr. Rassay firtatta még, vajon mikor és milyen körülmények közt írhattam volna ezeket alá?.. Tamás Tandlich úr erre azt mondta, hogy positive nem emlékszik ugyan, hogy mikor írtam azokat alá, de azt hiszi, hogy mikor egyszer én a cégüknél megfordultam, ők azokat nekem megmutatták és megkértek arra, hogy ezeket aláírjam!?... Különben, tette hozzá, - ez az írásszakértők és tanúik dolga lesz megállapítani, vajon az én aláírásom-e, vagy mástól származik?... A furcsa és elég kínos felelet után dr. Barta mégis odafordult dr. Rassay Károly ügyvéd, volt igazságügyi államtitkár és jelenleg is országgyűlési képviselőhöz, s azt mondván, mivel tudja, hogy neki a Bárónőtől meghatalmazása van, tehát kéri, közölné vele a feltételeit. Dr. Rassay instrukcióm alapján az válaszolta dr. Bartának, hogy mivel a szerződés immoralis és uzsoraszerződés - ezen az alapon nem is tárgyal. Követeli vissza a nekik kimutatott és a szerződés előtti időből a Cégnél maradt 115 drb. vázlatot és stúdiumot s az ugyanabból az időből kimutatott 86 drb. különféle képet. Követeli vissza a szerződés szerint megvásárolt összesen 286 darab képet, az azokért fizetett 50.000. - korona visszafizetése ellenében. Követeli az 1914 év óta bizományba vett összes képeket is, melyeket Wolfner József mint bizományos és rokonsága a

⁸⁴ Rassay Károly (1886-1958) jogász, politikus, országgyűlési képviselő. Ötömösy Zénó jogász. Mindketten a Czóbel család jogi képviselői.

könyvek tanúsága szerint nagyon olcsón és László megkérdezése nélkül megvásároltak és végre, követeli vissza a Podmaniczky utcai műteremből dr. Tóth Dezső nyakunkra kineveztetett ügygondnok által a céghez szállított összes dolgokat és az elszámolást – ebben az esetben én elállottam volna a Báránynek általuk eddig okozott költségek és nagyon tetemes károsodás követelésétől – az én el vagy leszámolásom ettől függetlenül áll!... Mivel dr. Barta ezekre azt felelte, hogy ő csak a szerződés alapján tárgyalhat, más meghatalmazása nincsen – egyelőre végeztünk!... A szerződés érvénytelenítése iránt folyamatban lévő polgári peren kívül most már megkértem dr. Rassay ügyvéd urat, miszerint a büntető eljárást is folyamatba tegye s ennél, úgy tudom, valami megbeszélés folyhatott ügyvédek és dr. Pekár és Bárczi közt s ha fenti alapon utóbbi eljárás elkerülhető lenne – én ennek akadályt nem gördíték!...

De nem hiszem, hogy elkerülhető lenne, mert az presztige kérdés is, viszont mindnyájan meg vagyunk győződve róla, hogyha idáig kerül ez az ügy, a t. Cég – bedöglök!...

Hogy megpróbálkoznak még jobbra-balra rugdalózni és minden piszkos fegyvert előszedegetni – arra el vagyok és el vagyunk készülve, de – hogyha szerintük társadalmunk még több kitűnőségét is exponálni fogják, én Dávidnak érzem magam ezekkel a szegény Góliátokkal szemben és tartogatom számukra is azt a bizonyos parittyát követ, mely őket könnyen a színtérről is elsöpörheti.

Erre vall dr. Barta uraságnak azon hozzám intézett kérdése, hogy vajon hol van az a 6 ládányi rajz, mely a múzeumra volt bízva Bécsben és amelyben 50 vagy 60.000. – rajz volt.

Hogy majd előkerülnek az üres ládák is!...

Olyan jó kis ládák ezek Bárány, hogy közülük 3–4 bátyámnál van arra az időre, mikor a Bécsi műtermi dolgok felszabadulnak és egysesek már elszállíthatók lesznek és amely ládákat dr. Mattyasovszky Elemér⁸⁵ ügyvéd úrnak is megmutattuk, mikor tavaly velem együtt Bécsbe utazott. T. i. ezek azok a ládák, amelyekről nálam van az elismervény és amelyek tényleg úgy voltak a Heeresmuseumra bízva, mint melyek tartalma rajz és kép volt amelyeket Sobicska ezredes soha meg nem nézett s fenn voltak a Gallerián, ahogyan őket László oda vitette nagy ijedelmében, mikor nála a Sobiesky utcai műtermében állítása szerint betörték és egy rongyos cipőt s rongyos nadrágot emeltek el onnan. Ezeket a ládákat a melléjük kötött 8 darab bekeretezett krétarajzzal Schindler Miklós úr beszállította a leltározáshoz a múzeumból és jót neveltünk, mikor azokból csak úgy potyogtak a már megpenészedett bakancsok, ócska nadrágok, szennyes fehérnemű, rengeteg tubus festék és kinyomott tubus, ócska paletták, 186 drb. görög betűs notesz stb. stb. stb. mindenféle holmi, na és – pár száz rajz és természet után festett stúdium is.

Erre éppen elegendő tanú van és Schindler őrnagy úr előtt lettek felbontva, akiről László Nagyőrön 1918-ban eleget mondott és én ugyanakkor azt, hogy ő volt a László által nekem bemutatott egyetlen ember, akire megjegyeztem, hogy tényleg

⁸⁵ Mattyasovszky Elemér (1867–?) kismárki ügyvéd, 1919 előtt a város helyettes polgármestere.

a jó barátja lehet, holott akkor még közelebről nem is ismertem, de igazam volt!...

Engem különben annak a piszkos zsidó-szabadjóműves maffiának bármilyen hitvány gyanúsítása csak annyiban érint, amennyire azt meg kell torolnom, viszont egészen érthető részükről, hogy hogyha a derék Nagyőrre röpített Szikra tavalyl 2 és fél millió magyar koronát ígért a hagyatékért, immár sokkal többet is ígérhet és ígérhetnek, azért a Móric kutyát jó lesz vendégfogadásra is beoktatni.

Dr. Ötömösy különben dr. Platthyt is megkérdezte egyebeket illetőleg nemrég, aki szintén nekem adott igazat és akinek a tanúvallomása súlyosan fog esni a serpenyőbe, kár, hogy már nem lépett fel energikusabban, már régen túl lehetünk volna a dolgokon!...

Én különben megküzdöm itt a maffiával, bárkivel is szövetkeznek még, ennek szentelem minden időmet s nem oly messze már a part.

De nem győzöm eléggé hangoztatni és hangsúlyozni, hogy László művészi hagyatékát illetőleg még a legmegbízhatóbbnak látszó előtt se méltóztassanak addig nyilatkozni, míg én ezekkel nem végeztem s úgy Janka mint Margit nagyságát kérem, miszerint mindazt, amit László időközönként Bécsből és Pestről odavitt s legtöbbet B.-ba,⁸⁶ gondosan őrizték, ez az ő legfőbb érdekük, s Margit Őnagysága kívánsága ezután hamarosan fog teljes mértékben teljesülni, s szívesen leszek neki abban is segítségére.

Mindnyájukat a legszívélyesebben üdvözölve és minden jót kívánva mielőbbi hírt kérve, Bárónő kezeit csókolva, maradok igaz hívük:

Pálmai József

Paneg (Pálmai) Ede⁸⁷ levele Pálmai Józsefnek

Wien, 1921. aug. 14.

Kedves Jóska!

Folyó hó 8. 10. és 11. kelt leveleidet megkaptam, a mellékelt végzést egy hiteles tolmácsnál átfordítottam és a közjegyzőnek át fogom adni, egy ilyen végzés az aktához nincs csatolva, de magam sem emlékszem ilyenre.

Sch. őrnagy urat⁸⁸ szerdán várom, ezen a napon a közjegyzőnél minden aláírásra készen lesz és azután mindent el fogok követni, hogy a hagyatékot mielőbb átvehessem s Bálintnak⁸⁹ átadhassam. Tegnap létrejött az üzlet, engedékeny voltam, mert Bálint is a provisióról lemondott, hogy csak meg legyen. 1.250.000 magyar koronáért eladtam a műteremet következő feltételek mellett:

250.000 magyar kor. azonnal fizetendő mint előleg, a további egymillió magyar

⁸⁶ Beckó.

⁸⁷ Pálmai József bátyja.

⁸⁸ Nicolaus Schindler.

⁸⁹ Személyét nem sikerült azonosítani.

korona a zárlat feloldása után az anyag átvételénél.

Eisler Bálint zárosan utazott Érsekújvárra hogy az előleget behozza és nekem kifizethesse. Ernő⁹⁰ egy nagyon, de igazán ravasz örmény, fázik, mert itt van Bálint, nehogy az anyagot lekösse, [...] ügyét rendbe fogom hozni – jó volt, hogy [...] felszólítottam, – máris válaszolt 100.000 hoz. Kártérítést követel, ezen az alapon tárgyalunk és az összegből lealkudunk.

Ahogy az előleget felvettem [...] azonnal ki fogom fizetni. Továbbá azután még elrendezendő, Blachschmidt, Dr. Weiss, ezeket én mind kifizetem.

Az avisált átutalást még nem kaptam, ha az előleget felvettem köszönöm a további átutalást, csak arra kérek Drotleff bankszámlájára a kijelölt összeget befizetni.

Szerdán bővebbet.

Gyerekeim kezeitet csókolják, Mariska üdvözl, maradok szeretettel ölelő bátyád

Ede.

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

Budapest, 1921. augusztus hó 18.

Mélyen Tisztelt Bárónő!..

Folyó hó 3-án kelt szíves sorait 11-én vettem kézhez s másról is kívántam egyidejűleg értesíteni, pár napig késnem kellett.

Mindenekelőtt, az Énekes Farkas cégnek 200.000 korona provisió iránti perében Október hó 15-én lesz végre a tárgyalás a *Bárónő* és társa ellen. Tegnap kaptam meg az idézést. A társ persze, alighanem én vagyok, s ha azt remélte a t. Szövetkezet, hogy nem lesz pénz és engem próbál majd macerálni – hát csalódott, mert már lesz minden eshetőségre és amíg a szerződés érvénytelenítve nincsen – bírói letétbe helyezem az összeget.

Éppen tegnapelőtt kaptam bátyám és a közvetítőnek értesítését, miszerint a bécsi *minden áron eladandó rész, egy és negyed millió magyar* koronáért lett lekötve és az ügylet rövidesen le is lesz bonyolítva. A bár kis helyet elfoglaló, de értékesebb – másutt van s jóllehet, hogy két év óta derekasan pimaszkodott ellenfelünk okozta kényszerből innen is mentek dolgok – a legértékesebb megvan és hiába volt minden, megalkudni nem voltam kénytelen!... Miért írjam és ismétljem meg két évi rettenetes küzdelmemet és minek részletezzem azt, mikor legalább az első *nagyobb* aggodalmamon mégis rövidesen túl leszek?.. Úsztam már minden felől, de hát el nem merültem és ez a fontos!.. Most már szegény László halála óta 28, illetve valószínűleg 29 hónapi sáfárkodásunk terhét-javát összeállítom és jövök s nem fogunk tartozni senkinek, csak amivel én a t. maffiának tartozom, a nagy leszámolással és

⁹⁰ Személyét nem sikerült azonosítani.

részükről való elszámolással.

Kártyában ugyan nem hiszek, de most már mégis egy kis pénz is áll a házhoz.

Ezekről majd a közelebbi napokban bővebben fogok írni még és a további teendőről.

Hát bizony Pfuj ember az a dr. Pfuj, állandóan hoznak nekem híreket róla, mit költ még most is szegény Lászlóról. Azonban ne izguljon Czóbel Úr sem, bízzák csak reám, az ő ideje is elérkezik és szemtől szembe nézek vele is, fegyvertársaival is.

A büntető eljárás még mindig csak el van rendelve, de egyelőre nem történik semmi. Majd ez is lökést kap, mihelyt egyéb kapcsolatos nagy elfoglaltságom megengedi a külön gondot.

Dr. Hisz Sándor barátom 10-én pár napra visszatér Gleichenbergből és ez alkalommal reá bízta a dr. Halmy által már magyar betűsre, illetve latin betűsre átirát Naplók tartalmát, hogy orvosi szempontból áttanulmányozza. Ez nagyon fontos és úgy László életére, mint művészetére vonatkozólag megbecsülhetetlen.

Csakhogy szinte a legnagyobb gondomat okozta és okozza még most is, mert hogyha ezek kerülnek sajtó alá, csak akkor lesz ribillió és erkölcsiek után akkor fognak igazán emelkedni dolgai.

Akkorra fontos, hogy birtokukban legyen, amit én tartok jónak és legyünk túl azokon, amitől pénzért szabadulni kell. Ez az, ami miatt nem egyezhetném bele, hogy csak annyi műértéket megtartsanak, amennyit Czóbel Úr ittlétekor emlegetett, azért mondtam ennek ellent azonnal, mert így igazán jogosan illette bármilyen vád, hogyha ilyent tanácsolnék. Dr. Hisz közvetlenül fog írni Bárónőnek, teljes bizalommal mindent meg lehet neki írni, amit kér, és amire szüksége van, hogy tudja, közös retortán megy keresztül minden és Lászlónak nemcsak kezelőorvosa, de igazán őt tisztelő és szerető barátja volt, kit bevonván és beavatván mindenbe, a továbbiakban is nagy szükségünk lesz rá. Felesége, összeköttetések révén egyéb szolgálatot is tesz most nekünk, érdekében is áll anyagilag, de nehogy az Énekes Farkasok ellene s érdekeink ellen ezt kihasználják, igyekezzék ennek más színezetet és értelmet adni, kérem Bárónőt, hogy közvetlen igazolásul neki a mellékelt és a célnak megfelelő levelet leírni és elküldeni *ajánlva* méltóztassék.

Végre magamat illetőleg: a bronchitisem bizony nem javult és nem fog addig, amíg pár hónapra levegőt nem változtathatok és ki nem kapcsolódom arra az időre minden munkából és izgalomból, amit egyelőre még megtennem nem lehet. Viszont kímélem magam és vigyázok maradék egészségemre, mely ahhoz minden esetre elég lesz, hogy vállalt feladatomnak eleget tudjak tenni.

Azután nem látom, László nézetét vallom, akkor, amikor azt mondta: az élet úgyszólván csúnya lett, hát mehetünk!..

Kezeit csókolja és mindnyájuknak legszívésebb üdvözlését küldi igaz hívük:

Pálmai.

Pálmai József Czóbel Istvánnénak

[1921. augusztus]

Mélyen tisztelt Bárónő!..

A bátyámhoz intézett mai soraimból⁹¹ kitűnik, hogy folytonos trükkjeikkel valami akadályt mégis sikerült nekik támasztaniok, mert különben érthetetlen a bécsi bíróságnak az a kívánsága, hogy a magyar bíróság adjon neki utasítást?..

Utasítást nem fog kapni, de teljesen megfelelő felvilágosítást és rendelkezést. Holnap elintézzük.

De, mivel az Énekes farkasok tudják, hogy teljesen céltalan a bíróságok előtt valamit remélni és az elhúzások és akadékoskodások más célt vannak hivatva szolgálni - ha nem kísérleteznek többé a Bárónőnél, mivel tudják, hogy nem lehet - nem e kísérleteznek másutt, esetleg Jankánál?⁹²

Tanácsos lenne érdeklődni ilyenek és a legcsekélyebbek iránt addig is, amíg azokat is átnézhetem, s tető alá hozhatjuk.

A Pfüj emberek itt nagyon dolgoznak, de szerencsére állandó felvilágosítás adásaim miatt már gyanúsán fogadják őket. Faktum, hogy el van híresztelve sokfelé, hogy - alkuszunk!.. Én nem!.. Bárónő sem, hát talán későbbre tartogatják?.. A szerződés semmi pontját nem szabad elismerni, nagy baj volna és dőreség.

Kezeit csókolja és mindenkinek sz. üdvözlettel, igaz hívük:

Pálmai.

⁹¹ Valószínűleg elírás, helyesen: a bátyám hozzám intézett mai soraiból.

⁹² Sirsich Janka, Mednyánszky vénkisasszony barátnője, a beckói vár és birtok gondozója.

KIEMELKEDŐ KVALITÁSÚ 19. ÉS 20. SZÁZADI

MAGYAR FESTMÉNYEK ÉS SZECESSZIÓS

ZSOLNAY KERÁMIÁK

ADÁS-VÉTELE ÉS AUKCIONÁLÁSA.

EXKLUZÍV AUKCIÓK

ÉVENTE 3 ALKALOMMAL

A BUDAPEST KONGRESSZUSI KÖZPONTBAN.

VIRÁG JUDIT GALÉRIA ÉS AUKCIÓSHÁZ

- 1055 Budapest, Falk Miksa u. 30. ▪ Tel/Fax: 36-1-312-2071, 36-1-269-4681
- [http:// www.viragjuditgaleria.hu](http://www.viragjuditgaleria.hu) ▪ E-mail: info@viragjuditgaleria.hu